BIBLIOTECA DE FILOZOFIE ŞI SOCIOLOGIE

ep

OVIDIU TRĂSNEA

ŞTIINŢA POLITICĂ

STUDIU
ISTORIC-EPISTEMOLOGIC

1107

ARGUMENTUM

Interesul crescînd în lumea contemporană pentru ştiinţa politică, atît în latura sa teoretică, cît şi în cea praxiologică, este un fenomen pe care-l poate constata oricine. Este, de altfel, un fapt cunoscut că în epocile revoluţionare (cum e şi epoca noastră) se pun şi se repun cu acuitate problemele fundamentale ale politicii: originea şi esenţa statului, izvorul puterii, al suveranităţii statului, problemele formelor de guvernămînt, precum şi cele privind mijloacele apte să asigure stabilitatea şi eficacitatea guvernămîntului politic.

Epoca noastră, epocă a trecerii pe plan mondial de la capitalism la socialism şi comunism, este caracterizată prin creşterea tot mai accentuată a rolului factorului politic. Chiar şi politicologi nemarxişti subliniază această trăsătură, trăgînd de aici concluzii practice privind funcţiile actuale ale ştiinţei politice. „Întreaga noastră viaţă — relevă profesorul american H. Spiro — este modelată în condiţiile contemporane de politică, iar cele mai critice probleme care stau în faţa omenirii îmbracă de asemenea un caracter politic. În concordanţă cu aceasta, sarcinile ştiinţei politice s-au lărgit în vremea noastră mai mult ca niciodată"[1]. Pe de altă parte, este tipică intruziunea tot mai puternică a ştiinţei în toate sferele vieţii sociale; în cadrul acestui proces, este tot mai mult solicitat şi se face simţit aportul ştiinţelor sociale şi umane. De aici şi o nouă orientare, „operaţională" ori,chiar mai mult,tehnologică sau praxiologică a aces-

tora. În același timp, în condițiile unor profunde și rapide transformări social-economice și politice, au sporit dimensiunile și intensitatea luptei ideologice; în acest cadru, știința politică reprezintă uneori un moment intrinsec și totdeauna un instrument menit să contribuie la perfecționarea mijloacelor folosite și la amplificarea forței lor de înrîurire.

Desigur, dată fiind interferența inevitabilă a științei politice cu valorile social-politice militante, acțiunea acestor factori în determinarea interesului pentru politologie este mediată în fiecare țară de natura orînduirii sociale și de stat, ca și de tradițiile specifice existente. Este astfel indubitabil că orientarea și dezvoltarea contemporană a științei politice în principalele țări capitaliste trebuie puse în legătură cu problemele pe care le ridică mecanismele suprastructurale ale capitalismului monopolist de stat și contradicțiile specifice acestuia, lărgirea sferei de acțiune a statului capitalist contemporan, precum și cu nevoia contracarării acțiunilor revoluționare ale maselor, ale forțelor progresiste.

Cu totul legitim și actual apare acest interes pentru cercetătorii marxiști de pretutindeni: în condițiile în care se vădește atît de puternică preocuparea diferitelor partide comuniste și muncitorești de a adopta soluții strategice și tactice perfect adaptate împrejurărilor particulare în care acționează, elaborarea complexă a problemelor științei politice, convertirea concluziilor ei într-o politică științifică, eficientă devin cerințe de prim ordin.

Congresul al IX-lea, Conferința Națională și documentele ulterioare ale Partidului Comunist Român au pus în lumină cu deosebită pregnanță importanța hotărîtoare a continuării și ridicării la un nivel superior a preocupărilor științifice în direcția perfecționării conducerii societății, a tuturor relațiilor sociale, atît sub forma generalizării teoretice a experienței noastre de pînă acum, cît și prin elaborarea curajoasă a problemelor teoretice și practice pe care le impune dezvoltarea ascendentă a societății noastre pe calea socialismului, ca și proteica manifestare a relațiilor

social-politice ale lumii contemporane. Considerăm că printre problemele care, în lumina acestor indicații, trebuie să-și găsească locul cuvenit în atenția cercetătorilor sînt și acelea care privesc dezvoltarea științei politice. Cu atît mai mult cu cît în acest domeniu mai avem de înfrînt timidități și reticențe, care au făcut ca în literatura noastră să se vorbească pînă în ultimul timp relativ puțin despre știința politică.

Astfel de rețineri s-au datorat, printre altele, și unei concepții unilaterale care considera știința politică elaborată și profesată în țările occidentale de pe poziții nemarxiste *exclusiv* ca o reacție, ca o replică burgheză la teoria politică a marxismului; ea a condus uneori la o atitudine negativistă, nediferențiată față de eforturile unor politicologi nemarxiști de a da răspunsuri problemelor pe care le ridică dezvoltarea contemporană a științei politice. Interesul acestora pentru știința politică nu poate fi totdeauna explicat *numai* prin rațiuni ideologice; acestea au, firește, o pondere specială, care, într-o epocă în care lupta pentru conștiința maselor, pentru cucerirea lor a devenit atît de amplă și de ascuțită, este, fără îndoială, precumpănitoare. El poate fi privit, în același timp, și ca o expresie a tendinței spre raționalizare și eficiență în conducere, a începutului folosirii științei politice ca bază pentru perfecționarea mecanismelor și a instituțiilor statale sau politice în genere. O astfel de poziție a acordat, în fapt, credit afirmației pretențioase și inexacte a unor politicologi burghezi că știința politică ar fi o disciplină cu desăvîrșire nouă, în exclusivitate opera lor, ignorîndu-se evoluția istorică a politicii ca ramură distinctă a cunoașterii sociale și, mai ales, contribuția marxismului la dezvoltarea științei politice.

În realitate, existența unei științe a politicii (în sensul de domeniu specializat, relativ autonom al cunoașterii teoretice, sistematice) este, după părerea noastră, justificată sub raport ontic (existența unui domeniu calitativ distinct al suprastructurii societății și al activității social-istorice: politicul), gnoseologic (cerința clarificării esenței și legității acestui obiect),

practic (necesitatea orientării științifice a acțiunii politice) și istoric (a existat o preocupare constantă de analiză teoretică a fenomenelor politice). Se știe că gîndirea socială sistematică a debutat istoricește ca gîndire politică, izvorîtă mai ales din preocuparea pentru asigurarea unui guvernămînt stabil și eficace. Se poate chiar distinge în istoria ideilor politice un curs progresiv al constituirii și dezvoltării științei politicii, la început înăuntrul filozofiei, iar mai apoi, cu Aristotel chiar, dar mai ales cu Machiavelli, Bodin, Hobbes, Spinoza, Montesquieu etc., îmbinînd, în grade diferite, preocuparea pentru studiul fenomenelor politice prin metodele științei contemporane lor cu procedeele speculative proprii filozofiei politice. În acest proces, constituirea marxismului a avut o însemnătate esențială, realmente revoluționară, pe care nu numai că n-o mai poate ignora nimeni dintre cei care-și propun să facă știință, dar pe care tot mai mulți politicologi nemarxiști sînt siliți s-o recunoască.

În abordarea acestei teme am pornit în primul rînd de la faptul că o istorie a științei politice dintr-o optică predominat epistemologică încă nu s-a întreprins. Există istorii ale ideilor sau ale doctrinelor politice care insistă, în funcție de criteriile ideologice și metodologice care le călăuzesc, asupra bagajului de idei și eventual asupra corelației lor, asupra determinării acestora sau asupra filiației lor etc., dar nu există încă *o istorie a științei politice*, adică un examen sistematic al caracteristicilor studiului politicii de la apariția sa pînă astăzi, care să marcheze principalele contribuții înscrise în această evoluție, detașînd totodată liniile fundamentale care exprimă sensul acestui proces.

Necesitatea și actualitatea cercetării, ale cărei rezultate le consemnăm în prezenta lucrare, ne-a fost de asemenea sugerată de conținutul și de modalitățile dezbaterilor (care au caracterul unor adevărate înfruntări) cu privire la obiectul, statutul epistemologic și funcțiile științei politice. Nesiguranța și, din păcate, uneori chiar improvizația prezente în dezbateri, fragilitatea unor puncte de vedere, afirmate totuși cu veleități nemăsurat de ambițioase, și în special lipsa

de acord asupra a ceea ce a fost, este și mai ales trebuie să fie știința politică, ne-au împins să întreprindem acest studiu, cu năzuința de a aduce un punct de vedere marxist, întemeiat pe un examen istoric și epistemologic al acestor probleme. În primul rînd, nu se poate spune că cel puțin pînă astăzi s-ar fi ajuns, chiar în rîndurile cercetătorilor marxiști, la stabilirea unui sens unanim acceptat al noțiunii de știință politică. Pe de altă parte, unii văd în aceasta o disciplină cu totul nouă (deja creată sau *in statu nascendi*), alții vorbesc despre o știință politică existînd de cînd ființează și societatea umană, în sfîrșit alții o contestă pur și simplu, optînd pentru filozofia sau sociologia politică ori (în cazul unor cercetători marxiști) pentru socialismul științific sau teoria generală a statului și dreptului.

Cercetările în problema urmărită, trebuie spus, au, cel puțin pînă acum, o mai mare amploare în rîndurile politicologilor nemarxiști. Există o imensă literatură care se oferă cercetătorului marxist și față de care el trebuie să ia o atitudine riguros științifică, în spiritul marxism-leninismului creator. Sîntem convinși că fortificarea pozițiilor noastre ideologice nu o vom obține printr-o atitudine nihilistă față de ceea ce s-a creat sub flamura științei politice în țările occidentale sau ignorînd pur și simplu aceste elemente. În această privință, călăuză ne-au fost indicațiile partidului nostru. „Noi nu putem să apărăm sau să promovăm ideologia noastră izolîndu-ne de mișcarea internațională a ideilor — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu. — Noi putem să facem ca marxism-leninismul să capete influență tocmai confruntîndu-l cu concepțiile idealiste sau de altă natură“[2]. Analiza atentă și consecvent principială a metodologiei și rezultatelor cercetărilor politologice din întreaga lume (mai ales că dezvoltarea științei politice are astăzi, și datorită instituțiilor specializate create, un caracter internațional) și raportarea creatoare a acestora la valorile *noastre* teoretice trebuie să se îmbine cu elaborarea curajoasă a problemelor centrale, de rezolvarea cărora depinde afirmarea tot mai victorioasă a concepției

teoretice și metodologice marxiste în domeniul politologiei.

Sînt cunoscute și, desigur, incontestabile succesele înregistrate în analiza fenomenelor politice din perspectiva teoretică și metodologică a marxism-leninismului. Dar nu s-ar putea, credem, spune — decît cu sentimentul unei primejdioase automulțumiri — că în frontul marxist al investigării proceselor politice nu s-au manifestat fenomene care n-au avut darul de a fecunda cercetarea. Referindu-ne chiar la noi, incertitudinile asupra statutului epistemologic al unor ramuri ale învățăturii marxist-leniniste au condiționat studierea uneori disparată a fenomenelor politice, din perspectiva nu îndeajuns de precizată a socialismului științific, a materialismului istoric, a teoriei generale a statului și dreptului, a dreptului constituțional sau a științelor istorice. Frecventîndu-se cam același cerc de probleme, fără îndoială importante și actuale, în cîmpul analizei politice au rămas totuși destule pete albe. Aceleași incertitudini au alimentat unele modalități uniforme de tratare a respectivelor probleme, indiferent de optica specifică disciplinei, frecvența unor forme șablonarde, anchilozate în științele sociale. Conducerea de partid a atras atenția asupra necesității lichidării unor astfel de manifestări frenatoare, incompatibile cu spiritul creator propriu partidului nostru în întreaga sa activitate teoretică și ideologică, și a orientat pe cercetători pe calea muncii intense pentru elucidarea fenomenelor noi apărute în viața socială, internă și internațională, pentru dezvoltarea creatoare a științelor sociale. Clarificarea de pe poziții marxiste a statutului epistemologic, a obiectului și a funcțiilor științei politice este în măsură să exercite o înrîurire pozitivă asupra orientării cercetării politologice și, într-un anumit grad, chiar asupra eficienței ei sociale. Mai ales că „academismul" vechilor discipline de catedră, juridice sau filozofice, în tratarea politicii este în prezent desuet, depășit. Astăzi se impune o tratare vie, multilaterală și multidimensională pentru a putea surprinde complexitatea, nebănuită în trecut, a fenomenului politic. Abordarea acestor probleme poate contribui la clarificarea „conștiinței de sine" a științei politice. De aceea studiul nostru îmbrățișează și aceste aspecte, dar o face înscriind analiza epistemologică în perspectiva istorică, pe considerentul, afirmat de noi, că dezbaterile actuale despre știința politică nu pot fi, decît în mod abuziv și sub sancțiunea sterilității, rupte de istoria științei. Studiul nostru este, așadar, *un examen istoric-epistemologic asupra științei politice.*

Am inițiat această cercetare cu convingerea că cercetătorii marxiști de la noi și de pretutindeni vor avea o contribuție mereu sporită la dezvoltarea științei politice, că însuși viitorul acestei discipline se va desfășura sub semnul afirmării victorioase a marxism-leninismului.

Dezbaterile din ultimul timp asupra conținutului și profilului predării disciplinelor sociale în învățămîntul superior și crearea în martie 1968 a Asociației române de științe politice — elemente menite să stimuleze la noi interesul pentru știința politică — ne-au confirmat necesitatea și actualitatea temei. Soluțiile pe care le prezentăm aici ca rezultat al cercetărilor noastre nu le socotim exhaustive și cu atît mai puțin definitive; ca oricare altele, ele sînt perfectibile atît de către noi, cît și de către alții. Singura noastră năzuință este ca ele să fie, într-o măsură, utile stadiului actual al cercetării politologice, ca și procesului de învățămînt.

PARTEA ÎNTÎI

BIBLIOTECA UNIVERSITATIS

Geneza şi evoluţia ştiinţei politice

1. Primul obiectiv al acestui studiu este de a creiona o sumară istorie a științei politice pentru a desluși liniile fundamentale pe care se înscrie evoluția sa din epoca genezei și pînă la mult dezbătutul și în mod contradictoriu interpretatul său stadiu contemporan. O astfel de întreprindere se legitimează, credem, *per se:* nimeni nu mai trebuie convins astăzi de necesitatea istoriei științelor; în cazul de față, cu atît mai mult cu cît s-au scris, în diverse perspective ideologice și metodologice, destule istorii ale *ideilor* sau *doctrinelor* politice, dar nu s-a scris încă, cel puțin din cîte cunoaștem (nici în tabăra cercetătorilor nemarxiști și nici dintr-un punct de vedere marxist), o istorie, fie chiar tot atît de sumară ca cea de față, a *științei* politice.

Preocuparea noastră pentru acest tip de analiză nu este însă epuizată de interesul sau de pasiunea istoricului; ea pornește și de la o necesitate pe care practica științifică și politică contemporană o impune cu tot mai mare evidență: aceea a clarificării problemelor legate de obiectul, statutul epistemologic și funcțiile complexe ale științei politice în societățile actuale. Tocmai dorința de a aduce o contribuție de pe poziții marxiste, care să fie mai riguros fundamentată, în dezbaterea acestor probleme atît de controversate ne-a împins să asociem opticii epistemologului perspectiva istoricului. Sînt cîteva considerente principale care, cel puțin pentru noi, nu numai justifică, ci și recomandă o astfel de asociere.

Pornim, în primul rînd, de la convingerea că dezbaterile actuale despre știința politică nu pot fi realmente fructuoase dacă ele sînt, într-un fel sau altul, rupte de istoria științei. Pentru că orice știință este supusă, în procesul apariției și dezvoltării sale, unor determinări care iau atît forma cerințelor practicii social-istorice, cît și pe aceea a exigențelor interne, de ordin epistemologic, rezultate din specificul său, considerat, bineînțeles, în corelație cu legitatea generală a dezvoltării cunoașterii științifice.

Problemele pe care le pune *astăzi* condiția epistemologică a științei politice nu-și pot găsi, tocmai de aceea, o soluție adecvată, care să evite extremismele diferitelor curente sau „mode", fără o cercetare atentă a *genezei* și a *evoluției științei politice*, deci a *istoriei* sale. Aceasta nu înseamnă, desigur, că trebuie să căutăm soluțiile în trecut, ci să încercăm să descifrăm liniile esențiale ale acestei istorii, tendințele ei, care, integrate în procesul general al dezvoltării științelor, pot proiecta lumină asupra condiției actuale și viitoare a științei politice.

Împotriva punctului de vedere, alimentat de epistemologia neopozitivistă, care proclamă știința politică contemporană ca o știință *absolut* nouă, detașată net de întreaga istorie a gîndirii politice de pînă acum, noi considerăm că drumul istoric al științei politice nu se deosebește, în esență, de acela al altor științe sociale.

Pe de altă parte, chiar dacă s-ar accepta*, într-o semnificație foarte largă, că, așa cum spunea J. Torres Bodet în mesajul adresat Congresului Asociației internaționale de știință politică ținut la Haga în septembrie 1952, „înțeleasă ca reflecție asupra fenomenelor politice pe care le implică gruparea oamenilor trăind într-o cetate, știința politică este tot atît de veche cît și gîndirea umană"[1], nu se poate totuși pune semn de egalitate între istoria ideilor politice și istoria științei

* Ceea ce, evident, nu este cazul!

politice[2]. Există idei politice care au jucat un rol deosebit de activ în mișcarea istorică, dar care n-au fost elaborate într-un context care să fi urmărit, măcar și parțial, explicarea realității politice. De aceea, în tentativa de investigație pe care o începem aici, istoria ideilor politice va reprezenta doar fondul pe care vom urmări constituirea și evoluția conceptului de știință politică, stăruind adică în a descifra *ce* se înțelegea sub numele de politică (în sens de cunoaștere, precizăm, datorită ambivalenței termenului) și *cum* era concepută și realizată respectiva ramură a cunoașterii sociale. Această analiză va conduce, sperăm, la decuparea principalelor momente și contribuții ale procesului istoric de elaborare *a unei discipline autonome a politicii*[3]. În această perspectivă, ea devine un preambul istoric necesar la orice studiu care dezbate stadiul actual al științei politice.

O astfel de întreprindere prezintă un anumit grad de dificultate, chiar și numai pentru faptul că nu toți gînditorii politici s-au străduit să-și expună principiile metodologice cu claritate[4]. Cei mai mulți chiar n-au manifestat nici o preocupare în această direcție, respectivele principii fiind, de regulă, implicite și rămînînd în sarcina istoricului ideilor de a le degaja.

În același timp, unele tendințe din știința politică contemporană revendică precursori sau „modele" în istoria doctrinelor politice, interpretîndu-le însă adesea în chip arbitrar, forțînd *pro domo* asimilarea lor respectivelor tendințe contemporane; de aici cerința restabilirii cu mai multă precizie și acuratețe științifică a diferitelor contribuții din istoria gîndirii politice.

De altfel interpretarea acestor contribuții la edificarea istorică a științei politice este extrem de variată în opinia exegeților ei contemporani: pentru unii, de exemplu, reprezentanții de frunte ai gîndirii politice a trecutului sînt simpli „moraliști politici", care au analizat fenomenul politic doar în latura sa individuală,

neglijîndu-i specificitatea[5]; pentru alții, istoria ideilor politice de la Herodot pînă în secolul al XIX-lea este o adevărată istorie a politologiei[6]. Sînt, desigur, rațiuni diferite și, totodată, opinii deosebite despre obiectul științei politice, care duc la aprecieri atît de contradictorii. Asupra izvorului lor ne vom lămuri mai bine pe parcursul lucrării.

Această diversitate de interpretări îi permite lui Carl J. Friedrich să afirme, fără a forța prea mult paradoxul, că știința politică este cea mai veche și totodată și cea mai tînără știință despre om[7]. În a doua parte a lucrării sale cu caracter problematic-istoric și antologic, el întreprinde o „istorie a metodelor științei politice", începînd cu întemeietorul acesteia, Aristotel, trecînd prin realismul lui Machiavelli, concepția sistematică a lui Althusius, apoi prin tratarea psihologică-sociologică-utilitaristă a politicii (unde include pe Hobbes, Montesquieu și Hume), relevînd „sinteza teoriei și practicii în politică" în doctrina lui Im. Kant și încheind cu „cercetarea empirică a politicului" (Robert von Mohl, Gaetano Mosca, James Bryce, Max Weber, Arthur F. Bentley și Charles E. Merriam).

Această incursiune istorică-metodologică, deși fragmentară și nu întotdeauna îndeajuns de explicită, nu este lipsită de interes; ea vădește însă situarea pe o anumită poziție privind obiectul și mai ales caracterul științei politice, care ar trebui să unească, după opinia lui Friedrich, teoria politică filozofică cu cercetarea empirică[8].

Într-o altă perspectivă, Maurice Duverger ajunge la un cu totul alt tablou: „Scopul esențial urmărit aici este de a reașeza în contextul său istoric noțiunea de știință politică"[9]. Și sub acest aspect el distinge două etape, punctul lor de delimitare fiind introducerea oficială a disciplinei în structurile universitare: *înainte* de aceasta ar fi, într-un fel, preistoria, *după* aceasta ar începe istoria propriu-zisă a științei politice. E incontestabil că introducerea științei politice

ca obiect de studiu în universități — ceea ce echivalează practic cu instituționalizarea ei — a avut o influență asupra structurării ei mai riguroase și, implicit, asupra dezvoltării ei. Dar a transforma acest fapt, care este totuși exterior și nu intrinsec dezvoltării disciplinei, în criteriu fundamental pentru definirea etapelor ei de dezvoltare (chiar dacă acest calificativ de „preistorie", după cum ne asigură, nu implică o judecată de valoare asupra operelor elaborate în această perioadă) ni se pare exagerat. În conformitate cu acest criteriu, „preistoria" științei politice se întinde „de la originile umanității" (pentru M. Duverger, politica este caracteristică organizării societății umane dintotdeauna, ba chiar ar preexista acesteia, fiind proprie și unor „societăți animale"[10]) pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și, pentru unele țări, chiar pînă la jumătatea secolului al XX-lea! În această periodizare sui-generis, preistoria propriu-zisă (pînă în secolul al XIX-lea) se caracterizează, pe de o parte, prin aceea că n-a existat încă limpede conștiința că politica este un obiect de știință și că nu s-au aplicat studiului ei metode riguros științifice și, pe de altă parte, că acest studiu s-a făcut dintr-un unghi moral și prin excelență deductivist, urmărindu-se să se justifice o formă sau alta a puterii. Sînt menționați însă cîțiva „oameni excepționali" care au încercat să iasă din acest făgaș comun: Aristotel, Machiavelli, Bodin, Montesquieu, „precursorii", cei patru „mari" ai acestei preistorii, la care e tentat să adauge pe al cincilea, istoricul marocan Ibn-Haldun. În „perioada intermediară" (secolul al XIX-lea), Duverger subliniază aportul a trei mari gînditori la constituirea politicii ca disciplină autonomă: Tocqueville, Comte și Marx; ei sînt denumiți „fondatorii". Chiar dacă aprecierile sale nu sînt totdeauna riguroase, trebuie să consemnăm efortul de a surprinde pentru fiecare elementele caracteristice cu care a îmbogățit în planul metodologic studiul sistematic al fenomenelor politice. De altfel, și în cazul

1798-1857 - pionierii pozitivismului

altor autori, în astfel de analize se poate constata de cele mai multe ori o tendință de „modernizare" a poziției diferiților gînditori și uneori chiar de idealizare în sensul preconceput de cel care întreprinde analiza.

2. Gîndirea politică debutează, firesc, prin preocupări predominant practice, de natură pragmatică, urmărind în prim plan ameliorarea guvernămîntului. De aceea ea se constituie ca întreprindere teoretică (mai mult sau mai puțin sistematică), vizînd nemijlocit *arta* sau *știința practică* a conducerii statului sau, într-o accepție mai largă, a conducerii oamenilor, a colectivităților umane. Acest lucru îl confirmă principalele izvoare documentare pe care le deținem despre gîndirea politică a Orientului antic, începînd cu *Învățătura* omului de stat egiptean Ptahhotep din secolul al XXV-lea î.e.n. Toate aceste „învățături" sînt de fapt niște codice, în care se amestecă, în proporții și maniere diferite, prescripții religioase, etice și politice. Cel mai interesant monument al gîndirii politice indiene antice, *Arthaçâstra*, sau *Știința politicii*[11], atribuit lui Kautilya și datînd din secolele IV—III î.e.n., se prezintă ca o colecție de principii și sfaturi pe care autorul, om de stat cu multilaterală experiență, le oferă cîrmuitorului suprem, formulînd totodată și un anumit ideal al puterii de stat. *Știința politicii* a lui Kautilya se prezintă deci ca o meditație, slujind scopuri nemijlocit practice; „domeniul" său este, de fapt, arta politică, arta conducerii statului.

Gîndirea politică greacă își propune de asemenea să cerceteze metodele și mijloacele adecvate exercitării puterii, organizării cetății. „Ea este o teorie a legislatorului și pentru legislator", opinează sir Ernest Barker[12]. De aceea lucrările în care ea s-a cristalizat au semnificația unor manuale destinate oamenilor de stat. Și Ernest Barker subliniază că, așa cum etica era menită să-i facă pe oameni buni, politica își propunea să conserve și să perfecționeze statele.

În istoria doctrinelor politice s-a emis ideea că lui *Herodot* i s-ar cuveni nu numai titlul de „părinte al istoriei" *(apud Herodotum Patrem historiae*, spune Cicero), ci și acela de „părinte al politicii", pentru că, argumentează Marcel Prélot, „la el se întîlnește primul document autentic unde se găsesc distinse și comparate diferitele specii de guvernămînt"[13]. O opinie analogă exprimă T.A. Sinclair cînd spune că opera istoricului grec, împreună cu *Perșii* lui Eschil, „ar fi o mai bună introducere la studiul gîndirii politice grecești decît *Republica* lui Platon, cu care se începe prea adesea"[14]. Cum arată P.-H.-E. Legrand, cel mai recent traducător în franceză al operei lui Herodot, interesul considerabil al acestui text[15] constă în faptul că el ne transmite substanța unor documente pierdute (fie a unui tratat de politică, fie a unuia dintre „discursurile distructive" ale lui Protagora sau a vreunui libel atenian din timpul lui Pericle), pentru că, sub veșmînt persan, se desfășoară de fapt o dispută tipic elenică. O astfel de pretenție este însă vădit exagerată, pentru că la Herodot nu întîlnim preocuparea studiului sistematic al politicii și nici măcar al istoriei instituțiilor politice.

Este, în genere, cunoscută distincția pe care grecii antici o operau între *episteme* și *techne*[16]. Această a doua accepție o găsim mai des folosită pînă la închegarea primelor mari sisteme de teorie politică (*e politike techne* „arta politică"); politica e considerată ca o artă practică. E cazul lui Democrit, al sofiștilor, al lui Socrate și Xenofon și o întîlnim în dezbaterile îndreptate împotriva sofiștilor din dialogurile platonice.

Pentru *Democrit* nu există artă mai înaltă decît cea politică; importanța ei socială decurge din concepția sa despre stat și drept: acestea sînt mijloace de temperare a invidiei și a dușmăniei reciproce dintre oameni. Arta politică trebuie să servească tocmai la educarea oamenilor în spiritul înaltelor îndatoriri cetățenești, al respectării legilor statului.

În condițiile înfloririi democrației sclavagiste la Atena și în alte state grecești, *sofiștii* sînt cei care introduc în sfera analizei teoretice problemele politicii, distingîndu-se printr-o abordare critică a acestora. Ei sînt primii care au pus problemele politicii în termenii intereselor și ai dominației unei părți a societății asupra alteia (deci în termenii puterii, cum s-ar spune astăzi). Partizani ai democrației sclavagiste (mai ales sofiștii „bătrîni"), ei au fost nu numai ideologi ai *demos*-ului, ci și învățători ai lui, dedicîndu-și activitatea pregătirii cetățenilor pentru o mai largă participare la viața politică; în acest sens ei au fost comparați cu enciclopediștii secolului al XVIII-lea[17]. Noțiunea de *politike techne* capătă la ei un conținut deosebit de complex. El se deslușește în cunoscutul mit prometeic al lui Protagora[18] și implică posedarea a două elemente: *dike*, adică dreptul, dreptatea, și *aidos*, principiul moral care reglementează raportul individului cu societatea. Aceste virtuți (și însăși arta politică) aparțin *tuturor* oamenilor. Raționamentul lui Protagora conduce spre o concluzie democratică, punînd în lumină finalitatea practică a concepției sale despre arta politică: toți cetățenii trebuie să participe în măsură egală la rezolvarea treburilor politice. Despre opera sofiștilor nu ne-au rămas, după cum se știe, decît slabe mărturii, și acelea provenind în majoritate de la adversarii lor ideologici. Totuși, unele fragmente și indicații care ne-au parvenit ne îngăduie să credem în existența unei largi literaturi politice elaborate de ei, în care să fi depășit chiar preocupările stricte de instruire în arta politică și să fi țintit la elaborarea sistematică a teoriei politice în sensul unei *politike episteme*[19].

Xenofon definea politica drept cunoașterea a ceea ce trebuie știut, sau, mai exact, a ceea ce trebuie să fii pentru a guverna și administra bine. Ea reprezintă arta prin excelență, arta supremă, arta regală[20], arta oamenilor aleși. Concepția sa este de vădită inspirație aristocratică.

Platon construiește un vast sistem de filozofie politică, pe care-l expune în trei dintre operele sale: *Omul de stat (Politikos)*, *Republica (Politeia)* și *Legile (Nomoi)*. În primul dintre aceste dialoguri, cum bine surprinde Paul Janet, el „caută în chip penibil definiția logică a politicii"[21]. Voind să definească omul de stat (conducătorul statului), el explicitează întîi natura îndeletnicirii acestuia, pe care o denumește arta (știința) politică (regală). Procedînd prin dihotomie, ajunge să precizeze că aceasta este o știință teoretică, directivă care constă în „a-i păstori" sau a-i conduce pe oameni. Oamenii pot fi însă conduși atît prin constrîngere și violență, cît și pe baza consimțămîntului voinței lor libere. Arta de a-i conduce pe oameni prin forță se numește „tiranie"; politica este arta de a-i conduce pe oameni convingîndu-i, deci cu consimțămîntul lor. În alt loc, această trăsătură e atenuată: politica e știința care se îngrijește de oameni, cu sau fără legi, în mod liber sau prin constrîngere.

Știința regală, cea mai înaltă și mai dificilă, are ca paradigmă arta țesătorului; în concepția lui Platon, politica e superioară științei militare, jurisprudenței, elocinței și chiar cultului divin, care sînt științe de executanți; ea e chemată să dirijeze și să armonizeze contrariile, toate celelalte activități, împletindu-le ca un „țesător regal", subordonîndu-le unei idei sau voințe superioare.

Așa cum virtutea individului este rațiunea care controlează orice acțiune umană, virtutea omului de stat sau arta politică trebuie să constea într-o cunoaștere perfectă, în înțelepciunea care controlează orice acțiune a statului. Ea e comparată, de asemenea, cu arta pilotului de corabie sau a medicului. Totodată, fiind cunoaștere, arta (știința) politică trebuie să instileze oamenilor cunoașterea, făcîndu-i mai înțelepți și mai buni. Concluzia lui Platon se opune aceleia a lui Protagora: cei care practică arta politică trebuie să posede această cunoaștere perfectă; înțelep-

ciunea trebuie să guverneze, cîrpacii și diletanții trebuie să se dea la o parte, făcînd loc celor inițiați. Arta politică este deci o știință ezoterică.

Sînt prezente, într-adevăr, în toate aceste formulări destule tatonări și oscilații. Adevărata sa concepție despre politică este implicată în operele sale *Republica* și *Legile*. Există o unitate de substanță între filozofia sa și concepția sa politică: nu e întîmplător că alegoria peșterii, în care se exprimă cel mai pregnant esența concepției sale filozofice, își găsește locul în dialogul *Republica*. La Platon găsim o filozofie politică în sensul cel mai pur al termenului, ca întreprindere prin excelență speculativă: pornind de la primatul ideilor, el consideră politica sa ca o întruchipare, ca o prelungire, ca latură aplicativă a teoriei sale filozofice, iar singura știință politică cu adevărat semnificativă era pentru el tocmai această filozofie. În *Republica*, el susținea că în statul ideal trebuie să existe „o știință aflătoare în anumiți cetățeni, care să ne poată da sfat nu în cîteva afaceri ale statului, ci relativ la statul întreg și la ocîrmuirea cît mai bună a aceluia atît înăuntrul său, cît și în afară, în relațiile cu celelalte state“[22]. Dar această știință era privilegiul exclusiv al celor puțini de la cîrma statului, al înțelepților sau filozofilor, al celor care dețineau filozofia adevărată, adică propria sa filozofie.

De aici caracterul apriorist, deductivist al teoriei sale politice, de aici „utopismul său filozofic“, cum îl numește Prélot, în construirea politicii sale. Aceasta nu înseamnă, desigur, că el a fost refractar oricărei observații a realității politice, dar el a subordonat toate aceste observații construcției sale ideale. La Platon, politica, concepută speculativ, e subordonată moralei. La el precumpănesc abstracțiile metafizice, care, cum subliniază T.A. Sinclair, vor să dovedească teza sa fundamentală că „activitatea politică trebuie să se definească nu ca stăpînire a unor deprinderi politice, denumite *politike techne*, ci ca cunoașterea transcendentală a Binelui Suprem“[23]. De aceea aprecierea pe care o dă Paul Janet în partea introductivă a capitolului său privind politica lui Platon că opera acestuia reprezintă „primul monument în care politica a fost concepută și tratată de o manieră științifică“[24] nu poate fi însușită; mai lesne acceptabil ni se pare enunțul său final: „Lui îi aparține fără îndoială gloria de a fi întemeiat filozofia politică, dar nu și aceea de a o fi angajat pe calea sa adevărată“[25].

Dacă la Platon etica absoarbe politica, guvernarea devenind în consecință o operă de educație, de pedagogie socială, *Aristotel* face din etică propriu-zis o ramură a politicii în măsura în care prima, ca știință a conduitei individuale, e înglobată în a doua, ca știință a conduitei colective. Deși binele este același pentru individ și pentru comunitate, este totuși un lucru mai mare și mai perfect de a întemeia și a păstra binele comunității decît acela al individului; de aceea etica este o parte a politicii *(Etica nicomahică*, 1094 b). Scopul cel mai înalt, adică cel mai înalt bine omenesc, aparține fără îndoială politicii, știința „cea mai stăpînitoare și conducătoare în cel mai înalt înțeles“. Ea subordonează și celelalte îndeletniciri: strategia, economia, retorica *(ibidem)*. Politica este, așadar, cea mai înaltă dintre toate științele *(Politica*, cartea a III-a, cap. VII, par. 1)[26], știința supremă, știința stăpînă, știința arhitectonică *(Etica nicomahică*, 1094a).

Politica este o știință practică, urmărind nu numai cunoașterea, ci și acțiunea, oferind acesteia norme *(Etica nicomahică*, 1095 a). Există în sistematizarea Stagiritului o legătură intimă între cele trei principale științe practice: economia servește nevoile naturale (și domestice), etica pe cele individuale (spirituale), iar politica pe cele ale comunității, făcînd posibilă realizarea celorlalte, pentru că omul este prin natura sa o ființă politică.

În concepția aristotelică despre știința politicii se întrepătrund două planuri: cel al realului și cel al

idealului sau, într-o expresie mai modernă, planul explicativ și cel normativ. Această întrepătrundere domină structura lucrării sale fundamentale: *Politica*. Ea exprimă chintesența metodei sale, anunțată încă în ultimele rînduri ale *Eticii:* întîi va determina, printr-un examen critic, ce au realizat pozitiv înaintașii săi în studierea politicii, apoi va întreprinde analiza diferitelor constituții pentru a distinge ce le susține și ce le împinge spre degradare și, în sfîrșit, pe această bază va elabora tipul constituției ideale (*Etica nicomahică*, 1181 b).

Aristotel instaurează astfel observația premeditată ca metodă științifică în studiul formelor de guvernămînt, întreprinzînd totodată o analiză comparativă a diferitelor tipuri de constituții[27]. De asemenea el mînuiește analiza, pe care o numește „metoda noastră obișnuită", adică descompunerea unei noțiuni complexe în elementele sale, așa cum procedează în definirea statului (*Politica*, cartea I, cap. I, par. 3).

În același loc el face referință la metoda genetică sau istorică: „Dacă cineva ar observa de la început faptele *în devenirea lor* (subl. ns. — *O.T.*), cum am făcut și în altă parte..."; și, într-adevăr, Stagiritul încearcă o explicație istorică a apariției comunității politice, subliniind originea *naturală* a acesteia și formele de comunitate care-i premerg și care, odată statul apărut, i se subordonează.

Prin toate acestea, care-și găsesc izvorul gnoseologic în elementele materialiste și dialectice ale filozofiei sale, el contribuie în mod considerabil la inaugurarea unui studiu pozitiv al politicii, la introducerea fenomenelor politice în sfera cercetării științifice. De aceea a și fost considerat ca *întemeietor* al științei politice[28], subliniindu-se uriașa sa înrîurire pozitivă asupra posterității științifice.

Subscriind la această apreciere, nu înțelegem totuși că o dată cu Aristotel politica s-ar fi și constituit în disciplină autonomă în sensul în care o concepem astăzi. Alături de aceste elemente pozitive trebuie să consemnăm că la el politica se îmbină încă strîns cu morala;

apoi domeniul său este încă destul de difuz, înglobînd într-o perspectivă generalizatoare întreaga comunitate umană și, prin aceasta, elemente care țin propriu-zis de sociologie și etică, de economie, demografie sau pedagogie. Pe de altă parte, punctul de plecare finalist, primatul idealului moral asupra realului, cadrul filozofic speculativ în care integrează teoria sa politică atestă că politica nu este încă desprinsă de speculația filozofică. Este adevărat însă că și în cazul politicii, ca și în al altor științe, Aristotel este acela care întreprinde *primul* demers serios și care realizează primii pași, considerabili pentru respectiva epocă, în această direcție. Nu faptul că la Aristotel întîlnim proiectul unui stat ideal ne împiedică, așadar, să considerăm că el ar fi realizat o știință politică în sensul unei discipline pozitive autonome, ci prezența acestor elemente și a acestui cadru de filozofie speculativă[29]; Aristotel își fundamentează acest ideal pe o analiză critică minuțioasă a unui vast material. Prezența laturii sau a momentului normativ e implicată în specificul analizei politice, în caracterul acestei științe, îndreptată în ultimă instanță spre a servi acțiunea politică. Or, o modalitate de manifestare a acestui element normativ specifică epocii, cum o atestă istoria gîndirii politice, este tocmai schițarea unor astfel de proiecte ideale. Această modalitate va fi restaurată, în condiții și cu mijloace noi, de umanismul renascentist sub forma utopiilor; e una dintre manifestările reînvierii antichității, proprii acestui tip de umanism. Limitele pe care nu le-a putut birui Aristotel sînt cele determinate de poziția sa socială și de nivelul general al cunoașterii în epoca respectivă; *ele* au împiedicat constituirea politicii în știință.

În opera Stagiritului sînt idei prețioase, elaborate în tentativa sa de explicare a fenomenelor politice, idei care au stimulat gîndirea politică ulterioară. Dar a considera, cum fac unii, că Aristotel a dat totul, a gîndit și pentru secolele următoare, că lui îi datorăm în același timp „politica, știința politică și situarea ei în sînul științelor" este, fără îndoială, o exagerare,

cum bine subliniază Prélot[30]. Însă nici el nu este prea departe de așa ceva cînd afirmă că „nu i-a lipsit lui Aristotel pentru a fi pe deplin un politolog modern decît... o distincție mai netă a descriptivului și a normativului, prea adesea confundate în opera sa"[31]. Se manifestă adesea, prin încălcarea principiului istorismului, o tendință de „modernizare" a gîndirii politice aristotelice. Kurt Schilling, printre alții, consideră că la Aristotel am găsi o anticipare a ideii separației puterilor în stat, ca și cînd ea ar fi putut constitui o problemă la ordinea zilei în condițiile *polis*-ului antic[32]. Pe drept cuvînt remarca, împotriva unor astfel de tendințe, C.J. Friedrich că, absolutizînd modelul aristotelic, am ajunge la concluzia că pentru stadiul contemporan tipul ideal de stat l-ar reprezenta... Republica Andorra[33]. Dacă meritele sale în constituirea științei politice și în dezvoltarea gîndirii politice nu pot și nu trebuie să fie absolutizate, ele nu trebuie în nici un caz minimalizate. A pune pe aceeași treaptă aportul său, sub aspectul pe care-l urmărim, cu acela al lui Platon este, fără îndoială, o tendință de minimalizare, care vădește, după părerea noastră, și o desconsiderare a cerințelor unei analize elementar-obiective[34].

Sintetizînd de fapt tradiția aristotelică, Eric Weil notează că pentru antici *politica pragmateia* este studiul sau cunoașterea „vieții în comun a oamenilor după structura esențială a acestei vieți, care este constituția cetății"[35]. În această viziune, știința politică înglobează într-o aspirație universalistă întregul social, totalitatea comunității sociale, implicînd cercetări și judecăți asupra tuturor laturilor și aspectelor sale. Situația aceasta este facilitată în primul rînd de stadiul nediferențiat al cunoașterii științifice, care face din politică știința-mamă pentru toate celelalte științe sociale, o „disciplină" socială sincretică, dar și de concepția, foarte frecventă în lumea greacă, după care statul se confunda cu comunitatea sub denumirea generică a *polis*-ului. De altfel, cum remarca Marx, la greci „statul politic ca atare este conținutul unic și adevărat al vieții lor", adică a cetățenilor, omul liber

neputînd fi conceput decît ca element integrat în cetate, ca cetățean. Politica ocupă, și va continua să ocupe multe secole de aci înainte, situația privilegiată de *scientia regia*, deținînd primatul în rîndul științelor privitoare la societate și la om, datorită atît acestei vocații universaliste, integraliste (care începînd cu secolul al XIX-lea va fi preluată de sociologie), cît și deschiderii ei spre problemele practicii social-politice, afirmată mai ales în preocuparea constantă de a crea condițiile unei „vieți bune" pentru comunitate.

După Aristotel, în lumea greacă nu mai întîlnim preocupări sistematice pentru știința politică, iar romanii — se consideră aproape unanim — au excelat în drept, în administrație și strategie, dar nu și în teoria politică. „La Roma, politica practică a fost strălucită, dar știința politică neglijată...", consemnează Paul Janet[36]. Primul care întreprinde o analiză teoretică a vieții politice romane a fost un grec *Polybios*[37]; el elaborează și o teorie ciclică a formelor de guvernămînt și dezvoltă concepția despre forma mixtă de guvernare. În a sa *Istorie universală*, el lărgește totodată cîmpul observației politice, fără să se preocupe însă de statutul epistemologic al științei politice. *Cicero*, sub influența lui Aristotel și Polybios, a filozofiei stoice și epicureice, dezvoltă o teorie politică, prea puțin originală însă, în operele sale *De republica*, *De legibus* și *De officiis*. El are totuși contribuții în direcția precizării naturii particulare a comunității politice prin introducerea unor elemente juridice în definiția ei[38], a clarificării legăturii dintre stat și proprietatea privată și mai ales în elaborarea unei terminologii juridice, care s-a dovedit rodnică și în analiza fenomenelor politice. Cicero consideră că acțiunea politică trebuie să se întemeieze pe cunoștințe. De aceea el vorbește de existența, alături de morală, a unei științe politice, *civilis scientia* sau *rerum civilium scientia*. Mai tîrziu, Quintilian o va numi *civilitas*, iar Tit-Liviu *ars reipublicae gerendae*.

3. În orînduirea feudală, gîndirea politică se dezvoltă sub semnul dominației nete a ideologiei reli-

gioase, întrucît, cum remarca Engels, cultura însăşi a căpătat un caracter esenţial teologic. „În mîna popilor, *politica şi jurisprudenţa, ca şi celelalte ştiinţe*, au devenit simple ramuri ale teologiei, fiind tratate după principiile valabile în teologie"[39]. Această poziţie dominantă, această „supremaţie a teologiei în toate domeniile de activitate intelectuală, era în acelaşi timp consecinţa necesară a poziţiei adoptate de biserică în calitatea ei de supremă chintesenţă şi consfinţire a dominaţiei feudale existente"[40]. Fiind cel mai puternic feudal, biserica ridică pretenţii la dominaţia absolută în întregul sistem feudal, la supremaţie în raport cu puterea laică. De aceea, alături de problemele comune ale fundamentării ierarhiei feudale şi ale legitimităţii dominaţiei feudalilor asupra maselor muncitoare *(laboratores)*, problema raporturilor dintre puterea laică (stat) şi cea spirituală (biserică) ocupă un loc central în ideologia politică feudală. Tendinţa de supremaţie a bisericii se cristalizează încă în opera *De civitate dei* a lui *Augustin*, pătrunsă de un spirit teocratic militant. Ea constituie o verigă care leagă ideologia claselor dominante ale societăţii sclavagiste din perioada destrămării ei cu ideologia bisericii catolice medievale.

Politica lui Augustin opune statului pămîntesc — „imperiu al diavolului" — statul divin, alcătuit din „aleşii lui dumnezeu" şi-l subordonează acestuia din urmă; întrucît statul laic e lipsit de adevăr, doar statul divin, adică biserica, posedîndu-l în forma sa pură, urmează că politica trebuie să-l aibă în atenţie pe acesta din urmă. Concluzia se impune de la sine: adevărata ştiinţă politică este teologia, iar ştiinţa statului laic trebuie să se subordoneze acesteia.

Cu toată intoleranţa bisericii catolice faţă de religia „păgînă" a greco-romanilor, ideologia religioasă feudală asimilează treptat elemente ale moştenirii ideologice antice, la început mai ales filozofia platonică şi apoi pe cea aristotelică, difuzată prin canale bizantine şi arabe, precum şi numeroase elemente ale jurisprudenţei romane din timpul imperiului. Din

această sinteză adaptată nevoilor bisericii ia naştere *scolastica*.

Reprezentantul cel mai de frunte al ideologiei politice clericale este *Toma d'Aquino*, ridicat din rîndurile dominicanilor, care, în *De regimine principum* (sau *De regno*, lucrare neterminată, scrisă între 1265 şi 1267) şi în lucrarea sa teologică fundamentală *Summa theologiae*, a elaborat doctrina politică oficială a catolicismului, fundamentînd amplu suveranitatea absolută a puterii papale, într-o concepţie care uneşte aristotelismul cu creştinismul. În problemele politicii, Toma îl urmează pe Aristotel, numai că la el apare formulată în toată claritatea ideea după care ştiinţa politică este *ancilla theologiae*. De altfel, în secolul al XIII-lea sensul aristotelic al ştiinţei politice are, se pare, o circulaţie destul de largă. O atestă şi Brunetto Latini, care scrie: „Politica, adică guvernarea cetăţilor (statelor — *O.T.*), ... este cea mai nobilă şi mai înaltă ştiinţă şi cea mai nobilă funcţie care există pe pămînt, căci această politică cuprinde toate artele care se ocupă de comunitatea oamenilor"[41].

Cu Toma d'Aquino şi cu discipolii săi Aegidius din Roma (Gilles de Rome), Iacob de Viterbo, Augustus Triumphus şi Ptolemeu de Lucca, construcţiile teoretice feudale ating punctul culminant, după care urmează declinul. În faţa „monismului" papal se ridică tot mai puternic „monismul" imperial, reprezentat în forma lui cea mai consecventă de Wilhelm de Occam şi de Marsilio da Padova. Cum remarcă Marcel Prélot, tomismul, cu toată poziţia sa dominantă, nu mai poate împiedica „tendinţele laice de a îmbrăca rigoarea necruţătoare a unui antisacerdotalism radical care schiţa, sub diverse forme, primele trăsături ale absolutismului princiar"[42]. Printre cei care urmează această linie laică, evoluînd în concluziile lor într-un sens opus doctrinei tomiste, merită să fie semnalaţi mai ales *Jean de Paris* şi *Engelbert de Volkersdorf*, abate de Admont, care în lucrările sale *De regimine principum* şi, mai ales, *De ortu, progressu et fine romani imperii* (1310) exprimă, în esenţă, aceleaşi idei pe care le va apăra şi Dante.

Numele lui Jean de Paris își găsește locul într-o astfel de expunere cel puțin pentru două motive. În primul rînd, pentru că, deși discipol fidel al lui Toma, în lucrarea sa *De potestate regia et papali* (1302), spre deosebire de acesta, acordă un loc destul de larg analizei situațiilor politice concrete. El are nevoie de așa ceva pentru a putea fundamenta independența regilor Franței atît față de biserică (mai ales față de scaunul papal), cît și față de împărații germani. Diversitatea intereselor temporale poate fi mai bine asigurată prin diversitatea statelor și, implicit, multiplicitatea conducătorilor, acesta este argumentul său.

În al doilea rînd, pentru că prin separarea autorității temporale de cea spirituală a bisericii (care se vede limitată la o simplă jurisdicție asupra conștiințelor) se prefigurează independența științei politice, avînd ca obiect tocmai puterea temporală, regală. „Cu Jean de Paris — notează Prélot, exagerînd desigur — eliminarea augustinismului politic este realizată și pe planul epistemologic. Politologia și ecclesiologia devin două științe (!) distincte, cu destine de acum înainte separate"[43].

Dante Alighieri supune unei analize sistematice problema științei politice. În lucrarea sa *De monarchia*[44], el nu făurește o doctrină politică originală, deși emite și destule idei noi și interesante, progresiste pentru acel moment istoric[45]. Poetul și filozoful florentin reia aici tradiția antică în problema rolului științei politice, dezvăluind mijloacele și căile pe care „întreaga umanitate trebuie condusă la fericire și la salvarea finală prin intermediul artei politice"[46]. El își definește tratatul ca „o cercetare științifică" (I, 2), ceea ce l-a făcut pe traducătorul său francez să pretindă că, „înainte de Hobbes și Spinoza, (Dante) a voit să trateze societatea umană după o metodă strict științifică"[47]. Desigur, el nu putea întreprinde această tentativă decît cu mijloacele veacului său, iar aceste mijloace erau reprezentate în primul rînd de elementele filozofiei aristotelice. Lucrarea lui Alighieri este un tratat științific după formula evului mediu, construit după legile cele mai riguroase ale logicii scolastice. Spiritul scolastic este prezent nu numai prin modalitatea silogistică a argumentării, ci și prin autoritatea absolută a Stagiritului, a „filozofului", invocată la tot pasul. Mergînd pe urmele lui Aristotel, Dante vede în politică o știință practică. Ca și mai tîrziu Machiavelli, el consideră că este foarte departe de datoria sa acela care, instruit în știința politică, nu manifestă nici o grijă pentru a-și da concursul său republicii. Gîndul care-l mînă este de „a dezvălui adevăruri încă necunoscute" (I,1), și printre acestea el situează în primul rînd știința monarhiei temporale. Pentru Dante Alighieri, știința politică este tocmai *știința monarhiei temporale*, care îmbrățișează universalitatea genului uman și universalitatea intereselor umane, a treburilor temporale. Dante depășește gîndirea medievală, prevestind Renașterea, prin încrederea sa în puterea științei, în eficiența științei politice, a „științei monarhiei temporale", căreia îi atribuie un rol suveran în organizarea societății. În concepția sa raționalistă, monarhia mondială se construiește și funcționează după principiile acestei științe. Notăm de asemenea faptul că *De monarchia* operează o distincție destul de netă între spiritual și temporal, distincție pe planul *puterii*, analogă, am spune, celei operate mai întîi de Averroes și apoi, în plină Renaștere, de Galilei în planul adevărului.

Această distincție este și mai radicală la *Marsilio Mainardini da Padova*, care merge pînă la eliberarea societății laice de cătușele clericale, subordonînd întreaga viață socială statului și postulînd libertatea conștiinței. El creează și folosește o terminologie politică surprinzător de modernă, depășindu-și contemporanii prin concepțiile lui politice înaintate[48].

Într-o direcție asemănătoare a acționat și Reforma, în perioada inițială a luptei sale deschise împotriva bisericii romane, și în primul rînd *Luther*, prin exaltarea puterii civile, în care vedea o putere represivă prin excelență, și prin lupta sa împotriva tradițiilor medievale, prin dezinstituționalizarea puterii religioase. Permițînd libera interpretare a *Bibliei*, Reforma insuflă omului credința în rațiunea sa și funda-

mentează revendicarea libertății gîndirii. Engels îl compară pe Luther cu Copernic, care „a aruncat mănușa superstițiilor bisericești". Bineînțeles că, după ce noua credință s-a consolidat, „inchiziția" reformată a acționat împotriva „ereticilor" cu aceeași draconică rigoare ca și cea catolică.

Calvin încearcă să realizeze un echilibru al autorității temporale și libertății creștine, pe baza unei distincții pe care o face între lucrurile spirituale, cunoscute prin grație divină și prin *Scriptură*, și lucrurile terestre, cunoscute prin judecata omului[49]. În fruntea acestor discipline laice e situată doctrina (știința) politică, apoi economia, artele mecanice etc. Ele decurg toate din necesități ale vieții comune într-o republică organizată. Se postulează, așadar, libera cercetare a problemelor politice, independent de credința religioasă. Dar încă înainte de a se exprima aceste opinii, fără îndoială valoroase dacă le raportăm la tendința ideologică conservatoare a bisericii romane, separarea științei politice de teologie se și realizase: era opera lui *Niccolò Machiavelli*.

4. Înainte de a trece la sublinierea considerabilului aport pe care Renașterea l-a adus la dezvoltarea științei politice, se impune să relevăm, dacă nu pentru influența exercitată, totuși pentru valoarea sa intrinsecă, opera istoricului arab *Ibn-Haldun* din secolul al XIV-lea. Ea prezintă trăsăturile unei puternice originalități; de altfel, autorul ei avea conștiința și orgoliul de a fi realizat o „știință nouă", care nu se confunda nici cu istoria practicată pînă atunci și nici cu știința politicii. Scopul pe care și-l propune în mod expres în *Mokadima* (Prolegomena), o vastă introducere la opera sa istorică, este acela al stabilirii „unei reguli sigure pentru a distinge în relatările istorice adevărul de eroare", făurind astfel „un instrument care să permită aprecierea cu exactitate a faptelor". Cartea sa, după cum pretinde sau, cel puțin, își propune, „stabilește pentru evenimentele politice cauzele și originile lor", nefolosind decît „argumente extrase din natura lucrurilor". „Originalitatea lui Ibn-Haldun, spune

Gaston Bouthoul, care i-a consacrat o substanțială teză de doctorat, constă în a fi încercat să aplice la studiul societăților, dacă nu metoda pozitivă, cel puțin metoda observației, pe care au folosit-o cu succes, în operele lor de științe naturale și de medicină, predecesorii săi, marii filozofi arabi"[50]. Desigur, continuă el, sîntem departe de a afla aici metoda critică ce se va naște mai tîrziu în Europa și nici consacrarea cercetărilor inductive pe care o vom găsi în opera cancelarului Bacon. René Maunier remarca pe bună dreptate[51] că exemplele pe care istoricul arab le aduce în sprijinul tezelor sale sînt mai degrabă ilustrări decît demonstrații. „Există mai curînd la Ibn-Haldun — conchide Bouthoul — sentimentul exigențelor criticii și metodei pozitive decît o concepție clară asupra acesteia"[52]. Trebuie însă subliniat că în această tentativă el nu are precursori sau, mai bine zis, îi ignorează, *Politica* lui Aristotel fiind în acea vreme încă pierdută.

Pentru Ibn-Haldun, fenomenele vieții sociale sînt supuse unor legi naturale. Ele se condiționează reciproc și sînt determinate atît de condițiile mediului geografic — clima, natura solului și regimul alimentar —, cît și de „influențele" aștrilor. Dar aceste condiții naturale sînt mai constante decît fenomenele politice, care-i apar în raport cu primele ca episodice. De aceea evoluția acestora va căpăta o explicație mai mult psihologică.

Alături de sociabilitate, el mai stabilește ca trăsătură caracteristică a omului nevoia de autoritate, nevoia de a fi guvernat și înfrînat de o putere superioară, în absența căreia ar domina dezordinea și anarhia. De aici el ajunge la concluzia legitimității statului monarhic de factură absolutistă. Autoritatea în concepția sa e întemeiată pe forță și aparține grupurilor care o cuceresc datorită curajului, coeziunii și spiritului lor de corp. Aceste calități sînt generate mai cu seamă de viața nomadă, concluzie facilitată de particularitățile istorice ale epocii care au demonstrat că popoarele nomade au fost acelea care au înfăptuit cuceriri întinse și rapide. Trăind într-o epocă de decadență a siste-

melor politice ale lumii arabe, el se va preocupa mai ales de cauzele constituirii și dezagregării statelor, de originile și durata dominațiilor politice, ajungînd să formuleze o lege naturală a evoluției lor ciclice. Cauze psihologice fac ca dominația unui grup conducător sau a unei dinastii să nu dureze mai mult de trei generații. Istoria capătă astfel în viziunea sa caracterul repetării unor cicluri regulate de ascensiune și decădere alternante ale imperiilor și civilizațiilor.

Interesantă este la Ibn-Haldun preocuparea de a analiza fenomenele politice în contextul unor explicații economice și, chiar mai largi, sociologice. Deși om de stat, din opera sa lipsește orice preocupare normativă sau practică[53]; aceasta se explică, cel puțin în parte, prin fatalismul accentuat, propriu concepției religioase a *Coranului*, ale cărui învățături el are grijă să nu le contrazică. De aici și pesimismul său implicit: el nu-și pune măcar problema că studiul fenomenelor sociale și politice ar putea contribui vreodată la ameliorarea guvernămîntului societăților. Exceptînd această trăsătură, care face din el un reprezentant al spiritului medieval, surprinzătorul său „simț de pozitivitate"[54], propriu cercetării științifice moderne, și cultura sa enciclopedică sugerează apropierea marelui gînditor arab de marile personalități creatoare ale Renașterii. Opera sa n-a exercitat însă o influență în istoria gîndirii politice, întrucît, scrisă în arabă, ea a rămas uitată pînă la redescoperirea ei de către orientaliști pe la jumătatea secolului trecut.

5. Cotitura impresionantă în viața culturală și ideologică a Europei apusene pe care o reprezintă Renașterea s-a manifestat cu putere și profund înnoitor și pe tărîmul gîndirii politice. Restructurarea concepțiilor despre natură și despre om, orientarea antropocentrică în gîndirea vremii, ca și interesul fecund pentru cercetarea experimentală în științele naturii, s-au înscris într-o amplă și rodnică mișcare de idei, în esența ei antifeudală și anticlericală.

Cum s-a putut sesiza încă din concepția lui Augustin, teologia tindea să suprime în fapt chiar și problema

unei științe laice a politicii: biserica furniza doar prototipul societății perfecte, a cărei organizație rigid ierarhică și imuabilă prefigura aici, pe pămînt, structurile cetății lui dumnezeu. Procesele social-economice și politice legate de afirmarea burgheziei născînde s-au oglindit în noi doctrine politice puse în slujba statului laic și servind tendințele acestuia de a se realiza ca putere unitară și centralizată. Dacă Dante Alighieri, cum remarca Engels și, pe urmele sale, A. Gramsci, anunța doar sfîrșitul evului mediu feudal și zorile erei moderne, capitaliste, încheind o anumită fază a evului mediu, apariția lui Machiavelli ne dezvăluie că unei faze a lumii noi i-a reușit să-și pună cu claritate problemele ei proprii și să lucreze la soluționarea lor. Pentru știința politică, într-adevăr, datorită mai cu seamă geniului lui Machiavelli, Renașterea are o însemnătate hotărîtoare; cotitura realizată se caracterizează prin dimensiuni revoluționare atît ca amplitudine, cît și ca profunzime.

Niccolò Machiavelli este un strălucit reprezentant al gîndirii Renașterii, „om de stat, istoric, poet și, totodată, primul scriitor militar al timpurilor moderne care merită să fie menționat"[55]. Gîndirea sa este expresia ideologică a tendințelor tinerei burghezii în ascensiune.

Machiavelli este aproape unanim apreciat ca *întemeietor al științei politice moderne*. În același timp, conținutul operei sale a fost viu disputat și nu de puține ori denaturat. Nu este locul aici să dezbatem problemele atît de controversate privind concepțiile sale politice și morale. Vom menționa totuși că între opera lui Machiavelli (înțeleasă de pe poziții științifice) și ceea ce se numește, de regulă, „machiavelism" este o destul de mare deosebire, că multe dintre judecățile greșite emise asupra lui se datorează faptului că ele vizează în realitate nu întreaga sa operă, ci mai ales *Principele*, și că aprecierea acestuia s-a făcut de cele mai multe ori neținîndu-se seama de contextul istoric care l-a generat și nici de intențiile speciale ale autorului lui.

Important este, credem, să precizăm de la început că geniul său analitic și cariera sa politică i-au permis să pătrundă în procesul intim al puterii politice, în tehnica cuceririi, exercitării și menținerii ei. Semnificativ este, cum o arată întinsa sa corespondență, că chiar în misiunile sale practice poziția de cercetător lucid al fenomenului politic este totdeauna prezentă. În raport cu predecesorii săi, Machiavelli are meritul de a fi rupt barierele dintre principiile ezoterice și cele exoterice ale politicii. În antichitatea greacă, o tentativă în această direcție realizaseră sofiștii. Este, poate, unul dintre motivele pentru care „enciclopediștii" lumii antice și secretarul florentin au fost atît de contestați și de huliți în doctrinele oficiale.

Obiectul central al științei politice în concepția lui Machiavelli este, fără îndoială, statul; de fapt el este acela care și promovează acest termen modern în literatura politică[56]. Acest obiect nu trebuie înțeles însă prea îngust: pe Machiavelli îl preocupă toți factorii care, în concepția sa, pot asigura stabilitatea și eficacitatea puterii politice (în *Discursuri)* și ansamblul mijloacelor care pot duce la constituirea unui puternic stat italian centralizat (în *Principe)*. Este vorba deci de un cadru destul de larg în care el plasează studiul problemelor statului și nu de o știință politică redusă pragmatic la o „tehnică de folosire a puterii", cum greșit, socotim, apreciază von der Gablentz[57].

Pentru Machiavelli, cunoașterea reprezintă o treaptă imediat anterioară acțiunii și absolut necesară pentru eficiența acesteia. În viziunea sa despre caracterul științei politice, aceasta este o știință care îmbină cunoașterea cu acțiunea. Atît în *Discursuri*, dar mai ales în *Principe*, se împletesc tot timpul două planuri proprii științei politice: unul analitic și teoretic, celălalt normativ-politic. Vorbind despre *Principe*, A. Gramsci sublinia că „nu este o tratare sistematică, ci o carte «vie», în care ideologia politică și știința politică se contopesc în forma dramatică a «mitului»" (de tip sorelian)[58]. Ea este în același timp o teorie a realității politice și un manual de educație politică. Stilul său, cum remarcă Gramsci, nu este acela al

unui scriitor care compune un tratat în formă de sistem, de felul acelora cunoscute de evul mediu și de umanism, ci este stilul unui om de acțiune și care vrea să îndemne la acțiune, este stilul unui „manifest". Faptul că Machiavelli, spre deosebire de majoritatea celorlalți autori de mari opere politice, a fost și un om politic, un „practician al politicii", își pune inevitabil amprenta asupra operei sale. Asemenea altor „titani ai gîndirii, ai pasiunii și ai caracterului", cum îi numește Engels pe marii reprezentanți ai Renașterii, Machiavelli nu este un „savant de cabinet", ci un luptător prin scris și chiar prin acțiunea directă, este „omul unei cauze"[59]. Idealul căruia Machiavelli îi subordonează *Principele* este o Italie „unită, liberă și declericalizată".

Dar marele său merit este că, servind interesele burgheziei în ascensiune, el a întreprins o analiză lucidă a realității politice. Ca și ceilalți oameni ai Renașterii, aplecați spre cercetarea naturii, Machiavelli subliniază superioritatea cercetării directe a realității. El opune în mod conștient concepția sa metodologică „modului de tratare al celorlalți", subliniind că i s-a părut mai potrivit să urmărească adevărul efectiv, „adevărul concret al faptelor" *(la verità effettuale)*, decît simpla închipuire[60]. El se bazează în primul rînd pe observația directă a faptelor în înlănțuirile lor cauzale; de aceea politica sa a fost apreciată ca o „știință experimentală"[61]. S-ar putea spune că el profesează, *avant la lettre*, logica inductivă și adecvarea la natura lucrurilor postulate de Bacon. În trecerea de la planul teoretic la cel normativ-politic, această analiză a faptelor și concluziile ei sînt consecvent convertite în precepte, în prescrieri de norme și de reguli de acțiune. Important este că el nu invocă altă autoritate decît pe aceea a faptelor, fie din trecutul istoric, fie contemporane lui. Paul Janet[62] vorbește de o logică practică, care se opune la Machiavelli aproape instinctiv logicii de școală (mai ales scolastice). În fond, Machiavelli e preocupat de politica reală; el înlătură din studiul politicii punctele de vedere exterioare acesteia, și cu deosebire teologia și morala.

Este deosebit de prețioasă în acest sens indicația lui Marx, care-l privește atît pe secretarul florentin, cît și pe ceilalți mari gînditori politici ai epocii moderne: „...În epoca modernă, începînd cu Machiavelli, Hobbes, Spinoza, Bodin etc..., forța a fost înfățișată ca fundament al dreptului; prin aceasta, examinarea teoretică a problemelor politice a fost emancipată de tutela moralei, ceea ce nu a însemnat în fond decît afirmarea postulatului că politica trebuie să fie tratată ca ceva de sine stătător"[63]. A. Gramsci sublinia și el că scrierile lui Machiavelli conțin afirmația implicită că politica este o activitate autonomă, care are principiile și legile sale, diferite de acelea ale moralei și religiei[64].

În concepția sa, știința politică este în același timp și „istorică", în sensul că ea trebuie să îmbine totdeauna analiza atentă a vieții politice contemporane cu studiul trecutului. El folosește din plin, mai ales în *Discursuri*, această metodă a observației indirecte, mediată de scrierile istoricilor antici. Această latură a sa pune în lumină pe umanistul pasionat de cultura antică, tentat aproape tot timpul să idealizeze „modelele" antice. Pentru el istoria este „maestra acțiunilor noastre"; de altfel el însuși a fost și istoric. Într-o scrisoare către Engels din 25 septembrie 1857, Marx îi semnala acestuia scrierile istorice ale lui Machiavelli și sublinia: „Istoria Florenței e o capodoperă". Chiar dacă opera sa istorică nu se situează la nivelul celei întreprinse de Guicciardini, ea poate fi totuși pusă alături de aceea a lui Grotius sau Hume[65]. De fapt, această dimensiune istorică a științei sale politice derivă dintr-o concepție mai generală. „Oricine studiază evenimentele contemporane și pe cele care s-au petrecut în antichitate își dă seama fără dificultate că aceleași dorințe și aceleași pasiuni au stăpînit și stăpînesc pe toți guvernanții și la toate popoarele" (*Discursuri*, cartea I, cap. XXXIX). E o concepție, fără îndoială, metafizică sub raport filozofic. Ea nu exclude însă, cum afirmă greșit, socotim, Pierre Mesnard, credința sa în posibilitatea progresului[66]. Machiavelli subliniază în repetate rînduri ideea că, pe baza

cunoașterii realității politice și a însușirii învățămintelor istoriei, organizarea politică și viața oamenilor vor putea fi ameliorate. Aceasta o atestă și convingerea lui în posibilitatea omului de a-și domina într-un anumit fel soarta, convingere care exprimă o importantă latură a umanismului funciar al concepției sale. Pornind de la ideea metafizică a imuabilității „naturii" umane, el formulează o teorie despre repetabilitatea fenomenelor istorice, care-i alimentează concluzia că din studiul atent al trecutului se pot extrage indicii despre desfășurarea viitoare a evenimentelor. „...Pentru acela care a cercetat cu atenție faptele trecute este ușor *să prevadă*, în orice stat, pe cele viitoare și să introducă îmbunătățirile făcute și de către cei vechi sau, dacă nu găsește la aceștia un exemplu de acest fel, să se gîndească el la îmbunătățiri noi, pe care să le conceapă potrivit *asemănării* care ar exista între situațiile din trecut și cele de azi" (*Discursuri*, cartea I, cap. XXXIX, subl. ns.). El face, așadar, un loc larg *analogiei* ca metodă în istorie și politică.

Aceeași intenție de a căuta regularități, repetabilitate în desfășurarea fenomenelor politice orientează și considerațiile sale din *Discursuri* (cartea I, cap. II) privind mișcarea ciclică a vieții statelor, care duc mai departe preocupările anticilor, adăugîndu-le elemente inedite[67].

Concepția sa despre politică aduce idei noi, prin care el își depășește net contemporanii și care atestă luciditatea analizei sale. Machiavelli a fost primul dintre gînditorii moderni care a relevat interesul ca element motor al acțiunilor umane. El face dese referiri la proprietatea privată ca izvor al conflictelor de interese în societate. Activitatea politică el o apreciază ca domeniu al conflictului dintre interesele sociale materiale ale unor grupuri și personalități. La Machiavelli apare adesea ideea luptei de clasă, prezentată mai ales sub forma ciocnirii „tendințelor politice" și considerată, într-o perspectivă anistorică ca fiind proprie oricărei societăți.

În opera sa pot fi sesizate, cum just remarcă autoarea ultimei versiuni românești a *Principelui*[68], trei

aspecte care se întrepătrund: observația atentă și lucidă a realității contemporane, analiza acțiunii politice și a particularităților ei și generalizarea rezultatelor, constatărilor și analizelor întreprinse în vederea unor concluzii de ordin practic cu aplicații imediate la prezent. El face operă științifică, fiind primul care abordează politica reală, substituind studiul și analiza faptelor exegezei textelor și argumentațiilor apriori care caracterizau operele de filozofie politică de pînă atunci. El este în acest sens un spirit profund inovator.

Desigur, opera lui Machiavelli e încă departe de a fi un „model" de știință politică, dar nici nu poate fi calificată ca opera „unui publicist empiric, care nu se interesează decît de mijloace"[69]. E adevărat că regulile sale de acțiune sînt deduse de cele mai multe ori de o manieră cu totul pragmatică și nesistematică și că, mai ales, sînt fundamentate pe o concepție anistorică, metafizică asupra naturii umane, care-l face să forțeze cîteodată aplicarea analogiei istorice într-un mod artificial și să absolutizeze „modelele" antice. Există încă la Machiavelli, cu tot spiritul său realist, o „metafizică" implicită, subiacentă, care nu poate fi scuzată, cum încearcă unii[70], prin pionieratul său în întreprinderea de a construi știința politică și care exprimă, de fapt, limitele sale de clasă în posibilitatea *explicării* fenomenelor politice. Cert este însă că, sub raport metodologic mai ales, prin spiritul său istoric și critic, prin metoda sa pozitivă a observației directe a realității politice, prin eliberarea cercetării fenomenelor politice de cătușele prejudecăților teologice și etice-filozofice feudale, prin concepția sa activă despre politică, el a făcut cel mai mult, în glorioasa epocă a Renașterii, pentru întemeierea politicii ca știință în sensul de disciplină autonomă.

În același spirit, revelatoare este și contribuția lui *Francis Bacon*, „părintele materialismului englez și al întregii științe experimentale moderne" (Marx). Paul Janet consideră că Bacon aparținea, mai ales prin metodă, școlii lui Machiavelli. Principiile logice și metodologice pe care el le formulează în mod explicit trebuie să călăuzească întreaga cunoaștere. Nu numai

științele naturii, ci și logica, morala și *politica* trebuie să fie tratate prin noua metodă, așa cum în trecut ele au fost tratate după metoda opusă (aristotelică, deductivă). Logica inductivă, metoda experimentală, aplicarea spiritului la natura lucrurilor trebuie să fie proprie, așadar, și politicii[71]. E adevărat însă că în *Eseurile* sale el se arată mai puțin preocupat de aplicarea în practică a propriilor principii, pe care ne lasă s-o întrezărim cel mult în analiza tulburărilor politice.

6. Renașterea mai aduce în domeniul gîndirii sociale și politice un element de o excepțională importanță: nașterea socialismului utopic. Lucrarea lui Thomas Morus *De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia* (1516), cunoscută sub denumirea prescurtată, devenită celebră, de *Utopia*, a exercitat o influență covîrșitoare asupra posterității. Fără a încerca să sistematizăm enorma sa însemnătate pentru gîndirea social-politică, vom sublinia caracterul ei novator pentru a putea desprinde rolul pe care l-a jucat în știința politică.

Morus introduce în literatura politică o nouă metodă, *metoda utopistă*, un mod specific de raportare critică la realitățile social-politice contemporane și de proiectare într-o lume fantezistă, inexistentă (*utopie* = nicăieri; *uchronie* = nicicînd) a unui ideal social-politic care capătă caracterul unui plan rațional de reconstruire a societății. Este deci o metodă subtilă, sui-generis de critică socială și politică și totodată de prospectare. „Descrierea fantezistă", cum o numeau Marx și Engels în *Manifest*, îndeplinește acest rol dublu, substituindu-se atît analizei științifice a realității, cît și descifrării liniilor viitoarei dezvoltări prin previziune științifică. Această substituție poate fi considerată un răspuns inventiv la condițiile social-economice nematurate și, totodată, la insuficiența posibilităților de analiză științifică generate de epocă. Metoda utopistă va servi dezvoltarea unei viguroase literaturi social-politice închinate reorganizării societății în spiritul echității și justiției sociale.

Prin opera sa, Morus inaugurează un puternic și fecund curent de gîndire, care-și va găsi împlinirea și desăvîrșirea sub raport ideologic și științific în marxism. Nu trebuie, bineînțeles, să se creadă că Morus a avut numai posteritate și nu și înaintași. E drept că în istoriografia ideilor politice s-a exagerat filiația dintre Platon și Morus. Dar nici conținutul (adică soluțiile care alcătuiesc socialismul său utopic) și nici metoda nu sînt inspirate de modelul lui Platon. Mai degrabă se poate vorbi de o influență asupra utopiei a romanelor sociale elenistice de tipul *Cronicii sfinte* a lui Euhemeros și al *Statului soarelui* al lui Iambulos (care va inspira și titlul operei lui Campanella), cu atît mai mult cu cît fragmentele despre scrierea lui Iambulos cuprinse în opera lui Diodor i-au fost accesibile lui Morus prin traducerea latină a acesteia, realizată în 1472 de Poggio Bracciolini. Dar ideile lui Morus depășesc net pe cele ale înaintașilor și, mai mult, ele sînt structurate într-un sistem propriu care-l recomandă pe drept ca *întemeietor al socialismului utopic*. Legătura dintre puterea de stat și interesele egoiste ale proprietății private, revendicarea desființării proprietății private ca o condiție *sine qua non* a orientării statului pe calea dreptății și a îndestulării maselor, cerința generalizării muncii și a extirpării parazitismului, dar mai ales ideea organizării producției sociale la scara întregului stat și sesizarea rolului puterii de stat în construirea noii orînduiri drepte (în opoziție cu vechile visuri anarhice), sînt intuiții geniale care, alături de altele, s-au fixat în valoroasa moștenire pe care a lăsat-o socialismul utopic. Trebuie de asemenea neapărat notată perspectiva cu totul nouă pe care o aduce în gîndirea umanistă a epocii: aceea a îmbrățișării intereselor maselor.

7. Trecînd peste alte contribuții, ne vom opri asupra operei lui *Jean Bodin*, considerat a fi întemeietorul științei politice moderne în Franța. Unii istorici ai ideilor politice [71 bis] subliniază ca semnificativ faptul că în ale sale „*Six livres de la République*" (1576) se găsește pentru prima dată folosită expresia de „science

politique". Cum just remarcă Gramsci[72], Bodin întemeiază știința politică în Franța pe un teren mult mai înaintat și mai complex decît acela pe care Italia i-l oferise lui Machiavelli; de aceea, și tema centrală a operei sale va fi alta decît a Florentinului, pe el interesîndu-l nu atît momentul forței, cît acela al consimțămîntului. În condițiile în care consolidarea monarhiei absolute reprezenta un fenomen progresist, Bodin urmărește în cele șase cărți ale *Republicii* sale două scopuri principale: să restaureze prestigiul monarhiei, demonstrînd superioritatea sa tehnică, și s-o călăuzească pe calea justiției[73].

Opera sa este impresionantă prin lărgimea perspectivei și bogăția datelor, dar uneori păcătuiește sub aspectul discernămîntului și al sistematizării. Principalul său merit este de a fi dezvoltat metoda observației și de a fi rupt, la rîndul său, cu tradiția deductivistă care patrona scrierile epocii. Fundamentînd „metoda istorică", el extinde mult față de predecesori orizontul cercetării atît în timp, cît și în spațiu; cu toate acestea, P. Mesnard exagerează, credem, cînd vorbește de „realismul său integral".

Jean Bodin introduce ca temă centrală a cercetării sale *suveranitatea*, incluzînd în știința politică și domeniul dreptului sau, mai precis, înfăptuind în cercetare unitatea organică a celor două domenii. La aceasta l-a ajutat și concepția sa largă, de tradiție aristotelică, despre politică. M. Prélot remarcă, după Baudrillard, că tratatul lui Bodin îmbrățișează „întreaga știință politică", cu diversele genuri de fapte pe care le cuprinde și cu legile care le prezidează[74] și-l consideră „o adevărată politologie, remarcabilă prin amploarea sa, dar și prin ordinea sa reală"[75]. Atît în *La République*, cît și în *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (care e un fel de introducere metodologică la prima) se întîlnesc considerații largi de domeniul filozofiei istoriei: problema progresului societății umane, teoria determinismului geografic, prin care îl continuă pe Aristotel și-l pregătește pe Montesquieu etc.

Finteanu A. Veceslai

Deşi este socotit un „sociolog realist, fondator al politicii experimentale“ în Franţa[76], la Bodin observaţia fenomenelor contemporane şi investigaţia istorică sînt de multe ori sufocate de raţionamente juridice-metafizice; el este mai „savant“ decît Machiavelli, mînuieşte o informaţie mult mai întinsă şi mai variată, dar totodată mai puţin consecvent decît acesta în tratarea politicii: Bodin introduce preocupări de natură etică chiar în definirea conceptului de stat (republică), care, pentru el, este în primul rînd o „dreaptă cîrmuire“[77].

8. Asemănător prin concepţie şi factură cu Bodin este *Johannes Althusius (Althaus)*; despre ambii, C.J. Friedrich apreciază că ar constitui o a treia linie fundamentală în dezvoltarea ştiinţei politice, opusă acelora reprezentate de Aristotel şi Machiavelli[78]. El se numără printre primii care foloseşte ideea contractului social *(pactum unionis)* în explicarea originilor societăţii. Lucrarea sa fundamentală, *Politica methodice digesta*, este, cum o arată numele, o politică *sistematică*, dar în acelaşi timp un manual[79]. El aduce o concepţie originală („sociologică“, spune Prélot; „organică“, subliniază C.J. Friedrich) despre politică. Distinge trei sensuri fundamentale ale termenului: comunitatea dreptului, care se mai numeşte *politeuma*, mecanismele şi principiile administrării unei comunităţi şi ordinea după care sînt structuraţi şi conduşi membrii comunităţii *(Politica...*, I, 5). Dar, pentru el, politica este ştiinţa despre viaţa în comun (asocierea) oamenilor. Regulile sale prezidează constituirea, conducerea şi conservarea vieţii sociale, de aceea se mai numeşte „arta asocierii“ *(Politica...*, I, 1). El îi atribuie un nume cu etimologie greacă, *simbiotica*. Althusius, aşadar, extinde mult cercul politicii, situîndu-se în tradiţia Stagiritului. Politica nu interesează doar statul, ci toate grupurile (denumite *consociationes* sau comunităţi simbiotice), printre care statul e doar un caz particular, bineînţeles superior. Dacă pentru Aristotel omul era un „animal politic“, pentru Althusius el este un „animal simbiotic“. Interesantă la

Althusius este metoda sa, care ulterior va fi numită genetică: raporturile politice, specifice statului, se constituie gradual din raporturile private; statul însuşi este rezultatul organizării, spontane la bază, care se lărgeşte progresiv, înglobînd sub o conducere comună toate celelalte consociaţii. El apare deci format nu din indivizi, ci din grupuri sociale, constituite la diferite nivele, care sînt integrate în stat. În acest sens se poate într-adevăr vorbi de o concepţie „organică“ a statului la Althusius.

Argumentarea sa e riguroasă şi raţionalistă, dar construcţia sa are un caracter artificios, deductivist, implicînd puncte de plecare finaliste.

Printre cei care au început să privească statul cu ochi omeneşti şi să deducă legile lui naturale din raţiune şi din experienţă şi nu din teologie, Marx[80] îl situează şi pe cunoscutul jurist olandez *Hugo Grotius*. Aportul său se circumscrie la domeniul teoriei dreptului natural, în care, subliniază Paul Janet, fără a avea un geniu atît de rar şi de profund ca Descartes, a produs însă o revoluţie aproape egală[81]. În spiritul vremii, Grotius a postulat necesitatea unei „matematici a politicii“. Dar meritul său constă în primul rînd în a fi operat cu fineţe distincţiile dintre dreptul natural *(jus naturae)*, pe de o parte, şi teologie, morală, politică şi dreptul pozitiv, pe de altă parte. El emancipează teoria dreptului natural de servituţile teologice. În concepţia sa, politica constă în reglementarea înţeleaptă a condiţiilor de existenţă proprii oricărui stat *(prudens dispensatio)*. Este interesantă de asemenea schimbarea de optică pe care o aduce în analiza problemelor statului în raport cu tradiţia aristotelică; el porneşte nu de la stat sau comunitate, ci de la dreptul *indivizilor*, şi în funcţie de acesta urmăreşte condiţia pe care trebuie s-o realizeze statul pentru a satisface cerinţele naturale ale omului. Totodată, în cunoscuta sa lucrare *De jure belli ac pacis*, el introduce în cîmpul analizei teoretice domeniul relaţiilor internaţionale, cărora se străduieşte să le asigure o bază juridică. Spre deosebire de teoreticienii monarhiei absolute, care tind

să identifice statul cu persoana suveranului, Grotius identifică statul, prin finalitatea sa, cu societatea.

9. O figură prestigioasă a gîndirii politice a secolului al XVII-lea este, fără îndoială, *Thomas Hobbes*. El cercetează cu o deosebită forță de pătrundere relațiile politice, situînd ca nucleu al analizei problema centrală a politicii: puterea de stat. Filozoful englez vădește preocupări speciale în direcția clarificării caracterului științei politice și a locului acesteia în sistemul științelor. În *De cive* el distinge între filozofia naturală și filozofia statului, incluzînd în aceasta din urmă etica (ce se ocupă de aptitudini, pasiuni și moravuri) și *politica* (al cărei obiect ar fi datoriile cetățenești). În *Leviathan* el întreprinde o clasificare a tipurilor de cunoștință: cunoștința faptelor, ilustrată de istorie — naturală și civilă —, care nu e încă știință în sensul propriu, și cunoștința consecințelor (știință sau filozofie). Aceasta din urmă se împarte în ramuri diferite, după consecințele pe care le studiază, începînd cu cele mai generale (filozofia naturală) și sfîrșind cu cele mai particulare. Printre acestea din urmă se situează și științele care studiază consecințele accidentelor corpurilor politice, din care face parte *politica* sau *filozofia civilă*.

În ceea ce privește metoda, pentru Hobbes cea matematică, geometrică este metoda științifică universală. Ea trebuie să-și găsească aplicare nu numai în domeniul științelor naturii, ci și în acela al științelor sociale, nu numai în cazul corpurilor naturale, ci și în acela al corpurilor „artificiale", al „spațiului moral", al vieții sociale, nu numai în fizică deci, ci și în politică. Era de altfel o pasiune generală a vremii (ea capătă expresie clară și la Spinoza) de a demonstra totul *more geometrico*[82]. Hobbes credea că va putea explica pe baza principiului său axiomatic privind instinctul puterii orientat spre autoconservare întreaga comportare a oamenilor și, mai ales, crearea statului. Statul în concepția sa este o creație artificială a omului, rezultatul voinței sale, al contractului. Totodată el e separat de indivizii pe care-i reunește, e detașat

de societate, ca o putere ce se suprapune acesteia. Este, fără îndoială, un pas înainte în analiza statului, deși unii sînt înclinați să conteste că acesta ar fi un merit autentic al lui Hobbes[83].

Subliniind punctul de plecare psihologic din concepția lui Hobbes, C.J. Friedrich pretinde că în istoria științei politice acesta trebuie considerat, în opoziție cu Aristotel și cu Machiavelli, ca primul reprezentant al metodei psihologice[84] și că acesta ar fi, de fapt, principalul său merit. Friedrich conchide că, cu toată unilateralitatea punctului său de vedere, opera lui Hobbes trebuie apreciată ca reprezentînd un pas hotărîtor pe drumul spre o știință a politicii.

Într-adevăr, la Hobbes mecanismul e placat pe o viziune psihologistă. Statul însuși apare ca un mecanism uriaș, care s-a format ca rezultat al ciocnirii unor forțe psihologice, năzuințele și pasiunile umane. Meritul său principal constă însă în aceea că a degajat terenul politicii de preocupările teologice și morale, că a creat o teorie sistematică a politicii, încercînd să folosească o metodă naturalist-științifică. Totuși, această metodă l-a condus spre o analiză abstractă, anistorică, care era încă departe de studiul cu adevărat științific al fenomenelor social-politice, în primul rînd pentru că, ignorînd specificitatea acestora, nu putea duce la dezvăluirea cauzelor și a legilor lor reale. Din această cauză, Hobbes rămîne prin excelență un reprezentant al filozofiei politice, cum se constată nu numai din caracterul teoriei sale politice, ci și din considerațiile sale privind locul politicii în ansamblul cunoașterii umane.

Sub aspectul pe care-l urmărim, din aceeași familie de gînditori cu Machiavelli, Bodin și Hobbes face parte și *Baruch Spinoza*, cu toate deosebirile, destul de mari, dintre ei în privința soluțiilor date problemelor concrete ale politicii. Și el postulează cerința tratării de sine stătătoare a politicii în tendința de a elibera teoria politică de religie și de morală. Paul Janet releva pe drept că *Tractatus politicus* debutează cu considerații foarte asemănătoare acelora ale lui Machiavelli din *Principe*[85].

Dar, sub aspectul principiilor metodologice, Spinoza se apropie mai mult de Hobbes prin mecanicismul său. Pentru el, omul e o parte a naturii, ca și celelalte ființe și obiecte. De aceea metoda geometrică este cu totul aplicabilă studiului activității omului și al pasiunilor omenești. Pasiunile oamenilor nu trebuie considerate drept vicii; ele sînt proprietăți ale naturii umane (așa cum frigul, căldura, furtuna și tunetul aparțin naturii aerului) și trebuie înțelese prin cauzele lor. Dreptul natural întruchipează însăși necesitatea naturală, „inseși legile sau regulile naturii, în conformitate cu care se săvîrșește totul" (*Tratatul politic*, II, 4; cf. și *Tratatul teologic-politic*, cap. XVI).

Explicîndu-și programatic concepția despre știința politică, Spinoza subliniază că, preocupîndu-se de problemele politice, a intenționat să expună, în mod cert și neîndoielnic, nu ceva nou și nemaiauzit, ci numai ceea ce este în desăvîrșit acord cu practica sau să le deducă din însăși condiția naturii umane. Idealul său este semnificativ: „*Pentru ca să cercetez tot ce ține de această știință cu o libertate de gîndire la fel cu aceea pe care o avem în matematică*, m-am străduit din răsputeri să nu iau în rîs, să nu deplîng, să nu blestem faptele omenești, ci *să le înțeleg*" (*Tratatul politic*, I, 4, subl. ns.). În ce privește statul, el va deduce, spune Spinoza, cauzele acestuia și fundamentele sale naturale nu din învățăturile rațiunii, ci din natura sau din condiția comună a oamenilor (*Tratatul politic*, I, 7). Numai că și el, ca și ceilalți autori analizați, concepe această natură sau condiție general-umană într-un mod anistoric. De aici și caracterul abstract și speculativ al concepțiilor sale despre politică și stat.

Pleiada marilor gînditori politici ai secolelor XVI—XVII se încheie cu *John Locke*, „fiul compromisului de clasă din 1688"; asupra lui nu vom stărui însă, deși în istoria ideilor politice el ocupă un loc important, exercitînd o largă influență asupra gîndirii politice burgheze. Locke însă n-a vădit preocupări speciale cu privire la statutul științei politice și, cu tot sensualismul și empirismul concepției sale filozofice, în teoria politică a rămas în bună măsură în limitele filozofiei politice speculative, întemeiate pe ideile dreptului natural și ale contractualismului și a folosit cu deosebire o metodă deductivă[86].

10. Secolul al XVIII-lea va aduce contribuții noi și decisive în domeniul științei politice. Burghezia europeană, în continuă ascensiune, simte nevoia unei mai temeinice fundamentări ideologice a tendințelor ei antifeudale; de aici și căutarea tot mai asiduă a unor „principii" sau „legi naturale" care să pună în lumină inevitabilitatea depășirii istorice a feudalismului. Este promovată ideea necesității istorice, a progresului și se încearcă o fundamentare determinist-metafizică a dezvoltării sociale și politice.

În acest sens este semnificativă apariția, la începutul secolului (1725), a lucrării *Scienza nuova* a lui *Giambattista Vico*, o operă mai mult de filozofie a istoriei decît de știință politică, în care găsim totuși o tentativă de formulare, în cadrul unei teorii ciclice a dezvoltării societății, a unei „legi generale" care guvernează mișcarea formelor de guvernămînt. În aceeași ordine de idei, plasată, desigur, în alt context istoric și ideologic, trebuie relevată și concepția istorică și politică a lui *Dimitrie Cantemir*, cronologic contemporan cu Vico și cu Montesquieu. Deși în limitele unei concepții providențialiste (care se afirmă într-o oarecare măsură și la Vico), cărturarul moldovean a întrevăzut caracterul necesar, legic al evoluției societății omenești. În acest sens (fără însă să formuleze o teorie istorică), examinează el *Istoria Imperiului otoman* prin prisma a două perioade distincte: creșterea și decăderea. Iar în *Interpretarea naturală a monarhiilor* elaborează o teorie ciclică în care lumea apare dominată succesiv de patru monarhii universale, care se deplasează spațial pe traiectoria unui cerc uriaș.

Dar dezvoltarea științei politice este legată în secolul al XVIII-lea în primul rînd de numele lui *Montesquieu*. S-a apreciat[87] că opera sa *De l'esprit des lois* (1748) reprezintă cea mai importantă contribuție în istoria acestei științe, alături de *Politica* lui Aristotel. Raportat la predecesorii săi, Montesquieu face,

într-adevăr, un remarcabil pas înainte în analiza sistematică a fenomenelor politice.

Deși obiectul lucrării *Despre spiritul legilor* nu este politica, aceasta domină totuși întreaga operă. Montesquieu nu și-a dezvăluit explicit concepția sa despre politică; din observațiile sale privind dreptul politic (*Despre spiritul legilor*, I, 3), ca și din teoriile expuse, ea se poate totuși deduce: politica privește organizarea statului, și îndeosebi reglementarea raporturilor dintre cei ce guvernează și cei guvernați.

Montesquieu extinde și mai mult, în raport cu înaintașii săi, metoda observației: informația sa este deosebit de bogată și variată (datorită mai ales lecturilor sale politice, istorice, etnografice, juridice, geografice etc.); e drept însă că, raportate la timpul nostru, izvoarele sale sînt depășite de dezvoltarea științei istorice. Alături de izvoarele istorice-literare, el folosește și observațiile personale, realizate în contactul direct cu realitățile social-politice ale Franței și Angliei contemporane. Ceea ce-l preocupă mai mult decît pe cei care l-au precedat este *sistematizarea* observațiilor în vederea unor concluzii generalizatoare.

Dar meritul său principal rezidă în postularea principiului legității; acesta l-a condus la înnoirea metodelor de cercetare și la promovarea unui spirit științific în domeniul pe care-l urmărim. „Am început cu studierea oamenilor și am ajuns la convingerea că, în această nesfîrșită diversitate de legi și de moravuri, ei nu sînt conduși numai de fanteziile lor", spune el în *Prefața* lucrării sale fundamentale. Prima îndatorire a omului de știință este, după el, determinarea principiilor generale în lumina cărora să poată studia rațional evenimentele pentru a descifra cauzele lucrurilor și a stabili legăturile dintre ele. „Legile, în înțelesul cel mai larg, sînt raporturile necesare care derivă din natura lucrurilor; și, în acest caz, tot ce există are legile sale..." (*Despre spiritul legilor*, I, 1). În concepția sa există, așadar, legi obiective fundamentale, care guvernează domeniul istoriei, al politicii, eticii, economiei și care sînt privite ca și legile naturii, sînt adică tot atît de „naturale" ca și

acestea, pentru că decurg din „însăși natura lucrurilor". El menționează în *Prefață* că a ajuns la principiile sale pornind tocmai „de la natura lucrurilor". O altă idee prețioasă formulează el în același loc: „Am stabilit principiile și am văzut cazurile particulare supunîndu-li-se ca de la sine, am văzut că istoria popoarelor nu este decît o urmare a lor și că fiecare lege particulară este legată de altă lege sau depinde de altă lege mai generală"[88]. În această lumină el încearcă să surprindă „spiritul legilor", adică totalitatea factorilor sau a condițiilor geografice, economice, psihologice-spirituale, instituționale etc. care determină configurația și conținutul dreptului politic dintr-o anumită țară. El promovează ideea, desigur meritorie, că specificul unui popor sau al unei civilizații nu este un lucru accidental, ci e determinat de o mulțime de factori (*Despre spiritul legilor*, I, 3). În explicarea acțiunii și interacțiunii acestor factori apar cele mai mari dificultăți pentru Montesquieu. El subliniază ponderea factorilor naturali, cu deosebire geografici și climatici, plasîndu-se în linia Aristotel-Bodin, și această tentativă este net superioară oricăror explicații prin factori supranaturali. Dar așa-numitul său „determinism geografic" nu e atît de radical, cum se afirmă uneori, pentru că nu acționează decît mediat: cauzele naturale sînt limitate în acțiunea lor de cauze morale, de obiceiuri și mai ales de natura formei de guvernămînt (adică de instituțiile politice). Ideea medierii acțiunii factorilor naturali este, fără îndoială, subtilă și pozitivă, dar, în spiritul secolului, ea conduce în cazul lui Montesquieu la o explicație idealistă, care afirmă, în ultimă instanță, primatul factorilor politici. Aceste dificultăți provin din carențele concepției sale sociologice. Pentru că, deși considerat precursor al sociologiei, deși el însuși și istoric, Montesquieu este încă foarte departe de o imagine științifică a dezvoltării societății[89]. Există în *Despre spiritul legilor* următoarea formulare: „Legile au o legătură foarte strînsă cu felul în care diferitele popoare își procură mijloacele de trai" (*XVIII*, 8). Dar această

„idee fulgerătoare“ rămîne practic fără urmări în ansamblul operei sale.

Din premisele sale metodologice, Montesquieu mai deduce un enunț important: „Este mai bine să spunem că cel mai firesc dintre guvernăminte este cel a cărei osebită întocmire se potrivește mai mult cu felul de a fi al poporului pentru care e statornicită“ (*Despre spiritul legilor*, I, 3). Cu alte cuvinte, nici o formă de guvernămînt nu are o valoare absolută; în loc de a postula superioritatea sau chiar virtutea absolută a unei forme sau alteia, trebuie analizată corespondența acesteia cu spiritul specific al poporului respectiv[90]. Dar Montesquieu nu este consecvent acestui principiu: nici în capitolele în care analizează cu admirație declarată Constituția engleză, nici în recomandările pe care le face și prin care se vădește adeptul unei monarhii constituționale. În spatele relativismului său se ascunde astfel o nouă varietate de dogmatism, cum judicios observă C.J. Friedrich[91]. Acesta se manifestă activ cînd, de pildă, Montesquieu exclude republicile dintre statele libere prin natura lor[92].

Unii încearcă să distingă în *Despre spiritul legilor* două părți (una analitică și expozitivă, alta cu tendințe reformatoare) și două atitudini metodologice (una „obiectivă“ și alta „angajată“)[93]. Duverger consideră chiar că Montesquieu ar fi primul care ar fi încercat să distingă în el pe cetățeanul care „se angajează“ sub raport politic și moral și pe observatorul științific care se străduiește spre o obiectivitate totală. În realitate, chiar dacă acest lucru ar fi practic posibil, Montesquieu nu l-a făcut. Și în opera acestuia, ca și în cea a lui Machiavelli, cunoașterea teoretică și indicațiile practice merg mînă în mînă; cele două planuri, teoretic și normativ-politic, se îmbină, se întrepătrund. Montesquieu însuși lasă să se înțeleagă acest lucru chiar în *Prefața* operei sale. De altfel scopul său final se concentrează în reforma monarhiei absolute franceze în spiritul constituționalismului englez; înspre aceasta conduce doctrina separației puterilor.

Meritul lui Montesquieu în dezvoltarea științei politice este, desigur, mare. Dar el nu trebuie exagerat. În opera sa se mai întîlnesc destule elemente ale vechii filozofii. Dumnezeu este încă prezent, este adevărat însă că sub forma unui deism care-i permite să degajeze studiul politicii de orice constrîngeri teologice[94]. El postulează o „rațiune primordială“ și, în spiritul lui Platon și Cicero, consideră că „legea este rațiunea omenească“ (I, 3). Caracterizările sale idealiste și, în genere, inconsecvențele și ezitările sale în privința conceptului de lege i-au permis lui Paul Janet, de pildă, să refuze o interpretare deterministă a concepției sale și să opteze pentru una idealistă[95]. Deși, în genere, fundate inductiv pe generalizări, teoriile sale, cu toată influența uriașă pe care au exercitat-o asupra gîndirii și practicii politice burgheze, păstrează mai mult o importanță istorică, nefiind științificește riguroase. Aici intervin, desigur, mai multe cauze: baza lor de clasă (compromisul dintre burghezie și nobilime), gradul de permeabilitate gnoseologică a relațiilor sociale impus de epocă și, totodată, nivelul general al dezvoltării științifice.

Ceea ce rămîne pozitiv este, fără îndoială, tendința sa spre o cercetare științifică și, mai ales, spiritul științific implicat în premisele sale metodologice. Nu se poate contesta că, în raport cu Hobbes, Spinoza și Locke, care-și construiesc teoriile politice în cea mai mare parte pe premise logice, pe puncte de vedere stabilite apriori, ignorînd faptele, Montesquieu încearcă analize laborioase de fapte, trăgînd concluzii care se prezintă ca generalizări ale unor realități cercetate. De aceea se poate conchide că în epoca modernă, alături de Machiavelli, el a făcut pasul cel mai hotărît pentru constituirea politicii în disciplină autonomă.

11. *Jean-Jacques Rousseau* reprezintă o cu totul altă tendință. În studiul său introductiv la *Contractul social*, J.L. Lecercle[96] subliniind imensul progres realizat sub raport metodologic de Montesquieu în dezvoltarea științei politice, menționa că gîndirea lui Rousseau s-a format cu totul în afara acestei influențe. Paul Janet, comparînd pe cei doi mari gînditori politici, vorbea de opoziția dintre metoda experimentală și

metoda speculativă[97]. Rousseau însuși, în *Emile* (cartea a II-a), spunea că dreptul politic (care la el e sinonim cu știința politică) trebuie încă să se nască, pentru că singurul gînditor modern în stare să-l creeze (Montesquieu), în loc să trateze despre principiile dreptului politic, s-a mulțumit să cerceteze legile pozitive ale guvernămintelor stabilite.

Cu toate acestea, există anumite puncte comune între cei doi. După exemplul lui Montesquieu, Rousseau contestă și el că ar exista vreo formă de guvernămînt care să se potrivească oricărei țări (*Contractul social*, III, 8); de asemenea el face să intervină considerații privind condițiile geografice în care trebuie să opereze legiuitorul (II, 11; III, 8), iar în proiectele sale de constituție pentru Corsica și Polonia insistă asupra unor factori social-economici și istorici specifici, cărora trebuie să li se conformeze respectivele constituții. Unii au încercat chiar să împartă opera sa în două părți distincte și opuse: una abstractă, de inspirație mai ales platoniciană, și alta „concretă", în care s-ar vădi influența lui Montesquieu.

Opera sa de căpătîi, *Contractul social* (un „fragment" doar dintr-o ambițioasă lucrare proiectată și abandonată, *Instituțiile politice*), e în măsură să ne răspundă, mai mult chiar decît declarațiile de intenții ale autorului, la problemele care ne interesează.

Se susține după indicațiile subtitlului lucrării, *Principiile dreptului politic*, că ea este un „manual de drept politic"[98]. În realitate, *Contractul social* nu este nici manual în sensul propriu al cuvîntului și nici carte de drept. Metoda sa e raționalismul abstract, de tip cartezian: el nu se preocupă de dreptul politic, așa cum apare el în manifestările sale pozitive. El este o operă prin excelență de *filozofie politică*: „Eu cercetez dreptul și raționalul și nu discut despre fapte", spune el în manuscrisul din Geneva. Scopul pe care-l menționează în primele rînduri ale lucrării[99] rămîne mai mult un deziderat. Ceea ce caută el sînt, de fapt, principiile abstracte și universale ale dreptului politic, principii pe care le consideră absolute. Aceasta se vede și din formularea pe care o dă „problemei fundamentale, a cărei soluție este contractul social" (I, 6)[100]. La fel, în *Scrisoare către marchizul de Mirabeau*, Rousseau exprimă în termenii următori „marea problemă a politicii": „A se găsi o formă de guvernămînt care să pună legea mai presus decît omul", avînd în vedere că legea este, în concepția *Contractului social*, emanația suveranului, adică a poporului.

Rousseau îmbogățește filozofia politică cu elaborarea originală a două mari idei: suveranitatea poporului și egalitatea. Clasicii marxism-leninismului au făcut, cum se știe, o analiză critică aprofundată concepțiilor sale politice, etalîndu-i și explicîndu-i limitele, dar subliniindu-i și meritele. Sînt cunoscute, de pildă, aprecierile pe care le face Engels asupra ideilor sale dialectice, mai ales în problema caracterului contradictoriu al progresului. Filozofia sa politică promovează un ideal utopic, elaborat de pe pozițiile unei concepții idealiste a istoriei. Influența exercitată de acesta asupra gîndirii burghezo-democratice a fost, cum se știe, considerabilă. Rousseau aduce elemente noi în elucidarea terminologiei științei politice (mai ales în cap. VI al cărții întîi)[101]. Paul Janet remarcă singulara vigoare de analiză și de dialectică a lui Rousseau și, mai ales, tentativa sa îndrăzneață de a aduce politica la exactitatea „unei științe abstracte"[102]. În istoria ideilor, J.-J. Rousseau rămîne unul dintre cei mai străluciți și influenți reprezentanți ai filozofiei politice.

12. Vom menționa acum o concepție care s-a constituit mai întîi, cel puțin pînă la un punct, în afara științei politice, dar care va reveni mai tîrziu, cu o funcție ideologică diferită (o dată cu școala teocratică), în cadrul acestei discipline: ideea „ordinii naturale", formulată de *fiziocrați*. Pe atunci, ca și ceva mai tîrziu încă, la Adam Smith, *economia politică*, fidelă denumirii, era concepută și realizată mai ales în sensul politicii economice.

Ideea apare la Quesnay, care în *Tableau économique* (1758) scria: „Legislația pozitivă trebuie să fie

alcătuită din declarația legilor naturale constitutive ale ordinii, care să fie în mod neîndoios cea mai avantajoasă pentru oamenii reuniți în societate. Numai cunoașterea acestor legi supreme poate să asigure neîncetat liniștea și prosperitatea unui imperiu". Numele de *Physiocratie*, sub care Dupont de Nemours a reunit în 1768 articolele lui Quesnay, exprimă tocmai această „putere a naturii", această dominație a legilor naturale. De altfel chiar Dupont de Nemours vorbește de „legile fizice relative la societate" și declară că „legile naturale sînt condițiile esențiale potrivit cărora totul se îndeplinește în ordinea instituită de autorul naturii". Scrierea principală a unuia dintre fiziocrați, abatele Mercier de la Rivière, se intitulează tipic *L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques* (1767) și proclamă existența unor legi naturale irefragabile, care conduc viața socială și pe care oamenii de stat nu le pot contraria fără a atrage sancțiuni din partea cerului. „Termenul *a face legi* — remarcă el — este un mod nepotrivit de a vorbi și nu trebuie de loc să se înțeleagă prin această expresie dreptul și puterea de a imagina, de a născoci și de a institui legi pozitive care să nu fie făcute de mai înainte, adică legi care să nu fie consecințele naturale ale ordinii esențiale a societății". Cu alte cuvinte, *legis-lator*-ul, așa cum îl indică numele, nu este un *legis-factor*; el nu „face" legile, ci le „poartă" doar în mijlocul societății. Legile pozitive, așadar, derivă din legile naturale și au rolul de a le face cunoscute și respectate.

Concluzia practic-politică a acestei doctrine tinde la legitimarea absolutismului luminat sau „legal". Concepțiile fiziocraților, opinează Prélot [103], sînt funeste pentru știința politică, întrucît pretind să-i substituie o știință nouă, în care nu mai comandă omul, ci natura. Dar, în ciuda viciului fundamental al determinismului lor fatalist, ni se pare că ideea necesității descifrării de către știință a unei ordini independente de individ nu este cu totul lipsită de consecințe pozitive pentru dezvoltarea gîndirii științifice, așa cum se va dovedi, de altfel, în evoluția economiei politice.

13. *Materialiștii francezi* au întreprins, cum se știe, o critică acerbă a feudalismului, absolutismului și religiei. Convinși că societatea este supusă unui determinism la fel de riguros ca și cel natural (conceput în spirit metafizic-mecanicist), ei au promovat ideea unei *politici naturale* (Holbach și-a intitulat o lucrare *Politique naturelle ou Discours sur les vraies principes du gouvernement)*, ale cărei principii să fie întemeiate pe natură, să fie adică în acord cu esența și scopul societății, să susțină societatea[104].

Politica e strîns asociată cu morala: morala nu este decît o știință deșartă dacă nu se îmbină cu politica și cu legislația (Helvétius, în *Despre spirit)*; iar pe de altă parte adevărata politică, ca și adevărata morală, este aceea care caută să-i apropie pe oameni unii de alții ca să-i determine să-și făurească prin eforturi comune fericirea lor mutuală (Holbach, în *Sistemul social)*. De fapt ambele sînt construite în chip raționalist, pornindu-se de la tezele contractualismului, din care sînt deduse în chip finalist esența și scopul vieții sociale.

Știința politică în acest context este considerată „fie arta de a călăuzi pasiunile oamenilor și de a le îndrepta spre binele societății"[105], fie o disciplină menită să formuleze principiile care să întemeieze politica pe natură, pe experiență și pe folosul general, ajutînd-o să caute și să găsească mijloacele care să asigure îndeplinirea finalității originare a societății, o politică ce-și găsește deci fundamentul în rațiune. Aceasta e, de fapt, doctrina secolului, pe care istoricul Albert Sorel o sintetizează astfel: „Întreaga politică a filozofilor ținteste în a pune omnipotența statului în serviciul infailibilității rațiunii, în a face... din rațiunea pură o nouă rațiune de stat"[106].

Printre mijloacele avute în vedere în serviciul acestui ideal, mijloace concepute în spirit iluminist, figura și înființarea unor școli speciale de științe morale și politice, menite să ducă cu timpul la generalizarea acestui tip de cunoștințe necesare raționalizării activității politice; așa a fost „institutul" lui Condorcet sau școala de știință politică preconizată de Denis

Diderot în planul unei universități elaborat de el pentru Rusia la cererea Ecaterinei a II-a, școală pe care o intitula „École de politique ou des affaires publiques".

Tendința raționalistă și antiistorică e parcă accentuată în concepțiile lui *Sieyès*, care opune direcției, manifestată de la Aristotel la Montesquieu, de a întemeia știința politică pe observație o „știință politică" construită prin deducție. După el, nu consultînd faptele în maniera fizicienilor, ci rațiunea, trebuie să se constituie logic, științific „o mașină politică a cărei perfecțiune să asigure eficacitatea și să garanteze durabilitatea". Baza sa nu stă în cunoașterea oamenilor (aceasta nu poate duce decît la o „intrigă socială"), ci în cunoașterea *omului*. Aceasta este *arta socială*, cum denumește el știința politică, întemeiată exclusiv pe rațiune și concepută ca „arhitectură socială", al cărei creator se consideră[107], descoperire tot atît de importantă, după propria mărturisire, ca și cele ale lui Descartes și Newton. Deși Sieyès anunță că „politica este o știință pe care cred că am desăvîrșit-o", de la el n-au rămas decît niște opuscule (dintre care „*Qu'est ce que le tiers état?*", din ianuarie 1789, a exercitat o influență reală asupra evenimentelor revoluționare), fragmente care sînt departe de a confirma veleitățile de „revoluționare a științei politice" ale autorului lor[108].

Aceeași tendință raționalistă o putem sesiza și în opera politică a lui *Condorcet:* și el condamnă inspirația generală și, în particular, factura metodologică a operei lui Montesquieu. Arta socială, cum denumește și el politica, trebuie să se consacre garantării conservării drepturilor omului[109], servind totodată la întărirea spiritului civic. Raționalismul său, remarcă Prélot, este rafinat de ceea ce s-ar putea numi „spiritul matematic"[110]. Într-adevăr, Condorcet preconizează *matematica socială*, adică aplicarea calculului matematic (și cu deosebire a calculului probabilităților) la științele morale și politice. Deviza noii sale metode este *calculemus*. Acest spirit pozitiv l-a condus la formularea posibilității previziunii dezvoltării istorice și a cunoscutului său „tablou" al progresului

uman, în care liniile directoare ale progresului social-politic sînt prezentate cu o surprinzătoare intuiție.

Tematica politică este considerabil îmbogățită de opera ideologilor iacobini ai revoluției burgheze *M. Robespierre, Saint-Just, J.P.Marat)*. Viziunea lor despre disciplina politică este vădit influențată de J. Rousseau, dar și de enciclopediști — mai cu seamă la Robespierre, care năzuia să realizeze o politică „naturală" în conformitate cu rațiunea. Deși opera lor are prin excelență un caracter doctrinar, fiind legată nemijlocit de problemele practice pe care le ridica mersul ascendent al revoluției și de evenimentele acesteia, putem sublinia totuși includerea în sfera elaborării teoretice a unor probleme noi: în primul rînd teoria revoluției și problemele dictaturii revoluționare. Sub acest aspect se remarcă aportul lui Marat, care încă într-o lucrare publicată cu cincisprezece ani înainte de declanșarea revoluției (1774), „*Les chaînes de l'esclavage*", întreprinde, printre altele, analiza tehnicilor insurecției (se știe că Marx a studiat cu multă atenție această lucrare!), vădindu-se un subtil și lucid teoretician al revoluției. Gîndirea iacobină încununează cea mai înaintată aripă a gîndirii politice burgheze prerevoluționare.

14. În iluminismul din țările române întîlnim, de asemenea, interesante preocupări pentru știința politică, în primul rînd printre reprezentanții Școlii ardelene. În școlile superioare ale Imperiului austro-ungar se studia în secolul al XVIII-lea știința politică (politica), denumită de cele mai multe ori „știința statului" și avînd, de regulă, o factură mixtă, filozofică-juridică, precum și „studiul cameral" sau, după tradiția germană, cameralistica. Aproape toți cei care au ilustrat acest important curent din cultura și viața social-politică românească aveau o serioasă pregătire politică, iar investigațiile lor istorice cunoscute au dat acestei pregătiri o dimensiune specifică. La unii, cum a fost Ion Budai-Deleanu, ea s-a și valorificat în semnificative scrieri politice și juridice-administrative.

Dintre învățații iluminiști transilvăneni ne reține atenția, sub aspectul pe care-l urmărim, cu deosebire *Samuil Micu*. În năzuința sa patriotică de a pune la îndemîna cititorilor români lucrări fundamentale ale vremii, Micu s-a oprit asupra manualului lui Baumeister, unul dintre adepții filozofului german eclectic Wolff, străduindu-se la „facerea lui pe limba românească". El publică în două volume la Sibiu (1800) *Legile firei*, *Ithika* și *Politika, sau filozofia lucrătoare* și lasă în manuscris *Învățătura metafizică*, *Etica* și *Învățătura politicească*, care au văzut lumina tiparului prin grija cercetătorilor clujeni Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe[111].

În *Prolegomena* la *Învățătura politicească* se conturează concepția despre obiectul și menirea științei politice. În primul rînd politica apare, ca și în sistematizarea lui Wolff pe linia tradițională, o parte a filozofiei „lucrătoare", adică practice. Micu ne împărtășește că respinge sensul peiorativ ce se acordă adesea termenului „politic" („om viclean și fățarnic și care le știe amăgi pe alții") și că adoptă pe acela de politie, care vine de la *polis* (cetate) și prin care se înțelege „cîrmuirea și îndreptarea țării și a cetății și a obștei omenești... Drept aceia... — continuă el — politia este înțelepciunea care învață cum să cade a stăpîni și a cîrmui cetatea, adică obștea oamenilor, republica sau norodul" (§ 2). Politia este de două feluri, menționează Micu, călcînd cu maeștrii săi pe urmele lui Aristotel: *osibită*, adică particulară, care se numește *iconomica* și „care îndreptează casa și lucrurile și trebile căsii fieștecui"; *de obște*, adică generală, care este „adevărata politie" și „care învață cum trebuie a cîrmui și a îndrepta și a întări toată împărăția, republica și norodul".

Se pare că Micu tinde să depășească totuși această distincție într-o concepție mai largă: „Dintre care se vede că noi cuvîntul *politiei* mai lat îl întindem și toată înțelepciunea ori de obște ori de osebi fie ori de a cîrmui împărăția și norodul și republica cu acest nume socotim că să poată înțelege" (§ 4). Din preocupările textului se poate constata însă că Micu

nu rămîne practic fidel acestei concepții. Pentru el înțelepciunea este „sufletul politiei" (§ 6) și de aceea știința politică normativă devine la el o prelungire a eticii, avînd menirea specifică de a-i învăța pe cei tineri „cuviința", de a le arăta „cum să trăiește înțelepțește".

Menționăm, de asemenea, pentru începutul secolului al XIX-lea pe iluministul moldovean *Ioniță Tăutu*, căruia i se atribuie, printre altele, un *Tratat de politică*, redactat la Constantinopol în 1827 și inspirat de ideile lui Montesquieu și Rousseau[112].

În aceeași ordine de idei trebuie subliniată prezența profesorului ardelean *Köteles Sámuel*, care a predat filozofia, statistica și politica la Tg.-Mureș (între 1799 și 1818) și la Aiud; de la el a rămas un manuscris semnificativ, *Scurte note despre știința politicii* (1819). Totodată se cuvine menționată teza de doctorat *Esența statului* (1820), un adevărat tratat special de știință politică, a cunoscutului luptător democrat transilvănean *Stephan Ludwig Roth*[113].

15. Istoricii occidentali ai științei politice menționează tot mai des numele lui David Hume*. El este, cel puțin la noi, mai puțin cunoscut ca gînditor politic, domeniu în care s-a manifestat cu predilecție ca eseist. În *Eseurile* sale este expusă o concepție politică conservatoare.

În conformitate cu gîndirea sa filozofică, Hume se declară adversarul hotărît al teoriilor abstracte jusnaturaliste și contractualiste. C.J. Friedrich vede în el un reprezentant eminent în politică al metodei, pe care J. St. Mill o va numi în logica sa „metoda deductivă inversă"[114]. D. Hume își exprimă credința că politica poate fi adusă la forma unei științe și face tentativa elaborării unor propoziții „științifice", egale în certitudine, spune el, cu certitudinea geome-

* După cum se știe, de la tezele empirist-sceptice ale lui Hume se revendică varianta engleză a neopozitivismului, filozofia analitică. Iar tendința neopozitivistă din știința politică contemporană caută de asemenea un precedent în opera politică a lui D. Hume.

triei, numai că în conținutul lor aceste propoziții abia că trebuiau demonstrate, întrucît ele nu reprezintă, în fond, decît simple judecăți de valoare. El conchide că există și în politică adevăruri generale („legi ale politicii"), care nu depind nici de educație și nici de moravuri (exemplele le împrumută din Machiavelli). Totodată Hume întreprinde *analiza logică* a principiilor puse la baza sistemelor politice și pe care le reduce la două: dreptul divin și contractul primitiv. În aceasta se vădește, de fapt, elementul nou din opera sa, pe care C. J. Friedrich îl apreciază a fi în orice caz mai aproape de știința politică decît retorica politică a unui Bolingbroke sau Burke.

16. Reacțiunea violentă a aristocrației feudale care a urmat revoluției franceze readuce în gîndirea politică temele scolasticii medievale. Esența contrarevoluționară a ideilor politice ale școlii teocratice se îmbină cu o concepție providențialistă asupra politicii și istoriei în genere.

Ca și Edmund Burke, *Joseph de Maistre* și *Louis de Bonald* iau în derîdere maniera raționalistă a secolului al XVIII-lea: a judeca totul după reguli abstracte, spune de Maistre, fără a ține seama de experiență, acesta a fost ridicolul unic al ultimului secol. Pretențiilor raționaliste el le opune lecțiile experienței și înțelepciunea providențială. Maistre și Bonald dau termenului *natură* același sens pe care îl dădea și Burke: politica naturală e întemeiată pe istorie. Dar istoria e subordonată planurilor providenței; ca și în cazul lui Bossuet, pentru de Maistre istoria este produsul unei ordini providențiale. Joseph de Maistre se considera un „metafizician al politicii"; dar „metafizica" sa, ca și „teoria puterii" a vicontelui de Bonald, își află sursa în religie.

Ideea „ordinii naturale", a „legilor eterne" este pusă la temelia construcției teoretice a școlii teocratice. Alcătuirea societății politice și aceea a societății religioase „rezultă în mod necesar din natura ființelor care compun fiecare dintre cele două societăți, tot atît de necesar după cum greutatea rezultă din natura corpurilor", spune de Bonald. Dar această ordine, adică înseși natura lucrurilor și legea raporturilor dintre ele, este de origine divină. Pentru de Maistre, nimic nu se poate schimba în mod nedivin decît prin uzurpare. Voința omului nu înseamnă nimic în stabilirea guvernămîntului; totul trebuie să se supună ordinii providențiale. Readucînd providența în centrul gîndirii politice și denunțînd „eroarea fatală", adică ideea după care omul ar putea modifica instituțiile unei țări împotriva legilor eterne, divine (în acest sens revoluția franceză e „satanică", pentru că situează omul pe locul lui dumnezeu), de Maistre, ca și de Bonald, încearcă să fundamenteze o nouă doctrină teocratică asupra statului: orice putere bine constituită, adică întemeiată pe legile naturale (sau divine), trebuie să fie și este, prin însăși natura sa, independentă de oameni și, în consecință, absolută. Dacă statul e teocrație, știința politică revine inevitabil la teologie, ea neputînd tinde, prin reflexie, decît „să recunoască" ordinea politică naturală, providențială. Ca știință umană, ea devine cel puțin superfluă, dacă, așa cum crede de Bonald, gîndirea este un dar divin, transmis din generație în generație prin sfînta scriptură. Esența scolastică a orientării teocratice și caracterul teologic al „științei" politice sînt cu totul confirmate și de concepția lui *Lamennais*, care invocă necesitatea restabilirii principiului autorității, subliniind că, datorită universalității sale, singură religia catolică ar fi depozitara adevărului științific.

Același zel contrarevoluționar și același spirit medieval inspiră și lucrarea, deosebit de semnificativă pentru această tendință, *Restauration der Staatswissenschaft* (apărută în 6 volume între 1816 și 1834) a elvețianului *Karl Ludwig von Haller*. Ideea de bază este următoarea: restaurarea tronurilor legitime trebuie să fie urmată de reîntronarea „științei legitime"; exterminarea „hidrei revoluționare" reclamă lichidarea acestei „false" științe politice, care este bazată pe ideea unui pact social. Substanța acestei științe politice „restaurate" este dreptul forței, nu atît al forței fizice, cît al aceleia rezultînd din poziția socială sau

bogăție: în locul suveranității poporului, suveranitatea celui care are puterea și averea pentru a trăi independent; în locul autorității derivate sau delegate, o putere personală, un drept personal. Întrucît orice superioritate în putere sau bogăție este o binecuvîntare a cerului, oricine este dușman al revoluției, subliniază Haller, nu trebuie să se mărginească la a vorbi împotriva ei, ci trebuie în toate actele sale să facă exact opusul a ceea ce dictează furia revoluționară; el trebuie să recunoască în primul rînd că orice autoritate vine de la dumnezeu și că dumnezeu a hotărît inegalitatea în averile personale, pentru ca să existe mari și mici, bogați și săraci, nobili și pleavă. Știința „legitimă", „restaurată" a politicii devine astfel, în intențiile lui Haller, știința legitimității puterii monarhice de drept divin și a rînduielilor feudale.

Situîndu-se, în esență, în aceeași tendință politică față de revoluția burgheză din Franța ca Edmund Burke (al cărui traducător în germană a și fost) și ca reprezentanții școlii teocratice a Restaurației, *Friedrich von Gentz* (1764—1832) a rămas, ca și maestrul său Metternich, „un om al secolului al XVIII-lea"[115] și un partizan întîrziat al absolutismului luminat. Menționarea sa într-o astfel de analiză e determinată însă de concepția sa asupra locului științei politice în politica practică[116]. Conducerea treburilor politice ca activitate specifică (arta statului, sau diplomatica, în sensul restrîns al termenului, cum se exprimă el) constă, după părerea sa, din două elemente cu totul deosebite: primul e reprezentat de *cunoașterea* precisă a *situației* și *a raporturilor reale* ale statelor; al doilea din iscusința sau dibăcia de a prevedea, din aptitudinile și din caracterul *persoanelor* cu rol activ pe arena politică, cursul și tendința activității lor, înrîurirea lor asupra evenimentelor politice și rezultatul probabil al acestei influențe. Regulile care orientează decizia omului politic în fiecare dintre cazurile individuale ce i se oferă trebuie să se bazeze pe o justă îmbinare a acestor elemente. Făcînd această distincție între un domeniu obiectiv, susceptibil de a fi obiect de *știință*, și un altul, dependent de condiții personale, care tot-

deauna va putea fi încorporat și exprimat doar la nivelul unei *arte*, von Gentz subliniază că, datorită ponderii acestuia din urmă, politica practică, privită ca știință, nu va putea fi decît o știință imperfectă. Dar dacă este necesar să se aibă în vedere limitele inevitabile ale științei, nu este, de asemenea, mai puțin necesar să nu se subaprecieze valoarea autentică a ceea ce el numește partea reală (adică obiectiv-științifică) a studiului politic. În concepția sa, ea reprezintă știința despre elementele pe care se întemeiază puterea absolută și relativă a statului, despre ceea ce este esențial și fundamental în raporturile lor: situația lor geografică, caracterul politic și militar al granițelor lor, nevoile lor, forțele lor, mijloacele lor de atac și de apărare, scopurile naturale și necesare ale activității lor, precum și interesele lor reciproce permanente. Ceea ce face, după Gentz, ca aceste cunoștințe să constituie principalul capitol în politică este faptul că ele exprimă ceea ce e statornic, permanent în acest domeniu. Pentru că, după părerea sa, dacă pasiunile și convingerile oamenilor, dacă felul de a gîndi și aptitudinile, simpatiile și antipatiile suveranilor sînt schimbătoare, există totuși în sfera mobilă a politicii și anumite puncte statornice, imuabile chiar, anumite raporturi fundamentale și, implicit, anumite maxime (principii) fundamentale pe care nimeni și nimic nu le va putea schimba sau infirma.

De aceea, spune Gentz, există în cazul fiecărui raționament politic două extreme, care trebuie evitate în măsură egală: a considera că raporturile reale, obiective sînt totul în politică și a considera că ele nu reprezintă nimic sau aproape nimic. Cu prima poziție sfîrșește orice artă politică, în sensul că nu mai lasă loc pentru iscusința și chiar abilitatea omului politic, pentru coeficientul personal în acțiunea politică; cu cealaltă sfîrșește orice știință politică, în sensul că acțiunea politicii este privată de orice temei obiectiv. În această perspectivă, concluzia teoretică a lui Gentz apare interesantă și logic întemeiată: numai acela va reuși să elaboreze un sistem adecvat de ipoteze plauzibile și de măsuri eficiente care, întîi, va cunoaște

întreaga sferă a situației reale și a raporturilor fundamentale ale statelor și care, apoi, va ține seama de măsura în care aceste raporturi pot fi modificate sau influențate de condițiile subiective, adică de coeficientul individual al personalităților care joacă un rol activ în viața politică.

17. Dacă ideologii contrarevoluției și-au orientat privirile spre trecut, urmărind prin sistemul argumentării lor și prin finalitatea împrumutată științei politice „restaurarea" vechilor rînduieli, relativ în aceeași perioadă istorică (primele trei decenii ale secolului al XIX-lea) apare o pleiadă de gînditori geniali care pun în lumină contradicția flagrantă dintre proclamațiile ideologilor pre- și revoluționari, pe de o parte, și realitatea antagonismelor și tarelor sociale ale tinerei societăți burgheze, pe de altă parte, postulînd o știință socială și politică pusă în slujba reorganizării raționale a societății.

Socialismul utopic de la începutul secolului al XIX-lea, izvor teoretic nemijlocit al socialismului științific marxist, își înscrie contribuția sa notabilă în istoria gîndirii sociale și politice pe mai multe planuri: al criticii sociale, al elaborării de soluții pentru reorganizarea rațională a societății, dintre care unele au îmbogățit teoria socialismului, și, în sfîrșit, al deschiderii unor perspective noi pentru știința socială în genere, inclusiv știința politică. Acest ultim aspect ne preocupă.

Stadiul dezvoltării sociale, absența condițiilor materiale care să permită o prefacere generală a societății și-au pus amprenta asupra trăsăturilor de ansamblu ale concepțiilor lui Saint-Simon, Fourier și Owen[117]. Caracterului utopic al soluțiilor preconizate, care excludeau tocmai mijloacele politice ale transformării socialiste a societății, i se adaugă caracterul abstract al idealului social urmărit, datorat aceloraşi cauze sociale.

Schițînd societatea ideală, socialiștii utopiști nu sînt simpli reformatori, care pretind ameliorarea uneia sau alteia dintre laturile vieții sociale. Planurile lor

vizează transformarea societății în ansamblu. „...Greșeala așa-zișilor noștri regeneratori — sublinia Fourier — este de a acuza cutare sau cutare abuz în loc de a acuza civilizația (adică societatea capitalistă — *O.T.*) în întregime, care nu este decît un cerc vicios de abuzuri în toate părțile sale..."[118] Acestei opere îi subordonează ei atît știința generală a societății, ai cărei precursori sînt, cît și știința politică.

Ca și utopiștii din secolele anterioare, ei adoptă o poziție critică față de orînduirea existentă. Dar pentru că teoria lor „atacă întreaga temelie a societății existente", Marx și Engels au numit-o „socialism *critic*-utopic". Datorită aceloraşi cauze menționate de Engels, critica orînduirii sociale existente nu va putea atinge la ei nivelul analizei științifice riguroase a relațiilor sociale și a tendințelor legice ale mișcării lor, rămînînd în bună măsură la nivelul unei „critici moralizatoare". Dar, cu toate aceste limite istoricește determinate, în opera marilor reprezentanți ai socialismului utopic răzbesc pretutindeni de sub învelișul fantastic „germeni de idei geniale și idei geniale", care constituie o valoroasă moștenire.

Ideea fundamentală, proprie, deși în modalități și grade diferite, *tuturor* exponenților săi este punerea teoriei sociale, a științei în slujba transformării sociale, ideea joncțiunii necesare între adevăr și acțiune, între teorie și practică. Dar această prețioasă idee se integrează în contextul unei concepții generale idealiste, care pune la baza întregii dezvoltări istorice forța transformatoare a ideilor.

Pentru *Claude-Henri de Saint-Simon*, politica derivă din morală, instituțiile unui popor nu sînt decît consecințele ideilor sale, iar scopul politicii este dedus din idealul moral. Pornind de la faptul că la toate popoarele există o corespondență constantă între instituțiile sociale și ideile morale, el conchide: „nu ne putem îndoi că există o legătură de cauzalitate între morală și politică. Și, într-adevăr, politica este o consecință a moralei"[119]. Morala constînd din cunoașterea regulilor care trebuie să reglementeze raporturile dintre individ și societate, pentru ca și unul

și cealaltă să fie cît mai fericiți cu putință, politica nu este altceva decît „știința acelora dintre aceste reguli care sînt destul de importante pentru ca să fie folositor a le organiza și în același timp destul de clare, destul de universal adoptate pentru ca organizarea lor să fie posibilă".

O credință nestrămutată în rolul științei și al savanților, „oameni a căror principală ocupație constă în a observa și a judeca", se afirmă în scrierile sale: abia „în mîinile lor politica va deveni complementul științei despre om"[120]. Cît privește stadiul atins de știința politică, el consideră că n-a depășit încă „copilăria științei", dar că aceasta trebuie să înceteze, întrucît, după concepția sa, din obscuritățile politicii iau naștere tulburările ordinii sociale. „Pînă aici metoda științelor de observație nu a fost introdusă în chestiunile politice; fiecare a adus în aceste chestiuni felul său de a vedea, de a raționa, de a judeca și de aici provine faptul că nu a existat încă nici precizie în soluții, nici generalitate în rezultate"[121].

Totodată Saint-Simon apreciază că politica, ca și morala (știința generatoare a politicii), n-a putut deveni știință pozitivă, datorită faptului că pretinsa revelație a teologilor a fost pusă la baza politicii. El consideră totuși că deismul n-ar împiedica știința socială să devină pozitivă. „Să se trateze de acum înainte știința societăților la fel ca toate celelalte științe, *neîntrebuințînd alte mijloace decît raționamentul și observația*; să se stabilească după principii pur omenești ceea ce trebuie să facă omul, ceea ce trebuie să evite, ceea ce convine societății, ceea ce îi este contrar și ca deismul să intervină numai la sfîrșitul combinației, ca prezentînd motive de alt ordin, dar nu mai puțin puternice, de a ne conduce după principii care vor fi demonstrate"[122]. Știință pozitivă, întemeiată adică pe observație și experiment, ca și științele naturii, politica este concepută ca îmbinînd explicația cu preocuparea normativă pentru buna rînduire a vieții sociale, dar în lumina unor principii riguros demonstrate.

Ceea ce Saint-Simon considera că a adus nou în știința socială era ideea societății industriale perfecte în care antagonismul de clasă va fi suprimat, anarhia producției va fi lichidată și puterea politică, ca instrument al dominației de clasă, va fi înlăturată. Noua societate, ca asociație liberă în care membrii ei vor organiza în mod conștient viața socială, va fi clădită pe o nouă ierarhie socială, corespunzătoare progresului spiritual al omenirii, în vîrful căreia vor sta, aliate, știința și industria. Această alianță va fi în măsură să transforme, în societatea industrială, politica într-o adevărată știință a producției, adică „știința care are ca obiect ordinea lucrurilor cea mai favorabilă pentru orice fel de producție"*. Această idee, realmente remarcabilă, a fost, se știe, în mod deosebit apreciată de Engels[123].

La *Charles Fourier*, cum notează Engels, găsim o critică a ordinii sociale existente pe cît de autentic francez de spirituală, pe atît de pătrunzătoare. Caracterul critic al socialismului utopic din această perioadă se manifestă cel mai deplin și mai tipic în opera sa, care îmbină dialectica cu satira în dezvăluirea contradicțiilor societății burgheze. Dar „măreția lui Fourier se manifestă... cel mai pregnant în concepția sa despre istoria societății"[124]. Engels a apreciat modul dialectic al acestuia de a concepe periodizarea istoriei, evoluția istorică și perspectivele dezvoltării istorice a omenirii. Într-o viziune autentic istoristă, Fourier dezvăluie caracterul necesar al succesiunii diferitelor etape istorice, inclusiv al depășirii „civilizației", adică a societății capitaliste, prin noua ordine socială „societară".

Fourier manifestă însă o atitudine negativistă față de tot ce a acumulat știința socială a trecutului. Metafizica, *politica*, economia și morala sînt cele patru științe pe care le denumește „nesigure", deși, spune el, ar merita cel puțin numele de înșelătoare, pentru că

* Nu putem să nu subliniem, fără nici o tendință de modernizare însă, asemănarea dintre intuiția genială a lui Saint-Simon și modul cum este concepută astăzi praxiologia, ca știință a acțiunii bune, eficiente.

ele au făcut lumea să rătăcească de douăzeci și cinci de secole. Reproșul pe care-l face politicii este acela că ea laudă drepturile omului și nu garantează pe primul dintre acestea, singurul util, dreptul la muncă, a cărui admitere ar fi fost de ajuns pentru a face să fie suspectată acea civilizație care nu poate nici să-l recunoască, nici să-l conceadă, adică societatea burgheză. Vorbind în termeni moderni, reproșul său sesizează că știința politică, în loc să înlesnească descifrarea adevărului, a realității sociale, a contribuit la mistificarea lor. Ea a alimentat prejudecata că fericirea poporului se întemeiază pe grija guvernanților. Prin ce fatalitate, se întreabă Fourier, științele moderne, care au atins o uriașă perfecționare în fizică și în artă, au rămas pitice în „știința subalternă a politicii"? Și răspunde: „Geniul civilizat, în epocile cele mai strălucite, n-a inventat niciodată nimic pentru fericirea popoarelor: la Atena, ca și la Paris, cerșetorul așezat la poarta palatelor a dovedit întotdeauna nulitatea înțelepciunii voastre politice și reprobarea naturii față de teoriile voastre sociale"[125].

Această „nesiguranță" va fi înlăturată, subliniază Fourier cu vanitoasă emfază, datorită descoperirii sale: dacă Newton a formulat legile atracției universale, dezvăluind astfel legile care stau la baza mișcării materiale, el, Fourier, a creat o nouă știință fixă (citește: exactă), analogia celor patru mișcări: materială, organică, animală și socială sau analogia modificărilor materiei cu teoria matematică a pasiunilor omului și animalelor[126]. Această știință creează posibilitatea stabilirii unor metode fixe (exacte) în toate ramurile cunoștințelor umane, inclusiv politica. Ea îi permite totodată să-și realizeze principalul scop propus, și anume descoperirea regimului social „întemeiat *atracțional* sau condus exclusiv de atracție". Fericirea omenească e asigurată de „invenția teoriei societare"; experimentarea ei asupra unui stat este o necesitate urgentă. Concepția sa deterministă, colorată de deism, e puternic impregnată de credința în atotputernicia cunoașterii științifice; nu există nimic care să nu fie susceptibil de cunoaștere științifică, iar

teoria sa face posibil pînă și „calculul destinelor universale sau determinarea sistemului fundamental după care sînt reglate legile tuturor mișcărilor prezente, trecute și viitoare".

În concepția lui *Robert Owen*, relele societății în care trăiește decurg din faptul că întreaga viață socială, știința socială și educația s-au clădit pe un principiu fals, principiul interesului individual, care generează concurența sălbatică, semănînd discordia și vrajba între indivizi și între popoare. El descifrează în contradicțiile societății burgheze din Anglia semnele unei revoluții iminente, menită să schimbe oamenii și întreaga lor viață și comportare. Soluționarea problemelor presupune ca societatea în întregul ei să treacă de la starea în care este „condusă de imprejurări" la starea în care va învăța „să conducă imprejurările". Convingerea sa cu privire la inevitabilitatea dezvoltării progresive a societății spre orînduirea superioară, conformă cu natura personalității umane și a societății însăși, se împletește cu credința sa în capacitatea omului de a crea o „știință despre societate", o „știință a științelor" care va inaugura o nouă eră în istoria omenirii, caracterizată prin organizarea rațională, științifică a societății. Această știință socială nu este sociologia, înțeleasă ca știință a legilor de dezvoltare a omenirii, ci se prezintă ca o știință practică, predominant politică, avînd ca obiect organizarea justă — adică în conformitate cu adevărul și cu natura omului — a producției, repartiției, conservării și consumului bunurilor materiale, știința guvernării raționale, care include, într-o viziune largă, și luarea în considerare a influenței exercitate de condițiile de viață asupra genului uman[127]. În lumina principiilor acestei științe schițează el în detaliu planul de organizare a societății viitoare.

Limitele socialiștilor utopiști vor putea fi învinse în condiții noi și vor fi învinse prin elaborarea socialismului *științific*.

18 Orientarea politică tipică pentru ideologia burgheză a secolului al XIX-lea este liberalismul. El văde-

ste însă o predilecție deosebită pentru dezvoltarea economiei politice, manifestînd în mai mică măsură preocupări pentru statutul științei politice. Transferînd centrul de greutate al preocupărilor de la stat spre individ, exponenții liberalismului politic au creat o „știință politică întemeiată pe egocentrism", cum spune G.Burdeau despre Benjamin Constant, reprezentantul liberalismului clasic[128]. Dar obiectul interesului lor nu era altul decît individul burghez, pentru că ei tind tot mai mult să reducă noțiunea de cetățean la cei care posedă suficientă avere și instrucție pentru a fi interesați în conservarea regimului politic. Prin această prismă, știința politică se va ocupa prin excelență de statutul civic al „capacităților politice" (Royer-Collard) al acelora care alcătuiesc „țara legală" (Guizot), într-un cuvînt, al burgheziei[129].

Din aripa gînditorilor liberali se va desprinde în Franța *Alexis de Tocqueville*, a cărui operă constituie astăzi obiectul unui interes deosebit, împins uneori pînă la apologie, atît în S.U.A., cît și în țara lui de origine. Politicologii burghezi contemporani sînt aproape unanimi în a aprecia că opera sa marchează o etapă nouă în dezvoltarea științei politice. Mai mult chiar, se consideră uneori că el a realizat tipul contemporan de *political-scientist*[130].

Principala sa operă (*De la démocratie en Amérique*, 1835—1840) este, de fapt, o teorie a democrației burgheze. Este adevărat că ea conține un larg material faptic pe care l-a cules în călătoria întreprinsă în S.U.A. cu scopul de a studia sistemul penitenciar american și că el a lărgit și într-un sens chiar a înnoit metoda observației. Aceasta are la el un caracter premeditat și uzitează procedee noi, care țin de ceea ce astăzi se numește tehnica interviurilor sau a anchetei. Este ceea ce-l face pe Duverger să aprecieze că, cu Tocqueville, metoda observației iese din faza sa preistorică pentru a deveni realmente științifică[131]; aprecierea include fără îndoială o bună doză de complezență. Putem fi de acord cu M. Duverger că Tocqueville practică, spre deosebire de predecesorii săi, o observație sistematică, folosind anumite „ipoteze de

lucru", subliniind însă că aceasta se conturează mai mult ca o tendință și că ipotezele sale de lucru rămîn în limitele idealismului istoric: ele vizează fie influența instituțiilor politice asupra moravurilor și modului de viață, fie raportul invers. Nu subscriem însă nici măcar parțial afirmației sale că, dacă lucrările înaintașilor sînt teorii generale asupra politicii și puterii, opera lui Tocqueville este prin excelență o monografie.

Unii istorici ai doctrinelor politice, ca Jean Touchar de pildă, consideră că opera acestuia este nu atît o întreprindere de sociolog sau istoric, cît una de moralist în linia marei tradiții a moraliștilor francezi. El nu manifestă grijă nici pentru a descrie, nici pentru a povesti și nici pentru a spune totul[132].

Chiar și Jean-Jacques Chevallier, care-l numește pe Tocqueville „Montesquieu al secolului al XIX-lea", surprinde faptul că America este mai mult un „cadru", un pretext, și că subiectul preferat este democrația[133]. Tocqueville însuși nu și-a conceput opera altfel.

Există la el tendința spre o expunere descriptivă, cîteodată chiar naiv-descriptivă, cum apare prezentarea, destul de idilică, a vechii societăți aristocratice și, pe alocuri, chiar și a celei democratice (citește: burgheze, pentru că tinde mereu să pună semnul egalității între democrație și capitalism). Dar totodată, cum remarcă și J.-J. Chevallier, găsim în opera sa și un studiu *in abstracto* al regimului democratic[134]; cunoscutul profesor francez îi reproșează chiar de a fi generalizat prea mult, adică de a nu se fi menținut la un nivel empiric. Atît în lucrarea menționată, cît și în *L'Ancien régime et la Révolution*, Tocqueville prezintă o teorie cu privire la dezvoltarea istorică a democrației sau, mai precis, la dezvoltarea graduală a egalității de condiții. Premisele metodologice și scopul acestei analize, el le precizează în termenii următori: „Eu n-am pretins să judec dacă revoluția socială, al cărei mers îmi pare irezistibil, este avantajoasă sau funestă pentru umanitate; am admis această revoluție ca pe un fapt împlinit sau pe cale de a se împlini și,

printre popoarele care au văzut-o realizîndu-se în sînul lor, am ales pe acela la care ea a atins dezvoltarea cea mai completă și mai pașnică pentru a-i discerne cu claritate consecințele naturale și a-mi da seama, dacă se poate, de mijloacele de a o face profitabilă oamenilor". Pentru o astfel de analiză a „expansiunii democratice", M. Prélot vede în Tocqueville, alături de observator, un politolog genial pe care-l călăuzesc noțiunea istorică de continuitate și noțiunea filozofică de necesitate[135]. Dar această necesitate are puternice accente providențialiste, a căror sursă se dezvăluie cînd semnalăm și concepția sa despre rolul important al religiei în conservarea democrației.

Tocqueville ne este, de asemenea, prezentat drept tipul cercetătorului obiectiv sau, în orice caz, ca primul care a practicat, dacă nu o obiectivitate imposibilă, cel puțin o comprehensiune imparțială[136]. Se citează o scrisoare a sa din 1837 către un prieten englez în care el se recomandă a se fi păstrat „în echilibru" între trecut și viitor, între aristocrație și democrație[137], călăuzit fiind doar de dragostea sinceră și dezinteresată pentru adevăr. Pe de altă parte, tot el mărturisește că este aristocrat din instinct, disprețuind mulțimea și temîndu-se de ea. Analizînd părțile rele ale democrației, el denunță pentru viitor primejdia „tiraniei majorității" cu o vigoare care „a reconfortat pe toți dușmanii democrației"[138] și care amintește mult de frenezia contrarevoluționară a englezului Burke[139]. În schimb, remediile sale, cum s-a remarcat de multe ori, nu trec de nivelul unor simple generalități. Von der Gablentz notează just că analiza lui Tocqueville este făcută „fără idei preconcepute, însă cîtuși de puțin fără părtinire"[140].

Cînd se subliniază că Tocqueville este un „politolog contemporan", aceasta vrea să însemne că opera sa rămîne strict în planul expozitiv sau explicativ și că nu emite nici un fel de judecăți de valoare, nu trece adică în planul normativ. El realizează o operă viguroasă, dar nu de pe o astfel de poziție. După cum singur precizează, Tocqueville vrea să indice oamenilor prin întreaga sa operă „ceea ce trebuie să facă pentru

a scăpa de tiranie și degenerare", rămînînd democrați, și vede în aceasta o misiune sfîntă. Planul normativ-politic este prezent, așadar, chiar în concepția fundamentală a operei.

În lucrările lui Tocqueville sînt multe idei interesante și lucide, pe care o analiză atentă, într-un alt context decît cel de față, trebuie să le consemneze. El sesizează cu pătrundere, de pildă, într-o epocă în care se tindea să se reducă funcțiile statului la acelea ale unui „agent de circulație" sau „paznic de noapte" (cum remarca cu ironie Lassalle), tendința de centralizare excesivă a statului burghez și, mai ales, aceea de creștere a activității și intervenției acestuia în toate domeniile vieții sociale, pe care le punea în legătură cu dezvoltarea industriei atît prin implicațiile de ordin social ale acesteia (reglementarea raporturilor dintre patronat și proletariat), cît și prin cele predominant tehnice.

19. Într-o perspectivă asemănătoare aceleia a reprezentanților socialismului utopic, de fundamentare științifică a reformării sistematice a omenirii, dar cu altă finalitate social-politică, se situează aportul lui *Auguste Comte*, părintele pozitivismului. „Spiritul pozitiv", în primă semnificație, reprezintă o reacție împotriva gîndirii filozofilor secolului al XVIII-lea, pe care-i considera prin excelență „distructivi"; iar în alt sens el semnifică cerința de a opera cu faptele, de a întreprinde cercetarea obiectivă a realității. Remarcînd caracterul contradictoriu al contribuției comteene la dezvoltarea științei politice, M. Duverger subliniază că A. Comte a pus bazele definitive ale metodei obiective și că, chiar dacă au existat și alții înaintea lui care s-o revendice, Comte a impus însă ideea că fenomenele sociale și politice pot să constituie obiectul unei analize științifice, la fel cu fenomenele naturii[141]. Comte a emis într-adevăr ideea că savanții trebuie să ridice politica la rangul unei științe de observație (idee împrumutată, pare-se, de la Saint-Simon), dar, așa cum se întîmplă și cu alte idei sau recomandări ale sale, ele au rămas pentru sine simple

postulate sau deziderate abstracte, pentru că el n-a întreprins nimic în acest sens. Pe de altă parte, concepția sa despre sociologie, care include toate cunoștințele despre societate, nu este de loc favorabilă dezvoltării unei științe politice autonome. Prélot vede chiar în influența sa una dintre cauzele crizei științei politice în secolul al XIX-lea[142]. În același timp, trebuie însă să se vadă că Auguste Comte și-a conceput sociologia sa avînd o finalitate politică, realizîndu-se chiar ca politică[143]. Încă în cursul de filozofie pozitivă, el își considera sociologia „o filozofie socială care, luînd știința ca bază, cheamă spiritul științific să regenereze lumea politică".

În sistemul său există o unitate între filozofie (inclusiv filozofia socială, adică sociologia), morală și politică. Politica apare subordonată moralei, întrucît și în planul practicii regenerarea treptată a societății trebuie să fie mai întîi mintală, apoi morală și, în sfîrșit, politică[144], adică instituțională. Această „reorganizare finală" a societății devine scopul Asociației libere pentru instruirea pozitivă a poporului în întreg Occidentul european, „Ordine și progres", întemeiată de Comte în februarie 1848 și care-și propune să realizeze știința politică adevărată, adică „organica".

Există astfel în opera lui Comte idei valoroase sub raport epistemologic și metodologic: exprimarea clară, de pildă, a rolului sociologiei în fundamentarea unei arte politice sistematice, în călăuzirea ei cu ajutorul previziunii științifice, în elaborarea mijloacelor socialmente eficiente sau cerința de a dezvălui legile sociale, de a analiza fiecare fenomen din dublul punct de vedere al „armoniei" sale cu fenomenele coexistente și al înlănțuirii sale cu starea anterioară și posterioară a dezvoltării sociale. „Cea mai bună teorie statică — sublinia el —, deși permanent indispensabilă, nu este deci niciodată de ajuns pentru a conduce practica socială"[145]. În această viziune el împarte sociologia în statica și dinamica socială (părțile constitutive ale „fizicii sociale") și, în conformitate cu această dihotomie, lansează lozinca „ordine și progres"; dar dacă gînditorii „distructivi" ai secolului al XVIII-lea au pus accentul pe progres, fiind animați de idealuri progresiste, Comte îl va pune pe ordine, influențînd și stimulînd, cum remarcă și M. Prélot, dezvoltarea concepțiilor reacționare[146]. Această viziune metafizică și conservatoare, corespunzînd tendințelor burgheziei occidentale din acea vreme, transformă politica într-o dogmatică a ordinii, într-un cod maximalist de menținere a ordinii, a echilibrului și a unității societății în spiritul solidarismului social.

Oricît de prețioase ar fi (cu toate limitele lor metafizice și în pofida obiectivismului său manifest), considerațiile și indicațiile sale rămîn suspendate, în absența unor lucrări care să le încorporeze și să le valorifice; ba mai mult, ele au fost considerabil prejudiciate, întunecate de accesele mistice ale „sociolatriei" din a sa *Politică pozitivă* (1851—1854). La Comte, așadar, politica fusese absorbită de sociologie, iar aceasta, în cele din urmă, înghițită de „religia pozitivă". În felul acesta, politica propriu-zisă a rămas, ca și pentru unii sociologi de mai tîrziu, o simplă „artă" aplicativă, fără statut științific propriu.

20. Generația anului 1848 a creat și în țările române, cum se știe, o mare bogăție de idei și de doctrine politice progresiste. Consecvenți cu criteriile enunțate, nu ne vom ocupa aici de ele, urmărind doar manifestările în care se creionează, mai mult sau mai puțin distinct, o anumită concepție despre știința politică. Sub acest aspect ne reține în primul rînd atenția unul dintre ctitorii culturii noastre naționale, I. Heliade-Rădulescu. Dacă în doctrina sa politică se pot deslușì influențe variate, printre care cele ce veneau de la Proudhon, Fourier sau Leroux, în concepția despre știința politică I. Heliade-Rădulescu urmează tradiția aristotelică, accentuînd chiar sensul etic al concepției Stagiritului, pentru ca în această lumină să poată opune politica prezentă propriilor sale intenții și concepții. Într-o conferință ținută la Ateneul Român la 10 decembrie 1867, intitulată *Literatura=politica*[146bis], publicată ulterior într-o broșură aparte, el dă următoarea definiție politicii: „Știința ce se ocupă despre binele

material și moral al societății" (p.45). În măsura în care, raționează Heliade, cărțile de valoare ale omenirii „de la invenția alfabetului pînă astăzi nu au tractat și nu tractă decît despre binele și mulțumirea societății, spre ameliorarea ei, spre perfecționarea omului, în cele individuale, în cele sociale și în cele guvernamentale", ele nu se ocupă în fapt decît de *adevărata politică*. În acest sens, acela al cosubstanțialității lor în perspectiva umanismului, adevărata literatură a unei națiuni, care vizează să asigure prezentul și viitorul acesteia, să elibereze pe oameni de sub jugul foamei și al imoralității, de sub jugul intern și extern, este adevărata ei politică.

Condiția literaturii (privită în această finalitate nemijlocit umană, socială și națională, care este și aceea a științei politicii) este, ca și condiția politicii însăși, de „a fi totdeauna în adevăr", căci erorile, chiar și cele fără voie, trag înapoi popoarele și le ruinează. „Crima stinge un individ sau o familie, eroarea în doctrine ține popolii cu miile de ani în întuneric și sclavie, greșeala în literatură sau în politică stinge națiuni întregi" (p.46).

Ceea ce curent se numește politică n-are nimic comun cu știința care se ocupă de binele obștesc, cu „știința politicii". „Numai vulpenia ciarlatanilor, pe de o parte, și innoranța popolilor, pe de altă parte, zic că această desfruntată meserie este politică" (p.54). Cine nu dorește să numească pe numele ei propriu această „înaltă ciarlatanie", această „prefăcătorie" și „neomenie" care dă conținutul politicii practice „îi poate spune, cel puțin, *diplomație*, sau, mai pe românește, taler cu două fețe" (p.55). În concepția sa, nu cei care intră în jocul partidelor pentru a secunda veleitățile ambițioșilor intriganți, tulburînd mințile și dezbinînd societatea, fac adevărata politică, ci cei care „se ocupă de știință spre a ameliora societatea sau politica studiind trecutul ei, conducînd prezentul spre a prepara un viitor mai fericit și prevăzînd astfel pentru educațiunea junimii" (p.449). Heliade afirmă aici cîteva idei prețioase: studiul științific al trecutului poate contribui la ameliorarea prezentului și la orientarea pozitivă a viitorului, știința este capabilă și chiar chemată să îndrumeze astfel acțiunea practică, știința politică trebuie să-și vadă o finalitate imediată în „dezvoltarea minții și formarea inimii junimii".

Așadar, pentru I. Heliade-Rădulescu, știința politică are ca obiect binele comun, „mîntuirea societății"; condiția sa fundamentală este respectarea adevărului și promovarea consecventă a valorilor morale, slujirea idealurilor umaniste, sociale și naționale înaintate.

Ceea ce viza Heliade în conferința menționată era în primul rînd o înnoitoare politică culturală, al cărei început îl vede în „a da națiunii un început de bibliotecă universală", în cadrul căreia urma să apară anual cîte 21 de volume împărțite în zece secțiuni, încorporînd principalele domenii ale culturii. Printre acestea figura și *Politica*. Lista lucrărilor propuse spre traducere și publicare este, credem, relevantă pentru concepția sa despre știința politicii*. Într-un spirit iluminist, I. Heliade-Rădulescu considera că răspîndirea culturii, a cunoștințelor, inclusiv a celor politice, va putea genera în rîndurile națiunii „acea *stimă către sine* atît de fructiferă în virtuți și fapte mari, *încrederea în sine* atît de întreprinzătoare și plină de rezultate fericite" (p. 463). Altfel spus, o altă funcție esențială a științei politice ca element important al culturii o reprezentau formarea și dezvoltarea conștiinței de sine a națiunii.

---

* După istorie și filozofie, urmează capitolul științelor, care începe cu „drepturi" (științele juridice) și politica. Reproducem lista propusă pentru politică (p. 456): „Platon *(Republica și Legile)*, Aristotel *(Politica)*, Cicero *(Republica)*, Machiavelli *(Opera)*, Hobbes *(Corpul politic sau elementele legii morali și civili)*, Fergusson *(Cercare asupra societății civile sau historia civilisației)*, Locke *(Despre guvernul civil)*, Fenelon *(Telemachu)*, Thomas Morus *(Utopia)*, Bernardin de St.-Pierre *(Harmoniile naturei)*, Harrington *(Oceana — Aphorismi, Dialoguri asupra adevăratei forme de guvern popular, Cele șapte modele de republice antice și moderne)*, Filangieri *(Știința legislației)*, Godwin *(Tratat despre justiția politică)*". Trebuie să recunoaștem că proiectul lui Heliade nu și-a pierdut actualitatea, chiar dacă avem în vedere numai faptul că destule dintre aceste lucrări, realmente semnificative pentru evoluția gîndirii și științei politice, n-au fost încă traduse în limba română.

O concepție interesantă despre știința politică întîlnim și la altul dintre reprezentanții iluștri ai glorioasei pleiade a gînditorilor democrați pașoptiști: *Simion Bărnuțiu*. Preocupările sale teoretice pentru știința politică se afirmă încă în teza sa de doctorat *Argumente de jurisprudență și de știință politică*, susținută în 1854 la Pavia.

Deși și-a susținut teza în Italia, în înțelegerea obiectului științei politice el rămîne în linii mari în sfera de influență a tradiției germano-austriece, de juridizare a acesteia pînă la cvasi-confundarea ei, ca *știință a statului*, cu știința dreptului public și a dreptului gînților (internațional). Acest lucru e pe deplin confirmat de structura cursurilor sale de „dereptul naturale public", „dereptul gînților" și „dereptul public al românilor"[147].

Ideile sale despre știința politică reies mai ales din *Introducere* la *Dereptul naturale public*, unde o întemeiază pe ideea dreptului natural sau rațional și, mai cu seamă, pe ideea libertății. Astfel, Bărnuțiu sublinia că știința politică, ca știință a statului, este produsul epocii moderne. În antichitate, argumentează el, neexistînd un sistem de drept rațional, nu putea să existe nici o autentică știință despre stat, întrucît baza oricărui drept public și, prin urmare, a științei politice nu poate fi decît dreptul rațional. În Orientul antic, notează el, „politica și legelațiunea sînt mai mult numai nește serbitorie ale ordinei preoțești și ale sultanismului"[148]. În Grecia, apreciază Bărnuțiu, libertatea politică nu era considerată o condiție pentru scopul statului. Dacă politica lui Aristotel este totuși știință, ea rămîne „foarte defeptuoasă, și aceasta încă e mai mult una istoria a politicei antice decît una sistemă politică"[149]. Iar romanii, deși au dezvoltat știința dreptului, „nu s-au putut înălța la acea idee ca să întemelie fericirea popoarălor pe *principia de derept*, carile nu depend de la capriciul dominatorilor"[150]. Evul mediu a dat cu totul uitării drepturile umanității. Concluzia severă a lui Bărnuțiu este că „defeptul cel universale al politicei în antichitate și în evul mediu au fost lipsa unui derept rațiunale bene determinat și recunoscut"[151].

Pentru Bărnuțiu, epoca nouă a științei politice începe cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu iluminiștii și enciclopediștii francezi, cu Frideric al Prusiei (!) și Iosif al II-lea, cu principiile revoluției americane. Ceea ce el caută să descifreze erau tocmai ideile antifeudale, antiabsolutiste și iluministe, pe care el însuși le împărtășea. De aceea, din contextul ideologic de după revoluția franceză, el va aprecia cu deosebire învățăturile dreptului natural, dezvoltate în doctrinele lui Kant, Paine, Destutt de Tracy, Benjamin Constant ș.a.

Abordînd importanta problemă a constituției, S. Bărnuțiu subliniază că știința politică se ocupă cu natura, esența și efectele diverselor constituții. Iar cînd se pronunță asupra modalității cercetării, el relevă că aceasta trebuie realizată atît pe baza unor principii deduse „din conceptele universali" (metodă raționalistă, proprie prin excelență filozofiei politice), cît și pe temeiul istoriei și al experienței (adică prin investigarea fenomenelor politice, trecute și prezente).

Sublinierea caracterului normativ și a rolului practic-politic al științei politice e realizată de revoluționarul transilvănean, pe de o parte, prin concepera finalității acesteia în a servi libertatea, republica democratică, iar pe de altă parte prin afirmarea convingerii că ea trebuie să contribuie la luminarea politică-ideologică a națiunii, pentru ca aceasta să poată decide în problemele politice, constituționale în cunoștință de cauză, „pentru că nimene nu poate să facă judecată despre lucrurile și raporturile necunoscute"[152]. Aceeași tendință o urmărește și lupta sa pentru introducerea și extinderea în învățămîntul românesc a dreptului și a politicii naționale.

* * *

Înainte de a consemna aportul revoluționar al marxismului la dezvoltarea științei politice, ne îngăduim o sumară retrospectivă cu caracter de bilanț pentru a putea marca mai bine atît stadiul evoluției con-

cepțiilor despre știința politicii, cît și acela al dezvoltării științei politice însăși în acel moment istoric.

Gîndirea politică, am văzut, debutează, atît în Orientul antic, cît și în statele sclavagiste greco-romane, ca preocupare (mai mult sau mai puțin sistematică) pentru asigurarea și ameliorarea guvernămîntului, vizînd, într-o perspectivă predominant pragmatică, arta practică a conducerii statului. Ea reprezenta, la începuturile sale, un element de seamă a ceea ce vechii greci denumeau *sophia*, cunoașterea în ansamblu, nediferențiată, *alma mater* atît a filozofiei, cît și a științelor. O dată cu crearea marilor sisteme filozofice ale lui Platon și Aristotel, ca întreprindere teoretică sistematică *(politike episteme)* politica se dezvoltă *în cadrul filozofiei*. Ea îngloba *aproape* totalitatea preocupărilor despre viața socială, deși încă pe atunci, la Aristotel mai cu seamă, începe să se distingă domeniul organizării politice, problema conducerii politice a societății, pusă, în analiza diferitelor regimuri politice, sub o formă destul de explicită: cine anume guvernează pe cine, care sînt guvernanții și care guvernații. Situată înăuntrul filozofiei, politica este împletită indisolubil cu considerații generale de ordin teologic (cu deosebire la Platon), general-filozofic și etic.

După ce trece prin epoca feudală, cînd e integrată teologiei ca ramură a acesteia, cu epoca modernă ea tinde să se emancipeze atît de teologie, cît și de morală; e semnificația profundă a operei unui Machiavelli, Bodin, Hobbes, Spinoza etc. Postulatul de a trata politica *în sine* (formulat expres și în unele curente ale gîndirii politice burgheze contemporane) a realizat pe atunci o funcție gnoseologică progresistă; dar el nu putea duce la explicarea științifică a esenței politicii și, prin urmare, nici la constituirea unei științe politice autentice. El rămîne totuși un instrument epistemologic, care a servit, cu destulă eficiență pentru acel timp, tendința de a constitui politica în disciplină autonomă. Dar emanciparea ei de filozofia speculativă este încă destul de timidă, abia incipientă, și se manifestă mai puternic, ca tendință, în *Principele* lui Machiavelli, pentru că, la toți ceilalți teoreticieni

amintiți, analiza politicii se realizează tot *în cadrul* filozofiei și tot pornind de la principii abstract-filozofice sau de la premise pur logice.

Ea rămîne tot doar o tendință și în secolul al XVIII-lea, prin opera lui Montesquieu și a enciclopediștilor, care aduc, cum s-a văzut, și elemente noi în comparație cu predecesorii lor, fără însă a reuși să desprindă în mod definitiv politica în domeniu autonom specific al cunoașterii. Acest proces mersese totuși destul de departe; dar nici condițiile sociale (analizate în latura lor ontologică, în natura lor și în latura gnoseologică, sub aspectul posibilităților obiective pe care le generau pentru o cunoaștere autentică a relațiilor politice), nici condițiile generale ale dezvoltării cunoașterii științifice nu au îngăduit acest lucru.

Începutul secolului al XIX-lea a adus, atît în planul cercetării propriu-zise, cît și în acela al concepției epistemologice, o accentuare a tendinței de investigare empirică a fenomenelor politice, însoțită de ideea necesității unui studiu pozitiv (Saint-Simon, Comte), adică întreprins cu mijloacele științelor exacte, al politicii. Realitatea socială europeană de după revoluția burgheză din Franța pune în fața gînditorilor probleme noi și acute. Își face loc tot mai pregnant ideea că ordinea politică și chiar arta guvernării sînt dominate de legi proprii și că cunoașterea acestora trebuie să ducă la folosirea lor conștientă, eficientă. Știința socială, în genere, și știința politică, în special, sînt puse, cel puțin programatic, în slujba reformării sau a reorganizării radicale a societății.

În tot cursul acestei evoluții s-a putut constata prezența, desigur în forme variabile de la epocă la epocă și uneori de la un gînditor la altul, a celor două planuri: cel explicativ, sau analitic-expozitiv, și cel normativ (strict politic uneori, alteori îmbibat de considerații etice); indiferent de forma în care s-a realizat, important este că *toți* gînditorii nutresc, explicit sau implicit, preocuparea îmbinării lor.

În același timp relevăm (deși analiza noastră nu s-a concentrat și asupra conținutului teoriilor și doctrinelor gînditorilor amintiți) că întreaga dezvoltare

a științei politice s-a realizat sub semnul idealismului istoric, care era și precumpănitor metafizic.

Subliniem tendința constantă a politicii (manifestată și în cazul celorlalte științe și *realizată* în epoca modernă, treptat, pentru științele naturii) de a se constitui în domeniu autonom al cunoașterii sistematice, separîndu-se de filozofie*. Este, și în cazul științei politice, ca și în acela al celorlalte științe (cum s-a consemnat în mod justificat în literatura marxistă), un proces progresist, în esența și în funcțiile lui gnoseologice, de ambele părți: atît pentru științele particulare (deci și pentru politică), cît și pentru filozofia însăși. De pe pozițiile filozofului, sir Isaiah Berlin, profesor la Universitatea din Oxford, folosea următoarea imagine sugestivă (a cărei paternitate n-o revendică), comparînd filozofia cu Soarele, iar științele particulare cu diferitele planete: filozofia este ca Soarele strălucitor, care, din timp în timp, proiectează în afară porțiuni din el însuși; aceste mase, cînd se răcesc, dobîndesc o structură proprie, definită și recognoscibilă, și traiectorii independente ca planete; dar Soarele central își continuă drumul său și nu pare prin aceasta să se micșoreze nici în importanță și nici în strălucire[153].

Dar constituirea politicii a) în știință și b) de sine stătătoare (*nu* în sensul de izolată, ruptă de celelalte științe, ci în acela de emancipată de procedeele și de sub tutela filozofiei speculative și cu un domeniu *propriu*, specializat de cercetare) nu se putea realiza înainte ca însăși filozofia să-și fi precizat în chip științific obiectul și înainte de a se fi elaborat o concepție generală științifică despre societate, care să permită și explicarea autentic științifică a sferei politicii. Lucrul acesta l-a realizat marxismul.

Pe de altă parte, trebuie cel puțin menționată o altă caracteristică a perioadei considerate. La majoritatea covîrșitoare a gînditorilor menționați, preocuparea (fie ca reflecție cu caracter filozofic, fie ca investigare nemijlocită a realității) pentru fenomenele politice propriu-zise se îmbină organic cu idei privind o problematică mai largă, tipic sociologică. În această perioadă istorică, ceea ce s-a numit tradițional știință politică apare ca o știință-mamă, incluzînd și preocupări extrapolitice, care, ulterior, s-au constituit în domenii științifice de sine stătătoare. Astfel, de pildă, istoricul doctrinelor sociologice se întîlnește inevitabil pe un teren comun cu istoricul științei (sau al doctrinelor) politice, iar printre gînditorii care marchează momente-cheie în procesul analizat de noi sînt, de regulă, căutați și găsiți și precursorii sau fondatorii sociologiei.

Din perspectiva sociologului, Petre Andrei nota: „Pînă la Comte cercetările sociologice erau denumite cu termenul de *politică*, și trebuie să recunoaștem că întrebuințarea acestui nume era în bună parte justificată, deoarece statul, elementele și funcțiunile lui, constituiau obiectul principal al acestor cercetări. Procesul de integrare al comunităților de viață în forme politice preocupa pe conducătorii de popoare și pe cercetători, de aceea numele «politică» nu era deplasat"[154].

De fapt, este o idee relativ curentă aceea că „sociologia s-a format, încetul cu încetul, desprinzîndu-se din știința politică"[155]. Unii au contestat chiar legitimitatea sociologiei ca știință pe motiv că ar încălca domeniile deja constituite ale filozofiei istoriei, *politicii* și eticii sau că ceea ce ar putea constitui obiectul ei era de mult studiat de alte discipline, printre care, în primul rînd, istoria generală și *politica*[156].

Situația menționată se datora, firește, stadiului de relativă nediferențiere a cunoașterii sistematice a fenomenelor sociale, dar era favorizată și de specifi-

* Separare nu înseamnă aici, desigur, ruptură, ci *delimitare;* pentru că, în opoziție cu postulatele declarate ale pozitivismului, noi considerăm că, datorită *elementului lor comun* (ambele fiind structuri teoretice ale spiritului uman) și *funcțiilor lor sociale și noetice diferite*, filozofia și știința nu pot și nu trebuie să fie rupte una de cealaltă, interacțiunea și colaborarea lor fiind pentru fiecare dintre ele imanent necesare. Și mai înseamnă că științele se detașează în mod firesc de procedeele cunoașterii filozofice (în această etapă fiind vorba mai ales de procedeele predominant speculative ale vechii filozofii, care se și revendica „știință a științelor"), adoptînd pe cele care sînt proprii naturii, finalității și rolului lor specific.

citatea funcțională obiectivă a politicului ca formă de organizare a vieții sociale în ansamblu. Secolul al XIX-lea va marca începutul procesului de diferențiere mai pronunțată a cunoașterii sociale.

21. Limitele științei politice premarxiste sînt strîns legate de imposibilitatea obiectivă de a se pune bazele unei științe autentice despre societate în ansamblu pînă la mijlocul secolului al XIX-lea; ele sînt explicabile atît prin factori sociali, cît și prin factori gnoseologici. Se știe că orice epocă istorică creează posibilități determinate pentru cunoașterea nu numai a naturii, ci și a vieții sociale. Or, perioada istorică precapitalistă a oferit posibilități limitate pentru cunoașterea relațiilor sociale, implicit a celor politice, în esența și legitatea lor. Pînă la dezvoltarea relațiilor capitaliste, baza economică a relațiilor sociale, și îndeosebi a relațiilor dintre clasele sociale, era mascată de relații extraeconomice, în principal de relații politice și juridice. De aici și caracterul uneori cvasiîntîmplător și totdeauna fragmentar al „intuițiilor" cu privire la legătura dintre factorii social-economici și cei politici (Aristotel, Machiavelli, Montesquieu, socialiștii utopiști). Această situație obiectivă favoriza și alimenta iluzia, căreia i-au căzut pradă chiar și cei mai progresiști dintre gînditorii premarxiști, că relațiile politice-juridice ar fi primordiale în dezvoltarea societății și că (datorită caracterului suprastructural al acestor relații) ideile politice-juridice, filozofice etc. ar determina relațiile sociale. De aici și tendința de a studia politicul „în sine", ca entitate autonomă. De aici, de asemenea, ideea specific iluministă că prin schimbarea concepțiilor oamenilor, prin izgonirea „prejudecăților" și prin cultivarea unor concepții raționale s-ar ajunge implicit la o organizare rațională a societății. Sau ideea, menționată de noi cu prilejul analizei socialismului critic-utopic, că știința socială sau știința politică ar putea crea condițiile restructurării sociale[157].

O dată cu maturizarea și cu dezvoltarea capitalismului, condițiile sociale materiale au făcut practic

posibilă cunoașterea bazei materiale și a forțelor motrice reale ale procesului istoric. Engels scria în această privință: „Dar în timp ce în perioadele anterioare cercetarea acestor cauze motrice ale istoriei era aproape imposibilă, dat fiind că relațiile dintre aceste cauze și efectele lor erau încîlcite și camuflate, epoca noastră a simplificat într-atît aceste relații, încît enigma a putut fi dezlegată"[158].

Dezvoltarea capitalismului a imprimat producției un puternic caracter social, determinînd interdependențe stabile între diferitele ei ramuri (industrie, agricultură etc.), creînd prin aceasta condiția necesară analizei dezvoltării procesului de producție ca atare, independent de formele lui particulare. Revoluția industrială, legată de instaurarea relațiilor capitaliste, a pus în lumină rolul uriaș al producției în dezvoltarea socială. Formarea treptată a pieței capitaliste mondiale a lichidat izolarea diferitelor țări și popoare, conferind istoriei caracterul de proces mondial unic. Aceasta a pus în evidență faptul că diferitele țări, popoare străbat în dezvoltarea lor anumite trepte determinate, a dat posibilitatea comparării istoriei diferitelor popoare, a dezvăluirii a ceea ce este general, repetabil și deci legic în relațiile sociale proprii diferitelor țări.

Trecerea la capitalism fiind însoțită de revoluții politice, de violente ciocniri de clasă, a arătat că societatea se dezvoltă, că nu voința unor personalități sau ideile politice constituie forța motrică a acestei dezvoltări, ci lupta claselor sociale opuse. Capitalismul a lichidat împărțirea oamenilor pe stări, a smuls vălul relațiilor extraeconomice care masca relațiile reale dintre clase, a polarizat societatea în două clase fundamentale, opuse: burghezia și proletariatul, a căror luptă s-a impus pe primul plan. Pe măsura adîncirii antagonismului de clasă dintre proletariat și burghezie se dezvăluie tot mai mult cauzele lui economice, determinînd căutarea cauzelor ultime ale procesului istoric în viața economică. Acestea sînt premisele obiective care au făcut posibilă dezvăluirea esenței procesului istoric, a legității lui interne și, prin aceasta,

o concepție științifică despre societate, condiție indispensabilă pentru constituirea politicii însăși ca știință.

Dificultățile izvorîte din specificitatea socialului și din complexitatea sa sporită în raport cu celelalte domenii ale realității au făcut, fără îndoială, constituirea științelor sociale mai anevoioasă și evoluția lor mai lentă. De asemenea, faptul că în acest domeniu, pentru a ajunge la adevăr, nu e suficient un anumit nivel general al gîndirii științifice, ci e necesară și o poziție socială progresistă, își pune în mod hotărîtor amprenta asupra caracterului și dezvoltării lor. Din momentul în care relațiile capitaliste au devenit dominante, de pe pozițiile clasei burgheze nu mai era posibilă — cu toate premisele sociale obiective menționate — elaborarea unei concepții științifice despre societate, întrucît interesele obiective ale acesteia tindeau spre justificarea rînduielilor statornicite, spre escamotarea contradicțiilor obiective ale societății și nu spre dezvăluirea legilor reale ale dezvoltării ei. Exemplul lui Comte este semnificativ: la el, cum remarcă și Don Martindale, radicalismul metodei servește interesele unor valori conservatoare[159]. Poziția conservatoare a burgheziei face tot mai anevoioasă concilierea, chiar și aparentă, a cerințelor cunoașterii și înțelegerii fenomenelor sociale tot mai complexe cu esența apologetică a ideologiei burgheze[160]. Aceste dificultăți sînt cu atît mai mari pentru domeniul politic, în care se manifestă în gradul cel mai înalt și în modul cel mai direct jocul intereselor de clasă. Datorită acestui complex de factori, științele sociale (cu excepția, poate, într-o măsură, a științei economice) încep să capete o dezvoltare și un statut modern abia după jumătatea secolului al XIX-lea. În această direcție, marxismul aduce o contribuție multilaterală și hotărîtoare.

Sub aspectul determinării sociale, această contribuție era posibilă numai de pe pozițiile de clasă ale proletariatului, ale cărui interese fundamentale coincideau, în esență, cu tendința dezvoltării istorice. Această coincidență *obiectivă*, generată de poziția sa obiectivă în sistemul relațiilor sociale, face ca proletariatul să fie singura clasă obiectiv interesată în cu-

noașterea deplină a legității istorice, în vederea realizării misiunii sale istorice, transformatoare. În această perspectivă, făurirea unei concepții riguros științifice despre societate apare pentru proletariat ca o *necesitate practică*, izvorîtă din dezvoltarea luptei sale de clasă împotriva burgheziei în vederea transformării revoluționare a societății. Acțiunea practică de restructurare radicală a societății, în conformitate cu legitatea istorică, impunea, în primul rînd, cunoașterea adecvată a acestei legități și a mecanismului ei propriu (prin activitate umană socială, unitate a obiectivului și subiectivului) și apoi, pe acest fond, a legilor specifice ale acțiunii transformatoare, adică ale acțiunii politice. Dar, pentru ca societatea să poată fi înțeleasă în unitatea structurii și a dinamicii sale, trebuia mai întîi explicitată structura sa fundamentală: baza sa economică și legitatea acesteia. Clarificarea domeniului politicii nu era, de asemenea, posibilă decît *în cadrul* unei concepții *globale* autentice despre societate, care să dezvăluie rădăcinile sociale ale politicului, locul și rolul său specific în sistemul social și corelația sa cu celelalte elemente ale sistemului, în primul rînd cu economia. La baza transformării socialismului în știință, sublinia Engels în *Anti-Dühring*, stau două descoperiri epocale ale lui Marx: „... Concepția materialistă despre istorie și dezvăluirea secretului producției capitaliste cu ajutorul plusvalorii"[161]. Toate acestea erau, de asemenea, condiționate de existența unei filozofii consecvent științifice.

Marxismul este o concepție organică, unitară. El nu s-a constituit *alături de* drumul istoric al dezvoltării cunoașterii filozofice și științifice, ci ca *sinteză dialectică, creatoare* a etapelor parcurse. Marx nu și-a propus să *creeze* științe noi; marxismul nu se substituie filozofiei ori uneia sau alteia dintre științe. Marx a creat o *concepție* despre lume, societate și om care dă un răspuns principial și radical nou problematicii caracteristice a filozofiei și a științelor despre om și societate, concepție care implică totodată noi coordonate axiologice, ale căror table de valori sînt inspirate

și validate de tendințele legice ale progresului istoric. Această concepție se prelungește ca instrument teoretic — explicativ și metodologic — euristic în *întreaga* filozofie, ca și în *toate* științele, inclusiv știința politică.

Dacă importanța apariției marxismului pentru istoria doctrinelor politice nu mai poate fi și nu mai e, în genere, contestată, datorită mai ales influenței considerabile, mereu crescînde pe care a exercitat-o și o exercită, mulți politicologi burghezi contemporani tind încă să nege, să ignoreze sau să minimalizeze aportul marxismului la dezvoltarea științei politice[162]. În multe manuale și tratate occidentale de știință politică, atunci cînd se schițează istoricul disciplinei, numele lui Marx e pur și simplu omis (de pildă lucrările cunoscute semnate de C.J. Friedrich, O. v.d. Gablentz, O.K. Flechtheim ș.a.). Nu e prea greu să se întrevadă într-o astfel de atitudine intenția, chiar cînd nu e expres formulată, de a plasa aportul marxismului exclusiv pe terenul ideologiilor.

E adevărat că Marx n-a scris nici unde: „aceasta este concepția mea despre știința politică"! Dar oricine studiază cu seriozitate istoria științei politice și cunoaște în autenticitatea sa marxismul e în măsură să desprindă însemnătatea acestei concepții pentru știința politică, să descifreze concluziile epistemologice și practice, care decurg din această concepție pentru știința politică din însuși modul cum a *realizat* Marx cercetarea fenomenelor politice.

Marx și Engels nu numai că nu au ignorat știința politică (pentru ei ea reprezenta o ramură legitim constituită a cunoașterii sociale), ci i-au urmărit cu atenție istoria, procesul de dezvoltare, marcînd momentele principale ale acesteia și, mai ales, dîndu-le o interpretare riguroasă. Astfel, după ei, în evul mediu, *politica* și jurisprudența, *ca și celelalte științe*, au devenit simple ramuri ale teologiei, fiind tratate după principiile valabile în teologie[163], iar în epoca modernă, începînd cu Machiavelli, Hobbes, Spinoza, Bodin etc., fără să mai vorbim de predecesorii lor, forța a fost prezentată ca fundament al dreptului; *examinarea teoretică a problemelor politice* a fost emancipată de tutela moralei, ceea ce a însemnat afirmarea postulatului că politica trebuie să fie tratată ca ceva de sine stătător[164]. Iar într-o scrisoare către F. Mehring (din 14 iulie 1893), tratînd problema aparenței unei istorii autonome a elementelor suprastructurale, Engels situa opera lui Rousseau și Montesquieu în linia de evoluție a științei politice: „Dacă Luther și Calvin «au depășit» religia catolică oficială, dacă Hegel «i-a depășit» pe Fichte și pe Kant, dacă Rousseau cu al său *Contract social* republican «a depășit» indirect pe constituționalistul Montesquieu, apoi fiecare din aceste înfăptuiri rămîne în cadrul teologiei, al filozofiei, al *științelor politice*"[165]. Pentru făuritorii marxismului, existența științei (sau științelor — pluralul mai e folosit și azi!) politice era, așadar, un fapt evident. Marx și Engels și-au elaborat propria teorie politică în procesul cercetării concrete a realității, dar și al prelucrării critice a întregii gîndiri politice anterioare, inclusiv linia socialismului și comunismului utopic, încorporînd într-o sinteză superioară contribuțiile valoroase, explicative și metodologice, ale acesteia.

M. Duverger sublinia că în istoria ideilor politice trecerea de la socialismul utopic la socialismul științific „marchează o etapă decisivă", că aportul decisiv al lui Marx la știința politică constă în a fi furnizat o nouă explicație generală a fenomenelor puterii, o nouă „cosmogonie", dar că „în dezvoltarea științei politice originalitatea lui Marx este mai puțin mare în această privință", pentru că Marx n-ar fi făcut decît „să reia în forme noi o idee deja exprimată de predecesorii sau contemporanii săi"[166].

Într-adevăr, meritul primordial, realmente revoluționar al marxismului constă înainte de toate în clarificarea esenței și legității politicului. Explicarea științifică a esenței și a funcționalității specifice a politicului a însemnat totodată „demistificarea" politicii, dezvăluirea mecanismului social și gnoseologic al „fetișismului politic" și al „fetișismului juridic" prin etalarea naturii reale a puterii politice ca dominație de clasă și prin sesizarea rolului de instrument

politic al dreptului, prin intermediul căruia voința de clasă se realizează ca voință general-obligatorie. Marxismul a relevat că modul de existență politic al omului și al societății nu este constitutiv pentru esența umană și socială, politicul fiind un fenomen istoric și derivat. Totodată el a destrămat iluzia vieții politice ca istorie independentă, care era oglindită pe dos, indirect, ca luptă pentru principii politice și nu ca luptă de clasă.

Prin aceasta, marxismul a conferit un conținut nou, autentic-științific categoriilor tradiționale ale științei politice (politică, putere politică, stat, partid, dictatură, democrație, libertate, egalitate, război, pace etc.), elaborînd și categorii noi, unele cu caracter general (suprastructură politică, organizare politică a societății, tip de stat etc.), altele rezultat al generalizării luptei de clasă a proletariatului, al dezvoltării sarcinilor sale istorice în perspectiva procesului revoluționar.

Dar o astfel de realizare n-ar fi fost posibilă fără un instrument euristic adecvat, fără o concepție și o atitudine riguros științifice. Or, și pe acest plan, care este implicit acela al dezvoltării *științei* politice, împotriva aprecierilor lui Duverger, contribuția lui Marx este *radicală și originală*. Mai mult, spre deosebire de Comte (cu care Duverger îl compară pe Marx cu concluzii ce-l favorizează pe întemeietorul pozitivismului), care a postulat doar declarativ (chiar dacă a și impus-o, cum pretinde profesorul francez) ideea necesității și posibilității studierii pozitive, adică cu metodele științelor exacte, a fenomenelor politice (idee, pare-se, preluată totuși de la Saint-Simon), *fără însă să fi realizat așa ceva*, Marx și-a validat concepția teoretică și metodologică nu numai în dezvăluirea legităților generale și forțelor motrice ale dezvoltării politice a societății, ci și în modele de *analiză concretă* a organizării politice și a mișcărilor politice din principalele țări[167]. De altfel, chiar Duverger recunoaște în continuare că „importanța sa nu rezidă numai în faptul că sistemul de explicație adoptat de Marx este mai exact și mai complet decît al predecesorilor săi, ci de asemenea în faptul că el *orientează cercetările politice spre analiza științifică a faptelor sociale*"[168].

Ceea ce caracterizează în primul rînd spiritul științific autentic al marxismului este denunțarea procedeelor speculative și orientarea spre analiza fenomenelor sociale și politice reale: „Acolo unde încetează speculația, adică în fața vieții reale, începe deci știința adevărată, pozitivă, înfățișarea activității practice, a procesului practic de dezvoltare a oamenilor"[169]. Cerința fundamentală a întoarcerii spre realitate, spre faptele înseși devine și imperativul cercetării științifice a fenomenelor sociale, ca și a celor naturale: „... În fiecare domeniu științific, în natură, ca și în istorie, trebuie să plecăm de la *faptele* date"[170]. De aceea putem afirma că critica marxistă a filozofiei sociale, a vechii filozofii a istoriei este implicit și *critica vechii filozofii politice*, condiție preliminară, *sine qua non* a realizării *științei* politice, orientată spre cercetarea cu metode adecvate, verificabile, a proceselor politice reale.

Sarcina fundamentală a științei sociale este să dezvăluie *în fapte* conexiunile, cauzele, legile reale, obiective: „... Și aici, ca și în domeniul naturii, trebuiau înlăturate aceste conexiuni născocite, artificiale prin descoperirea conexiunilor reale; această sarcină se reduce, în ultimă instanță, la descoperirea legilor generale ale mișcării, care se impun ca legi dominante în istoria societății omenești"[171]. Și spre descoperirea acestor legi sociale obiective s-a concentrat cu succes concepția marxistă a istoriei, materialistă și dialectică în esența sa.

Comte a intuit cu subtilitate adevărul că „doctrina care va explica satisfăcător ansamblul trecutului va obține inevitabil, ca urmare a acestei singure probe, prezidarea mintală a viitorului". Dar el n-a putut decît aspira la așa ceva, cu toate pretențiile sale obstinate de a fi realizat-o, tocmai pentru că, în contradicție cu propria sa exigență programatică „de a subordona faptelor concepțiile", el a rămas prizonierul

speculației. Realizarea acestei revoluționare opere în istoria cunoașterii societății îi aparține lui Marx.

Tocmai pentru că a creat o concepție autentic-științifică despre sistemul social și istoria acestuia a putut marxismul, de pe pozițiile metodologiei dialectice, să înfrîngă tendințele de a studia fenomenul politic *în sine* generate de zorii epocii moderne și totodată tendințele mai vechi, afirmate parțial încă la Aristotel, de a trata politica și statul prin prisma unei viziuni formal-juridice care a și dus la cunoscutele tipologii ale formelor de guvernămînt. În acest sens, Duverger spune că Marx „a dejuridizat" statul, puterea și știința politică. Ceea ce aduce nou marxismul sub acest aspect este, în primul rînd, considerarea politicului în perspectiva sistemului social global și, în al doilea rînd, dezvăluirea în acest cadru a interacțiunii dialectice complexe a politicului cu structura social-economică și de clasă a societății. Elaborarea categoriilor „bază" și „suprastructură", descifrarea interacțiunii lor legice au avut o însemnătate hotărîtoare în orientarea *tuturor* științelor sociale pe o cale nouă, deosebit de fructuoasă sub raport teoretic-explicativ, iar pentru știința politică, cum subliniază s M. Duverger, această schimbare a avut o importanță specială[172]. Chiar dacă se vădește tributar concepțiilor care tind să unilateralizeze marxismul, denaturîndu-l, sau celor care nu surprind esența dialectică a concepției marxiste despre stat (vorbind de caracterul dualist al acestei concepții), Otto Stammer nu poate să nu sublinieze aportul hotărîtor al marxismului la constituirea, orientarea și dezvoltarea *sociologiei politice*, fiind prima concepție care, cum se exprimă, „a pus ordinea politică în raport cu relațiile de putere și cu grupurile concurente existente în societate"[173]. El subliniază că, datorită acestui fapt, nu e de loc întîmplător că sociologia de după Marx, în măsura în care s-a ocupat de cunoașterea fenomenelor politice, a pornit de la formularea dată de marxism[174], încercînd să examineze pe urmele acestuia raporturile dintre „ordinea socială" și „ordinea politică", corelația dintre structura societății și structurile statale corespunzătoare.

Marxismul a realizat de asemenea cercetarea unitară, dialectică a structurii și dinamicii sociale, a structurilor și proceselor politice, în lumina premisei metodologice fundamentale a unității dintre conexiune și mișcare. Principiul metodologic al istorismului, care ocupă un loc central în concepția materialistă despre societate, a formulat cerința studierii istorice, prin prisma apariției și a dezvoltării lor, a tuturor fenomenelor sociale, punînd implicit în lumină necesitatea dimensiunii istorice a științei politice. Totodată metodologia materialist-istorică impune abordarea istorică-concretă a fenomenelor sociale, prevenind împotriva tendinței de dogmatizare, de absolutizare a rezultatelor cercetării. Spiritul științific presupune conștiința că în acest domeniu „cunoașterea este... relativă prin însăși esența ei, deoarece se limitează la înțelegerea conexiunii interne și a urmărilor anumitor forme sociale și de stat, existente numai într-o perioadă dată și numai la anumite popoare și trecătoare prin însăși natura lor"[175]. Punctul de vedere istorist propriu marxismului are consecințe esențiale pentru însuși modul în care este concepută știința politică. Așa cum sublinia Gramsci, „știința politică trebuie de aceea concepută în conținutul său concret (și totodată în formularea sa logică) ca un organism în dezvoltare"[176].

Subliniind caracterul legic, determinat al procesului social și descifrînd legile care guvernează dezvoltarea socială, mersul necesar al acesteia, concepția materialistă a istoriei a înarmat omenirea nu numai cu posibilitatea cunoașterii științifice a trecutului și a înțelegerii prezentului, ci și cu capacitatea previziunii științifice a viitorului, deschizîndu-i perspectiva istorică. În felul acesta, marxismul nu numai că a subliniat că previziunea este un moment intrinsec și necesar al explicației științifice în domeniul științelor sociale, și al finalității acestora, ci a și demonstrat acest lucru prin puterea de previziune a teoriei sale sociale și politice.

Previziunea ştiinţifică nu este privită ca un scop în sine, ci ca fundament pentru orientarea eficientă a activităţii practice; prin dezvăluirea direcţiei generale a dezvoltării istorice se creează premise gnoseologice pentru transformarea practicii sociale într-o activitate istorică conştientă. Prin aceasta, de fapt, se desăvîrşeşte ciclul cunoaşterii în ştiinţa socială, întrucît se realizează joncţiunea dintre cunoaştere şi practică.

În acest punct, marxismul se delimitează net de gîndirea socială şi politică anterioară în genere, de socialismul utopic în special. El n-a considerat previziunea nici ca o anticipare de genul aceleia a adepţilor „ordinii naturale", care, în spiritul determinismului mecanicist de tip fatalist, considera evoluţia istorică rectilinie şi predeterminată, dar nici ca „profeţie" în maniera socialiştilor utopişti. Pornind de la specificitatea determinismului social, de la întrepătrunderea necesară a factorilor obiectivi şi subiectivi, de la corelaţia organică a necesarului şi contingentului, a realului şi posibilului, marxismul a particularizat trăsăturile şi a delimitat funcţiile previziunii în ştiinţele sociale.

Spiritul profund ştiinţific al lui Marx se confirmă în modalitatea şi corectitudinea previziunilor sale. Vorbind despre modul cum acesta dezvăluie viitorul revoluţiei socialiste, Marcel Prélot sublinia că Marx, „*totdeauna fidel metodei sale*, nu indică decît linia generală a evoluţiei" şi că în problema viitorului statului „trebuie respectată extrema prudenţă a pronosticurilor marxiste", care ţine de opoziţia dintre socialismul utopic şi socialismul ştiinţific[177]. Într-adevăr, Marx însuşi sublinia, în conspectul cărţii lui Bakunin *Statul şi anarhia*, că a folosit termenii „*socialism ştiinţific*" „numai în opoziţie cu socialismul utopic, care caută să impună poporului noi himere şi iluzii, *în loc să-şi limiteze sfera cunoaşterii la studierea mişcării sociale a poporului însuşi*"[178].

Dezvăluirea esenţei şi legităţii societăţii şi a istoriei sale, descifrarea esenţei politicului, a legităţii şi funcţionalităţii sale în ansamblul social a permis de asemenea distilarea tablei de valori specifice, *politice*

şi nu etice sau de altă natură, în lumina căreia se constituie judecăţile de valoare ale ştiinţei politice şi, implicit, funcţionează normativitatea politică.

Din specificul metodei dialectice ca analog al realităţii, care, cum sublinia Marx, în înţelegerea pozitivă a realităţii existente include şi înţelegerea negării acestei realităţi, a pieirii ei necesare, privind fiecare formă realizată în mişcare, adică şi sub aspectul ei trecător, derivă şi caracterul ştiinţei politice: ca şi dialectica, ea este, prin natura şi finalitatea ei, „critică şi revoluţionară"[179]. Atitudinea sa, aprecierile sale sînt orientate adică în perspectiva devenirii dialectice a realităţii sociale.

Atitudinea sa critică faţă de realitatea cercetată nu este călăuzită de criterii extraştiinţifice, doctrinare: ea nu este o critică „ideologică" în sensul rău al cuvîntului. Ştiinţa politică postulată şi profesată de Marx nu este nici critic-utopică, întrucît, ancorată în realitate, ea se bizuie metodologic pe dialectica realităţii însăşi. De asemenea, concepţia lui Marx despre ştiinţa politică respinge ca inadmisibilă critica moralizatoare care în locul studiului ştiinţific al realităţii, al strădaniei de a înţelege legile dezvoltării acesteia pune idei şi recomandări subiective cu privire la cursul dorit al evenimentelor sau simpla indignare morală[180]. Oricît de sfîntă, indignarea morală nu este o atitudine proprie ştiinţei. Atitudinea critică proprie cercetătorului ştiinţific al fenomenelor politice trebuie să fie o *critică ştiinţifică*, orientată adică de criterii deduse din legitatea descifrată a dezvoltării sociale.

Dovada caracterului ştiinţific al acestei atitudini critice şi, în acelaşi timp, chezăşia nepărăsirii poziţiei autentic ştiinţifice stau în faptul extinderii ei asupra discursului ştiinţific însuşi: în faţa sentinţei suverane a practicii, în faţa faptelor, concluziile, tezele, generalizările teoretice trebuie să fie amendate, corectate, continuu perfecţionate, prin urmare niciodată absolutizate, dogmatizate. „Pe pragul ştiinţei..., ca şi la intrarea în infern — sublinia Marx citindu-l pe Dante —, trebuie înscrisă cerinţa: Qui si convien lasciare

ogni sospetto / Ogni viltà convien que qui sia morta" (Se cuvine să lași orice bănuială / Orice lașitate se cuvine să moară). În concepția lui Marx, știința politică, la fel ca marxismul în ansamblu, reprezintă o disciplină deschisă, dinamică, în continuă mișcare ca și viața. Raportarea critică și revoluționară (adică creatoare) față de realitate, ca și față de reflectarea acesteia în propriile teze și idei, proprie marxismului, conferă științei politice un caracter creator și perfectibil, de receptivitate la înnoirile și la corectările necesare sub raport teoretic și metodologic.

Condiția realizării unei astfel de științe este *unitatea dintre teorie și practică*, pe care marxismul a consacrat-o ca principiu fundamental al gnoseologiei. Realizarea în știința politică a acestui principiu face din ea o *călăuză în acțiune* (Engels), îi conferă eficiență practică, fiind totodată garanția păstrării și a perfecționării spiritului științific în cercetare. Pentru că acest principiu trebuie înțeles ca unitate dinamică și nu statică a teoriei cu practica; această unitate este un proces continuu, care se produce și se reproduce necontenit, pe trepte mereu superioare, favorizînd în egală măsură „conștientizarea" practicii și viabilitatea teoriei, a științei însăși. Înfăptuirea consecventă a acestui principiu conferă concepției marxiste și științei fecundate de ea rolul de instrument teoretic în transformarea practică, revoluționară a societății.

În această perspectivă, marxismul *lichidează ruptura dintre arta politică și știința politică*, reprezentînd terenul pe care se realizează, într-o formă superioară, consecventă, *unitatea* dintre ele, pentru că el fundamentează posibilitatea unei politici științifice. De altfel, se știe că apariția marxismului a răspuns în plan general unei duble necesități: de a conferi practicii sociale fundamentul solid și exact al cunoașterii științifice, de a ridica, așadar, practica la nivelul științei și, în același timp, de a depăși sterilitatea gîndirii teoretice speculative, rupte de viață prin legarea teoriei de practică și confruntarea ei permanentă cu aceasta.

Așadar, Marx a contribuit în mod hotărîtor la introducerea spiritului științific în științele sociale prin teoria sa materialistă și dialectică, prin metodologia corespunzătoare, prin modul cum a conceput și a realizat cercetarea realității sociale în diferitele sale domenii, inclusiv cel politic. De aceea se poate spune, credem, fără nici o exagerare că ceea ce au făcut Galilei și Newton pentru științele naturii Marx a realizat pentru disciplinele sociale și umane[181].

Opera lui Marx a fost continuată și dezvoltată, în condițiile noi ale imperialismului și ale revoluțiilor proletare, de *Vladimir Ilici Lenin*. Pornind de la *spiritul* concepției marxiste, de la caracterul ei *creator*, Lenin sublinia că teoria lui Marx nu este ceva finit și intangibil, că ea a pus numai piatra unghiulară a științei pe care socialiștii trebuie s-o ducă mai departe în toate direcțiile, dacă nu vor să rămînă în urma vieții. De numele lui Lenin se leagă dezvoltarea concepției filozofice, sociologice și economice marxiste, ridicarea pe o treaptă nouă a teoriei socialismului științific în domeniile statului și revoluției, al partidului de tip nou și al rolului său conducător în revoluția și construcția socialistă, al problemei naționale și național-coloniale, al strategiei și tacticii revoluționare, al elaborării programului de construire a socialismului. El a adus de asemenea o contribuție strălucită la aprofundarea și îmbogățirea principalelor categorii ale teoriei politice marxiste și, implicit, ale științei politice. Dar nu aceste aspecte intră în preocuparea studiului nostru.

Dezvoltînd teoria științifică marxistă în condițiile noi, în care revoluția și construcția socialistă au devenit o problemă a practicii nemijlocite, Lenin a pus un accent deosebit pe înarmarea clasei muncitoare și a avangărzii sale revoluționare cu aspectele conducerii practice a luptei politice.

Relevînd importanța covîrșitoare a revoluției săvîrșite de Marx în gîndirea social-politică, Lenin sublinia că „socialismul din utopic a devenit științific, a adoptat teoria *luptei de clasă*", pe care o și numește

„piatra unghiulară a politicii marxismului". În același timp el releva că făurirea unei teorii politice științifice a influențat calitativ însăși acțiunea politică, impunîndu-i să încorporeze concomitent exigențele științei și ale valorilor politice și etice generate de cauza eliberării proletariatului și a construirii societății socialiste: „Din haos și înșelătorie, politica a devenit o știință, este posibilă *verificarea* etc."* Teoretician cu o excepțională forță de pătrundere în esența fenomenelor social-politice, Lenin a fost și un genial strateg și tactician al acțiunii politice revoluționare. Ceea ce ne reține aici atenția cu deosebire este tocmai această latură a activității și gîndirii sale, sinteza creatoare operată de el între știința (teoria) politică și arta politică, sinteză pe care a pus-o la baza activității partidului de tip nou al clasei muncitoare.

Reliefînd obligația fiecărui comunist de a-și însuși „lecția dialecticii istoriei, lecția priceperii, științei și artei de a duce o luptă politică", Lenin sublinia necesitatea unor eforturi permanente în direcția descifrării corecte a realității istorice în vederea elaborării „principiilor fundamentale" care să orienteze eficient acțiunea politică. „Politica este o știință și o artă care nu cad din cer, care se dobîndesc cu trudă"**.

A acționa pe baze *științifice*, sublinia Lenin, înseamnă a realiza constant unitatea teoriei revoluționare cu politica revoluționară. Dar complexitatea politicii, care seamănă mai mult cu algebra decît cu aritmetica, cu matematica superioară decît cu cea elementară, face din această cerință o treabă deosebit de dificilă. Este, înainte de orice, esențial ca politica să fie consecvent principială, conformă cu cerințele obiective descifrate în teoria științifică, fidelă scopului final al mișcării muncitorești: „O politică principială amplă este, în ultimă instanță, singura

* V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 23, Editura politică, 1964, p. 475.

** V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, Editura politică, 1966, p. 65.

politică cu adevărat practică..."*, nota Lenin. Dar o astfel de politică, justă și eficientă, nu se poate realiza rămînînd la stadiul repetării unor teze cu valabilitate generală, oricît de corecte ar fi ele și ignorînd dinamica vie a condițiilor istorice concrete, și cu atît mai puțin prin substituirea tezelor generale situațiilor politice concrete (interne și internaționale). Neglijarea sau nesocotirea condițiilor specifice din fiecare țară, a particularităților fiecărei etape a luptei duce la transformarea teoriei politice, a științei strategiei și tacticii în doctrinarism dogmatic (de dreapta sau de stînga). Orice adevăr, dacă-l exagerăm, dacă-l extindem dincolo de limitele aplicabilității lui reale, poate să ne facă să ajungem la absurdități, se transformă inevitabil într-o absurditate. La fel de primejdios și de absurd, sublinia Lenin, este să crezi că poți inventa o rețetă sau o regulă generală care să fie bună în *toate* cazurile. „Trebuie să știi să judeci cu capul tău ca să te poți orienta în fiecare caz în parte. Rostul organizației de partid și al conducătorilor de partid demni de acest nume este, printre altele, tocmai acela ca printr-o muncă îndelungată, perseverentă, variată și multilaterală dusă de toți reprezentanții care gîndesc ai clasei respective să asigure cunoștințele necesare, experiența necesară și — în afară de cunoștințe și experiență — simțul politic necesar pentru rezolvarea rapidă și justă a problemelor politice complexe"**. Concluzia pe care o punea în evidență era aceea a necesității, pentru fiecare partid proletar, pentru fiecare conducător politic, de a cunoaște și stăpîni *toate* formele de luptă, de a fi pregătiți în orice moment, pentru a schimba cu rapiditate, în funcție de condiții, o formă de luptă cu alta.

Firul roșu care străbate toate aceste raționamente este necesitatea dezvoltării creatoare a teoriei, a științei politice (considerată ca o călăuză vie în acțiune), obligativitatea confruntării permanente a tezelor

* V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 15, Editura politică, 1963, p. 380.

** V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, Editura politică, 1966, p. 52—53.

sale cu realitățile vieții, unitatea creatoare dintre teorie și practică, sinteza dialectică a generalului și particularului, a principialității și realismului în acțiunea politică. Pentru că numai în felul acesta arta politică devine realmente știință a acțiunii politice practice.

În condițiile intensificării luptei ideologice dintre proletariat și burghezie, dintre marxism și antimarxism, V.I. Lenin a subliniat necesitatea fermității ideologice, a partinității proletare în științele sociale, inclusiv în știința politică. El a insistat asupra faptului că atitudinea apreciativă, valorizatoare este o componentă intrinsecă a teoriei politice științifice marxiste, în sensul aplicării punctului de vedere *revoluționar* la aprecierea evenimentelor, faptelor sociale. Nu poți studia adevărata stare de lucruri, nota Lenin, „*fără a o califica*, fără a face o apreciere marxistă, sau liberală, sau reacționară etc.!"* Partinitatea socialistă, revoluționară în știința politică este o condiție *sine qua non* a obiectivității științifice, datorită coincidenței dintre interesele sociale obiective ale clasei muncitoare și cerințele progresului istoric. În aceeași lumină a soluționat Lenin, în forma cunoscută, și problema raportului dintre ideologic și științific — soluție atît de actuală astăzi, în condițiile ofensivei diversioniste a apostolilor „dezideologizării".

În concluzie, marxism-leninismul a demonstrat — și nu numai în planul ideal al exigențelor logice-epistemologice, ci și în acela real al cercetării sociale efective — că științele sociale și umane pot și trebuie să realizeze, bineînțeles într-o modalitate specifică, sarcini pe deplin analoge științelor naturii: să întreprindă o analiză cauzală complexă a fenomenelor, descoperind factorii lor determinanți, să descifreze legile sociale obiective și, prin aceasta, direcțiile de dezvoltare obiective, să prevadă în anumite limite această dezvoltare, contribuind astfel, alături de celelalte științe, la multiplicarea și la perfecționarea progresivă a

* V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 23, Editura politică, 1964, p. 255.

posibilităților omului de a-și înțelege și domina propria sa condiție în natură și în societate. În această lumină trebuie judecat aportul marxism-leninismului la dezvoltarea științei politice. Desigur, nici Marx, nici Lenin n-au putut da răspuns unor probleme ale științei politice care sînt specifice timpului nostru, fiind intim legate de stadiul contemporan al dezvoltării științei însăși și de nivelul actual al cercetărilor de epistemologie și metodologie a științelor. Aceste probleme urmează să-și găsească soluția în lucrările politologilor și ale filozofilor marxiști contemporani.

22. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea, preocupările de știință politică încep să apară în gîndirea socială burgheză mai mult ca „elemente" integrate în istorie, sociologie sau dreptul public, din care se diferențiază, mai ales la autorii germani, o teorie generală a statului sau o știință a statului *(allgemeine Staatslehre)*, politica propriu-zisă fiind considerată cel mult (ca la Paul Laband) o disciplină inferioară[182].

Cu alte cuvinte, știința politică „intră în eclipsă". Cercetările care se întreprind asupra domeniului politic se fac, de regulă, sub stindarde străine. Prélot[183] constată cu amărăciune că, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, politologia e „dezmembrată și părăsită", rămînînd „o știință fără conținut". Există tot felul de științe *politice* (economie *politică*, sociologie *politică*, drept *politic*, istorie *politică*, geografie *politică* etc.), dar nu mai există o *știință* politică. Această resorbție a sa, subliniază el, face ineluctabilă constatarea vacuității și vanității sale[184]. Nici unul dintre gînditorii burghezi contemporani care semnalează această situație nu-i dau o explicație adecvată. Prélot însuși vede în ea consecința poziției antietatiste a liberalismului și a socialismului (a cărui concepție despre „viitorul statului" o prezintă într-un mod vulgarizator și denaturat, punînd pe același plan, de pildă, concepțiile lui Proudhon și ale lui Marx), pe de o parte, și a tendințelor științelor sociale menționate de a expropria domeniul clasic al științei politice, pe de altă parte.

Micșorarea interesului gînditorilor burghezi pentru știința politică și neglijarea (cel puțin sub raport epistemologic) a problemelor ei specifice — și se poate vorbi într-adevăr de un astfel de fenomen — trebuie plasate în contextul lor general social și gnoseologic.

În țările mai avansate din punctul de vedere al dezvoltării capitaliste din Europa apuseană, burghezia dominantă, aflată în splendoarea puterii, își concentra suprema grijă spre o cît mai bună administrare a intereselor ei economice (de aici și spiritul liberalismului). Sub raport istoric, ea cedase, în fapt, funcția socială progresistă maselor populare, și în primul rînd proletariatului, așa cum mișcările revoluționare ale anului 1848 o confirmă. De aceea reprezentanții ei ideologici nu se mai interesează în mod expres de teoria politică și lasă știința politică să dispară din „nomenclatorul" științelor. De altfel, în afara marxismului, nici doctrine politice de largă respirație nu mai apar în această perioadă decît în operele democraților revoluționari, care, cum se știe, nu sînt însă exponenții intereselor burgheze. Pe de altă parte, teoriile socialismului utopic nu le fac ideologilor burghezi griji prea mari, pentru că ele rămîn practic ineficiente.

La aceste cauze sociale se adaugă, desigur, și unele de natură gnoseologică. Astfel dispariția temporară a științei politice din nomenclatorul științelor sociale mai poate fi explicată, credem, și printr-o altă imprejurare. Pe de o parte, denumirea sugera o etapă caracterizată prin accepția mai largă și imprecisă, *tradițională* a noțiunii de știință, aflată totodată, cel puțin pînă la un punct, într-o stare de „indiviziune" cu modul reflexiv și speculativ, prin excelență filozofic, de abordare a problemelor social-politice. Or, cum s-a văzut, s-a invocat depășirea, chiar dacă uneori doar în plan programatic, a acestei concepții. Pe de altă parte, în această etapă știința politică tradițională avea un caracter universalist, înglobînd o arie extrem de largă de probleme sociale, eterogene prin specificul lor. Tendința firească de diferențiere a cunoașterii

științifice a dus la constituirea sau la recunoașterea unor ramuri noi în știința socială, care acopereau parțial, fiecare dintr-o perspectivă specializată, și domeniul politic. În aceste condiții pare verosimil ca intenția de delimitare față de trecut să fi dus la ignorarea, uneori chiar ostentativă, a denumirii tradiționale. Cum știința politică clasică n-a avut un caracter unitar, ci a cuprins orientări epistemologice și metodologice diverse, direcții și modalități de cercetare diferite, unele complementare, altele de-a dreptul concurente, apare legitim ca, în condiții noi, ele să tindă să se structureze în discipline cu profil propriu, fiecare dintre ele valorificînd, continuînd și dezvoltînd *o anumită* linie, tradițională, a cercetării politice. De aici această „resorbție" a *științei* politice în diferitele *științe* politice.

Starea de confuzie epistemologică din acest timp în domeniul științelor sociale, alimentată, ce-i drept, și de modul în care a fost concepută sociologia de cel care i-a creat numele (A. Comte), dar și de o anumită reacție, izvorîtă din aceeași sursă, față de filozofia politică a trecutului, a contribuit de asemenea la precaritarea poziției științei politice în această perioadă. Sociologia, concepută ca „știință a socialului" și, prin aceasta, ca sinteză a tuturor științelor sociale, revendica poziția de știință suverană, „arhitectonică", deținută pînă acum de știința politică tradițională.

Influența crescîndă a marxismului în mișcarea muncitorească și în anumite cercuri democratice, ca și „asaltul la cer" al comunarzilor parizieni, reprezintă însă un veritabil semnal de alarmă, care va determina, alături de alte cauze, o schimbare de poziție a ideologilor burghezi, bineînțeles de amploare și în forme diferite în diversele țări, și totodată o tendință viguroasă de „renaștere" a științei politice.

23. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea începe un proces de „reînviere" treptată a științei politice burgheze[185]. Cauzele lui sînt multiple[186]. În primul rînd trebuie menționat faptul că Comuna din Paris a readus cu violență la ordinea zilei (și, implicit, în atenția

teoreticienilor burghezi) problema puterii politice. Ascuțirea și amploarea crescîndă a contradicțiilor sociale și politice proprii societății capitaliste, amenințarea pe care o reprezenta pentru burghezie proletariatul, organizarea sa politică și ideologia sa științifică și revoluționară, toate acestea determină trezirea interesului ideologilor burghezi pentru teoria politică în vederea elaborării mijloacelor ideologice și practic-politice cu care să anihileze sau măcar să tempereze conflictele de clasă. Totodată se punea tot mai acut problema creării instrumentelor ideologice care să contracareze influența crescîndă a teoriei politice marxiste.

Activizarea politică a maselor ca expresie a maturizării contradicțiilor societății capitaliste, a extinderii votului universal și a progresului relativ al libertăților politice, creșterea influenței partidelor politice asupra opiniei publice și a vieții politice în genere, apariția partidelor de masă ale clasei muncitoare, dezvoltarea mijloacelor de informație și lărgirea informației în scopul mai ales al prelucrării ideologice, sistematice a maselor, care au sporit rolul opiniei publice, toate acestea au pus probleme noi în fața științelor sociale în general, a științei politice în special, dar și în fața guvernanților, care sînt nevoiți într-o măsură sporită să apeleze la instrumentele furnizate de acestea. Începe să cîștige curs tot mai larg „ideea eficacității politice și administrative", adică preocuparea de a realiza un guvernămînt *politicește* eficace. Ca urmare iau ființă primele școli superioare de științe politice, menite să pregătească pentru aparatul de stat cadre specializate: în Franța în 1872, în S.U.A. în 1880, în Anglia în 1895, în Germania imediat după primul război mondial.

Aceste cauze și împrejurări duc la reînvierea interesului pentru știința politică în special și împing la o preocupare activă pentru științele sociale în general, determinînd un reviriment al cercetării pe întreg frontul acestora. Științele sociale au început să fie „la modă", notează Duverger[187]. Pe măsură ce apar și încep să se cristalizeze fenomenele economice și social-

politice ale trecerii la imperialism, interesul direct pentru știința politică se amplifică. Ea apare din nou ca atare, chiar dacă sub eticheta ei se mențin încă preocupări destul de diverse care au contingențe cu alte discipline. Putem menționa ca un factor, acționînd însă într-un plan secundar, interacțiunea dintre diferitele discipline sociale, care a fost și ea de natură să susțină revirimentul științei politice.

Contribuțiile europene de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea din cîmpul gîndirii politice burgheze ilustrează în chip semnificativ cauzele reale care au determinat reînvierea preocupărilor pentru știința politică. Pentru Vilfredo Pareto, de pildă, forța motrică a istoriei este „circulația elitelor"; în centrul științei politice a lui Gaetano Mosca se situează teoria „clasei politice"; Roberto Michels formulează „legea de fier a oligarhiei"; Ludwig Gumplowicz privește întreaga istorie politică prin prisma „legii violenței", iar la Max Weber își găsește fundamentarea așa-numita *Führerdemokratie*, în care conducătorii sînt „oamenii politici din vocație". Numitorul comun al teoriilor lor e reprezentat de ideea forței și a constrîngerii, de apologia violenței și a „elitei politice", de o tendință antidemocratică netă[188]. Amintim că V.I. Lenin a subliniat la timpul său legătura dintre stat și violență ca fiind caracteristică imperialismului[189]. Concepțiile acestor gînditori au influențat puternic și influențează în continuare gîndirea politică a burgheziei imperialiste și și-au pus amprenta asupra tendințelor contemporane ale științei politice[190].

În același timp, sub influența pozitivismului, capătă o răspîndire tot mai largă tendința empiristă în studiul fenomenelor politice, tentația de a strînge cît mai multe fapte, riscîndu-se, cum menționează C.J. Friedrich, primejdia de a nu se mai vedea pădurea din cauza copacilor și de a se exclude din preocupări problemele centrale ale politicii, prezente în operele marilor clasici[191]. Această tendință a fost facilitată și de orientarea imprimată sociologiei burgheze chiar la

nașterea ei, petrecută tot sub zodiacul pozitivismului[192].

Cauzelor generale menționate, care au determinat interesul crescînd pentru știința politică, li se pot adăuga, desigur, cauze particulare, specifice fiecărei țări, care au contribuit la înfăptuirea acestui proces în ritmuri și forme diferite.

24. În *Franța*, acest proces s-a desfășurat destul de lent și fără să producă opere semnificative care să plece de la o concepție bine conturată și să dea expuneri metodice ale științei politice. Din perioada premergătoare anului 1871, alături de contribuția proeminentă a lui Tocqueville ar mai putea fi amintite două lucrări cu preocupări similare: *La science politique* (1844) a lui Ivan Golovine, care concepe disciplina ca „știință a guvernămîntului în raporturile sale interne, ca și în relațiile sale externe, știință a statului prin excelență", precum și *Traité de politique et de science sociale* (publicat, postum, în 1866) al lui P.-J.-B. Buchez, care se alătură tradiției aristotelice, considerînd totodată că tradiția antică trebuie completată prin introducerea în știința politică a ideii de progres.

Înfrîngerea suferită în războiul din 1870—1871, Comuna din Paris și cerințele politice-administrative ale organizării celei de a treia republici au concurat în promovarea unei atitudini noi în cercetarea fenomenelor politice și față de statutul științei politice. În această nouă atmosferă, mai favorabilă pentru studiile politice, se înființează în 1872, sub conducerea lui Emile Boutmy, *l'Ecole libre des sciences politiques*. Autorii francezi sînt aproape unanimi în a sublinia rolul deosebit al acesteia în dezvoltarea științei politice. Paul Janet menționa că ea „a organizat știința politică în sensul cel mai pozitiv și mai concret", luînd ca bază istoria și studiul faptelor sociale[193], iar Georges Lavau considera că ea stă, chiar dacă indirect, la originea științei politice contemporane din Franța, subliniind orientarea, promovată de aceasta, spre cercetarea realității politice și sociale[194]. Semnificativă pentru reintrarea științei politice în atenția

generală este și schimbarea intervenită în titlul lucrării lui Paul Janet din *Histoire de la philosophie morale et politique* (1859) în *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale* (1872); ediția a doua pune accentul pe știința politică și nu numai pentru că aceasta era mai puțin cunoscută, cum ne spune autorul. În această lucrare, știința politică e concepută ca „o știință a statului, nu a cutărui sau cutărui stat în particular, ci a statului în general , considerat în natura sa, în legile sale și în principalele sale forme"[195].

Se pot distinge în această nouă perioadă unele lucrări de știință politică, cum este aceea a lui Léon Donnat, intitulată *La politique expérimentale* (1885), care, apreciind observația insuficientă ca metodă, reclamă introducerea experimentului în politică. Regulile pe care le degajează nu vizează însă politica în ansamblu, ci mai mult o legislație experimentală, lucrarea remarcîndu-se mai ales prin preocuparea pentru ameliorarea metodei de legiferare. Sau opera de tinerețe a lui Charles Benoist, *La Politique* (1894), în care autorul, influențat de tradiția antică, dar și de sociologia recentă, sublinia: „Politica este propriuzis știința vieții oamenilor în societate sau a societăților umane. Orice altă definiție o depreciază sau o îngustează... Toate formele vieții sociale intră, printr-o anumită latură, în domeniul politicii sau îl ating". În fapt însă, lucrarea e ancorată în problematica statului. Acesteia Benoist îi va adăuga, cu timpul, altele, numeroase, dar tot mai mult afectate de o poziție politică reacționară. În 1928 edita, după *Sophismes politiques de ce temps*, lucrarea sa cea mai reprezentativă, *Les lois de la politique française*. Legile politicii franceze sînt raporturile sale necesare cu geografia Franței, cu demografia, psihologia și istoria poporului francez. Concluziile pe care i le inspiră aceste „legi" sfîrșesc în apologia monarhiei; el însuși își definește, de altfel, cartea drept „un manual de reacțiune"[196]. Ar mai putea fi menționate și lucrările lui Th. Funck-Brentano *(La Politique: principes, critiques, réformes*, 1893, și *La*

science sociale. Morale politique, 1897), care n-au exercitat însă vreo influență.

Preocupările pentru fenomenele politice se afirmă mult mai viguros în dezvoltarea dreptului constituțional: Adhémar Esmein, Léon Duguit, R. Saleilles și Maurice Hauriou sînt printre principalii protagoniști. De numele lui Duguit, care se considera continuator al lui Auguste Comte, se leagă promovarea pozitivismului în interpretarea fenomenelor politice și juridice. Pentru el, statul nu era o persoană suverană, ci un simplu fapt, iar societatea umană trebuia analizată prin prisma diviziunii dintre guvernanți și guvernați. Fără să-i împărtășească vederile (pe care le supune unei judicioase critici), D. Gusti îl socotea un „strălucit reprezentant al științei politice contemporane" și mai ales „un critic necruțător, ...destructorul bazelor ei tradiționale", menționînd însă totodată că exemplul acestuia ilustrează faptul că cineva poate fi un strălucit destructor, însă un mediocru constructor[197]. Tendința aceasta sociologică e prezentă de asemenea în teoria instituțională a lui Hauriou, colorată de o puternică tentă filozofică idealistă. Pîrtia de cercetare deschisă de Hauriou prin „instituționalismul" său va influența în bună măsură tendința instituționalistă din știința politică de mai tîrziu. În operele juriștilor, știința politică nu se manifestă însă, cum remarcă Prélot, „à visage découvert"[198]. Ea împrumută uneori modalitatea ocolită a „punctului de vedere". Louis Rolland, de pildă, își prezenta lecțiile de drept public după două planuri alternative: unul juridic propriu-zis, altul stabilit „din punctul de vedere al științei politice".

Un moment important în renașterea *de facto* a științei politice, apreciază politicologii francezi, îl constituie apariția în 1913 a lucrării lui André Siegfried *Tableau des forces politiques de la France de l'Ouest*, un studiu de geografie electorală, autorul ei fiind considerat adevăratul creator al noii științe politice în sensul contemporan al termenului. Între cele două războaie mondiale, preocupările pentru știința politică

trăiesc mai ales prin cursurile și lucrările lui Jean-Jacques Chevallier și Marcel Prélot.

Se poate aprecia, credem, că în toată această perioadă știința politică franceză era încă tributară științelor juridice și istorice, precum și filozofiei politice. Ea va lua o amplă dezvoltare abia după 1945.

25. În *Germania*, tradiția aristotelică a științei politice ca *scientia regia*, cu caracter universalist, a fost puternică pînă în secolul al XIX-lea. E adevărat că încă în secolele XVI—XVII i se asociază în universități *cameralistica*, în care scopurile gîndirii raționaliste jusnaturaliste se îmbinau cu cerințele crescînde ale tehnicii administrației de stat, însă „decăderea" științei politice tradiționale, marea „ruptură în tradiția" *(Traditionsabruch)* științei despre politică, cum se exprimă unii dintre istoricii vest-germani ai științei politice, are loc în secolul al XIX-lea[199].

Dar chiar în acest secol de schimbări în linia de evoluție a științei politice germane, alături de marile opere de filozofie socială și politică ale reprezentanților filozofiei clasice, întîlnim poziții care pot fi echivalate cu tentative de „refacere" a acesteia ca disciplină capabilă de o viziune integrală asupra statului și a comunității sociale. Este cazul, de pildă, al lui Adam Müller, elevul și prietenul lui Gentz, care în ale sale *Die Elemente der Staatskunst* pornește de la ideea lui *zoon politikon*, considerînd că individul nu poate fi închipuit în afara statului. Sau al întinsei lucrări (15 volume, editate între 1835 și 1843) *Staatslexikon oder Enzyklopädie der Staatswissenschaften*, apărută sub redacția lui Karl von Rotteck și Karl Welcker, despre care von der Gablentz spune că ar reprezenta pentru istoria culturală a Germaniei — într-un domeniu restrîns însă, și anume cel politic — o operă asemănătoare celei întreprinse de enciclopediștii francezi ai secolului al XVIII-lea[200].

Tot aici trebuie să inserăm contribuțiile lui Lorenz von Stein prin al său *System der Staatswissenschaft* (apărut între 1852 și 1856) și a sa *Verwaltungslehre* (8 volume, publicate între 1866 și 1884), în care pro-

movează, mai ales pentru domeniul administrației de stat, o metodă pur descriptivă, lipsită de interpretare juridică[201]; ale lui F.C. Dahlmann, G. Waitz și H. von Treitschke, care prin operele lor confirmă, cum spune Prélot[202], unitatea clasică a științei politice ca ansamblu de cunoștințe privind statul, echivalînd știința politică cu teoria statului. Robert von Mohl, considerat printre precursorii direcți ai politologiei contemporane, autor, printre altele, al unei *Enzyklopädie der Staatswissenschaften* (1859) și al unei lucrări în trei volume *Staatsrecht, Völkerrecht und Politik* (1860—1869), a prelucrat în spiritul liberalismului un bogat material empiric. C.J. Friedrich apreciază că el este reprezentativ pentru cele mai bune elemente ale tradiției germane[203]. În sfîrșit, unii mai asociază acestui grup pe Johann Caspar Bluntschli, în schimb alții, ca Prélot[204], de pildă, consideră că opera acestuia *Lehre von modernen Staat* (1875—1876) marchează un început de ruptură între știința statului și a dreptului de stat și politică. Lucrarea lui Bluntschli este împărțită în trei părți, corespunzînd fiecare unei anumite discipline și, implicit, unei anumite perspective științifice: teoria generală a statului, știința dreptului de stat și politica. Aceasta din urmă însă nu se va mai preocupa de problema fundamentelor statului, care devine domeniul primei discipline, și nici nu va mai întreprinde examenul constituției și al organelor statului, care se circumscrie ca obiect al celei de-a doua. Ocupîndu-se mai ales de mecanismul real al activităților statale, politica este chemată să constate și să explice regulile de urmat în guvernarea popoarelor, să analizeze „spiritul" instituțiilor și activitatea națiunii în cadrul statului. Ea este limitată astfel la a constitui doar o parte a cunoașterii sistematice a statului. Nu se poate, credem, vorbi totuși de o ruptură între aceste discipline, ci mai degrabă doar de o distincție (care poate fi considerată, cel puțin în unele laturi, pozitivă), pentru că Bluntschli subliniază înrudirea lor strînsă și cerința îmbinării lor în investigarea problematicii statului. Este, poate, prima afirmare mai amplă a

tendinței de diferențiere care caracterizează evoluția cercetării fenomenelor politice începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o manifestare incipientă, dar destul de explicită, a acelei „gîndiri pasionate de delimitare care se prezintă ca cea mai înaltă expresie a științificității", de care vorbește Hennis[205]. În *Politik als Wissenschaft*, Bluntschli promovează ideea unei acțiuni reciproce firești între politica privită ca praxis și politica privită ca știință, care s-ar afirma cu necesitate crescîndă pe măsura evoluției istorice. Menționăm ca o caracteristică a autorilor citați preocuparea de a depăși în analiză cadrul formal-juridic și orientarea spre analiza realităților sociale ale politicii și dreptului public.

Între 1880 și 1933 majoritatea lucrărilor sînt consacrate dogmaticii dreptului, creării de sisteme de drept constituțional și de drept administrativ, orientare izvorîtă din exigențele practice ale politicii imperiului, dar și din puternica tradiție juridică alimentată de particularitățile dezvoltării istorice a Germaniei[206]. Tendințele de diferențiere se vor accentua, dar ele se afirmă mai ales ca modalități diferite de abordare a problematicii politice în cadrul unor discipline în majoritatea lor juridice: știința dreptului de stat *(Staatsrechtswissenschaft)* sau a dreptului constituțional *(Verfassungslehre)*, care va evolua printr-un pozitivism juridic spre unul sociologic, teoria generală a statului *(allgemeine Staatslehre)*, care va conduce printr-o sociologie a statului *(Staatssoziologie)*, în cele din urmă, la o sociologie politică *(politische Soziologie)*.

Orientarea spre o metodă juridică „pură" de abordare a problemelor statului și dreptului public a fost apreciată ca o adevărată „răscoală a juriștilor" (V. Orlando), în sensul unei tentative de eliberare a științei dreptului de stat de foștii ei „stăpîni": știința politică, filozofia, istoria. Ea se leagă în începuturile ei de numele lui K. Gerber, considerat ca părintele dreptului public în Germania, care, în lucrarea sa *Grundzüge eines Systems des deutschen Staatsrechts* (1865), încearcă să dea științei dreptului de stat o bază exclu-

siv juridică, și mai ales de numele lui Paul Laband și al lui Otto Mayer. În *Das Staatsrecht des deutschen Reiches* (1876—1882), Laband, unul dintre întemeietorii acestei orientări juridice, precizează că sarcina științei dreptului de stat ar fi de a deduce pe calea abstracției din această unitate închisă care este sistemul de drept al statului conceptele juridice generale, în așa fel încît să se poată reduce la fiecare dintre ele multitudinea fenomenelor juridice de același ordin. Sarcina dogmaticii juridice nu trebuie confundată cu alte sarcini, în sensul de tip de cunoaștere și finalitate gnoseologică și practică, și mai ales cu acelea ale explicației sociologice, ale aprecierii juridice-filozofice și ale criticii politice. Aceleași idei metodologice le profesează Otto Mayer *(Theorie des französischen Verwaltungsrechts*, 1886; *Deutsches Verwaltungsrecht*, 1895—1896) în domeniul științei dreptului administrativ, ridicîndu-se împotriva metodei lui Lorenz von Stein și exercitînd, la rîndu-i, o mare influență asupra cercetătorilor. Apolitismul declarat al științei dreptului de stat, eliberarea ei „din cătușele doctrinarismului politic", revendicată de Laband, a făcut din ea, cum corect surprinde Kurt Sontheimer[207], un instrument al politicii de stat conservatoare. Otto von Gierke, unul dintre partizanii curentului sociologic al „dreptului social", va critica cu pertinență (în 1883) unilateralitatea și primejdiile pozitivismului juridic [208].

În condițiile în care se dezvoltă tot mai puternic sociologia, apare concepția dualistă a lui Georg Jellinek, expusă în *Allgemeine Staatslehre* (1900), apreciată ca cea mai importantă operă sub raport teoretic a școlii juridice germane [209]. Pornind de la faptul că statul este pe de o parte o structură socială, iar pe de altă parte o instituție de drept, Jellinek împarte și știința (teoria) generală a statului în două ramuri, discipline distincte: în știința *socială* a statului (în fapt o sociologie a statului) și în știința *dreptului de stat (Staatsrechtslehre)*. În conformitate cu această dihotomie operată în planul existenței și în acela al științei statului, juristul german preconizează și o

delimitare metodologică, o separare a științei sociale a statului, ca știință a existentului *(Seinswissenschaft)*, de știința dreptului de stat, ca știință a normelor *(Normwissenschaft)*: prima ar avea ca obiect existența obiectivă, istorică a statului, iar a doua normele de drept imperative; prima s-ar servi de metodele proprii științelor sociale, a doua ar folosi exclusiv metoda juridică. În lucrarea lui Jellinek, aspectul social al statului își găsește însă o tratare sumară, chiar superficială, lăsînd impresia că se face mai mult ca pretext pentru a denatura și a respinge concepția sociologică și politică marxistă. Iar caracterul declarat, „pur juridic" și obiectiv, al științei dreptului de stat este practic negat de atitudinea politică implicită și de recunoașterea expresă a autorului german că totdeauna la baza principiilor aparent juridice stau poziții politice determinate. De altfel Jellinek cere juriștilor să nu neglijeze realitățile politice, pentru a feri știința dreptului de stat de aberații și pentru a-i menține treaz interesul pentru „posibil" și „fecund"; dar politicul ca atare, spune el, nu poate fi obiect pentru modul de cercetare propriu științei dreptului de stat. Politica ar fi, după Jellinek, o știință practică îndreptată spre viitor, o *Kunstlehre*, și anume știința despre politică, privită ca *Staatskunst* (=arta conducerii statului), în timp ce știința statului, ca știință despre existent, s-ar orienta spre prezent și trecut. Cantonată la examinarea modului în care statul poate să-și realizeze scopurile și la aprecierea atitudinilor sale, știința politică devine în concepția lui Jellinek un studiu accesoriu, cu caracter practic și critic.

Dualismul lui Jellinek a fost criticat de pe două poziții contrare, care aveau totuși ca notă comună tendința de a restabili, fiecare prin mijloacele sale, tratarea unitară a statului.

Prima tendință, considerată de orientare pozitivistă, s-a manifestat prin școala normativistă a cunoscutului teoretician Hans Kelsen, autorul „teoriei pure a dreptului". Într-o serie de lucrări *(Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*, 1911; *Soziologischer und juristischer Staatsbegriff*, 1922; *Allgemeine Staatslehre*, 1925,

ș.a.), marele jurist vienez considera că, întrucît statul ar exista *numai* în virtutea ordinii sale de drept și, prin urmare, ar fi identic cu această ordine juridică, pentru *Staatsrechtswissenschaft* nu se poate stabili o opoziție între o *Soziallehre* și o *Rechtslehre* despre stat. Dualismul este suprimat astfel, ca o consecință a identificării statului cu ordinea sa de drept, prin sacrificarea științei politice în favoarea unei științe normativ-logice a dreptului.

A doua tendință, apreciată ca antipozitivistă, care se afirmă mai ales după primul război mondial, e reprezentată de un grup de specialiști în drept constituțional, dintre care vom cita pe Rudolf Smend cu *Verfassung und Verfassungsrecht* (1928), Carl Schmitt cu *Verfassungslehre* (1928) și Hermann Heller cu *Staatslehre* (1934). Reprezentanții acestei tendințe considerau dreptul una dintre multiplele funcții ale statului și, depășind punctul de vedere al normativității dreptului pozitiv, și-au îndreptat privirile spre fenomenele care stau dincolo de această normativitate pozitivă, fie pentru a relua iarăși ideea dreptului, fie pentru a se dedica facticității sociologice. Ei au redeschis porțile științei dreptului de stat filozofiei și sociologiei, dar și științei politice.

Rudolf Smend respinge cu hotărîre formalismul școlii juridice a lui Laband-Jellinek și în același timp normativismul lui Kelsen, socotind că luarea în considerare a realității sociale a statului constituie „piatra de încercare a teoriei statului". El invocă chiar pentru știința dreptului de stat o teorie materială a statului. Dar această teorie, strîns înrudită cu „instituționalismul" lui Hauriou și axată pe conceptul de „integrare" ca proces de bază al vieții statului, este puternic îmbibată de o concepție net idealistă (pentru Smend, realitatea statului este o realitate prin excelență spirituală). El își propune să realizeze o teorie a statului ca ramură a științei despre spirit *(geisteswissenschaftliche Staatstheorie)* în sensul lui Rickert. Teoria „integraționistă" a lui Smend a servit în mod obiectiv fascismul.

Carl Schmitt substituie pozitivismul juridic și formalismul printr-un „pozitivism sociologic", care va duce la subordonarea totală a dreptului și a științei juridice față de politică și cu deosebire față de politica statului nazist. Pornind de la ideea relativistă, antinormativistă a unui drept situațional *(Situationsrecht)*, Schmitt susține o teorie „decizionistă" a statului și dreptului: „decizia" conducătorului *(Führer)*, liber de orice îngrădire și deasupra oricărei reguli fixe, este sursa dreptului și principiul guvernării politice; dreptul este, așadar, de esență politică. În articolul său *Der Begriff des Politischen*, publicat în „Archiv für Sozialwissenschaft un Sozialpolitik" (1927), C. Schmitt caracterizează politicul ca o categorie mentală care se rezumă la opoziția conceptelor „amic-inamic" aplicată statelor ca unități de ordine sau indivizilor aparținînd acestor unități. Esența acestei concepții proclamă războiul drept condiție de bază și firească a politicii. Războiul, ca și „decizia" conducătorului, este un simplu fapt pozitiv, fiind în afara aprecierii morale. Evadarea în soluția totalitară a dictaturii fasciste duce, în cazul lui C. Schmitt, la „autoanularea științei"[210] într-o știință politică realizată ca știință politizată, adică complet subordonată intereselor politicii fasciste.

După Hermann Heller, cercetarea științifică a statului trebuie să evite atît empirismul gol, cît și normativismul juridic, căutînd că realizeze o sinteză a acestor modalități prin luarea în considerare a raportului lor dialectic[211]. Știința statului ar fi, într-un sens, o parte a științei politice. Prima ar aborda statul „ca structură în devenire" (pentru Heller, statul nu este o structură ideală, ci o structură socială, reală), în timp ce a doua s-ar interesa în special de fenomenul politic, privit cu deosebire ca exercitare a puterii autonome, suverane.

În concepția lui Heller, o interacțiune necesară se stabilește între știința politică și știința statului, interacțiune dictată de sarcinile și de contribuțiile lor specifice. Știința politică, spune Heller, ar fi princi-

pial imposibilă în absența unei științe a statului. Sarcina acesteia din urmă ar consta tocmai în clarificarea categoriilor centrale ale științei politice. Dacă știința politică poate fi mai apropiată de viață, în schimb știința statului poate fi noțional mai precisă și metodic mai clară[212]. Totodată, știința statului ar urma să includă în cîmpul său de cercetare și normativitatea dreptului de stat, și în primul rînd a constituției.

Interesantă este de asemenea poziția sa în problema raporturilor dintre știința politică și știința dreptului de stat: ele pot și trebuie să existe nu opuse, ci în intimă corelație. O știință politică ce s-ar constitui ca sociologie politică (în sensul de disciplină pur descriptivă) și-ar neglija obiectul său central, funcția sa; același lucru l-ar comite și o știință a dreptului de stat care ar refuza atenția cuvenită realității vieții statului și ordinii sale de drept. Pentru că, spune Heller, dacă politologul vede sarcina sa fundamentală în analiza științifică a activității instituțiilor politice, în explorarea procesului guvernării și al formării voinței publice, el nu și-o va putea îndeplini fără luarea în considerare a dreptului. După cum, pe de altă parte, juristul nu-și va putea vedea împlinită sarcina sa specifică de a cunoaște dreptul dacă nu se apleacă asupra realității politice și sociale în care sînt implantate normele de drept, pentru că va rămîne orb în fața conținutului, a realității dreptului și în fața funcției sale sociale și politice.

Menționăm de asemenea opinia lui Heller după care în domeniul statului, și prin urmare al politicului, nu pot fi despărțite *Sein* de *Sollen*, actul de reprezentarea sa, voința de normă. „Cunoașterea politică a realității și valorificarea rămîn, așadar, inseparabil legate", conchide Heller[213]. În evoluția sa ulterioară, H. Heller va stărui asupra descrierii precise și autentice, a explicării și criticii fenomenelor politice ca principala și cea mai semnificativă sarcină a științei politice[214].

Înscriindu-se, sub raport epistemologic, în tradiția inaugurată de Comte prin îmbinarea sociologiei cu politica și prin revendicarea ridicării științei sociale

la nivelul științelor exacte, se dezvoltă o *sociologie politică*, alimentată sub raport teoretic și ideologic de tendințe diferite, dar avînd ca notă comună obsesia modelului științelor fizice.

Sociologul și juristul austriac Ludwig Gumplowicz este un reprezentant tipic al acestei direcții. Autor al mai multor lucrări de largă circulație, dintre care menționăm *Rasse und Staat* (1875), *Rassenkampf* (1883), *Soziologie und Politik* (1892) și *Die soziologische Staatsidee* (1892), el se pronunță pentru introducerea unui mod sociologic de tratare a fenomenelor politice. „Numai bazîndu-se pe sociologie — scrie el în „Sociologie și politică" — politica va deveni o știință pozitivă". Sociologia are o asemenea însemnătate pentru politică, pentru că ea stabilește direcția legică, necesară a dezvoltării istorice, ajungînd să formuleze „legea supremă a istoriei": cel mai puternic învinge pe cel slab, cei egali în forță se unesc, pentru că prin unire se dovedesc mai puternici decît un al treilea, egal în forță cu fiecare dintre ei, dar rămas singur. „Modelul" teoretic sociologic care-l conduce pe Gumplowicz la formularea acestei „legi" și pe care-l oferă ca bază a politicii este inspirat — în explicarea originii și naturii claselor sociale, a raporturilor de dominație din cadrul statelor, ca și a raporturilor interstatale dominate implacabil de război, ca fenomen necesar și peren — de viziunea mecanicistă a legii inerției și de teoria biologizantă a darvinismului social, sfîrșind prin a consacra teoria violenței externe. Într-un spirit asemănător, social-darvinist, concepe esența și finalitatea statului și a politicii G. Ratzenhofer în a sa *Wesen und Zweck der Politik* (1893). O concepție mai complexă, dar și mai eclectică totodată (încearcă să îmbine elemente de organicism sociologic cu o teorie materialist-economistă asupra statului) găsim în lucrările *Der Staat* (1909) și *Soziologische Staatslehre* (1926) ale lui Franz Oppenheimer. Contactul său cu concepția materialistă a istoriei l-a ajutat să întrevadă ca tendință istorică generală o viitoare emancipare totală și o liberă cooperare a indivizilor. Oppenheimer năzuiește și el să dea o so-

ciologie politică inspirată de modelul științific al disciplinelor fizice.

Autor al unei opere vaste, erudite și multilaterale de istoric și economist, de epistemolog și sociolog (sociologie generală, sociologie a religiei, sociologie economică, sociologie politică, sociologie juridică, sociologie a tehnicii, sociologie a artei), *Max Weber* exercită încă și astăzi una dintre cele mai active influențe asupra lumii științifice occidentale (inclusiv americane), și cu deosebire asupra acelei vest-germane. O analiză a lucrărilor sale, chiar numai a celor cu referințe la domeniul politic, n-ar fi, desigur, posibilă în cîteva pagini și apoi ar depăși cu mult sarcina pe care ne-o propunem în această sumară incursiune istorică. Prin prisma criteriilor elaborate, credem că opera lui Max Weber intră nemijlocit în sfera preocupărilor analizei noastre prin cel puțin trei elemente: concepția sa asupra științei în general și a științelor sociale în special; modul de tratare a raportului dintre știință și acțiunea politică; orientarea pe care a imprimat-o sociologiei politice. Este util să poposim asupra acestor aspecte și pentru că oricine se interesează de conținutul dezbaterilor contemporane în jurul statutului epistemologic al științei politice se va întîlni inevitabil cu concepțiile și cu argumentele marelui sociolog german, fiind nevoit să ia atitudine față de ele.

Max Weber participă la disputa epistemologică cu privire la statutul științelor sociale (trebuie acestea „reduse" la științele naturii sau, dimpotrivă, trebuie afirmată autonomia lor), dispută care scindase pe cercetătorii germani de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Pornind de la clasificarea științelor pe baza diversității metodelor (generalizatoare și individualizatoare), operată de Windelband (științe nomotetice și ideografice) și Rickert (științe ale naturii și științe ale culturii), el preia distincția dintre aceste tipuri de metode, respingînd însă transformarea ei în temei de clasificare și opunere a științelor.

Fiecare știință folosește una sau cealaltă dintre aceste metode în funcție de împrejurări nimeni nu și

poate decreta privilegiul uneia dintre ele în defavoarea celeilalte. Atît una, cît și cealaltă implică o selecție și, din necesitățile conceptualizării, se îndepărtează de realitate, de aceea nici una dintre ele nu poate fi considerată superioară sau, cu atît mai puțin, exclusivă într-un domeniu sau altul. Promovînd o viziune instrumentalistă asupra metodelor, Weber subliniază că, în măsura în care orice metodă e guvernată de legea oricărei tehnici, și anume eficacitatea, rezultatele folosirii ei depind de abilitatea savantului. Nu există și nu poate exista, prin urmare, o metodă universală; căile de investigație variază în funcție de natura cazului de rezolvat. Rolul metodei, notează el, este de a face să progreseze știința și nu de a fi fidelă unui ideal de cunoaștere.

Poate că antidogmatismul său metodologic frizează uneori relativismul, că alteori viziunea sa strict instrumentalistă asupra metodelor ca tehnici ignorează complexitatea logică-epistemologică a diferitelor tipuri de metode, dar prin intermediul acestor teze Weber a ajuns la afirmarea unor poziții epistemologice a căror observare nu poate fi ocolită. Ridicîndu-se împotriva ierarhizării dogmatice a științelor operată de Comte, el subliniază două lucruri: a) numărul științelor este practic nelimitat, pot exista tot atîtea științe cîte puncte de vedere există în cercetarea unei probleme, ele n-au fost și nu vor fi epuizate; b) toate științele fiind autonome, nici una nu servește drept *model* alteia.

Din aceeași optică își elaborează Weber soluția pentru contradicția dintre cuantificare și intuiție. Cuantificarea și măsurarea nu sînt decît procedee metodologice și nu pot fi substituite scopului științei, care este adevărul; de aceea metoda matematică nu este o metodă universală și cu atît mai puțin exemplară. Respingînd prejudecățile dogmatice împotriva cuantificării în sociologie (el însuși a folosit asemenea procedee), Max Weber denunță în același timp imperialismul scientist și ia în derîdere pe cei care tindeau să reducă orice fenomen social la o relație numerică. De

aceea ni se pare întemeiată obiecția lui Julien Freund, îndreptată împotriva sociologilor americani care vor să facă din Weber principalul autor al matematizării sociologice[215]. Cît privește intuiția, el relevă că, luată în sine, fie ca intropatie *(Einfühlung)*, fie ca reviviscență *(Nacherleben)*, ea aparține sferei sentimentului (fiind o abordare estetică a realității) și nu reprezintă o cunoaștere științifică, nefiind rațională și conceptuală. Intuiția poate deveni, după Weber, cunoaștere științifică dacă se supune condițiilor obișnuite ale validității științifice, realizîndu-se astfel ca o cunoaștere „valabilă pentru toți". Pozițiile extremiste, care absolutizează unul sau altul dintre aceste procedee, derogă de la esența științei, întrucît aceasta, pe de o parte, nu cunoaște domeniu rezervat, aplicîndu-se în principiu întregii realități (inclusiv iraționalului), iar pe de altă parte ea nu se poate scinda în două tipuri contradictorii de cunoaștere: regulile controlului, verificării și ale probei sînt aceleași pentru toate științele pozitive și empirice.

Max Weber acordă un loc important în concepția sa noțiunii de comprehensiune; el și definește în primă instanță sociologia ca știință comprehensivă a acțiunii sociale *(verstehende Soziologie)*, iar comprehensiunea implică sesizarea sensului pe care actorul (agentul) îl dă conduitei sale. Pe această cale se îndreaptă efortul său de a detașa specificitatea științelor sociale. Este adevărat că în noțiunea weberiană a comprehensiunii se contopesc mai multe izvoare. R. Aron consideră, de pildă, că ea este în bună măsură împrumutată din opera psihopatologică de tinerețe a lui K. Jaspers[216]. De aici și unele ambiguități și, poate, inconsecvențe în explicitarea noțiunii. În această viziune știința devine un efort pentru a înțelege și a explica valorile la care oamenii au aderat și operele pe care le-au edificat. În felul acesta știința socială este orientată precumpănitor spre înțelegerea sensurilor subiective, adică, în ultimă instanță, a semnificației pe care oamenii au dat-o existenței lor, spre înțelegerea existenței trăite. Este, desigur, important, mai ales pentru istoric, să sesizeze

sensul subiectiv al evenimentelor istorice, să descifreze prin reconstituire mobilurile ideale, subiective ale activității istorice. Dar sensul trăit (adică conștientizat) nu este totdeauna, mai ales în condițiile activității sociale spontane, și sensul real, obiectiv, care rămîne ascuns, învăluit, uneori și denaturat, agenților acțiunii sociale. De aceea, cum sublinia Engels, sarcina științei sociale și singura modalitate de a descifra legile care domină în istorie sînt de a cerceta cauzele determinante care, în mod clar sau confuz, direct sau sub o formă ideologică, poate chiar fantastică, se oglindesc ca mobiluri conștiente în mintea masei active și a conducătorilor ei[217].

De altfel Weber însuși nu concepe comprehensiunea ca un act pur psihologic și nici nu o absolutizează ca metodă; ea devine un procedeu util, dar nu indispensabil, care-l ajută pe savant să sesizeze probleme pe care nu le-ar putea lămuri altfel, întrucît metodele pur naturaliste, subliniază pe drept Weber, nu sînt suficiente pentru înțelegerea comportamentului uman. Mai mult, el cere completarea comprehensiunii prin explicație cauzală și condiționează validitatea comprehensiunii de disponibilitatea ei de a fi explicată cauzal. Combinarea aceasta dintre explicație și comprehensiune devine „explicație comprehensivă" sau „comprehensibilă" *(verstehende Erklärung)*, care are apanajul verificabilității.

Un interes deosebit continuă să suscite distincția operată de Weber între judecata de valoare *(Werturteil)* și raportarea la valori *(Wertbeziehung)*, în tendința de a aprofunda condiția specifică a științelor sociale. Pornind de la existența valorilor ca dat nemijlocit al realității sociale, el subliniază că, spre deosebire de științele naturale, al căror criteriu de selecție este subsumarea faptelor la o lege generală, științele sociale nu pot proceda decît prin „raportare la valori", termen pe care-l împrumută de la Rickert. Aceasta nu poate și nu trebuie să fie confundată cu judecata de valoare, cu aprecierea care, fiind subiectivitate pură, trebuie înlăturată din știință, contravenind,

cum se va vedea mai departe, principiului neutralității axiologice. În același timp, valorile fiind istoricește și spațial variabile, raportarea la valori este străină de un sistem obiectiv și universal de valori care exprimă o ierarhie univocă și definitivă; un astfel de sistem, spune Weber, ține cel mult de filozofia metafizică și nu de știință și, spre deosebire de Rickert, el nu crede în posibilitatea de a stabili unul care să fie acceptat de toată lumea. De aceea universalitatea științelor sociale este prin excelență ipotetică și nu reală. Valorile, subliniază sociologul german, depind de credința noastră în scopuri ultime, despre care nu există și nu poate exista știință. Trebuie să remarcăm aici o tendință de relativizare a valorilor, întemeiată subiacent pe o concepție care desconsideră condiționarea social-obiectivă a acestora.

Raportarea la valori constituie baza problemelor pe care noi le punem realității, criteriul care determină interesul nostru selectiv. Avînd în vedere infinitatea extensivă și intensivă a realității empirice, pe care nici o știință nu parvine s-o cuprindă integral, acest criteriu devine condiția inevitabilă a unei cunoașteri cel puțin parțiale. Raportarea la valori reprezintă astfel momentul subiectiv care face posibilă o cunoaștere obiectivă limitată, cu condiția însă ca savantul să aibă conștiința acestei limitări inevitabile. Pentru ca acest moment, pe care-l găsim ca punct de plecare în orice reflecție sau cercetare științifică, să nu fie pur arbitrar, Weber consideră că la acest nivel este strict indispensabil să se evite orice judecată valorizatoare. Cu alte cuvinte, totul depinde aici de capacitatea de autocenzură a omului de știință, de modul cum acesta înțelege și realizează datoria elementară a autocontrolului științific. Valorile fiind variabile și existînd totdeauna tendința de raportare la valorile „noastre", există o multitudine de puncte de vedere din care poate fi studiată realitatea.

De aceea nimeni nu poate aduce în științele sociale o concluzie definitivă, o cunoaștere completă; fiecare însă proiectează o lumină nouă, aduce elemente noi,

descoperă aspecte noi și, datorită acestui fapt, știința variază neîncetat, iar cercetarea are un caracter principial indefinit. Știința devine astfel opera tuturor savanților, care vin necontenit cu puncte de vedere diferite. „Există — spune Weber — științe cărora le-a fost dat să rămînă etern tinere. E cazul tuturor disciplinelor istorice, al tuturor celor cărora fluxul etern mișcător al civilizației le procură fără încetare noi probleme"[218]. De aceea un sistem al științelor culturii care ar fixa sistematic, definitiv și într-o manieră obiectiv valabilă problemele și domeniile pe care le au de tratat ar fi o absurditate în sine[219].

În concepția lui Weber, raportarea la valori îndeplinește funcții multiple, care, în sistematizarea lui Julien Freund[220], ar fi următoarele: determină selectarea temei de tratat; odată tema aleasă, orientează trierea între esențial și accesoriu; făcînd aceasta, ea este rațiunea stabilirii raportului dintre diferitele elemente și a semnificației care li se conferă; ea indică de asemenea care sînt raporturile cauzale de stabilit și pînă unde trebuie urmărită regresiunea cauzală; în sfîrșit, pentru că ea nu este o evaluare și pretinde o gîndire articulată pentru a permite controlul și verificarea justeței propozițiilor, ea înlătură tot ceea ce este pur și simplu trăit sau vag simțit.

Concluzia pe care Weber o desprinde este că științele umane procedează necesarmente prin interpretare. În acest spirit definește el în *Wirtschaft und Gesellschaft* și natura științei sociologice: o știință al cărei obiect este de a înțelege prin interpretare *(deutend verstehen)* activitatea socială, pentru a explica apoi cauzal desfășurarea și efectele acestei activități.

Metoda pe care Weber o recomandă pentru a dobîndi rigoarea conceptuală caracteristică științei este aceea a elaborării „tipurilor ideale". Tipul ideal este o construcție abstractă, ipotetică, fiind în concepția sa modul de construire a conceptelor propriu metodei istorice sau individualizatoare. El nu este scop al cunoașterii, ci instrument experimental, mijloc euristic destinat să confere o univocitate semnificativă obiec-

tului cercetării. Rolul său ar fi deci acela de a constitui un factor de inteligibilitate la nivelul cercetării și al expunerii. În literatura de specialitate s-au adus dese critici acestui procedeu weberian, în timp ce unii tindeau să-l absolutizeze, fără însă ca totdeauna să se aibă în vedere și faptul că Weber însuși accepta caracterul nu numai relativ, dar chiar arbitrar — impus de nevoile cercetării — al tipului ideal și concepea necesitatea depășirii celor odată stabilite prin altele mai adecvate. Expugnabilitatea concepției weberiene constă, credem, mai ales în aceea că el tinde să substituie aceste tipuri ideale legilor științei sau să conceapă, în spirit relativist, legile științei ca tipuri ideale, cu caracter pur ipotetic și fără valoare reflectorie.

Referindu-ne la tipurile ideale stabilite de Weber în teoria politică (cele trei tipuri de dominație), pe care C.J. Friedrich le apreciază ca o adevărată „sistematică comparativă"[221], poate că ne vom deosebi de interpretările cele mai frecvente apreciind că acestea nu țin de ceea ce s-ar putea numi sociologie politică, ci mai degrabă de filozofia politică. În elaborarea acestora, Max Weber pornește de la întrebări cu caracter generic, abstract, tipice reflecției filozofice[222]. Iar cînd recunoaște că aceste tipuri „pure" (ca toate tipurile ideale de altfel) nu se pot găsi decît rareori în realitate, el subliniază totodată că „varietățile, tranzițiile și combinațiile extrem de încîlcite ale acestor tipuri" ar intra în cadrul unei „teorii generale a statului"[223]. Pune oare Weber semn de egalitate între știința politică și teoria generală a statului? Pentru noi această problemă rămîne deschisă.

Un ecou încă viu continuă să aibă concepția lui Weber asupra rolului științei și a raporturilor sale cu acțiunea politică. Care este contribuția potențială a științei? La această întrebare răspunde direct în cunoscuta sa conferință *Wissenschaft als Beruf*[224]. Într-un plan general, știința, în primul rînd, ne pune la dispoziție un anumit număr de cunoștințe care ne permit să dominăm *tehnic* viața prin previziune, atît în domeniul lucrurilor exterioare, cît și în acela al activi-

tății oamenilor; în al doilea rînd, ea ne aduce metode de gîndire, adică instrumente și o disciplină; în al treilea rînd, știința contribuie la o operă de *claritate*, obligîndu-l pe individ să-și dea seama de sensul ultim al propriilor sale acte sau cel puțin să-l ajute la aceasta.

Condiția, indispensabilă, pe care o subliniază Weber este ca savantul să respecte principiul neutralității axiologice, excluzînd din știință judecățile de evaluare, operînd cu consecvență distincția dintre sfera științei și sfera convingerilor subiective. Prin esența sa, știința este refractară evaluărilor; ea poate studia evaluările, cu condiția de a nu evalua la rîndul său. Ceea ce i se poate, credem, reproșa lui Weber este absolutizarea caracterului subiectiv al judecăților de valoare, cînd, în realitate, criteriile care le orientează pot fi elaborate de știința însăși și uneori pot fi validate chiar de sensul obiectiv al dezvoltării istorice. Desigur, Weber are dreptate să respingă, în grija pentru obiectivitate inerentă științei, prejudicierea criticii prin ideologie, în sensul mascării faptelor, al forțării *pro domo* a consecințelor și al prescrierii pentru acțiune a unor norme izvorîte din pasiune partizană și nu din analiză obiectivă. Mai mult chiar, în principiu nimeni nu poate contesta că, așa cum arată Weber, „a lua o poziție politică practică este un lucru, a analiza științific structurile politice și doctrinele de partid este un altul"[225]. Dar, pornind de aici, el condamnă *orice* atitudine sau apreciere, *orice* implicație normativă. S-a subliniat că sociologul german a formulat această revendicare în căutarea unui orizont mai vast care să permită de a se privi problemele cotidiene cu mai multă distanțare și profunzime[226].

Weber însuși și-a dat seama că lumea socială, sistemul acțiunilor sociale — în care este implicat și cercetătorul — fiind o lume a valorilor, este imposibil ca cercetarea, fie ea oricît de empirică, să nu interfereze într-un plan sau altul cu ele. Aceasta se vede și din faptul că el nu pune totdeauna semn de egalitate între lipsa de doctrină ideologică și obiectivitatea științifică, că el nu exclude totuși orice atitudine critică: „Ni-

căieri interesul științei nu este mai mult negat decît acolo unde se refuză a se vedea faptele dezagreabile și realitatea vieții în toată duritatea ei"[227]. Concluzia ce se desprinde de aici este eminamente pozitivă: știința este incompatibilă cu apologetica. În ultimă instanță, distincția weberiană între judecata de valoare și raportarea la valori (mai ales cînd se subliniază tendința menționată de a se raporta la „valorile noastre") rămîne destul de sumară și uneori chiar ambiguă. Weber însuși n-a tradus-o consecvent în practica sa științifică. Leo Strauss are dreptate cînd îi reproșează sociologului german că opera sa conține destule aprecieri și judecăți de valoare, orientate într-o perspectivă subiectivă, personală[228]. De aceea înclinăm să credem că neutralitatea axiologică postulată de Weber reprezintă pentru științele sociale mai degrabă un „tip ideal", integral inaccesibil. Ceea ce rămîne, fără îndoială, posibil și necesar — și aceasta este o soluție implicită a concepției weberiene — este ca poziția cercetătorului să nu rămînă în stare voalată sau nedeclarată, ci să fie *ab initio* dezvăluită printr-un fel de declarație de credință ideologică.

O altă distincție pe care o sprijină Max Weber este aceea dintre scopuri și mijloace. Știința nu fixează scopuri, ci operează la nivelul mijloacelor. Domeniul scopurilor este propriu acțiunii; acțiunea este alegere, opțiune, și ea este prin excelență nonștiințifică, fiind orientată de valori autonome care sînt în luptă. Fiecare existență are zeul său și zeii sînt în luptă: prin această metaforă exprimă Weber „politeismul" valorilor și antagonismul lor, caracterul lor antinomic, ireductibil. În lumina acestor teze, care duc la absolutizarea incompatibilității și opoziției valorilor care orientează știința și acțiunea, exclude Weber domeniul scopurilor din preocupările și funcțiile științei. Ceea ce poate oferi știința omului de acțiune este ca, odată scopul fixat, să stabilească mijloacele cele mai adecvate pentru a-l atinge, dezvăluind și care sînt eventualele consecințe ale acțiunilor sale, ce poate să-l „coste" îndeplinirea scopului urmărit. Omul de știință

nu poate înclina voința sa pînă la decizie, tocmai pentru că știința, fiind *teorie*, ne poate spune ceea ce putem sau, în cazul cel mai bun, ceea ce vrem să facem (punînd în lumină consecințele posibile), dar în nici un caz ceea ce trebuie să facem.

Este, credem, îndreptățită susținerea că știința, ca teorie explicativă, nu poate revendica să elaboreze rețete practice de acțiune. Dar aceasta este cu totul altceva decît a subscrie la interdicția de principiu de a se pronunța asupra scopurilor și de a asimila unele preocupări normative, bineînțeles de cu totul altă natură decît cele specifice eticii. Scopurile acțiunii sociale pot și trebuie să fie științific raportate la cerințele obiective ale dezvoltării sociale, descifrate în legile formulate de știință. Teza fundamentală a lui Weber despre autonomia și concurența valorilor apare, în lumina realităților sociale și a progreselor axiologiei, cel puțin parțial contestabilă; cu atît mai mult cu cît el o prezintă ca un dat și nu o demonstrează, iar exemplele invocate nu sînt totdeauna convingătoare. Succesele ulterioare ale științei în direcția fundamentării și sporirii eficienței acțiunii sociale, ca și orientarea tehnologică a unor ramuri științifice prin dezvoltarea disciplinelor praxiologice, proiectează o lumină nouă asupra problemei. Am observa chiar că însăși structura teoretică a concepției sociologice weberiene vine să ne confirme: întîi, pentru că Weber însuși face să prevaleze un sistem de valori asupra celorlalte: adevărul ca valoare logică, tipică științei, și, apoi, pentru că, această „opțiune" ne explică de ce întreaga evoluție a societăților occidentale moderne o consideră el aproape exclusiv prin prisma creșterii raționalizării și a intelectualizării vieții sociale ca urmare a progreselor științei și tehnicii, deci și a creșterii eficienței *practice* a științei. R. Aron relevă că, în realitate, Weber n-a încetat niciodată să conceapă știința în serviciul acțiunii, ba, mai mult chiar, că el face parte dintre „nostalgicii acțiunii politice", care ar fi voit să ia parte la bătălia politică și să exercite

puterea, că el a visat să devină un om de stat, dar n-a fost decît un consilier neascultat[229].

În viziunea weberiană asupra sistemului științelor sociale, sociologia nu urmează să înlocuiască știința politică sau știința economică, fiecare dintre acestea avînd sarcini și probleme proprii. Ea se constituie în sociologia politică sau economică în măsura în care își propune să înțeleagă dintr-un punct de vedere specific sociologic în ce sens și în ce măsură politica și economia exercită o influență semnificativă asupra oamenilor în sînul unor grupuri determinate și orientează comportamentul lor, generînd noi relații sau transformîndu-le pe cele vechi. Acestea nu sînt discipline autonome, ci corespund doar diviziunii muncii sociologice, distribuindu-și atenția asupra diferitelor aspecte ale realității sociale.

Concepția lui Max Weber asupra politicii, a cărei esență e puterea, se încadrează în tradiția germană din epoca bismarckiană; chintesența acesteia a fost exprimată de Heinrich von Treitschke în formula retorică: „Esența statului este în primul rînd puterea, în al doilea rînd puterea și în al treilea rînd tot puterea". Sociologia politică weberiană devine astfel o „sociologie a dominației" *(Herrschaftssoziologie)*, cum își intitulează ultimul capitol din *Wirtschaft und Gesellschaft*, tratatul său de sociologie generală. După opinia lui Weber, statul (ca și orice altă grupare politică) nu poate fi definit sociologic prin conținutul activității sale[230], ci numai prin mijlocul specific ce-i este propriu, și anume violența fizică. De aceea el va concentra întreaga problemă a definirii tipurilor politice în jurul mijloacelor folosite, iar cercetarea acestora e realizată prin prisma mecanismelor social-psihologice ale motivației autorității. Această poziție a influențat știința politică contemporană, mai ales prin canale americane, alimentînd orientarea care face din putere obiectul acestei discipline. Există însă astăzi, chiar și în sînul politicologilor nemarxiști, tot mai multe opinii care denunță caracterul formal al categoriilor politice weberiene și contestă posibilitatea fundamentării

obiectului unei științe politice eficiente prin asemenea construcții[231].

În aprecierea concepției sale epistemologice și a criticii sale axiologice a cunoașterii, considerăm că este exagerat și inoportun ca ea să fie absolutizată, așa cum procedează unii dintre adepții săi contemporani din rîndurile politicologilor occidentali, dar, în același timp, ea nu poate fi considerată, într-un spirit negativist, ca un simplu „criticism sofistic", așa cum face englezul W.G. Runciman. Ea poate fi estimată ca o treaptă intermediară spre o cunoaștere și acțiune politică consecvent și convergent întemeiate axiologic. O astfel de concepție fusese deja realizată, cum am arătat, de Karl Marx.

26. Cei ce urmăresc preocupările pentru studiul sistematic al problemelor politicii din *Anglia* perioadei care ne interesează pot desprinde mai multe linii de evoluție. W.A. Robson[232], de pildă, socotește știința politică divizată în două ramuri: teoria politică, pe de o parte, și studiul instituțiilor politice și guvernamentale, pe de altă parte. Noi sîntem tentați să distingem trei astfel de direcții: cea așa-zisă a scientismului, a filozofiei politice și a dreptului de stat.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea cîștigă tot mai mult teren și în insulele britanice atît ideea necesității unui studiu științific, analog cu cel propriu științelor naturale, al fenomenelor politice, cît și aceea a unei mai strînse joncțiuni între știință și activitatea de guvernămînt. Ambele tendințe se găsesc în primul rînd la Herbert Spencer, trubadur întîrziat, dar obstinat al liberalismului, pe care voia să-l fundamenteze în numele unui fatalism evoluționist și biologic, nu însă fără a-l îndrepta, în principal, împotriva socialismului. Unul dintre lait-motivele culegerii sale *Individul împotriva statului* îl reprezintă „relele acumulate și pricinuite de legiuirea neîndrumată de știința socială"[233] și, în consecință, pledoaria pentru perfecționarea legislației și a legislatorilor prin intermediul studiului științific al vieții sociale și politice.

Raporturile dintre știință și politică au stimulat în Anglia o bogată literatură, influențată într-o oarecare măsură de Spencer, dar și de darvinism, dintre piesele căreia putem aminti: T.H. Huxley *(Methods and Results, Ethics and Evolution)*, B. Kidd *(Social Evolution)*, D.G. Ritchie *(Darwinism and Politics)*, W. Bagehot *(Physics and Politics, or thoughts on the application of the principles of natural selection and „inheritance" to political society)*, Graham Wallas *(Human Nature and Politics)* și, mai cu seamă, lucrările lordului James Bryce.

Walter Bagehot (1826—1877), economist, publicist și editor, puternic introdus în viața politică și financiară engleză, și-a cîștigat o reputație și în lumea științifică, în primul rînd prin lucrările *The English Constitution* (1867) și *Lombard Street* (1873), cărți de pură observație și descripție, la care se adaugă cea deja menționată, *Physics and Politics...* (1869), cu o alură mai teoretică și, poate, chiar mai doctrinară. Ceea ce el aduce nou în peisajul literaturii politice engleze este preocuparea pentru faptul de viață: de pildă, în opoziție cu maniera juriștilor, el cercetează constituția engleză nu prin analiza normelor sale fundamentale, ci prin urmărirea acțiunii ei reale, așa cum a putut-o descifra în viața politică, iar pe de altă parte o anumită degajare în prezentarea lucrurilor, care a fost interpretată ca atitudine obiectivă de observator științific. Pentru aceste considerente, mulți dintre politicologii contemporani englezi îi atribuie meritul de a fi inițiat o nouă orientare în studiul politicii.

Despre lucrarea citată a lui Graham Wallas se spune că, împreună cu opera lui Bentley, a contribuit la reorientarea cercetării politice de la analiza tradițională a instituțiilor la studiul omului, punînd-o totodată pe baze empirice mai solide. D. Gusti sublinia că ea „încearcă a întemeia știința politicii pe cunoașterea psihologică a naturii omului".

Cel mai reprezentativ din galeria acestor autori rămîne, credem, *James Bryce*, om de stat, jurist, autor de lucrări politologice considerate astăzi clasice, reprezentativ în primul rînd pentru tradiția engleză, atît de puternică în domeniul istoriei politice: prima sa lucrare, *The Holy Roman Empire* (1864), aparține acestui domeniu, iar dimensiunea istorică este permanent prezentă în toate operele sale. Lucrarea care l-a consacrat și l-a făcut larg cunoscut este *The American Commonwealth* (1888), o prezentare a legilor, instituțiilor și structurii ordinii politice a S.U.A. C.J. Friedrich[234] apreciază că această lucrare îmbină în modul cel mai fericit cunoașterea istorică și social-științifică clasică cu o empirie întemeiată pe o bogată observație și de aceea poate fi socotită ca prima mare tentativă de vastă descriere a unei realități statale în spiritul științei politice moderne. Lucrarea sa conține într-adevăr o analiză detaliată (bazată pe observație și interviuri) a sistemului politic american, privit prin prisma funcționării reale a instituțiilor sale; ea cuprinde totodată și unele generalizări teoretice, precum și sugestive comparații *(crossnational)*. Metoda comparativă o va extinde și fructifica într-o altă lucrare a sa, cunoscută și ea, *Modern Democracies* (1921). Diplomat de carieră, nu va scăpa analizei sale nici domeniul relațiilor internaționale: volumul său *International Relations* (1922) era apreciat de D. Gusti ca „o lucrare de profundă gîndire politică". Poziția sa înaintată contrasta cu conservatorismul englez, și cu deosebire al citadelei Oxfordului, în acest domeniu; semnificativ este, spune același Friedrich, că Bryce nu și-a intitulat un alt studiu *Essays in Political Science*, ci *Studies in History and Jurisprudence*, făcînd o concesie formală acestui spirit conservator.

Se apreciază, de asemenea, că modelul „realist" oferit de James Bryce a exercitat un rol hotărîtor în orientarea științei politice americane[235]. Începînd din 1870, el a vizitat în mai multe rînduri America între 1907 și 1913 a fost și ambasadorul Angliei în S.U.A. Bryce a jucat nu numai prin exemplul operei un rol activ în știința politică americană, ci chiar și nemijlocit, fiind al patrulea președinte (de la înființare) al A.P.S.A. (Asociația americană de știință politică)[236].

Mesajul său prezidențial este notoriu, mai ales datorită accentului pe care îl pune pe „fapte"; îndemnul său viza contactul nemijlocit și permanent cu faptele, redarea lor cu desăvîrșire clară: „șlefuiți-le pînă cînd strălucesc și scînteiază ca un giuvaer!". Unii comentatori (printre care Bernard Crick și David Easton) îl consideră responsabil pentru orientarea ulterioară empiristă a științei politice în S.U.A. Examinînd în continuare mesajul, constatăm că Bryce pledează pentru realism în studiul politicii, încercînd să prevină două tendințe încă frecvente și, după părerea sa, primejdioase și ineficiente: analiza pur abstractă de tipul „teoriei" (sau „filozofiei") politice sau descrierile necritice ale structurilor și (sau) proceselor politice formale[237]. A examina caracterul formal-juridic al unei anumite instituții politice, sublinia Bryce, poate fi doar începutul unei cercetări adecvate. Acest început trebuie completat, după părerea sa, prin examenul a trei elemente adiționale: nevoile pe care respectiva instituție politică avea originar intenția să le satisfacă și scopurile pe care ea le servește în realitate; caracterul oamenilor care lucrează în cadrul ei; ideile acceptate în respectarea ei de către poporul în cadrul căruia ea ființează și asociațiile pe care le posedă pentru aceasta. Cu alte cuvinte, ceea ce el susține programatic este că fiecare organism politic, fiecare forță politică trebuie să fie studiată în mediul în care a apărut și în care funcționează și că nu poate fi înțeleasă în afara acestuia.

James Bryce face și unele precizări menite să-l apere de acuzația empirismului extrem, cînd spune că interesul pentru fapte nu implică nici o atitudine de desconsiderare a generalizărilor istorice sau a teoriei politice și nici o denigrare a cercetării sistematice și analitice. Studiul faptelor, sublinia el, nu are valoare științifică dacă nu conduce la stabilirea de concluzii generalizatoare și la autoritatea principiilor. Din păcate însă, atît Bryce însuși, cît și adepții care i-au succedat n-au tradus în practică aceste recomandări, alunecînd pe panta empirismului. În privința statutului științei politice, Bryce manifestă o atitudine exagerat de prudentă, poate chiar negativistă. El nu crede că știința politică s-ar putea apropia vreodată, în exactitate, de mecanică sau chiar de meteorologie. Ea nu va putea dobîndi niciodată o „certitudine" mai mare decît istoria, iar aceasta nu poate deveni nicicînd o știință autentică, întrucît „fenomenele umane pot fi descrise, dar nu pot fi niciodată numărate și cîntărite așa cum numeri și cîntărești fenomenele naturale".

Trebuie, de asemenea, să relevăm — pentru a nu ceda unei imagini idealizante care s-a creat despre Bryce — că în opera sa consacrată sistemului politic al S.U.A. se îmbină nu numai istoricul cu politicologul care a depășit modul juridic de tratare, ci și admiratorul instituțiilor politice americane. Cert este însă că, prin Bagehot și mai ales prin Bryce, în literatura politică engleză sporește tot mai mult ponderea descrierii activității practice a organelor de stat și a relațiilor dintre ele, a precedentelor politice, căreia i se asociază și aprecierea politică a acestei practici.

Celelalte două direcții ne interesează, evident, mai puțin. Tradiția filozofiei sau a teoriei politice a rămas în toată această perioadă încă foarte puternică în Anglia. Putem consemna o serie de autori și lucrări, care merg mai ales în direcția revizuirii liberalismului: Thomas Hill Green cu ale sale *Lectures on the Principles of Political obligation* (1895) și, apropiați de el, F.H. Bradley cu *My Station and its Duties* și, mai ales, Bernard Bosanquet cu *The Philosophical Theory of the State* (1899), încercare de idealizare a statului într-un sens hegelian [238], viu criticată în opera-pamflet a lui Leonard T. Hobhouse, *The Metaphysical Theory of the State* (1918). În 1891 apărea în aceeași constelație filozofică și normativ-etică lucrarea lui Henry Sidgwick *The Elements of Politics*.

Într-o direcție similară se înscriu și cunoscutele scrieri ale fruntașului laburist Harold J. Laski: *The Grammar of Politics* (1925), *Authority in the Modern State* (1927) și *The State in Theory and Practice* (1936).

Despre prima, se pare cea mai semnificativă (în care se fundamentează teoria caracterului „pluralist" al „democrației de masă"), Lindsay Rogers spune că reia vechea tradiție, discutînd instituțiile politice (și chiar unele instituții economice) nu numai cum sînt, ci și cum ar trebui să fie [239]. Pe de altă parte, concepția lui Laski se înscrie în tradiția care concepe știința politică drept știință a statului. Ar mai putea fi adăugate lucrările, apărute înaintea celui de-al doilea război mondial, ale lui R.H.S. Crossman (mai ales *Government and the Governed*, 1939) și cunoscuta carte a eruditului teoretician și istoric al politicii sir Ernest Barker, *Reflections on Government* (1942). Ceea ce profesorul londonez W.A. Robson reproșează acestei direcții este în primul rînd legătura insuficientă dintre teorie și practică, iar în al doilea rînd o atenție neîndestulătoare acordată fenomenelor psihologiei sociale (și asta tocmai în țara lui Hobbes!)[240]. Într-adevăr, caracterul predominant reflexiv și abstract al lucrărilor menționate, înscrierea unora dintre ele în albia celor care confundă normativitatea politică cu preceptul etic le raliază vechii tradiții a filozofiei politice. Ea rămîne destul de puternică chiar în Anglia contemporană, mai ales în raport cu alte țări occidentale.

Menționăm, în sfîrșit, direcția reprezentanților dreptului constituțional. O facem nu pentru că în lucrările lor sînt studiate din perspectivă juridică probleme politice; dacă ar fi numai pentru atît, am putea să le ignorăm, pentru că nu constituie prin aceasta un caz aparte, de luat în seamă, ci un fenomen general. Dar există un considerent mai special: particularitățile dezvoltării vieții politice engleze, a opiniei publice și a rolului acesteia, particularitățile dreptului englez, forța lui *common law* și inserția sa în opinia publică activă, toate acestea au dus la o manieră mai mult sau mai puțin distinctă a studiilor britanice de drept. Un exemplu semnificativ este lucrarea lui Albert Venn Dicey *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the 19-th Century* (1905), în care se analizează, în

perspectivă istorică, modul în care curentele dominante ale opiniei publice au influențat principalele tendințe și inițiative legislative.

Constituită mai ales sub influența utilitarismului lui Bentham, influentă încă din timpul lui W. Blackstone și J. Austin, teoria constituționalistă britanică s-a dezvoltat continuu, promovînd preocuparea pentru aspectul formal al puterii politice, prin lucrările lui Dicey (autor, printre altele, și al cunoscutei *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 1885), W. Ivor Jennings (dintre care amintim *The Law and the Constitution*), Herman Finer (*The Theory and Practice of Modern Government*), Pollock și ale altora, evoluînd spre cuprinderea unor fenomene și procese politice care depășesc cadrul și mecanismul constituțional propriu-zis, realizînd puncte de contact cu știința politică. Conservatorismul britanic nu se dezminte însă nici pe acest tărîm: e astfel semnificativ, credem, că cercetătorilor englezi le place și astăzi să spună că fac „political studies" și nu „political science".

27. Tradiția filozofiei politice în accepția sa clasică a fost continuată în Italia de diferiți filozofi ai statului și mai ales de reprezentanți ai gîndirii filozofice și politice catolice. O notă mai nouă, caracteristică pentru filozofia politică italiană și, în același timp, foarte influentă, aduce cunoscutul filozof neohegelian și gînditor politic liberal *Benedetto Croce*. Contribuția sa se înscrie în cadrul unei filozofii politice, concepute ca disciplină care are sarcina să dea o definiție naturii activității politice a subiectului și să determine locul acestei activități în raport cu alte activități ale spiritului și mai ales cu activitatea economică și cea morală[241]. Doctrinele despre statul optim și despre organizația socială conformă acestui ideal, ilustrînd accepțiunea clasică a filozofiei politice, nu prezintă interes pentru Croce, pentru că ele trebuie să fie considerate doar teorii „morale" sau „propuneri de legi noi care par mai bune decît cele vechi". De aceea filozofia politică trebuie, după filozoful italian,

să-şi pună o singură problemă: aceea a definirii activităţii politice şi ea se formulează astfel „ca o reconversiune meticuloasă a realităţii politice la rădăcinile sale voliţionale, la voliţiuni, acţiunile punctiforme şi individualizate care o formează şi care constituie realitatea sa originară şi autentică"[242]. Benedetto Croce ajunge aici pornind de la principiul fundamental al concepţiei sale neohegeliene, după care spiritul, în dezvoltarea sa, trece prin patru stadii succesive: cele ale esteticii şi logicii, care aparţin activităţii teoretice, şi cele ale economiei şi moralei, care ţin de activitatea practică. Pe baza acestui principiu idealist, Croce afirmă că activitatea politică coincide cu activitatea economică, întrucît ambele pot fi reduse la aceeaşi categorie a utilităţii. El relevă că activitatea politică astfel concepută ocupă, împreună cu economia, treapta cea mai de jos a spiritului practic, în timp ce activitatea morală ocupă pe această scară un loc superior, că este vorba de două trepte, însă care sînt separate şi unite în acelaşi timp, în aşa fel încît prima poate fi concepută într-un sens independentă de a doua, în timp ce aceasta din urmă nu poate fi concepută fără prima. În această perspectivă, Croce vine să ofere, printre altele, o soluţie problemei — atît de disputată în legătură mai ales cu interpretarea *Principelui* lui Machiavelli — a raportului dintre scopuri şi mijloace: mijloacele, tocmai în măsura în care sînt mijloace, nu pot fi împărţite în morale şi imorale, ci pur şi simplu în adecvate sau inadecvate, calitatea de moral şi de imoral neaparţinînd decît scopului. Gramsci aprecia că progresul pe care l-a realizat Croce în privinţa studiilor asupra lui Machiavelli şi asupra ştiinţei politice constă mai ales (ca şi în alte domenii ale activităţii critice a acestuia) în a fi risipit o serie de false probleme, inexistente sau prost puse[243]. Giovanni Gentile, filozoful fascist creator al „idealismului actual", de factură hegeliană, profesa, în linii mari, aceeaşi concepţie despre filozofia politică; cît priveşte activitatea politică, el o vedea însă asociată, spre deosebire de Croce, activităţii morale şi nu celei economice.

Ne reţine însă atenţia în mai mare măsură ceea ce s-a numit „şcoala italiană de ştiinţă politică", reprezentată mai ales de G. Mosca, de V. Pareto şi, în etapa sa italiană, de R. Michels. O notă comună tuturor în problema pe care o urmărim este respingerea vechii filozofii politice, mai ales pentru pretenţiile de validitate absolută şi definitivă pe care aceasta le implica. Ei sînt consideraţi, împreună cu Max Weber, exponenţii unei direcţii noi, „realiste", în ştiinţa politică, fiind de regulă situaţi, datorită acestui „realism", în tradiţia lui Machiavelli sau chiar moştenitori direcţi ai acestuia. Giacomo Perticone ni-i prezintă pe Mosca şi pe Pareto ca reprezentanţii cei mai iluştri ai tendinţei pozitiviste, adică ai acelei tendinţe „care se reclamă de la ştiinţa faptelor şi a măsurărilor, a evenimentelor controlate de istoric, a formulelor algebrice elaborate de sociologo-matematician"[244], apreciind că nu există nici o contradicţie între cele două metode invocate, formulele şi schemele mentale fiind întemeiate pe analiza şi verificarea faptelor şi pe folosirea acestei metode inductive care stă la baza deducţiilor matematice însăşi. O analiză mai atentă ne dezvăluie însă deosebiri destul de mari între autorii numiţi şi ne mai relevă un dezacord uneori pronunţat între enunţ şi realizare.

Jurist de formaţie, *Gaetano Mosca* s-a afirmat în ştiinţa politică spre sfîrşitul secolului trecut, cînd încă în lucrarea *Sulla teorica dei governi e sul governo parlamentare* (1884) îşi expune esenţa noii sale teorii, pe care o va relua şi dezvolta în *Elementi di scienza politica* (1896). El este şi autorul unei cunoscute, dar superficiale *Istorii a doctrinelor politice*. Exponent al direcţiei pozitivist-realiste, Mosca se ridică în primul rînd împotriva liniei tradiţionale a ştiinţei politice (cu excepţia lui Machiavelli, de la care se revendică), dar şi împotriva tratării formal-juridice a problemelor politicii, pronunţîndu-se în favoarea unei cercetări empirice a fenomenelor politice. În lucrările sale (mai ales în *Elementi...*, la care ne vom şi referi) există într-adevăr destule elemente de observaţie empirică, prezentate însă într-un mod dezordo-

nat, fiind lipsite de o sistematizare internă. Dar împotriva pretenţiilor pozitiviste, lucrării lui Mosca — cum o recunoaşte, de altfel, şi autorul însuşi — nu numai că nu-i sînt străine opţiunile şi luările de poziţie; acestea par să constituie chiar scopul ultim al lucrării, menită, în fapt, să impună o nouă teorie. Referindu-se la această lucrare, A. Gramsci aprecia că ea este „un enorm talmeş-balmeş de caracter sociologic şi pozitivist, cu, în plus, un spirit tendenţios de politică imediată care o face mai puţin indigestă şi mai vie sub raport literar"[245].

Mosca respinge clasificările tradiţionale ale formelor de guvernămînt (Aristotel şi Montesquieu) pe motivul că ar fi limitate, întrucît au fost concepute pe baza observării unui singur moment din istoria organismelor politice. „Noua metodă" a studiilor de ştiinţă politică, pe care o preconizează şi o reprezintă' tinde să concentreze atenţia cercetătorilor asupra formării şi organizării clasei conducătoare, pe care el o numeşte *clasa conducătoare politică* (*classe politica*). Unul dintre primele rezultate ale noii metode, consideră autorul ei, a fost elaborarea încă din 1884 a conceptului de *formulă politică*; prin aceasta el înţelege faptul că, în toate ţările ajunse la un grad chiar mediocru de cultură, clasa conducătoare îşi justifică puterea pe o credinţă sau un sentiment care, la acea epocă şi în sînul unui anumit popor, sînt general acceptate*. Notăm ideea că o „formulă politică" trebuie să fie în armonie cu gradul de maturitate intelectuală şi morală al poporului respectiv şi al epocii în care ea e adoptată, trebuie deci să corespundă concepţiei despre lume a poporului respectiv. Cînd o „formulă politică" este depăşită, acesta e indiciul că transformări (revoluţii) sînt iminente în clasa politică. Cum remarcă şi R. Aron, „formula politică" ar fi echivalentul a ceea ce se numeşte astăzi „ideologia legitimităţii"[246].

---

* Pentru Mosca, filozofia politică şi ştiinţa politică tradiţională trebuie integrate în tipul „formulei politice".

Dat fiind faptul că în fiecare organism politic există necesarmente o clasă conducătoare, pentru Mosca devine firesc ca ştiinţa politică să fie orientată spre examenul diferitelor tipuri de organizare şi de formare a acestei clase. În acelaşi timp el socoate ca o pîrtie centrală a cercetării investigarea diferitelor metode folosite pentru recrutarea clasei politice; prin metodă de recrutare el înţelege regulile după care această clasă admite şi conservă în sînul său un anumit număr de indivizi şi îi refuză pe alţii. Deşi unii dintre comentatorii săi vorbesc de o influenţă a marxismului asupra politologului italian[247], orientarea viguros antimarxistă a acestuia se poate uşor discerne chiar din interpretarea naturii clasei politice conducătoare: respingînd *expressis verbis* teoria marxistă a claselor sociale şi ideea legăturii dintre poziţia dominantă în sistemul relaţiilor economice (în principal de proprietate) şi cauza esenţială a caracterului ereditar al influenţei politice, Mosca subliniază că aptitudinea de a conduce reprezintă caracterul predominant şi aproape indispensabil care prezidează constituirea acestei clase. Nu e greu de sesizat că el tinde să investească cu aureola meritului clasa politică conducătoare a societăţii contemporane lui. De altfel, teoria sa politică elitistă a fost una dintre sursele preferate ale doctrinei politice fasciste.

Profesînd iniţial ingineria, *Vilfredo Pareto* a rămas în istoria ştiinţei ca economist şi mai cu seamă ca sociolog. Numele său este însă, cum s-a văzut şi pînă acum, revendicat şi de politicologii contemporani, mai ales de susţinătorii sociologiei politice. În orice caz, cei mai mulţi îl apreciază printre ctitorii direcţiei pozitivist-realiste a ştiinţei politice. Dintre lucrările sale interesează ştiinţa politică *Les systèmes socialistes*, tipărită la Paris în 1901-1902, şi mai ales al său *Trattato di sociologia generale*, apărut la Florenţa în 1916. Există destule puncte de contact între concepţiile sale şi cele ale lui Mosca şi Max Weber, de aceea numele lor sînt adesea asociate. Din întinsa operă paretiană, ne reţin aici atenţia consideraţiile sale privind ştiinţa socială şi finalitatea acesteia, ca şi

orientarea imprimată de el cercetării domeniului politic.

Pareto preconizează o știință pe care o numește logică-experimentală: logică, pentru că ea permite și presupune ca, pornind de la definiții date sau de la relații observate, să se deducă consecințe care rezultă din premise; experimentală (incluzînd aici observația sistematică și experimentul) în sensul că ea se aplică și se referă la real ca la originea și la criteriul tuturor propozițiilor sale, întrucît un enunț care nu comportă confirmare sau infirmare prin experiență nu este științific. De aceea știința logică-experimentală trebuie să evite toate noțiunile extra-sau metaempirice. Termenii folosiți trebuie să se refere la fapte observate sau observabile, conceptele să fie definite prin raportare la realitățile constatate direct sau susceptibile de a fi create prin experiment. Definițiile esențiale trebuie înlăturate din știință, pentru că, depinzînd de sensul atribuit termenilor, ele sînt decizorii, iar nu reflectorii. E lesne de observat pînă aici că Pareto absolutizează și pentru științele sociale modelul fizico-matematic; chiar și limbajul și-l dorește radical inovat, „pur", „matematic". Obiectivul științei logice-experimentale constă în a dezvălui „uniformități experimentale", adică relații singulare între fenomene. Dînd o interpretare subiectivist-agnostică relațiilor cauzale, Pareto socoate că aceste uniformități experimentale nu sînt, ca atare, necesare. Problema necesității nu se pune, așadar, scopul științei fiind redus la constatarea uniformităților (*Trattato*, §69). Ca și Weber, Pareto subliniază relativitatea cunoașterii științifice și necesitatea pentru savant a conștiinței acestei relativități.

Pornind de la teza implicată a antinomiei valorilor științei și acțiunii (pe care o găsim explicită la Max Weber), Pareto subliniază că scopul științei este adevărul, iar acela al acțiunii sociale utilitatea. „...O aceeași doctrină poate fi respinsă din punct de vedere experimental și admisă din punctul de vedere al utilității sociale și viceversa" (*Trattato*, §873); nimic nu implică o coincidență între aceste noțiuni.

Orientînd cercetarea spre descifrarea mecanismului intereselor, „derivațiilor" și „reziduurilor" care guvernează acțiunea umană, Pareto accentuează necesitatea pătrunderii în fondul irațional al acestei acțiuni; de aici locul central ca obiect al cercetării pe care îl au conduitele nonlogice în știința socială, inclusiv în politică. Aceasta îl duce la adîncirea prăpastiei dintre știință și acțiune. Subliniind că nu poate exista soluție științifică pentru problema conduitei individuale și, în genere, pentru problema acțiunii, el ajunge la concluzia că o asemenea soluție nu poate exista nici pentru problema organizării sociale. Pareto ignorează aici că rolul științei sociale este de a reduce conduitele individuale la conduita socială pentru a degaja tendințele legice ale acesteia. În această perspectivă, știința trebuie să se oprească la indicarea mijloacelor eficace pentru atingerea obiectivelor, interzicîndu-și tentativa de a determina pe cale logică aceste obiective, scopurile acțiunii. Mai mult chiar, Pareto denunță cu vehemență scientismul, în sensul de supraestimare sau chiar de fetișizare a științei. Spre deosebire de Weber, sociologul italian neagă posibilitatea raționalizării vieții sociale pe baza dezvoltării științei. Poziția sa condamnă deci ceea ce astăzi se numește „abordarea tehnologică sau tehnocratică" a științei. Cu toate că a fost și inginer, și economist, Pareto n-a întrevăzut jaloanele viitoarei dezvoltări a științei și modificările raporturilor acesteia cu acțiunea socială, cu practica. Corolarul acestei poziții în problemele științei este afirmarea neutralității sub raport politic și moral a acesteia; simplu deziderat însă, pentru că lucrările sale sînt departe de ceea ce s-ar putea numi o știință obiectivă în sensul invocatei neutralități axiologice, judecățile de valoare, opțiunile și chiar pasiunile fiind copios prezente[248].

Pilonii sistemului său sociologic sînt categoriile interese, derivații, reziduuri și eterogeneitate socială, concepute ca principale variabile a căror dependență reciprocă determină mișcarea socială. Politicologii contemporani nemarxiști subliniază aportul său la știința politică prin teoria „circulației elitelor".

În același spirit cu Mosca (pe care l-a ignorat însă cu ostentație, deși teoria acestuia era deja cunoscută), dar într-o viziune mai impregnată de psihologism, Pareto implică în noțiunea de eterogeneitate socială separația și opoziția — proprii, spune el, tuturor societăților cunoscute — dintre masa indivizilor guvernați și minoritatea dominantă, pe care o numește elită. Structura societății ar fi, după autorul discutat, următoarea: 1) pătura inferioară sau clasa străină elitei și 2) pătura superioară, elita, care se divide în a) elita guvernamentală și b) elita nonguvernamentală. Societățile ar fi caracterizate prin natura elitelor lor, cu deosebire a celor guvernante. Procesul de succesiune a acestora în timp e denumit „circulația elitelor". În descrierea mecanismelor și a mijloacelor folosite, Pareto surprinde aspecte interesante, pe care însă, împotriva metodei științifice preconizate, le tratează într-o perspectivă anistorică, absolutizantă. În ansamblu, această teorie este îndreptată împotriva teoriei politice a marxismului. Funcția socială a teoriei sale a fost analogă aceleia a lui Mosca. În legătură cu aceasta se pune destul de viu în literatură și problema funcției politice a teoriei sale, ca și aceea a atitudinii sale politice. Există opinii care vor să facă din Pareto un „apărător al libertății" (James Burnham) sau altele care, respingînd interpretarea adeziunii sale la fascism, prezintă gîndirea sa ca fiind favorabilă unui regim în același timp autoritar și moderat (R. Aron); dar există și păreri care fac din el teoreticianul subtil al fascismului (R.V. Worthington). Cert este că el și-a dat adeziunea la regimul fascist, fiind și ambasadorul lui Mussolini la Societatea Națiunilor, iar concepția sa și critica ferventă la adresa marxismului au servit doctrinei și politicii fasciste.

Cum remarcă Raymond Aron, metoda lui Pareto este destul de ambiguă și, în ultimă instanță, ineficientă. Ea nu este nici propriu-zis psihologică, pentru că se oprește la un nivel intermediar, nici specific istorică, întrucît, cum arătam, are în vedere un „om etern" sau o structură socială permanentă; ea este generalizatoare. Rămînînd însă la nivelul depistării „derivațiilor" și „reziduurilor", această metodă comportă pericolul evident de a ajunge nu la a explica, ci la a constata sau chiar de a substitui explicației, în mod empirist, faptul însuși al conduitei tradus în termenii reziduurilor. Pareto nu merge nici la analiza mecanismelor psihologice (cum au făcut-o, de pildă, Nietzsche sau Freud) și nici, mai ales, la analiza mecanismelor sociale ale societăților concrete, pe care a întreprins-o Marx. Metoda sa intermediară a generalităților sociologice rămîne astfel formală. „N-aș îndrăzni să spun — notează Aron cu complezentă circumspecție — că rezultatele sînt false, dar poate că nu sînt totdeauna foarte instructive"[249]. Tocmai de aceea socotim că „modelul" paretian, invocat uneori numai din considerente ideologice, nu poate fi fertil pentru investigația politologică.

În același curent teoretic și metodologic este inclus și sociologul și economistul de origine germană *Roberto Michels*. Profesor la Universitatea din Basel (1914-1918), el devine după primul război mondial cetățean italian și profesor (la Torino și la Peruggia) de sociologie politică, printre fondatorii căreia este citat adesea. S-a făcut cunoscut mai ales prin lucrarea *Zur Soziologie des Perteiwesens in der modernen Demokratie* (1910), care, cum subliniază și D. Gusti, este însă departe de a fi o sociologie a partidului politic; principala sa preocupare țintește aici de a pune în evidență pretinse tendințe oligarhice („legea de fier a oligarhiei") cu deosebire în partidele social-democrate, teză generalizată ulterior de către politicologii occidentali, într-un context politic-ideologic antimarxist, asupra tuturor organizațiilor muncitorești*.

* Gramsci denunță modalitatea folosită de Michels, prin care acesta stabilește „pretinse legi sociologice", cum este aceea menționată sau aceea de „șef providențial", împrumutată de la Max Weber, considerînd că ele sînt rezultatul unui proces mecanic de generalizare abstractă, constituind aproape totdeauna simple tautologii sau paralogisme. În ultimă instanță ele nu reprezintă decît o „dublură a faptului observat", un nume colectiv dat unei serii de fapte care nu aduce nici un spor de cunoaștere. Mai mult, Gramsci sesizează că printr-o astfel de metodă se ajunge la o „formă barocă de idealism platonic",

Autor și al unui *Curs de sociologie politică* (1927) și al unei *Introduceri în istoria doctrinelor economice și politice* (1932), tendințele antidemocratice se accentuează în opera sa pe măsura identificării sale crescînde cu obiectivele politice ale fascismului.

Ample și instructive considerații asupra științei politice întîlnim în opera strălucitului gînditor marxist și militant comunist italian *Antonio Gramsci*; aici ne vom mărgini însă la a degaja cîteva idei pe care le socotim caracteristice și care se încadrează nemijlocit în preocupările studiului nostru. Gramsci duce lupta pe mai multe fronturi: contra neohegelianismului crocean, a modelului pozitivist, comtist al științei sociale, dar în același timp și împotriva dogmatizării marxismului și interpretării sale fataliste și mecaniciste. Ideea pe care o subliniază în repetate rînduri este că știința politică nu se poate reduce la observații pur empirice, imediate asupra artei politice; ea trebuie să fie o elaborare teoretică autonomă de concepte și categorii grație cărora se pot formula ipoteze rodnice, empiric verificabile pentru orientarea cercetării și norme eficiente pentru orientarea acțiunii politice. Deosebit de interesantă și de actuală ne apare, de asemenea, ideea unității dintre știință și metodă, care previne împotriva tendințelor transferului ilegitim de metode dintr-o știință într-alta, sau a fetișizării unor metode, cum proceda pozitivismul cu cele proprii prin excelență științelor naturii. „A crede că poți face să progreseze o cercetare științifică aplicîndu-i o metodă-tip, aleasă în virtutea rezultatelor bune pe care le-a dat într-o altă cercetare cu care metoda respectivă făcea corp comun, înseamnă — sublinia Gramsci — a face dovada unei oibiri stranii care ține prea puțin de știință" (p. 143)*.

Gramsci propune o concepție unitară și globală a științei politice[251], care trebuie să îmbrățișeze politicul în multitudinea și dinamica vie a laturilor sale. Cînd

pentru că aceste „legi" abstracte seamănă în chip straniu cu ideile pure ale lui Platon, care dublează, în lumea imaginară a esențelor, faptele reale[250].

* Indicațiile paginale din text trimit la lucrarea citată.

vorbește despre știința autonomă a politicii în notele sale despre Machiavelli, el conturează și obiectul acesteia. Astfel, știința politică trebuie să fie în primul rînd studiul *condițiilor* care permit formarea anumitor voințe colective la diferite nivele de raporturi de forțe în care acestea se manifestă (la nivelul social, legate adică de structura socială fundamentală; la nivelul politic și la cel politic-militar) și în diferitele combinații (orizontală, după activitățile economice; verticală, adică geografică). Apoi ea trebuie să fie studiul *modurilor* de constituire a voinței colective (moduri de identificare a individului cu grupul, spiritul de sacrificiu, spiritul de corp, simțămîntul apartenenței la stat etc.). În sfîrșit, ea trebuie să realizeze studiul regulilor de guvernămînt și, în principal, studiul funcționării statului (el denumește *organica*, știința organizării și administrării în politică). Gramsci insistă asupra acestor laturi ale obiectului (ca și asupra strategiei și tacticii, „planului" strategic, propagandei și agitației etc.) tocmai avînd în vedere, credem, și finalitatea practică a științei politice. Aria acesteia apare astfel deosebit de largă, acoperind, într-un anumit sens, întregul social. Este adevărat că există locuri în care, preocupat de aspectele sociale structurale, lasă să se înțeleagă că suprastructura politică presupune o știință corespunzătoare, știința politică (p. 197), dar, de regulă, el are mereu în vedere *acțiunea politică*, cu întreg ansamblul relațional, instituțional, ideologic și social-psihologic pe care-l implică. El subliniază, avînd, desigur, în vedere aspectul funcțional al politicului, puternica intruziune a acestuia în toate domeniile vieții sociale, ceea ce face ca întreg sistemul suprastructurilor să poată fi conceput din acest punct de vedere ca „ramuri ale politicii".

Această necesitate intrinsecă de globalitate a științei politice este determinată de legătura sa cu acțiunea politică, cu practica. Gramsci operează distincția dintre știința politică și arta politică, fără însă a le izola sau rupe. Concepută în spiritul marxist al unității dintre teorie și practică, finalitatea științei politice devine orientarea acțiunii, a practicii politice. Lucrul

acesta reiese cu claritate și din considerațiile sale asupra previziunii. El subliniază că, fiind vorba de fenomene umane, ceea ce se poate prevedea „științific" este numai lupta, nu și momentele ei concrete, care sînt rezultatele mișcării continue a forțelor opuse și care nu trebuie reduse niciodată la o cantitate fixă, deoarece în această mișcare cantitatea se transformă continuu în calitate. „Se prevede cu adevărat în măsura în care se acționează, se aplică eforturi conștiente și prin aceasta se contribuie concret la apariția rezultatului «prevăzut»" (p. 142). Orice previziune veritabilă (adică „viziune" a viitorului chiar în sînul prezentului) este în același timp și *program*, și ea este continuu modificată și experimentată în efortul de a o realiza (p. 232). De aici și caracterul necesarmente practic-normativ al științei politice. În concepția sa, unitatea superioară a teoriei și practicii, a științei și artei politice se realizează în activitatea partidului marxist, a „principelui" (conducătorului) colectiv. Așa cum scria Palmiro Togliatti, „știința spre care ne îndrumează opera lui Gramsci nu este o știință de evaziune care abandonează și privește de sus îndatoririle luptei imediate, ci ea este continuare, încununare a unei lupte politice care îți angajează întreaga persoană, toate capacitățile, libertatea, existența însăși"[252].

28. Peisajul pe care ni-l oferă literatura politologică din România este destul de variat; preocupările pentru știința politică se afirmă însă cu mai multă intensitate după primul război mondial, sub impulsul unor factori diferiți (unii mai cu seamă social-politici și ideologici, alții ținînd de procesul însuși al dezvoltării științelor sociale), dar în primul rînd condiționate de cerințele noi apărute în fața claselor guvernante în urma realizării statului național unitar și ca urmare a puternicei crize economice, sociale și politice care a urmat războiului. Nu intenționăm să prezentăm aici un tablou al pozițiilor teoretice sau ideologice care s-au înfruntat în domeniul politicii; nici măcar să degajăm toate concepțiile politologice implicate în aceste poziții teoretice sau ideologice. Ne propunem

doar să exemplificăm pozițiile afirmate prin concepțiile despre știința politică ale unora dintre cei care s-au preocupat în mod expres de această problemă: D. Drăghicescu, D. Gusti, P. Andrei, T. Brăileanu, P. Ghiață și M. Djuvara.

Sociologul și sociopsihologul *D. Drăghicescu*, cunoscut o vreme mai mult peste hotare, a abordat în preocupările sale și problema științei politice, fără să-i acorde însă o atenție deosebită. Dintr-o lucrare a sa consacrată problemei partidelor politice și claselor sociale de la noi[253], în care aducea și soluții de corectare sau de „înnoire" a liberalismului român, Drăghicescu ne lasă să întrevedem opinia sa despre știința politică: ea ar trebui să realizeze un studiu *obiectiv* și *critic* al realităților social-politice, o „analiză sinceră a aspirațiilor multiple și schimbătoare ce stăpînesc vremea noastră" (p. 3). În același timp ea ar putea să contribuie la stabilirea unui „criteriu obiectiv de principii sociale și etice" (p. 5), care să ne ajute la o justă și întemeiată apreciere a personalităților.

Există de asemenea în lucrarea sa, chiar dacă nu afirmată în modul cel mai explicit, o distincție operată între știința politică și arta politică, o intenție de precizare a sarcinilor lor specifice. Drăghicescu consideră că, așa cum ar atesta experiența popoarelor, arta politică este arta de a adapta structura societății, în toate ramurile ei de activitate, la idealul de dreptate, de moralitate și de progres, care frămîntă sufletul și în care se oglindesc aspirațiile mulțimii ca și meditațiile cugetătorilor (p. 5—6). Iar secretul adevăratei arte politice, capacitatea de a guverna constau în inițiativa îndrăzneață de *a concepe* și *a înfăptui* reformele corespunzătoare nevoilor vremii, văzute într-un larg spirit democratic (p. 6). Rostul studiului obiectiv și totodată critic pe care trebuie să-l reprezinte *știința* politică este tocmai acela de a furniza material de gîndire, orientări limpezi și eficace pentru *arta* politică, cu alte cuvinte de a orienta și a fundamenta acțiunea politică.

Un loc deosebit în această serie de învățați români care s-au preocupat de specificul și destinele științei politice ocupă, fără îndoială, *Dimitrie Gusti*, personalitate de frunte în sociologia și cultura românească dintre cele două războaie mondiale, întemeietor și conducător al Școlii de sociologie de la București, școală ce și-a cîștigat o binemeritată recunoaștere internațională. În *Cuvînt înainte* la primul volum din *Sociologia militans*, D. Gusti sublinia că el dă „științei politicii o interpretare care depășește cu totul accepția obișnuită tradițională"[254]; și această pretenție este, în mare măsură, justificată.

Dar înainte de a intra în expunerea sistemului său dorim să menționăm că în opera sa întîlnim diferite denumiri și poziții, dintre care unele fac, cel puțin în detalii, notă discordantă cu concepția implicată în sistem. Astfel, în diferitele studii din lucrarea menționată întîlnim folosită noțiunea de știință politică în accepția ei curentă (de ex. p. 102 și 107), după cum întîlnim și expresiile „politica științifică" (p. 99 și 123), tot în sens de știință politică, sub influența, pesemne, a denumirii germane, uzitate încă și astăzi *(wissenschaftliche Politik)*, și „filozofia politică clasică" (p. 131); interesant este iarăși că aproape totdeauna acestora le asociază dreptul public. Într-un mod asemănător se prezintă lucrurile cu conceptul de știință politică normativă. În studiul consacrat partidului politic, D. Gusti afirmă că nu va face știință politică normativă, adică o știință care să formuleze norme sau rețete de acțiune pentru omul politic valabile în toate situațiile sau doar în anumite situații date. O astfel de știință politică normativă, spune el, nici nu este posibilă. „Politica științifică — conchide aici cunoscutul sociolog — nu-și asumă obligația de a da directive și imperative cum să se conducă afacerile statului; ea însă poate perfect de bine și trebuie să explice cum se conduc aceste afaceri și dacă se conduc bine" (p. 123). Cu alte cuvinte, știința politică cercetează realitatea politică, o explică, dar se și pronunță asupra valorii și eficienței acțiunii politice analizate.

Acest sens al normativității științei politice este mult mai apropiat de cel care ar putea fi acceptat astăzi. Distincția dintre știința politică și arta politică este, în aprecierea sa, relativă. Și aceasta pentru că teoria și practica nu sînt lucruri care se exclud: teoria este totdeauna o practică virtuală, pe cînd practica este totdeauna o teorie latentă. „Politica în mîna lui Pericle a fost artă, pe cînd în mîna lui Aristotele a fost știință". De fapt, ideea joncțiunii dintre teorie și practică a constituit un jalon permanent al concepției și activității sale.

Tot în acest studiu (p. 124) el precizează conținutul noțiunii de „atitudine științifică" cînd se anagajează să se călăuzească de ceea ce se poate numi „sinceritate științifică", în sensul că nu va „afirma și înainta nimic ce nu ar putea fi verificat și controlat prin fapte și experiență".

Interesantă ni se pare și modalitatea abordării specificității teoriei politice și, prin analogie, a științei politice (pentru că uneori la D. Gusti conceptele de teorie, doctrină și știință politică se suprapun). Spre deosebire de teoriile din domeniul științelor naturale, doctrina politică are veșnic tendința de a se înfăptui; teoria politică tinde să devină realitate, să modifice, să modeleze realitatea pe care o cercetează (și citează, *exempli gratia*, teoriile constituționale ale lui Locke, Blackstone, Montesquieu și Rousseau). Tocmai datorită acestei tendințe inerente doctrinei politice de a se insera în realitatea socială, devenind o componentă *activă* a ei, se impune necesitatea unei analize care să discearnă cu atenție care este adevărul și care este eroarea cuprinse în ea. „Eroarea este primejdioasă și adevărul este binefăcător, pentru că totdeauna o construcțiune științifică politică indică și impune o anumită atitudine practică" (p. 100). De aici s-ar putea deduce ideea interesantă că, spre deosebire de alte ramuri ale cunoașterii, teoria politică, chiar cînd este o „construcțiune științifică", implică o anumită atitudine practică.

În atmosfera vulcanică, de adîncă criză și puternice lupte sociale din anii imediat următori primului război mondial, Gusti este printre cei care înțeleg că se impune o cotitură; el o vede pe linia reformismului democratic burghez. Dar, spre deosebire de alții, el înțelege să pună în slujba „reformei sociale" știința socială, competența organizată. „Organizarea competenței", subliniază el, este cea mai urgentă și mai importantă datorie națională și socială. O astfel de organizare este, scria el în anii 1918—1919, mult mai necesară în România decît în alte state, pentru că pătura conducătoare românească, cu puține excepții, este condusă fie de rutină, fără idei și fără informații, alteori, în cazuri mai favorabile, de empirism, adică de informații nesistematice, fără idei, și, în cazul cel mai bun, de utopism sentimental, adică de idei împrumutate din simpatie, fără informații serioase. „Competența organizată este știința pusă în serviciul socializării legislației, a sistematizării și a conducerii voinței sociale generale" (p. 19). Denunțînd caracterul interesat al competenței propriu-zis profesioniste, el se pronunță în favoarea „competenței dezinteresate" a oamenilor de știință (specialiștilor), adevăratul organ al reformei sociale, care presupune în primul rînd cunoașterea riguros științifică a realității sociale existente; numai ea poate avea în vedere interesele permanente și generale ale națiunii. În această perspectivă plasează el rolul sociologiei științifice, monografice, al întregii științe sociale în fundamentarea politicii și administrației. „O politică temeinică, nota Gusti cu deplină pertinență, nu este posibilă... fără cunoașterea aprofundată a tendințelor reale de evoluție socială. Prin această cunoaștere, monografia sociologică dă politicii un nou temei și o pune în conformitate cu realitățile" (p. 86). Ideea fundamentării politicii prin cunoștința sociologică străbate întreaga sa operă, revenind mereu ca un laitmotiv. Pentru a o justifica, el recurge chiar și la definiția dată politicii de către Althusius, care, spune Gusti, pentru prima oară în istoria gîndirii desemnează viața societății *largo sensu* (și nu numai societatea politică organizată a statului) ca domeniu al „politicii". Într-o astfel de perspectivă, politica, în înțelesul de știință socială normativă, nu se poate mărgini la cercetarea organizației statale, ci trebuie să vizeze națiunea. Cuprinzînd în sfera cercetărilor ei importantele probleme ale statului, politica le depășește însă, îmbrățișînd toate domeniile creatoare de valori sociale naționale: spirituale, economice, juridice și, propriu-zis, politice. Politica devine în concepția sa „știința creației valorilor sociale totale, naționale, în direcția apropierii lor de idealul etic, al personalității sociale, capabilă de creare" (p. VIII). Politica astfel înțeleasă este, așadar, știința care înlesnește înfăptuirea idealului etic. Ea este o doctrină *creatoare de mijloace* pentru realizarea scopului suprem al existenței umane și sociale, care este norma normelor și valoarea valorilor, adică idealul. Problema centrală a politicii constă în sistemul de străduințe pentru formarea personalității sociale tip, care este națiunea, și în maximum de sforțări pentru producerea valorilor naționale particulare, care, alături de acelea ale celorlalte națiuni, să strălucească prin originalitate, în așa fel ca toate la un loc să formeze acea imensă personalitate universală care este umanitatea. Pentru Gusti, de altfel, cercetările monografice trebuie să aibă ca rezultat final „știința, politica și etica națiunii" (p. 89).

Dar politica este, pentru sociologul român, doar o piesă într-un sistem cognitiv prin care se traduce dialectica realului și a idealului. „Sistemul de cunoaștere integrală a vieții sociale pornește de la realitate ca să ajungă la ideal și la posibilitățile de realizare a idealului. Sociologia, conchide Gusti, se întregește astfel cu etica și cu politica" (p. 86).

Să ne apropiem însă mai mult de acest sistem, sesizîndu-i articulația internă. El a fost stabilit ca prolegomene încă din 1909 și reluat apoi în numeroase alte lucrări.

În concepția lui D. Gusti, științele sociale se structurează arhitectonic într-un sistem bine articulat. Fo-

losind criteriul judecăților pe care le exprimă știința respectivă, Gusti împarte științele sociale în științe explicative și normative; științe normative sînt etica și politica. În rîndul științelor explicative sînt integrate, alături de sociologie și în strînsă interacțiune cu aceasta, științele specializate, particulare, ca economia politică, dreptul* etc. În funcție de metoda folosită, „statică" sau „dinamică", științele explicative sînt și ele statice sau dinamice (aici înglobează istoria universală și „istoriile particulare ale fenomenelor sociale parțiale"). Ansamblul tuturor acestor științe alcătuiesc ceea ce Gusti numește „știința socială". În cadrul acesteia, științele explicative, și în primul rînd sociologia ca știință explicativă, statică, integrală, furnizează cunoașterea realității sociale, constituind baza eticii și politicii. Din analiza realității sociale se degajează unele tendințe ce se întruchipează în idealul social, ideal care constituie obiectul eticii, iar „realizarea pozitivă a idealului social este misiunea unei noi discipline, aceea a *politicii*, considerată ca un sistem de mijloace necesare pentru a realiza valorile și normele realității sociale viitoare"[255]. Științele sociale — sociologia, etica și politica— se constituie în sistemul gustian ca o serie riguros logică, fiecare dintre ele este o consecință logică a celor care o precedează, după cum fiecare știință care precedează reprezintă ipoteza metodologică a celei ce urmează. Dacă sociologia și științele sociale explicative arată ceea ce este, etica prescrie ceea ce trebuie să fie, iar politica mijloacele prin care ceea ce este se poate transforma în ceea ce trebuie să fie.

Cum ajunge D. Gusti la structurarea acestui sistem? Conceptul-pivot în a sa „Sociologia cogitans" este, cum se știe, acela de voință socială. Aceasta poate fi cercetată și înțeleasă ca fenomen, ca

* Pentru Gusti, „știința dreptului este o știință socială și nu pur formal-tehnică" (p. 105). El se asociază astfel precursorilor și reprezentanților direcției „dreptului social" (Hauriou, Lambert, Bourgeois, Bouglé, Lévy, Saleilles, Gény și Eugen Ehrlich), pe care-i și citează.

fapt, ca obiect, ca ceva devenit ori ca proces, eveniment, ca ceva care devine. Starea-fenomen a voinței sociale este obiectul științelor sociale și al sociologiei; procesul de dezvoltare a voinței sociale este obiectul politicii și al eticii. „Științele sociale și sociologia se ocupă cu cunoașterea cauzală a voinței sociale ca activitate, proces de manifestare în vederea aprecierii scopurilor ei" (p. 33). Științele sociale, ca și sociologia, ca științe explicative, constată și lămuresc cauzal fenomenele sociale ca realitate socială; ele nu se ocupă și nu se pot ocupa de faptul dacă această realitate are o valoare și care anume. Politica (și etica), dimpotrivă, își pun întrebarea dacă realitatea socială are vreo valoare și care anume, dacă acest proces de apreciere este întemeiat și pentru ce și, mai ales, dacă actualitatea socială *posibilă*, pe care o redă sinteza sociologiei, este realizabilă prin activitatea voinței și cum anume. Spre deosebire de științele sociale particulare și sociologice, care se ocupă de lumea socială „așa cum este ea în mod necesar", politica și etica se ocupă de această lume socială „așa cum ea în mod necesar trebuie să fie". Voința, în esența ei intimă, urmărind să-și realizeze scopurile și valorile, tinde necontenit, subliniază Gusti, a se realiza printr-o continuă afirmare de putere, printr-o continuă cucerire de putere; prin putere voința își realizează valorile sociale de ordin sufletesc, economic, juridic și politic. „Această tendință de realizare a voinței formează, *în aprecierea ei normativă*, obiectul politicii ca știință și al eticii" (p. 34, subl. ns.).

Așadar, politica este o știință *normativă;* dacă științele sociale particulare și sociologia, precizează autorul analizat, au de-a face cu valori de cunoștință, adică cu valori care exprimă o explicație (lucrul este adică așa și nu altfel), politica și etica au de-a face cu „valori de judecată", care exprimă o apreciere (adică lucrul acesta care este așa, cum este, ar putea fi, trebuie să fie și altfel). Valoarea supremă în politică, norma fundamentală în funcție de care se judecă (apreciază) manifestările vieții sociale este dreptatea, mai precis dreptatea politică, înțeleasă ca armonie a scopurilor

sociale, naționale și umanitare. În spiritul idealismului axiologic care absolutizează valorile morale, concepute într-o perspectivă anistorică ca „eterne", D. Gusti socoate scopurile și valorile politicii relative, avînd semnificație etică în măsura în care ele se subordonează valorilor etice absolute (valoarea personalității și valoarea culturii) și le servesc. Există așadar, în acest sistem, o distincție între normativitatea politicii și cea a eticii: politica indică prin aplicarea normei politice realizarea analitică a valorilor sociale *particulare*, pe cînd etica formulează valorile și normele *absolute*. Apare, credem, destul de clară ideea ierarhizării științelor (falsă în principiu), în sensul subordonării politicii față de etică: politica elaborează și exprimă doar sistemul mijloacelor pentru realizarea valorilor și a normelor sociale și etice.

Dar, în concepția gustiană, politica nu este doar o disciplină normativă, ci și una *practică*. Ca și etica, politica are sarcina de a cerceta în cazuri concrete viața socială, urmărind în ce măsură scopurile și valorile acesteia sînt în acord sau în conflict cu norma fundamentală a politicii, cu valorile absolute ale eticii. Și, cum în viața socială practică, subliniază Gusti, scopurile și valorile voinței sînt departe de a se conforma normei dreptății și ideilor personalității și culturii, se impune educarea, formarea voinței sociale în aceste direcții. Aceasta ar fi obiectul și sarcina unei discipline noi, care încheie și încununează finalitatea sistemului, pedagogia voinței sociale (sau pedagogia socială, idee care a preocupat filozofia politică de la Platon la neokantieni).

Aceasta este concepția lui Gusti despre știința politică, concepție care, cum menționam la început, depășește accepția ei tradițională. Ea rezervă științei politice un statut de disciplină exclusiv normativă, privînd-o de sarcina — pe care n-a încetat niciodată să și-o asume — de a studia și explica fenomenele politice. Tocmai de aceea o socotim o soluție extremistă, care nesocotește, pe de o parte, întreaga tradiție a dezvoltării științei politice, ignorînd, pe de altă parte,

cerințele epistemologice ale disciplinei. Poziția sa are totuși avantajul de a sublinia caracterul normativ și practic al științei politice. Însă în sistemul său explicativul și normativul sînt, dacă nu rupte (așa ceva nu se poate afirma), însă izolate ca sfere absolut distincte, întruchipate în discipline autonome. Sarcina *explicației* fenomenului politic îi revine sociologiei, mai precis *sociologiei politice*. De altfel primul volum al *Sociologiei militans* este subintitulat *Introducere în sociologia politică*; chiar dacă în *Cuvînt înainte* el comite o nouă inconsecvență terminologică cînd socotește că studiile din volum, în unitatea lor logică, reprezintă o *Introducere în știința politicei*. În realitate, volumul cuprinde studii propriu-zise de sociologie politică, dar există, cel puțin în capitolul al III-lea („Instituții de politică a culturii") și elemente care s-ar putea numi — rămînînd în apreciere, fără nici un paradox, mai fideli spiritului sistemului gustian decît însuși autorul lui — de știință politică. D. Gusti prezenta *Sociologia militans* ca o prefață la alte trei volume, care urmau să trateze, pe rînd, știința sociologiei, știința eticii și știința politicii, care însă, se știe, n-au apărut. Poziția lui D. Gusti nu este totuși singulară; puncte de vedere apropiate au fost exprimate — e drept, după el — mai ales de către sociologi vest-germani (cum se va vedea în partea a doua), care operează o distincție destul de netă între sociologia politică, cu sarcini pur descriptive și explicative, și știința politică, disciplină prin excelență critică și practică. Dezvoltarea științelor și diferențierea lor ne dau posibilitatea să privim astăzi într-o lumină nouă exigențele sistemului gustian, considerîndu-l, poate, un precursor imediat al specializării unei științe politice teoretice-explicative și a unei praxiologii politice ca disciplină nemijlocit normativă și practică.

Concepția distinsului sociolog *Petre Andrei* despre obiectul și natura științei politice reiese din lucrările sale de sociologie generală, ca și din considerațiile introduse în paragraful consacrat valorilor politice

din valoroasa sa monografie închinată filozofiei valorii; lucrarea specială dedicată fenomenului politic *(Politica socială)*, așteptată cu mult interes, s-a pierdut în împrejurările tragice ale morții sale.

Pornind de la faptul că pînă la Comte și cercetările sociologice s-au întreprins sub stindardul științei politice, P. Andrei recunoaște că întrebuințarea acestui nume era în bună măsură justificată, din moment ce statul, elementele și funcțiile lui constituiau obiectul principal al acestor cercetări. În condițiile existenței sociologiei ca știință constituită, politica, subliniază profesorul ieșean, reprezintă o știință particulară; mai mult chiar, nu este decît „o parte a sociologiei". Obiectul ei îl constituie „statul, adică forma de organizare a autorității constrîngătoare și legiuitoare"[256]. Ca parte a sociologiei, e firesc ca politica să urmeze statutul epistemologic al acesteia: este, prin urmare, o știință explicativă și nu normativă; deși operează cu valori umane, ea nu recurge la valorificare. În spiritul lui H. Rickert, el distinge între valorificarea practică și raportarea teoretică la valori, accentuînd că „constatarea și cunoașterea valorii nu se confundă cu recunoașterea sau aprecierea ei"[257]. Chiar în științele sociale și politice, unde subiectivul și obiectivul sînt mai greu de delimitat, sublinia sociologul român, formulînd cerința obiectivității, „trebuie să se înlăture tot ceea ce ar fi inspirat de pasiune, făcînd o clară demarcațiune între *punerea unei probleme*, *cunoașterea faptelor și aprecierea lor*"[258]; condiția este ca cercetătorul să evite aprecierile și judecățile subiective, relevă, citîndu-l pe Max Weber.

În *Filozofia valorii*, care, se știe, a fost redactată în 1918, concepția sa în problema urmărită stătea sub semnul influenței încă puternice a profesorului său D. Gusti. Petre Andrei se preocupă și aici de știința politică, menționînd chiar că, atunci cînd vorbește despre valori politice, are în vedere „valorile stabilite de știința politică"[259]. Influențat de concepția idealistă dominantă care subordonează valorile politice celor etice, el conchide, citîndu-l pe Gusti, că „politica de altminteri ca știință este în dependență de o altă știință, de etică, căci ea nu are alt rost decît de a studia procesul de realizare a valorilor indicate de etică"[260]. Ni se pare însă că această concepție a fost depășită de P. Andrei prin cea menționată mai sus, afirmată în a sa *Sociologie generală*.

Concepția lui *Traian Brăileanu*[261] se situează, într-un sens, la antipodul celei gustiene. El se află atît sub influența pozitivismului, vechi și nou (Comte și Mach), cît și sub aceea a teoriilor lui Gumplowicz, Mosca, Pareto și Max Weber. El se reclamă de la direcția „realistă" în știința politică, care s-a manifestat în opoziție deschisă cu concepția juridică a statului (și citează polemica vehementă a lui Gumplowicz cu Jellinek); această direcție, spune Brăileanu, „poate fi descoperită în toate țările civilizate ca o reacție împotriva teoriilor juridice raționaliste, pe de o parte și a «speculațiilor sociologice», pe de altă parte". El explicitează chiar bagajul teoretic-ideologic al direcției la care aderă, cînd o caracterizează prin „susținerea inegalității naturale în societate și mai ales în stat; afirmarea dependenței structurii statelor de rasă și mediul geografic; afirmarea că statul e produsul luptelor dintre comunități", e mai mult rezultatul luptelor între rase decît între clase sociale (p. 14). Brăileanu numește făuritorii și principalii exponenți ai acestei direcții (Gobineau, Gustave le Bon, H. St. Chamberlain, Hans F.K. Günther, Ratzenhofer, Gumplowicz și mai ales Max Weber, G. Mosca și V. Pareto), printre care descifrăm reprezentanții rasismului, darvinismului social și ai elitismului politic. Prin ultimii trei autori citați, apreciază sociologul român de orientare fascistă, „știința politică intră purificată de aberațiunile teoriilor secolului al XIX-lea într-o nouă fază de dezvoltare..." (p. 15). Concepția sa despre știința politică se va înscrie, așadar, pe coordonatele trasate de predecesorii de care vorbește cu atîta adeziune și admirație.

După cum însuși declara, el urmărește să izoleze fenomenele politice de celelalte categorii de fenomene sociale, pentru a degaja „energia politică pură", adică

statul (p. XII), pentru a ajunge la conceptul deslușit al „statului" ca obiect al științei politice. „Știința politică constată existența statelor și analizează condițiile în care această formă socială se naște și se menține" (p. XIV).

Într-o expresie mai generală și într-o perspectivă mai sociologizantă, știința politică ar avea ca obiect „forma politică", care se desprinde de alte forme sociale „prin faptul că structura ei e determinată de raporturile intercomunitare, de tensiunea sau de antagonismul dintre societățile care năzuiesc a se constitui și menține ca forme autonome (suverane) față de alte societăți" (p. 18). În această formulare apare clară atît influența social-darvinismului, cît și înrîurirea lui Carl Schmitt în înțelegerea esenței politicului. Știința politică ar tinde să explice „forma politică", să degajeze legile statice și dinamice ale sistemului politic (privite din unghiul de vedere al dependenței ordinei politice interne de antagonismul extern).

Această știință politică, previne Brăileanu, va năzui să-și îngrădească bine domeniul de cercetare împotriva teoriilor umanitariste și pacifiste, împotriva concepției culturale, morale, economice etc. a „statului". El pornește deci de la o premisă net afirmată: excluderea unor teorii (mai ales umanitariste și pacifiste, și în primul rînd a marxismului) în favoarea altora, pe care le acceptă ca model. În același timp el afirmă că „toate judecățile de valoare, toate dorințele și părerile subiective, toate speculațiunile asupra evoluției omenirii vor trebui izgonite din domeniul științei politice" (p. XV). Deși născută din interese practice, politica, notează Brăileanu, și-a dobîndit rangul de știință numai prin desprinderea treptată de interesele practice nemijlocite. Știința politică va exclude din sînul său orice teorie normativă, orice preocupare de a da norme sau reguli pentru acțiunea individului într-un anumit sistem concret; ea nu va da prescripții pentru *arta de guvernare*. Dar o teorie politică normativă, o tehnică politică pentru a fi cu adevărat rațională, servind artei politice, artei guvernării, poate și trebuie să se întemeieze pe știința politică, idee care,

luată în sine, este, firește, acceptabilă. Reproșînd tratatelor obișnuite de politică faptul că, de regulă, sau confundă și identifică politica cu sociologia, sau o definesc ca artă socială, ca teorie menită să dea formule de acțiune, el pretinde de a fi trasat limite destul de lămurite între știința politică și arta politică. Într-adevăr, el separă net „știința politică" de „arta politică" (lucrarea sa e împărțită în aceste două părți distincte), intenționînd, în primul rînd, prin aceasta să opună „știința politică" a epocii imperialiste (caracterizată prin „realism") tuturor teoriilor „unilaterale" (printre care vizează în primul rînd marxismul) și utopiilor (marxismul e prezentat tot ca o „utopie raționalizată"). Știința politică este, după Brăileanu, cea mai importantă știință socială particulară; ea are raporturi strînse cu toate științele care se ocupă de om. În jurul ei se grupează o serie de științe auxiliare: istoria politică, geografia politică, economia politică, psihologia politică etc., iar cea mai apropiată știință auxiliară a ei este antropologia politică (menită să evidențieze importanța rasei ca factor politic). Considerațiile sale epistemologice sînt plasate, după cum s-a putut constata, într-un context ideologic net reacționar, rasist, antimarxist, care anunță pe viitorul doctrinar fascist.

În separarea netă a elementului explicativ de cel normativ, operată de Brăileanu (prezentă, cum se va vedea, ca tendință și la unii politicologi contemporani din țările occidentale), se îmbină neînțelegerea elementară a specificului politicii cu ipocrizia obiectivistă ridicată la rangul de postulat epistemologic fundamental; propriul său exemplu o confirmă.

Petre Ghiață s-a apropiat de aspectele teoretice ale domeniului politicii atît prin lucrarea ale cărei idei le vom comenta[262], cît și prin altele (de pildă o sinteză eclectică privind problema claselor sociale); el este și autorul unei istorii a doctrinelor politice, fără valoare științifică însă și la nivel de popularizare. În *Arta politică*, P. Ghiață abordează probleme privind statutul și funcțiile științei politice, ceea ce ne-a determinat să-l alăturăm autorilor analizați.

În problema obiectului științei politice, formulările sale nu sînt riguros consecvente: într-o perspectivă mai mult antropologică, el definește întîi obiectul de cercetare al politicii ca fiind „omul în raporturile sale cu mediul ambiant; mediul organizat însă, sub forma entității—stat"; cu alte cuvinte, raporturile dintre individ și stat (p. 7). Într-o altă formulare, mai cuprinzătoare și, socotim, mai inspirată, el vorbește de cercetarea structurii, genezei și funcției fenomenelor politice (p. 8). Știința politică studiază atît prezentul, pe baza observațiilor nemijlocite, cît și trecutul, prin medierea materialului istoric oferit mai ales de istoria politică. „Politica — ca orice știință, fără a avea rigurozitatea științelor exacte — explică ceea ce este, deducînd cauzal succesiunea fenomenelor; desprinde însă probabilități pentru aspectul și dezvoltarea lor ulterioară" (p. 7—8). Știința politică înregistrează deci și explică prin cauze, prin descifrarea succesiunilor cauzale, dar, cum se va vedea și mai departe, ea nu ajunge la formularea legilor; de aceea „probabilitățile" previziunii ne apar destul de nesigure. Tributar unei prejudecăți aproape generalizate (care mai este activă și astăzi, fiind intens alimentată de neopozitivism), după care domeniul legitim al judecăților de valoare ar fi exclusiv acela al eticii, Ghiață subliniază foarte net că știința politică nu formulează în nici un chip judecăți de valoare, „impietînd domeniul eticei". În acest sens, exemplifică el, știința politică nu prețuiește oligarhia sau detestă democrația și viceversa; „Ea constată modul lor de formațiune, rolul, trasează normele (!), după care evoluează și încearcă să le fixeze caracteristicile, diferențiindu-le" (p. 8). În această perspectivă, partidele și oamenii politici trebuie să apară cercetătorului „ca simple instrumente", prin care viața politică își exprimă și înfăptuiește imperativele. Asupra acestor instrumente, „în strict obiectivism" (adică obiectivitate vrea să spună), știința nu face nici un fel de aprecieri, favorabile sau nefavorabile, ci le subliniază fizionomia, reliefînd-o cît mai exact.

Întemeindu-se pe această metodă „obiectivă", știința politică poate formula o serie de *principii* călăuzitoare pentru cei care activează în mediul politic-social. Aceste principii, spune Ghiață, n-au „rigiditatea" (poate rigurozitatea) și valoarea practică, care sînt proprii legilor ce guvernează lumea științelor exacte; „principiile politice sînt regizate de un accentuat relativism" (p. 8). De aceea „misiunea lor în aplicațiunile vieții practice" constituie o adevărată artă, *arta politică*. Prin urmare, știința politică nu accedă la descoperirea și la formularea legilor domeniului pe care îl cercetează (dacă piedica stă în natura obiectului cercetat sau în specificitatea cunoașterii, autorul nu ne spune); ea poate elabora doar principii, mai puțin sigure și eficiente decît legile științelor exacte. Dincolo de nota sceptic-indeterministă a afirmațiilor, remarcăm și denunțăm o confuzie, care ni se pare fundamentală: se identifică legile obiective ale domeniului politic, ca sferă a socialului, cu principiile *acțiunii* politice, care, în realitate, trebuie să se întemeieze pe legile descifrate ale funcțiunii și dezvoltării politicului. În formularea autorului, arta politică urmărește să dezvolte la maximum însușirile individuale în cadrul colectivității și să asigure un „plus" de bunăstare (sub toate raporturile, dar mai ales cel economic) *condițiilor prezente*, formulare anistorică și idealizantă, dar care, totuși, nu este prea departe de sesizarea elementului central al funcționalității sistemului politic, așa cum este el conceput și de unii autori contemporani.

În măsura în care P. Ghiață consideră că spre a-și îndeplini sarcina explicativă știința politică desprinde fenomenele politice din cadrul social general, rezultă că pentru el ea este o știință particulară; el subliniază de asemenea contingențele firești ale acesteia nu numai cu istoria politică, ci și cu geografia, antropologia, economia, dreptul și psihologia. În sfîrșit, menționăm ideea implicită privind distincția dintre știința politică și ideologia politică: dacă prima, cum s-a văzut, tinde să înregistreze și să explice realitatea politică trecută și prezentă, degajînd principii menite să orienteze și să fundamenteze, prin intermediul artei politice,

acțiunea politică, a doua urmărește să justifice din punct de vedere logic rezultatele unei acțiuni sociale desfășurate de un partid politic sau „să dea siguranță serierii logice a unor consecințe viitoare, avînd geneza în actualitate" (p. 38).

Filozof, sociolog, dar în primul rînd un eminent jurist și epistemolog al științelor juridice, *Mircea Djuvara* n-a omis din preocupările sale nici știința politică. Kantian fervent, criticismul l-a orientat spre analiza fină și profundă a specificității cunoașterii juridice, spre circumscrierea raporturilor dintre drept, sociologie și politică. În același timp însă, spiritul kantian l-a îndrumat, în definirea și aprecierea acțiunii politice și a dreptului, să exprime mai mult deziderate abstracte sau imperative morale decît realitatea lor socială contradictorie.

Convins fiind de legitimitatea și de necesitatea științei politice, Djuvara remarca cu amărăciune că în timp ce în alte țări i se acordă o mare importanță, existînd catedre speciale de politică generală, în universitățile noastre elementele acestei discipline se predau doar incidental, în legătură cu alte ramuri ale științelor juridice sau ale sociologiei. Pentru juristul român, obiectul științei politice îl reprezintă *acțiunea politică*, acțiune prin excelență colectivă, socială, care se realizează în cadrul ideii de stat. Această acțiune se definește prin scopul ei: ea pregătește și realizează o serie de norme generale care trebuie să servească drept fundament al organizării statului, iar așa-zisele lupte politice au ca obiect tocmai întocmirea acestor norme de *conducere* (adică a legilor); ea adaptează apoi normele astfel stabilite la cazurile și la nevoile diurne, exercitînd prin aceasta o acțiune de supraveghere a organelor însărcinate cu aplicarea legilor. „Știința politică — conchide el — trebuie să degajeze regulile generale ale unei asemenea acțiuni politice, cunoscînd că ea presupune și are ca obiect realitățile sociale, cu care lucrează și pe care caută să le îndrepte"[263].

În definirea noțiunii de acțiune politică s-au degajat pînă acum trei elemente: acțiunea, ca element dinamic; societatea, ca element cu care sau asupra căreia

se lucrează; normele de conducere în stat sau elementul juridic, cu caracter static. Pe baza acestora Mircea Djuvara operează distincția la nivelul obiectului dintre știința politică (acțiunea), știința juridică (normele) și sociologia (realitățile sociale). El subliniază că și obiectivele lor sînt distincte; cu toate acestea, în planul respectiv există interacțiuni semnificative: dreptul, tocmai pentru că reprezintă mijlocul realizării idealurilor morale pe care politica le pune în evidență, trebuie să fie, într-un sens, scopul și izvorul acțiunii politice, iar definirea dreptului devine astfel o primă sarcină a științei politice (p. 13).

Perspectiva filozofică kantiană îi închide lui Djuvara, cu toate preocupările sale sociologice, orice cale spre luarea în considerare a criteriului de clasă sau, într-un cadru mai larg, chiar a unei referințe la stratificarea socială în determinarea și organizarea puterii politice. În viziunea sa, acțiunea politică astfel definită are în vedere idealurile morale de perfecționare, care întruchipează, în ultimă analiză, scopul fundamental al întregii activități umane, individuale și colective. Dar aceste idealuri sînt istoricește și socialmente variabile, relative. De aceea scopul acțiunii politice trebuie să se modeleze după realitățile sociale, avînd însă totdeauna în vedere realizarea idealurilor celor mai înalte de morală și justiție, altfel această acțiune rămîne o simplă expresie a forței brutale și nu poate avea nici o legitimitate. Dincolo de carențele teoretice și metodologice sugerate, nu putem totuși să nu subliniem faptul că, în timp ce se pregătea ascensiunea fascismului, iar pozitivismul și formalismul juridic îi va da și girul, juristul român promova o astfel de înțelegere umanistă a rosturilor politicii, bineînțeles într-o formulare normativă. Urmărind aceste idealuri, acțiunea politică trebuie să realizeze noi forme juridice și noi construcții sociale, înscriindu-se cu consecvență pe linia progresului istoric. Și tocmai aici intervine și rolul practic al științei politice ca știință a acțiunii politice.

Idealurile înseși, în măsura în care variază cu realitățile sociale, sînt în orice loc și în orice moment

originale și unice: concepția școlii jusnaturaliste despre existența unei legislații universale și necesare pentru orice țară și orice timp este fundamental greșită. De aceea legile și instituțiile trebuie să fie adecvate structurilor sociale, credințelor morale colective, conștiinței sociale. Și Djuvara previne asupra contradicțiilor și consecințelor pe care le pot genera fenomenele de altoire forțată a unor instituții înaintate unor populații cu structuri sociale și mentalități înapoiate. Aici intervine rolul *artei politice* de a realiza concordanța dintre aceste elemente, dar nu o concordanță statică. „Efortul politicii trebuie să fie să perfecționăm instituțiunile, dar pentru aceasta să perfecționăm progresiv și mentalitatea respectivă" (p. 22). Arta politică, ca acțiune adecvată la condițiile istorice concrete și, concomitent, la cerințele progresive ale idealurilor morale și de justiție, trebuie să fie întemeiată de știința politică, examen sistematic al acțiunii politice și degajare de reguli care s-o orienteze. Pentru că, sublinia profesorul de la Facultatea de drept din București, ca un protest, parcă, față de prea cunoscutele practici politice ale cîrmuitorilor vremii, „politica nu este satisfacerea de interese personale și nici un chaos în care oricine este îndreptățit a face orice și prin orice mijloace, ci este, dimpotrivă, acțiunea pentru realizarea unei înalte misiuni morale, care trebuie să corespundă cu misiunea poporului respectiv, cu sentimentul lui adînc de justiție și moralitate" (p. 25).

În intenția de a opera delimitările de rigoare între unghiurile de analiză și atitudinile metodologice proprii sociologiei, dreptului și științei politice, Mircea Djuvara pornește de la faptul, subliniat, că acțiunea politică se înscrie obligatoriu în cadrul statului. Dar statul este studiat de o disciplină care poartă numele de „teorie generală a statului" (după tradiția germană menționată: *allgemeine Staatslehre)*, una dintre disciplinele cele mai însemnate care, spune Djuvara, stă la baza sociologiei, a dreptului și a politicii. Interesantă și plină de urmări este sublinierea sa că această disciplină poate fi și este, în fapt, concepută din trei puncte de vedere deosebite: sociologic, juridic și

politic. În ce constă specificitatea acestor puncte de vedere? Punctul de vedere *sociologic* își interzice orice fel de apreciere (juridică sau politică); studiind realitățile sociale, el se mărginește la a le constata, fără să-și permită a judeca ce este just, moral sau eficace. Tot așa este studiat statul, afirmă în continuare, și din punct de vedere statistic sau demografic, etnografic sau chiar politic (lăsînd astfel să se înțeleagă legitimitatea unei sociologii politice). De îndată ce se depășește însă simpla constatare și începe *aprecierea*, se trece de la punctul de vedere sociologic la cel politic sau juridic. Importantă este, de asemenea, mențiunea că punctele de vedere politic și juridic trebuie să pornească de la cel sociologic, care le întemeiază, pentru că „a judeca ceea ce trebuie să fie fără a ști ce este, fără a ști ce mijloace avem la dispoziţiune pentru ca să realizăm ce trebuie este o aberaţiune" (p. 24). Între punctul de vedere juridic și cel politic propriu-zis există însă, cu toată apropierea pe care o impune atitudinea lor apreciativ-normativă, și o deosebire: punctul de vedere *politic* caută să fixeze regulile din perspectiva dinamică a acțiunii, pe cînd *dreptul* reprezintă considerarea statică a acelorași norme odată cristalizate, instituționalizate juridic. O notă nouă adaugă în caracterizarea modalității specifice a științei politice cînd, folosind o comparație între aceasta și știința statului prin analogie cu științele biologice, el precizează că știința statului ar echivala cu anatomia societății, pe cînd știința politică ar reprezenta fiziologia societății omenești. În concepția lui Mircea Djuvara, știința politică este o știință prin excelență normativă și practică (mai bine zis praxiologică), urmărind să degajeze regulile acțiunii politice.

Merită de asemenea, credem, să fie măcar amintite considerațiile sale privind dialectica idealului și realului, a absolutului și relativului în planul acțiunii politice și în planul cunoașterii ei. O cunoaștere integrală și perfectă, adică o cunoaștere absolută a lumii (inclusiv a celei politice) este o imposibilitate absolută. Ea este un ideal a cărui realizare asimptotică e dată de realizările dobîndite prin dezvoltarea progresivă,

niciodată încheiată, a adevărurilor. La fel, idealul de justiție care orientează acțiunea politică este un punct de convergență ideal spre care tind toate străduințele conștiente, dar care, ca atare, nu se realizează și nu se poate realiza niciodată, pentru că în ansamblul elementelor complexe ale realității sociale apar totdeauna date noi, aspecte noi, nuanțe noi, care se amplifică cu cît știința va fi mai dezvoltată. Condiția esențială a cercetătorului științei politice (pe care o acceptăm, pentru că corespunde spiritului dialecticii marxiste) este să nu creadă niciodată că deține adevăruri absolute. Întotdeauna adevărul în politică, ca și în științele exacte, este relativ, perfectibil, iar idealul spre care tinde progresul este numai un punct ideal de convergență, cum este și idealul de cunoștință integrală, care niciodată nu se va realiza efectiv. De asemenea, niciodată nu se va putea realiza idealul de justiție în integralitatea lui, dar el impune întregii activități umane, și în special activității politice, toate eforturile posibile ca pe baza realităților sociale să tindem cel puțin spre acest punct inaccesibil care stă în idealul nostru rațional (p. 30). În această dialectică înscrie, cu subtilitate, Mircea Djuvara finalitatea științei politice.

29. Am lăsat la urmă incursiunea în istoria genezei și dezvoltării științei politice nord-americane, pentru a putea insista ceva mai mult asupra ei; și facem acest lucru cu convingerea că o astfel de analiză este utilă, avînd în vedere atît particularitățile acestui proces, cît mai ales influența pe care știința politică americană a avut-o asupra dezvoltării celei europene după al doilea război mondial.

Unii politicologi sînt înclinați să vadă în știința politică americană *(political science)* un fenomen „unic în istoria intelectuală a Occidentului prin dimensiunile sale, conținutul său și metoda sa"[264]. Specialiști din diferite țări subliniază pionieratul americanilor în statornicirea noilor tendințe proprii științei politice occidentale contemporane, precum și faptul că, în cadrul acesteia, știința politică americană ar

reprezenta sectorul cel mai avansat și mai dinamic al analizei politice[265].

În dorința de a i se făuri o istorie cît mai bogată, unii împing originile științei politice americane pînă la cunoscuții *founding fathers* ai S.U.A. Se subliniază astfel că încă în 1774 John Adams, care avea să devină al doilea președinte al S.U.A., vorbea de „divina știință despre politică", că Th. Jefferson, care a fost al treilea președinte al statului, recomanda opera *De l'esprit des lois* a lui Montesquieu pentru înțelegerea „științei despre guvernămînt", că A. Hamilton socotea în *The Federalist* (9) „marea reformă a științei politicii" ca una dintre garanțiile împotriva naufragiului tinerei ordini republicane, că, în sfîrșit, primul dintre președinți, George Washington, adresîndu-se Congresului în problema universității naționale, sublinia că „instruirea tineretului în știința politică a guvernămîntului" trebuie să fie o sarcină fundamentală a unei astfel de instituții[266]. Mai mult, s-a afirmat chiar că *The Federalist Papers* nu sînt doar agitație sau doctrină politică, ci ar reprezenta „cea mai importantă operă de știință politică ce s-a scris în S.U.A."[267]. În realitate, glorioasa epocă a „fondatorilor" a generat importante doctrine politice, cu mare înrîurire asupra structurii și vieții politice a statului nord-american, dar nu încă și o preocupare sistematică pentru studiul fenomenelor politice.

Începuturile științei politice americane trebuie plasate în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, cînd s-au și înființat în universități din S.U.A. primele „departments of political science". Contextul general social-politic în care acestea se afirmă e dat de trecerea capitalismului american în stadiul imperialist al dezvoltării sale, stadiu marcat de activizarea maselor în lupta împotriva monopolurilor, de intensificarea activității partidelor politice, de dezvoltarea mijloacelor de informație și de lărgirea informației însăși în scopul prelucrării sistematice a maselor, de creșterea preocupării guvernanților pentru eficacitatea conducerii politice și administrative, de lupta ideologică crescîndă. În acest cadru general s-au manifestat

și împrejurări particulare care au grăbit procesul, imprimînd științei politice americane unele trăsături specifice.

Se știe că în S.U.A. nu a existat o tradiție puternică de filozofie politică, similară celei din țările vest-europene, care ar fi putut frîna tendința spre orientarea empirică în studiul fenomenelor politice. În același timp, caracterul privat sau municipal al universităților americane le-a ferit de a deveni prizonierele unor tradiții rigide. La aceasta se adaugă și un alt fapt de natură asemănătoare: facultățile juridice, deși originar influențate de modelul german, n-au avut în universitățile americane acea situație dominantă care să le permită să absoarbă preocupările de politică și știință socială; mai degrabă s-ar putea vorbi, mai ales în deceniile următoare, de fenomenul invers al absorbirii disciplinelor juridice de către știința politică și disciplinele sociologice. Declinul influenței facultăților juridice, cum remarcă și H. Lasswell, a lăsat spațiul liber pentru afirmarea și ascensiunea științelor sociale și a studiului despre politică și *government*[268].

Afirmarea științei politice trebuie pusă totodată în legătură cu puternica mișcare de reformă, care viza perfecționarea, purificarea (sau „moralizarea") și reorganizarea instituțiilor sociale, politice și administrative, în condițiile în care viața publică americană devenise terenul comod și profitabil de manifestare a aventurierilor și incompetenței, a *bossism*-ului și a corupției[269]. Așa-numiții *muckrakers** au înfierat corupția și au atras atenția asupra discrepanței fatale dintre ideologia democratică și realitatea social-politică. Așadar, considerente social-politice și pragmatice, reformatoare și, mai ales, nevoia creării de cadre politice și pentru administrație au împins spre studiul politicii.

Pe de altă parte, dezvoltarea științelor naturii și creșterea popularității lor au impus treptat tipul empiric al cercetării cu metodele sale predominant cantitative, au stimulat procesul de integrare și de diferențiere a științelor și în domeniul socialului, au facilitat transferul de metode și tehnici de cercetare. De aici și tendința, pe care o vom întîlni, de orientare predilectă spre metodele naturalist-științifice de cuantificare și spre o rigurozitate *free value*, eliberată de valori.

* Termenul de *muckraker* a fost aplicat de președintele Theodore Roossevelt în 1906 unui ziarist care adresa deseori acuzații de corupție funcționarilor publici.

În Occident a apărut o literatură relativ bogată care încearcă să contureze momentele principale ale istoriei științei politice americane[270]. Pentru a facilita înțelegerea sensului procesului urmărit, în examenul nostru istoric vom recurge la periodizarea efectuată de profesorii americani A. Somit și J. Tanenhaus, care s-au concentrat și în alte lucrări decît cea menționată asupra acestei probleme. Ei disting și propun cinci perioade ale acestei istorii: „preistoria" (înainte de 1880); anii de formare (1880—1903); perioada de afirmare (1903—1921); anii de mijloc (1921—1945) și perioada contemporană (după 1945). Prin aceste diviziuni cronologice, autorii nu vor totuși să sugereze că în fiecare dintre ele știința politică s-ar fi schimbat radical în raport cu perioada anterioară. Viziunea lor acceptă ideea unității dintre continuitate și discontinuitate: „Caracteristicile persistente și durabile investesc aceste perioade cu o continuitate de substrat, caracteristicile unice și speciale delimitează și identifică stadiile succesive de dezvoltare. O cunoaștere a ambelor aspecte reprezintă, sîntem convinși, cheia pentru o apreciere a situației în care se găsește disciplina astăzi"[271].

Pînă în 1880 n-a existat în S.U.A. o știință politică în sensul unei discipline reclamînd o instrucție academică; studenții americani se specializau în acest domeniu studiind, de regulă, „știința statului" în Germania. În colegiile americane, cum rezultă din datele furnizate de Anna Haddow[272], instruirea în știința politică avea un caracter omiletic; disciplina putea fi denumită *education for democratic citizenship*. Schimbarea acestei stări de lucruri este legată de numele lui John W. Burgess, apreciat de unii drept „pă-

rintele" ştiinţei politice americane*. Plecat în 1871 la studii în Germania (la Göttingen şi la Berlin), el îşi dă seama aici de superioritatea sistemului universitar german şi de carenţele celui american. Reîntors în S.U.A., propune, întîi la Amherst, unde profesează, şi apoi, respins fiind aici, la Columbia, unde a plecat în 1876, un program de instruire universitară în ştiinţa politică, inspirat de modelul german. În iunie 1880 conducerea Colegiului din Columbia a autorizat înfiinţarea unei *Şcoli de ştiinţă politică*. Această şcoală a oferit primul program universitar de ştiinţă politică din S.U.A. şi a avut un rol formativ în dezvoltarea acestei discipline. Nu trebuie să ne închipuim totuşi acest program ca avînd o orientare fermă şi cu atît mai puţin autonomă. Concepţia care-l prezidează este în bună măsură tributară şcolii istorice şi ştiinţei statului din Germania, iar mai tîrziu şi modelelor „realiste" engleze. Burgess însuşi s-a străduit să imprime ştiinţei politice (deşi el uneori folosea şi pluralul de ştiinţe politice, după practica franceză a vremii), o orientare interdisciplinară. În mod deosebit accentuează el necesitatea pregătirii istorice: „După noi, istoria este cheia pregătirii pentru studiul ştiinţelor juridice şi politice. Prin ea noi căutăm să găsim originea, să urmărim dezvoltarea şi să înţelegem sensul principiilor şi instituţiilor noastre juridice, politice şi economice".

Anii (1880—1903) în care ştiinţa politică se structurează ca disciplină independentă marchează, ca urmare directă a reorganizării învăţămîntului, şi o reorientare a ştiinţelor sociale, în sensul constituirii unor ramuri cu specializare sporită. Aceasta s-a evi-

* În privinţa aprecierii lui Burgess, apar în literatura americană unele accente contradictorii. În amintirea multora el a rămas doar ca un germanofil ridicol de fanatic. Ca o reacţie la această tendinţă de subapreciere, autorii citaţi ajung la o supraapreciere, nu atît a înrîuririi sale asupra ştiinţei politice americane, cît a valorii intrinseci a operei sale, cînd afirmă: „Aspiraţiile sale pentru o politică ştiinţifică, disponibilitatea sa pentru metoda ştiinţifică, insistenţa sa asupra unei orientări larg interdisciplinare şi interesul său pentru teoria sistematică indică un nivel rareori depăşit din vremea sa pînă în prezent" *(Op. cit.*, p. 3).

denţiat şi în crearea unor noi asociaţii profesionale: Asociaţia istorică americană (1884), Asociaţia economică americană (1885), Asociaţia statistică americană (1888), Academia americană de ştiinţă politică şi socială (1889), Societatea sociologică americană (1903) şi Asociaţia americană de ştiinţă politică (1903). În fiecare caz, naşterea asociaţiei a fost întovărăşită, fie imediat, fie la scurtă vreme după aceea, de apariţia unei reviste oficiale de studii.

Pentru ştiinţa politică aceşti ani au constituit o perioadă de expansiune şi dezvoltare; prestigiul disciplinei a crescut o dată cu operele unor Woolsey, Wilson, Burgess, Willoughby, Lowell, Dunning şi Goodnow. Dar, înainte de orice, aceasta a fost o perioadă de formare a disciplinei. Dovada o reprezintă în primul rînd neînţelegerile şi tatonările în problema obiectului, statutului şi metodelor acesteia. Încă în 1886, Munroe Smith, unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Burgess, se plîngea că termenul „ştiinţă politică" are o accepţie foarte vagă, iar cîţiva ani mai tîrziu istoricul englez Morse Stephens, care a predat doi ani la Cornell University, relata că n-a găsit în S.U.A. pe cineva care să-i poată spune precis ce era ştiinţa politică.

„Fondatorii" nu s-au dăruit prea mult preocupărilor de definire a obiectului disciplinei: mulţi erau încă mulţumiţi să citeze formula de provenienţă germană, care identifica ştiinţa politică cu ştiinţa statului; alţii însă au propus, la rîndul lor, definiţii care n-au întrunit o audienţă mai largă. Astfel, într-un manual cunoscut, Crane şi Moses susţineau că ştiinţa politică este alcătuită din două ramuri: prima, politica analitică sau politica-ştiinţă, se ocupă cu dezvoltarea şi structura statului ca „un organism pentru concentrarea şi distribuirea puterii politice a naţiunii"; a doua, politica practică sau politica-artă, se interesează de motivele şi de scopurile politice, stabilind ceea ce statul ar trebui să facă[273]. Woolsey, într-un volum tot atît de larg folosit în epocă, practică o distincţie similară: o ramură, teoria politică, ia în considerare „na-

tura și funcțiile comunităților politice, relațiile fundamentale dintre guvern și popor"; a doua, politica practică, se preocupă de căile prin care „scopurile" proiectate în existența statului pot fi cel mai bine atinse[274].

Pe baza unei distincții între ceea ce astăzi se referă de obicei la comunitatea politică, la regimul politic și la administrația în domeniul puterii, Burgess se pronunță pentru o diviziune tripartită. El distinge astfel știința politică propriu-zisă (care se ocupa de comunitatea politică) de dreptul constituțional (preocupat de regimul și de regulile jocului) și de dreptul public(ocupîndu-se cu legislația și de politicile administrațiilor speciale)[275]. Iar Willoughby preconiza, la rîndul său, o știință politică divizată în trei secțiuni, urmărind „întîi determinarea principiilor filozofice fundamentale, al doilea descrierea instituțiilor politice sau a organizațiilor guvernamentale considerate static, al treilea determinarea legilor vieții și dezvoltării politice, a motivelor care dau naștere acțiunii politice, a condițiilor care provoacă manifestările politice particulare"[276].

Această generație de „practicieni", cum îi numesc Somit și Tanenhaus, s-a arătat preocupată mai puțin de a defini știința politică și mai mult de problema, mai practică, a delimitării ei de disciplinele înrudite și mai cu seamă de istorie. Pentru Herbert Baxter Adams, de pildă, distincția dintre cele două discipline era de ordin strict temporal: știința politică era pur și simplu istorie contemporană. Seminariile sale, ca și fiecare volum din *Studies in Historical and Political Science*, editate de el la Colegiul „John Hopkins", purtau motoul lui Freeman: „Istoria este politica trecută și politica este istoria prezentă"[277]. Într-un articol din 1896, după ce definește cele două domenii, Burgess sublinia că ele se întrepătrund atît de strîns, încît nu pot fi separate. „Separîndu-le — relevă el —, una devine un schilod, dacă nu un cadavru, iar cealaltă o iluzie". El are însă grijă să remarce că acestea nu sînt identice. Știința politică

folosește analiza istorică, pentru că ea îi procură o bază teoretică pentru organizarea datelor. Dar știința politică implică ceva mai mult decît fapte și concluzii logice despre fapte: ea conține un element de speculație filozofică, care, cînd e adevărat și corect va premerge istoriei. Cînd faptele și concluziile politice vin în contact cu rațiunea politică, ele trezesc în aceasta o conștiință a idealurilor politice încă nerealizate. Turnate în forma propozițiilor, aceste idealuri devin principii ale științei politice, apoi articole ale credourilor politice și, în cele din urmă, legi și instituții.

Au existat însă și poziții divergente. Astfel Munroe Smith respingea această afinitate cu istoria, contestînd chiar că aceasta din urmă ar fi o disciplină în sine, ci, ca și statistica, ea n-ar fi originar decît o metodă de folosit în stabilirea, asamblarea și compararea faptelor. Pentru el, conținutul științei politice se suprapune cu acela al dreptului și economiei; aceste trei domenii sînt interdependente, în așa fel încît investigarea unuia presupune și pe a celorlalte, iar deosebirea dintre ele este mai mult de punct de vedere decît de obiect. W.W. Willoughby este singurul care avansează o opinie mai apropiată de unele poziții actuale cînd subliniază că legătura cea mai strînsă se manifestă între știința politică și sociologie. Aceasta din urmă vizează „tratarea sistematică a tuturor intereselor care izvorăsc din viața omului în agregate sociale". Economia, dreptul, ca și știința politică, devin astfel subdiviziuni ale unui studiu mai larg. În cadrul acestuia, individualitatea științei politice e reliefată de faptul că numai ea se ocupă cu „societatea exclusiv din punctul de vedere al organizării sale", organizare care se realizează sub o autoritate supremă în vederea menținerii unei existențe ordonate și progresive. Așadar, obiectul științei politice și raporturile ei cu disciplinele limitrofe rămîn și pentru viitor probleme deschise.

Litigiul se extinde, cum arătam, și asupra condiției științei politice și metodelor sale. Somit și Tanenhaus relevă că în ultimul sfert al secolului al XIX-lea o

anumită formă a „scientismului"*dobîndește o popularitate crescîndă în rîndurile cercetătorilor americani din domeniul științelor sociale. Cu toate acestea, sînt relativ puțini în această epocă politicologii care se preocupă în mod expres de raportul dintre exigențele științei și studiul fenomenelor politice; unii însă exprimă o convingere destul de fermă că disciplina lor se va putea ridica la nivelul unei științe riguroase, printre aceștia în primul rînd Burgess, care recomanda ca știința politică să frecventeze metoda de cercetare „care s-a dovedit atît de productivă în domeniul științei naturii". Convins că există legi care guvernează dezvoltarea și activitatea instituțiilor politice, el sublinia că o analiză istorică-comparativă minuțioasă le-ar putea dezvălui în realitatea lor, făcînd posibilă previziunea. Considerăm însă că lucrarea sa fundamentală nu confirmă această veleitate. Concepțiile scientiste ale lui Burgess sînt împărtășite și de Munroe Smith, care socotea că disciplina satisface cele două cerințe pe care le impune știința, și anume să tindă la descoperirea adevărului și să dezvăluie legile fundamentale ale obiectului, în speță ale comportamentului politic. Un adept al scientismului a fost și Jesse Macy, care, impresionat de rezultatele dobîndite de Darwin, revendica aplicarea unei metode științifice analoge la studiul politicii. Este, credem, util să menționăm în acest context prima exprimare

* Întrucît ei atribuie termenului o accepție diferită de cea folosită de noi pe parcursul lucrării, pentru a preveni orice confuzie ne vedem obligați s-o consemnăm. Prin scientism autorii americani desemnează convingerea că metodologia, asociată de regulă științelor naturii, poate fi fructuos utilizată în abordarea problemelor de interes fundamental pentru o anumită disciplină. Această credință se întemeiază pe o serie de opțiuni axiologice, printre care centrală apare convingerea că pot fi dezvăluite regularități și legi care au o utilitate explicativă și de predicție. Printre celelalte valori asociate scientismului sînt menționate: necesitatea evitării confuziei dintre fapte, pe de o parte, și ceea ce este bine și dezirabil, pe de alta; necesitatea menținerii unei relații strînse și continue între date și teorie; necesitatea de a realiza o extremă precizie în colectarea și analiza datelor *(ibidem*, p. 27—28, *sub fine)*.

netă a exigenței separării faptelor de valori în analiza politică: Crane și Moses cereau să se tragă o „linie între ceea ce statul *este* sau, în anumite condiții, *trebuie să fie* și ceea ce statul *ar trebui să fie* și *ar trebui să facă*." O greșeală comună multora dintre lucrările curente de politică, apreciau ei, este tocmai amestecarea modului de tratare a acestor subiecte[278].

În privința metodei, ceea ce trebuie consemnat în primul rînd este asaltul îndreptat împotriva modului de tratare deductivist, apriorist, caracteristic tradiției vechii filozofii politice. Burgess și Adams au deschis calea pentru instalarea metodei istorice-comparative, preferată mai ales de specialiștii germani. Analiza istorică-comparativă a subliniat necesitatea întoarcerii spre sursele originare, promovînd și validînd tehnicile apte să dezgroape, să verifice și să evalueze documente. În același timp ea a stimulat studiul comparativ[279].

Pe la jumătatea deceniului al IX-lea, Woodrow Wilson, viitorul președinte al S.U.A., dă semnalul revoltei împotriva acestei metode. *Political scientist*-ul trebuie să se preocupe nu atît de documente și memorii, cît de evenimentele reale, de viața politică reală. Invocîndu-i pe Bagehot și pe Tocqueville ca modele, Wilson revendica un „*man of the world*" *approach*, obligîndu-l pe cercetător să frecventeze strada și locurile în care se desfășoară procesele vii ale politicii. Cărțile, spune el metaforic, să nu reprezinte decît „balastul" și nu întreg cargoul[280]. Dar acest realism rămîne un deziderat neîmplinit: opera sa *The State* este departe de a întruchipa o lucrare de știință politică „vie" și, cum cu îndreptățită malițiozitate observa Bernard Crick[281], Wilson „n-a stat niciodată nici măcar o după-amiază în balconul Senatului" pentru a scrie al său *Congressional Government*. Se pare totuși că agitația lui Wilson n-a rămas fără urmări, întrucît de aici înainte metoda istorică-comparativă se va orienta tot mai mult atît asupra vieții politice reale, cît și asupra documentelor și constituțiilor.

Toți acești primi reprezentanți ai științei politice americane considerau obiectivul lor major de natură

științifică; în același timp însă, toți au acceptat educarea tineretului pentru viața civică și participarea proprie la activitatea publică drept sarcini firești, drept responsabilități corelative. Somit și Tanenhaus apreciază ca o trăsătură caracteristică a științei politice americane faptul că „ea și-a asumat responsabilitatea pentru a transmite tineretului națiunii cunoștințele și sentimentele patriotice socotite esențiale pentru funcționarea cu succes a sistemului nostru democratic"[282], că a fost deci militant orientată spre susținerea și promovarea valorilor și practicilor sistemului politic american. În această perioadă, politicologii nu și-au pus încă problema compatibilității între obiectivul științific propriu-zis și participarea nemijlocită la acțiuni de politică programatică și practică. Revistele existente, „Political Science Quarterly" (care pînă în 1896 a fost mai mult un „organ de casă" al Școlii columbiene) și „Annals of the American Academy of Political and Social Science", acordau o atenție deosebită problemelor politice contemporane.

Încheind analiza acestei perioade, dorim să subliniem că în acești ani nu se poate vorbi, totuși, de o știință politică în sensul propriu al cuvîntului, exponenții disciplinei neînregistrînd realizări care să justifice o atare apreciere. Mai mult chiar, ei se află încă sub influența cercetătorilor englezi și mai ales germani, iar modelele invocate în favoarea înnoirii științei politice sînt tot europene. Ea este prin excelență o perioadă de căutări și meritul acestora este în primul rînd de a fi pus în lumină necesitatea unei științe politice și aportul posibil al acesteia la cunoașterea și orientarea proceselor politice.

La 30 decembrie 1903, 25 de persoane întrunite în „Tilton Memorial Library", la Tulane University, au votat înființarea Asociației americane de știință politică (A.P.S.A.); în crearea ei, un rol remarcabil au avut Jeremiah Jenks și Frank Goodnow. Acceptînd că această dată poate marca începutul unei noi perioade, nu considerăm totuși că știința politică înregistrează prin aceasta o schimbare de substanță: elementele de continuitate cu perioada anterioară sînt

mereu prezente. În concepția fondatorilor ei, constituirea asociației reprezintă „cel mai important eveniment care a avut loc în istoria studiului științific al domeniului politic în această țară". Existența asociației a adîncit procesul de instituționalizare a disciplinei, furnizînd o dovadă palpabilă pentru existența ei autonomă și a stimulat conștiința de sine a disciplinei: de aici înainte cercetătorii domeniului politic se vor considera tot mai mult *political scientists* și nu istorici, sociologi, economiști sau juriști. Pe de altă parte, ea a reușit să impulsioneze cercetarea și mai ales să-i confere o anumită factură unitară, *a common state of mind*. Convențiile anuale ale asociației, ale căror lucrări au fost o bună vreme consemnate în cunoscutele „Proceedings of the American Political Science Association", au avut, fără îndoială, un rol orientativ. Iar revista Asociației, „American Political Science Review", care și-a început apariția în noiembrie 1906, s-a impus destul de curînd, eclipsînd pe celelalte dinainte existente.

În perioada 1903—1921, anii ei de afirmare, știința politică americană înregistrează indiscutabil o dezvoltare, evidentă sub raport cantitativ în creșterea numărului politicologilor (dacă în 1904, primul ei an de existență, asociația număra 214 membri individuali și colectivi, în 1915 numărul acestora ajunsese la 1462), al catedrelor speciale în colegii și universități (în 1914 existau catedre separate de *political science* la 38 de instituții de învățămînt superior, iar la 225 erau catedre mixte, cu istoria, sociologia sau economia; în 1920 numărul catedrelor independente se ridica la 50), ca și în numărul crescînd al tezelor de doctorat susținute în specialitate. Intervine de asemenea un proces de „americanizare" a științei politice, manifestat în scăderea numărului celor ce-și fac studiile politicologice în Europa, dar mai ales în sporirea ponderii temelor de cercetare privind guvernămîntul american; accentuarea în continuare a acestei tendințe va îndreptăți mai tîrziu acuzarea științei politice americane de „parohialism".

Deşi, cum am arătat, problemele definirii obiectului ştiinţei politice şi ale raporturilor ei cu celelalte discipline rămăseseră practic nerezolvate, preocupările pentru ele sînt în aceşti ani destul de inconsistente şi de sporadice[283]. Este, poate, semnificativ în această direcţie conţinutul primului mesaj prezidenţial al asociaţiei. Preşedintele acesteia, Frank J. Goodnow, afirma că tentativa de definire a ştiinţei politice este nu numai primejdioasă, ci, chiar dacă ar fi încununată de succes, ea n-ar fi suficient de fertilă pentru a justifica cheltuiala de gîndire şi de timp necesare[284]. Această atitudine este, fără îndoială, consecinţa, unui punct de vedere pragmatist. Cu toate acestea, Goodnow revendica drept domeniu al A.P.S.A. tot ceea ce este legat de „realizarea voinţei statului" şi care nu a fost tratat de celelalte societăţi (istorică şi economică) deja existente". Este o poziţie asemănătoare aceleia care, mai tîrziu, va concepe ştiinţa politică drept o disciplină „reziduală". La următoarea adunare a asociaţiei (1905), Henry Jones Ford, specialist în politica americană, îşi îndemna colegii să-şi cantoneze investigaţiile la „statul naţional, popular al civilizaţiei Apusului"[285]. Singura tentativă consistentă de a lua în discuţie obiectul şi frontierele ştiinţei politice a fost lucrarea lui Arthur Bentley, *The Process of Government* (1908). Dar Bentley n-a fost un *political scientist* profesionist; el nu era nici măcar membru al A.P.S.A. Cunoscutul sociolog pragmatist aparţine grupului de „realişti" care s-a ridicat cu hotărîre împotriva literaturii formaliste a perioadei. Scopul lucrării sale, în formularea lui Bentley, era de „a modela un instrument". Dar analiza caustică a ştiinţei sociale din vremea sa, cuprinsă în primele capitole, semăna, cum remarcă Somit şi Tanenhaus, mai mult cu „un proiect de demolare". Ştiinţa politică a timpului este considerată pretenţioasă, formalistă, „moartă", literalmente moartă, accentua Bentley, pentru că ea a ocolit „structura centrală a obiectului ei firesc: activităţile care reprezintă politica". Materia primă cu care trebuie să opereze cercetătorul politicii este activitatea; dar

aceasta nu poate fi înţeleasă în perspectiva individului, ci numai în aceea a grupului. „Marea sarcină" a ştiinţei politice este, aşadar, studiul „grupurilor politice", căci „nu există fenomene politice în afara fenomenelor de grup"*. Poate că alte grupuri (economice de pildă) au o pondere mai mare în viaţa socială, dar caracteristica grupurilor politice — ele sînt într-un grad înalt diferenţiate, au o strînsă conexiune cu ideile şi cu reacţiile afective ale oamenilor şi reprezintă activitatea de grup „în forma ei cea mai manifestă, palpabilă şi mensurabilă" — obligă să li se acorde prioritate în cercetare. Dar ce este un grup politic? La această legitimă întrebare Bentley dă un răspuns... tautologic: grupuri politice sînt „grupurile care apar în politică" şi care se angajează în „acţiunea politică". În spatele fiecărui grup stă însă un interes şi interesul este „echivalentul unui grup"**. Cum fiecare grup de interes exercită o „presiune" în favoarea interesului său, fiecare grup de interes este, în chip latent sau activ, un grup de presiune. Orice comportament politic provine din acţiunile şi din interacţiunile grupurilor de interes (presiune) din interiorul şi din afara structurii formale a guvernului şi a partidelor. Numai prin studiul acestui tip de grupuri, conchide Bentley, poate pătrunde disciplina în esenţa vieţii politice, făcînd totodată posibilă generalizarea procedeelor cuantificării.

Radicala reconstrucţie a ştiinţei politice propusă de Bentley a fost întîmpinată cu reacţii diferite: dacă unii au apreciat caracterul ei realist şi stimulator pentru gîndire, alţii au considerat-o prea novatoare şi

* Nu se poate contesta, credem, o anumită influenţă din partea marxismului asupra lui Bentley în considerarea politicii ca proces rezultînd din interacţiunea grupurilor sociale şi în sublinierea condiţionării social-economice a intereselor politice ale acestora.

** Este interesul responsabil de existenţa grupului sau grupul este responsabil de crearea interesului? „Nu ştiu ori mi-e perfect egal", răspunde Bentley. E suficient să se ştie că grupul de interes este „materia noastră primă şi treaba noastră este să ţinem ochii aţintiţi asupră-i". Aşadar, grup, interes, grup de interes sau interes de grup sînt pentru el acelaşi lucru.

prea complexă pentru a-și găsi imediat aplicare, iar alții, în sfîrșit, nu s-au arătat deloc entuziasmați. Influența ei s-a exercitat abia după 1950, cînd tezele sale au fost reenunțate de David Truman, dar acum era prea tîrziu pentru o reorientare a științei politice în sensul dorit de el. Deși multă vreme uitat sau neglijat, Bentley este astăzi, cum remarcă și C.J. Friedrich[286], tot mai mult considerat ca adevăratul făuritor al metodei analizei cantitative în știința politică occidentală.

Ceea ce caracterizează știința politică din această perioadă este în primul rînd preocuparea pentru descrierea, adesea extrem de bogată în detalii, a structurilor și a proceselor guvernamentale formale. Altă trăsătură tipică o constituie regresul interesului pentru teoria politică. Deși manualele de știință politică conțineau aspecte ale problemei (originea, natura, evoluția, sfera de activitate și scopurile statului), puține dintre lucrările citate erau scrise de americani, și acestea (mai ales ale lui Burgess și Willoughby) datau din perioada anterioară. O analiză a conținutului revistelor de specialitate din acești ani confirmă același lucru[287].

Cu excepțiile menționate, la care am putea adăuga lucrarea lui Charles E. Merriam *Primary Elections* (1908), se poate aprecia că în această perioadă știința politică tinde să fie predominant juridică, descriptivă, formalistă, conceptual sterilă și lipsită de suficiente date empirice, fiind departe de ceea ce preconiza Burgess sau de ceea ce vor revendica promotorii „noii științe a politicii".

Dacă sub raportul metodei, în perioada anterioară, analiza istorică-comparativă, abia instalată, s-a văzut supusă tirului realiștilor, studiul tipic pentru un politolog american de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, și încă destul timp după aceea, uza puțin de metoda istorică-comparativă, dar și de modul de cercetare reclamat de „realiști". Osanale se cîntau „realismului" destul de des; în schimb, eforturile de a descifra date precise despre comportamentul politic real erau mult prea rare. Astfel că tipice pentru

studiul politologic în această perioadă devin descripția rutinieră și analiza „pedestră" a structurilor și a proceselor politice formale, bazate mai ales pe izvoarele și pe dările de seamă oficiale cele mai ușor accesibile. Așa se explică de ce o temă comună e prezentă în cele trei mari discuții metodologice ale perioadei, oglindite în mesajele prezidențiale adresate de „seniorii realiști ai disciplinei", cum îi numesc Somit și Tanenhaus pe Bryce, Lowell și Wilson. De englezul Bryce — al patrulea președinte al A.P.S.A. — ne-am ocupat în paragraful consacrat evoluției științei politice din Marea Britanie. Succesor al lui James Bryce la conducerea asociației a fost prietenul acestuia A. Lawrence Lowell, autor al unor opere reprezentative: *Governments and Parties in Continental Europe* (1897) și *Government in England* (1908), care au multe trăsături comune cu lucrările menționate ale lui Bryce. La acestea trebuie să adăugăm *Oscillations in Politics* (apărută în „Annals...", vol. 12 (1898), p.69—97), considerată a fi prima aplicare reușită a statisticii la datele politice în scopuri analitice, și o lucrare devenită clasică pentru americani, *Public Opinion and Popular Government* (1913), care, cum spune Merriam, a pus bazele pentru „aplicarea psihologiei la noua politică"[288] și care-l consacră pe Lowell, după expresia lui B. Crick, drept „părintele analizei opiniei publice". În ciuda acestor realizări, subliniază Somit și Tanenhaus, Lowell concurează cu Burgess la trista situație de a fi „oamenii uitați" ai disciplinei[289].

Mesajul prezidențial al lui Lowell din 1909 este pentru acea vreme un interesant eseu de metodologie[290]. El insistă în primul rînd asupra unei probleme abordate și de Bryce: necesitatea de a studia scopurile reale pe care le servesc diferitele instituții politice. Prin „fiziologie" Lowell înțelegea aproximativ ceea ce astăzi se numește funcționalism, fiziologia ocupîndu-se cu funcțiile organelor. Aplicată la știința politică, metoda „fiziologică" ar trebui să stabilească ceea ce organele politice „fac în realitate" și nu ceea ce acestea „au intenția sau se presupune că fac". Recla-

mînd o mai realistă abordare a politicii, el reproșa politicologilor contemporani că se lasă prea mult absorbiți de ceea ce ar trebui să se întîmple, în loc să studieze ceea ce se petrece efectiv, și că, chiar cînd ei conced să se ocupe de fapte, o fac la o scară limitată și mai ales desconsiderînd condițiile reale complexe în care acestea au avut loc. Ca urmare, prea adesea structurile formale existente descrise erau de fapt „simulate", iar descripțiile rezultate mai degrabă escamotau decît clarificau modul real de funcționare a instituțiilor. Cercetarea unei instituții trebuie, așadar, să urmărească atît modul ei real de funcționare, cît și structura sa formală.

Lowell recomanda o mai largă folosire a statisticii, care, deși „proverbial înșelătoare", reprezenta un inestimabil instrument „atît pentru descoperirea de fapte noi, cît și pentru verificarea faptelor obținute prin alte mijloace". De asemenea, el sublinia că studiul politologic nu trebuie să se limiteze la acțiunile și la factorii pur politici, ci să se extindă și asupra unor alte domenii pe care politica le influențează și controlează ori din partea cărora suferă la rîndu-i influențe. Multe dintre ideile lui Lowell sînt, firește, interesante și moderne în substanța lor, mai ales pentru perioada respectivă: distincția operată între structură și funcție, preocuparea sa pentru perfecționarea terminologiei, orientarea spre predicție și cuantificare, injoncțiunea de a se studia comportamentul politic și nu numai instituțiile, teza că politicul nu se limitează la ceea ce este pur guvernamental sau doar evident politic. Totodată el se pronunță în favoarea cercetării „pure" și împotriva celei „aplicate": respingînd tipul de cercetare orientat de „utilitatea nemijlocită", Lowell vede misiunea politicologului în „a descoperi principiile care guvernează relațiile politice ale omenirii și de a transmite aceste principii oamenilor care vor fi în poziția de a exercita o înrîurire asupra celor ce vor urma"; este, fără îndoială, o concepție rezonabilă asupra normativității politologice. În sfîrșit, formulînd cerința obiectivității, Lowell ține să prevină împotriva prejudecăților subiective care pot să

vicieze observația și rezultatele acesteia; el neagă totuși că o știință politică pe deplin „obiectivă" ar fi posibilă și, în consecință, chiar dezirabilă. Așa cum s-a remarcat, Lowell poate fi socotit, alături de Merriam, ca părinte al „noii științe a politicii" din deceniul al treilea și, printr-o latură a operei sale, chiar ca „naș intelectual" al curentului behaviorist actual. Cu atît mai surprinzător apare declinul reputației sale în rîndurile politicologilor americani contemporani.

Woodrow Wilson a condus asociația în 1910, în același an deci cînd a fost ales guvernator de New Jersey. Mesajul său este o pledoarie pentru o știință politică „realistă"[291]. Sarcina *political scientist*-ului era, în optica sa, „observația precisă și detaliată a proceselor prin care lecțiile experienței sînt aduse în cîmpul conștiinței, transpuse în scop activ, supuse scrutinului discuției, cercetate cu de-amănuntul și în cele din urmă redate în forma determinată a legii". Pentru a îndeplini această sarcină, cercetătorii politici trebuie să lichideze cu formulele lor stabilite, confortabile, investigînd dincolo de constituții, coduri, statute și deciziile curții. Constituțiile sînt doar „vehiculele vieții, dar nu izvoarele ei". În același timp întîlnim la Wilson și o tendință spre promovarea unei metode comprehensive. El sugerează politicologilor să se pună ei înșiși în situația celor pe care-i studiază, căutînd să înțeleagă de ce au acționat într-un anumit mod. Realismul ar urma deci să fie temperat de „perspicacitate, simpatie și comprehensiune spirituală".

Discuțiile metodologice par să fi fost evitate de cei care au rămas atașați unui mod de tratare mai tradițional. Așa se explică și faptul că, dintre cele patru manuale menționate, doar acela al lui Garner acordă un oarecare spațiu temei[292]. „Realismul" a dobîndit astfel o acceptare pasivă, însă doar în principiu, pentru că era ignorat în practică.

În privința statutului științei politice, părerile sînt destul de împărțite. Chiar înainte de sfîrșitul secolului al XIX-lea se poate constata o deplasare de la conceptualizarea analitică la simpla descripție insti-

tuțională; concomitent se înregistrează și un declin în aprecierea datelor comparative, care sînt mînuite mai mult în scopuri ilustrative. Această tendință este însoțită și de un recul al convingerii în posibilitatea descifrării unor „legi ale politicii" similare acelora cu care operau științele naturale. Scepticismul față de disponibilitățile abordării științifice a domeniului politic își găsește expresia și în manualele vremii[293].

Opiniile „realiștilor" oscilau între o poziție antiscientistă și alta proscientistă. Bryce și Wilson erau cei mai sceptici. Pe considerentul că relațiile politice, fiind „profund umane" și „intim personale", nu sînt atît obiect de știință, cît de „comprehensiune spirituală", Wilson obiecta chiar împotriva termenului de „știință politică", preferîndu-l pe acela de „politică" (politics). Lowell ocupă o poziție de mijloc: conștient de granița care separă științele „de observație" de cele „experimentale", el sublinia totuși ca politicologul să studieze politica „ca o serie de fenomene în care el caută să descopere cauze și efecte". Pe de altă parte, Lowell credea — și această credință s-a accentuat pe măsură ce înainta în vîrstă — că „obiectul ultim al științei politice este morala, ca ameliorare a guvernămîntului între oameni"; de aceea el nega utilitatea unei discipline care să se eschiveze de la problemele morale. La polul scientist se situau Ford, Macy și Bentley. Încă în 1905 Ford cerea ca politicologii să elaboreze principii „universal aplicabile" dacă vor să-și lărgească orizontul, incluzînd toate tipurile de comunități politice și toate formele de autoritate politică. Odată aceste principii descoperite, oamenii de stat vor fi nevoiți „să implore" sfaturile politicologilor. Ideea va fi reluată mai tîrziu în mesajul său prezidențial: deși știința politică este încă „istorică și descriptivă", în cele din urmă ea va deveni o „știință autentică", aptă să ofere „o interpretare clară, o previziune totală și orientare practică celor care o consultă"[294]. O opinie scientistă și mai fermă exprimă Jesse Macy, care subliniază că nu numai politicologii, ci și înșiși actorii politici vor fi cîndva capabili să-și

îndeplinească îndatoririle lor într-o manieră tot atît de științifică cum este aceea a biologilor[295]. Arthur Bentley, cum s-a văzut, era convins că politica poate deveni tot atît de cantitativă și de prospectivă ca științele naturale. Numai că el, spre deosebire de cei doi scientiști menționați, caută să și ofere un cadru teoretic, menit, în intenția sa, să facă posibil acest lucru.

Menționăm, de asemenea, că în această perioadă se intensifică preocupările de satisfacere a sarcinilor „extraștiințifice" ale disciplinei, atît în sensul pregătirii politice și civice a tineretului, al sprijinirii politicii guvernamentale, cît și în acela al participării nemijlocite a politicologilor la viața politică. Iar în publicații, ca și în tezele de doctorat, se înmulțesc temele axate pe evenimente contemporane, pe probleme ale politicii curente.

Perioada „anilor de mijloc" (1921—1945) a fost marcată de evenimente importante pentru dezvoltarea științei politice americane. De altfel chiar anii care delimitează perioada sînt prin ei înșiși semnificativi: istoricește, anul 1921 s-a desfășurat sub semnul „întoarcerii la normal" după perturbările inerente cauzate de primul război mondial, iar anul 1945 însemna sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și începutul erei atomice; pentru știința politică americană, anul 1921 se leagă de începuturile eforturilor, inițiate de Merriam, spre crearea unei „științe a politicii", iar anul 1945 coincide cu reînvierea acestor eforturi, de astă dată sub steagul *behaviorism*-ului, precum și cu regruparea curentului „realismului politic" sub impulsul „războiului rece".

Două mari tentative sînt întreprinse în cursul acestui sfert de veac de reorientare a științei politice americane: cea lansată de Merriam și aceea a lui Thomas Reed sub egida lui „Association's Committee on Policy". Spre sfîrșitul deceniului al treilea, cînd mișcarea pentru o nouă știință a politicii scăzuse în intensitate, Reed și grupul său exercita o puternică presiune pentru ca știința politică să se ocupe în principal de problemele imediate ale ordinii publice, de instruirea

pentru serviciile publice, de pregătirea tineretului în spiritul civismului democratic și de educarea politică a adulților. Între 1927 și 1935, Reed și comitetul amintit au încercat să transforme asociația într-un instrument care să conducă și să orienteze în chip deliberat disciplina pe această cale; în acest sens el a și obținut substanțiale alocații pentru comitet de la Corporația „Carnegie".

Somit și Tanenhaus consideră că, dacă tentativa lui Reed n-ar fi eșuat, „cursul științei politice americane ar fi fost violent alterat"[296]. În realitate, acest „eșec" a fost mai mult formal; pentru că de aici înainte cercetarea politologică va fi în bună măsură orientată, atît în problemele politice interne, cît și în domeniul relațiilor internaționale, de exigențele anumitor fundații particulare sau organisme guvernamentale, care au folosit cu succes pîrghia stipendiilor și a comenzilor răsplătite cu alocații, asigurînd baza materială a cercetării.

În această perioadă se înregistrează o spectaculoasă creștere numerică a asociației: în 1945 ea însuma peste 3 300 de membri. Totodată sînt create o serie de organizații regionale și locale, expresie a consolidării organizatorice a disciplinei.

Este caracteristică de asemenea pentru știința politică a acestor ani o anumită tendință centrifugă, apărută pe baza specializării și diferențierii unor ramuri în cercetare, proces cunoscut și de alte discipline, precum și apariția unor organizații și reviste noi, cel puțin potențial competitive. „Americanizarea" disciplinei devine cvasicompletă, deși tendința spre „parohialism" a fost parțial oprită prin infuzia unui important număr de savanți refugiați în S.U.A., mai ales în deceniul al patrulea, ca urmare a represiunilor fasciste din Germania. Prin atragerea politicologilor în programul „New Deal" al lui F.A. Roosevelt și în agențiile de apărare, disciplina a fost mai mult decît înainte confruntată cu probleme practice, ceea ce a stimulat o reevaluare critică a unor noțiuni despre natura procesului guvernamental, acceptate pînă aici fără dificultate.

Un loc central ocupă în această perioadă mișcarea pentru „noua știință a politicii", expresie a ascensiunii scientismului. Scientismul rămîne totuși o tendință destul de ambiguă; de aici și *marea controversă* în jurul său, care îi scindează pe politicologii americani în două tabere adverse. Principalii promotori ai scientismului au fost Merriam, Munro și Catlin.

Charles E. Merriam, profesor la Chicago, este considerat unul dintre întemeietorii științei politice contemporane americane și inițiatorul, împreună cu elevul său Harold Lasswell, al acelui curent care a pus conceptul de putere în centrul obiectului politologiei[297]. Primul său demers a fost eseul *The Present State of the Study of Politics*[298], care s-a dovedit bogat în consecințe: el a dus la constituirea unui „Association Committee on Political Research" și la cele trei conferințe naționale de știință a politicii. Ideile enunțate aici de Merriam au fost reluate în rapoartele succesive ale menționatului comitet și au fost considerabil extinse de autorul lor în cunoscuta sa lucrare *New Aspects of Politics* (1925).

„Stadiul prezent", de care vorbește Merriam, era mai mult un „stadiu dorit"; așa se și explică de ce el se grăbește să propună o „reconstrucție a metodelor studiului politic și dobîndirea unor rezultate mai ample în domeniul teoretic și practic"[299]. Tocmai în acest scop proiectează el o „nouă știință" a politicii. Ceea ce urmărește în primul rînd Merriam este o utilitate sporită a cercetării științifice în rezolvarea problemelor politice. Examinînd lucrările realizate și în alte discipline sociale, el ajunge la convingerea că două mijloace particulare de cercetare ar putea fi aplicate cu folos sporit la studiul fenomenelor politice: statistica și psihologia[300]. Prin aceasta el nu înțelegea să înlăture metoda istorică-comparativă și cea juridică din studiul politic. Dimpotrivă, cunoștințele dobîndite prin metodele mai vechi urmau să procure unele dintre problemele care necesitau o măsurare și verificare precisă. Indiferent de sursele lor, aceste probleme ar trebui investigate prin metode adecvate soluționării lor.

Preocuparea lui Merriam pentru o politică științifică izvorăște mai puțin din considerente teoretice, de cunoaștere, cît mai ales din interesul său, constant manifestat, pentru politica socială (el folosea termenul de *political prudence* pentru ceea ce se va numi mai tîrziu *policy science*, adică o știință politică aplicată). El nutrea convingerea că o știință a politicii va permite un „mai inteligent control al procesului de guvernămînt" și va facilita „controlul conștient al evoluției umane spre care inteligența se îndreaptă în fiecare domeniu al vieții"[301]. Există aici un element pozitiv de încredere optimistă în posibilitățile științei de a contribui la raționalizarea și la ameliorarea vieții umane, care trebuie să caracterizeze pe orice om de știință. Dar optimismul său iluminist se transformă în simplă conjectură, dacă nu chiar în generoasă profeție utopistă, atunci cînd atribuie exclusiv acestei științe a politicii „evitarea sau reducerea la minimum" a războaielor, a revoluțiilor, a imperfectei reglări sociale a indivizilor și claselor, într-un cuvînt a tuturor fenomenelor care impietează asupra bunului trai al oamenilor[302].

Nu trebuie, firește, să se creadă că Merriam a fost un naiv sau că el a desconsiderat obstacolele reale care apar în calea cercetătorului politicii. Cel care studiază guvernămîntul, subliniază el, este confruntat cu dificultatea de a determina unitățile specifice și cu unii factori variabili care pot face interpretarea precisă a rezultatului foarte dificilă și, poate, imposibilă. Situațiile politice sînt în mod obișnuit deosebit de complexe, implicînd factori a căror izolare este mai mult decît dificilă. Relațiile variabilelor nu sînt totdeauna ușor de descifrat, iar confundarea lor poate fi sursa celor mai serioase erori[303]. El se arată, de asemenea, conștient de primejdia pe care o reprezentau capcanele prejudecăților și de dificultățile logice moștenite în încercarea de a stabili cauzalitatea fenomenelor politice. El previne și împotriva pericolului ca politicologii, absorbiți de probleme metodologice, să lase obiectul disciplinei dispersat în „monografii microscopice", nesintetizat sau plasat în contextul unei

interpretări sterile, iar teoria politică rătăcită în labirintul „terminologiei și metodei matematice".

Din cele arătate se poate deduce că Merriam nu lasă loc în concepția sa pentru o neutralitate normativă. Cum remarca W.A.Robson, el era convins, cel puțin cum rezultă din această lucrare, că devoțiunea pentru promovarea valorilor democratice americane și activitatea științifică puteau face corp comun. „Politica de junglă și știința de laborator — sublinia el — sînt incompatibile și ele nu pot convieți în aceeași lume"[304]. Interesat în promovarea unor metode adecvate care să contribuie la rezolvarea problemelor sociale prezente, el își consacră totodată forțele unei tratări sistematice a teoriei analitice, a conceptelor care ar putea asigura o întreprindere teoretică utilă pentru „noua știință" sau dezirabilității și probabilității dezvăluirii unor regularități fundamentale sau legi. Spre deosebire de alți scientiști, Merriam subliniază programatic necesitatea interdependenței dintre cercetarea empirică și elaborarea teoretică. Aceste probleme își găsesc dezvoltarea într-o altă lucrare a sa, *Political Power* (1934). Aici fundează Merriam poziția în care preconiza fenomenul puterii ca focar al științei politice. Nu trebuie omis nici faptul că lucrarea lui Merriam, din care se degajează ideea că forța (violența) este factorul fundamental al politicii, a servit de suport teoretic nemijlocit pentru doctrina „realismului politic". Modul cum tratează el conceptul de putere este însă, cum remarcă și W.A. Robson, prea vag și eludant pentru a putea fi considerat satisfăcător. În anul de răspîntie 1945, Merriam va publica lucrarea *Systematic Politics*, în care încearcă să ofere o sistematizare a metodelor practicate în cercetarea politică și cu deosebire în investigarea procesului de guvernămînt. Totodată el interpretează aici procesul politic ca mecanism a cărui finalitate este stabilirea unui echilibru în sistemul social și politic, lansînd astfel o nouă ipoteză, nu lipsită de o bogată încărcătură ideologică, ipoteză ce va fi agreată și preluată de unii dintre politicologii contemporani.

Ca și în cazul altor reformatori, bineînțeles mai mult programatici, adevărul — incomod pentru cei tentați să-i facă apologia, dar și pentru propria sa concepție — este că scientismul lui Merriam a produs rezultate modeste în propria sa operă. Cu toate acestea, nu poate fi contestată influența pe care el a exercitat-o și interesul pe care a reușit să-l trezească pentru problemele reorientării metodologice a științei politice. Nu trebuie să se uite nici că, datorită poate mai ales lui, la Chicago s-a întrunit o faimoasă pleiadă de politicologi: Lasswell, Gosnell, Key, Quincy Wright, Leonard D. White, Wooddy, Beyle, Mott, Overacker, Almond, Pritchett, Simon, Leiserson și David Truman.

William Bennett Munro și-a făcut o profesiune de credință din invocarea dezirabilității și posibilității descoperirii legilor fundamentale ale comportamentului politic; acesta este laitmotivul operei sale *Invisible Government* (1927). După opinia sa, există legi inexorabile care guvernează cursul general al progresului unui popor și trebuie să existe și legi ale politicii, pentru că legile sînt cele mai universale dintre toate fenomenele. Aceste legi ar putea fi descoperite de politicologi dacă ei ar renunța la „înrudirea metodologică" cu filozofii și sociologii și ar adopta, în schimb, „metodologia și obiectivitatea oamenilor de știință". Iar tipul omului de știință, invocat de Munro în mesajul său prezidențial[305], era acela al fizicianului. Știința politică, preconiza el, trebuie să împrumute, prin analogie, de la fizica nouă, care a revizuit radical vechile concepte, modul de a se elibera de „nesinceritățile intelectuale" de tipul: drepturi naturale, consimțămîntul celui guvernat, domnia opiniei publice, egalitatea oamenilor etc. Disciplina trebuie să caute „concepte care să țină piept noilor procedee" și mai ales „să se autoreconstruiască printr-o observație adecvată a realităților". Așa cum a făcut și fizica, știința politică trebuie să se deplaseze de la fenomenele vizibile, de scară mare, „la forțele invizibile, pînă acum mult neglijate, de care cetățeanul este esențialmente pus în mișcare și controlat".

Nu numai că Munro n-a încercat să aplice codul metodologic recomandat de el colegilor de breaslă, dar „legile" formulate în opera sa dovedesc că el a rămas în bună măsură prizonierul unei maniere deductiviste: determinismul geografic, determinismul rasial, determinismul economic și, mai ales, faimoasa „lege a pendulului". În această din urmă „construcție" se susținea că „extremele generează totdeauna opușii lor" și că, în consecință, „întreaga istorie poate fi împărțită în perioade după două tipuri generale, centrifug și centripet". Cu tot mecanicismul exagerat al concepției sale, Munro n-a pretins totuși că predicțiile întemeiate pe astfel de legi ar putea atinge în știința politică certitudinea din științele exacte, pentru că „chiar «constantele» naturii umane sînt într-o măsură modificabile de experiență și de influențele mediului".

G.E.G. Catlin se afirmă ca un partizan hotărît al unei științe politice experimentale[306]. Lucrările sale au reprezentat o interesantă dezbatere asupra premiselor unei politici științifice și totodată o tentativă de construire a unei teorii generale a politicii[307]. El se consacră respingerii argumentelor contemporane după care o politică științifică ar fi un obiectiv temerar sau chiar intangibil. Catlin susținea că, spre deosebire de istorie, politica poate deveni obiect al unui studiu științific, că era posibil să se formuleze principii care să transforme știința politică, „dintr-un conglomerat de digresiuni istorice și de simplă beletristică despre libertate", într-o autentică știință de predicție[308].

Dacă știința politică nu reprezenta încă decît „un nume steril", aceasta se datora faptului că disciplina era lipsită de concepte generale care „să fi proiectat lumină asupra întregului domeniu al fenomenelor politice"[309]. Această lipsă provenea atît din insuccesul în definirea adecvată a scopului disciplinei, cît și din caracterul impropriu al metodelor practicate. Această stare de înapoiere a științei politice s-ar da-

tora mai ales incapacității ei de pînă acum de a izola un fenomen fundamental, repetabil care să permită generalizările și previziunile căutate. Acest fenomen ar fi, după părerea sa, lupta pentru putere: punctul său de plecare, psihologic, este actul de voință prin care omul caută să-și realizeze dorințele și conflictul care rezultă de aici, fiecare străduindu-se să-l domine pe celălalt prin mijloace diferite. Cercul fenomenelor care se oferă astfel cercetării este foarte larg și Catlin nu ezită să-l lărgească și mai mult, sugerînd și studiul „societăților animale", pentru a crea posibilitatea unor generalizări cît mai cuprinzătoare. Dar cum a ajuns Catlin la aceste concluzii?

Dacă, în intențiile lor de restructurare a științei politice, Merriam s-a îndreptat spre modelele psihologiei și statisticii, iar Munro spre acela al fizicii, Catlin se orientează spre modelul economiei politice clasice. Așa cum economia și-a schimbat interesul cercetării de la întreprindere spre o construcție analitică abstractă, *homo oeconomicus*, politica trebuie să părăsească statul pentru a îmbrățișa o construcție abstractă, *homo politicus*. Dacă omul economic este împins de voința de a consuma sau de a poseda, economia ocupîndu-se în consecință cu producția și cu schimbul de bunuri, omul politic este mînat de voința de a domina, de impulsul de a face ca voința sa să predomine asupra aceleia a semenilor săi; de aceea obiectul propriu al politicii este *puterea*. „Arena politică", continuă el analogia cu economia, poate fi privită ca o „piață" a puterii: „Ceea ce oamenii caută în relațiile lor politice este puterea, fie ca un «drept», care este asigurat de munca cooperativă și de o convenție socială generală, fie ca un «control» prin dobîndirea unei superiorități personale asupra vecinilor săi ca dominație directă, fie ca «influență», care procură o mare adeziune, fie ca «prestigiu», care o declară"[310].

Chiar dacă a fost conștient de caracterul forțat al acestei analogii, el a înțeles s-o ducă pînă la capăt: de aceea trebuie găsită o unitate de măsură standard pentru putere, așa cum economia folosea banii pentru valoarea mărfurilor. În relațiile societăților primitive, armele și forța fizică ar putea fi indicii utile pentru gradul puterii, iar în relațiile mai evoluate *status*-ul social și banii (forța economică), dar acestea reprezintă numai indicii indirecte. În cele din urmă se oprește asupra votului, care, considerat ca o balanță a adeziunii și opoziției, este „foarte apropiat de esența raportului politic" și ar putea traduce puterea politică efectivă pe care o posedă un individ sau un partid. El și-a dat însă seama că era nerealist să se presupună voturile ca „monede de puritate egală", apreciindu-se corpul electoral ca fiind egal de interesat în procesul politicii ori constant în convingerile sale, de aceea nutrea speranța că pînă la urmă vor putea fi descoperite etaloane mai precise. Deși, în genere, optimist în privința virtuților structurii sale teoretice, Catlin admitea că utilitatea ei abia urmează să fie demonstrată. Iar știința politică își va merita pe deplin numele dacă va reuși „să descopere cauze și conexiuni în locul faptelor disparate de pînă acum, atestînd existența unui proces pe care observații ulterioare îl vor confirma experimental"[311].

Catlin considera de asemenea că știința politică trebuie să fie liberă de valori, că trebuie să se ocupe de mijloace și nu de scopuri, că sarcina politicologului nu este aceea de a instrui oamenii asupra valorilor politice. Mai tîrziu însă, în a doua parte a deceniului al patrulea, el își va modifica substanțial această optică.

Printre criticii scientismului s-au remarcat W.Y. Elliott, E.S.Corwin, Ch. A. Beard, Luther Gulick, Walter J. Shepard, James Hart, H. Mark Jakobsen; vom poposi doar asupra primilor trei, considerînd pozițiile lor ca fiind cele mai reprezentative pentru acest curent. William Yandell Elliott întreprinde un sever rechizitoriu al scientismului politologic într-o lucrare a sa intitulată semnificativ *The Pragmatic Revolt in Politics* (1928) și într-un eseu ulterior, de asemenea mult comentat[312]. Adepții scientismului, sublinia Elliott, au început din invidie să fure ceva din prestigiul de care se bucura știința experimentală, ignorînd însă faptul că studiul politicii nu se va putea

transforma vreodată într-o astfel de știință. O lectură atentă dezvăluie că, în fapt, el s-a revoltat împotriva asimilării politologiei cu științele naturii. În raport cu acestea, argumenta Elliott, știința politică nu deține o „unitate constantă care să se reducă la variabile măsurabile", nu poate fi tratată „în abstracții universalizate", pentru că se ocupă de fenomene care sînt în bună măsură unice, nu-și poate permite experimentarea; ea are de-a face cu procese deosebit de complexe și trebuie să explice comportamentul ființelor umane „capabile de autoconducere și... inovație în viața socială" într-o măsură în stare să zădărnicească existența unor „legi deterministe rigide"[313]. El nu se ridică în principiu împotriva cerinței obiectivității, a folosirii tehnicilor cantitative sau a căutării de regularități și legi. Ceea ce denunță este discrepanța dintre precepte și practică și, mai ales, ignorarea faptului că valorile nu pot fi considerate „fapte pure", că „descoperirea legilor" nu trebuie să ducă la scoaterea fenomenelor politice din contextul lor cultural real[314]. Concluzia sa este că știința politică nu trebuie să abandoneze preocupările sale teoretice și normative tradiționale, că nu poate și nu trebuie să înlăture preocuparea pentru valorile politice.

O concepție și o luciditate critică similare față de realizările scientismului împărtășea și Edward S. Corwin[315]. Împotriva preceptului neutralității normative el accentua că sarcina proprie politicologului este „critica și educația în problema adevăratelor scopuri ale statului și a modului în care ele pot fi înfăptuite". Tehnicile folosite de disciplină trebuie să fie concordante cu acest obiectiv, să-l servească, altfel ele trebuie abandonate.

Tema centrală a antiscientismului lui Charles E. Beard, exprimată în mesajul său prezidențial, se rezumă la acuzația de a fi fost neglijați cei doi leviathani gemeni ai societății occidentale moderne, timpul și tehnologia, care „au devorat neîncetat" vechea ordine restructurînd sistemul social într-un nou „model caleidoscopic"[316]. Disciplina trebuie să descifreze căile care s-o facă aptă în fața acestor două forțe. Politicologii n-au întreprins însă pînă acum nimic cu adevărat „creator"* pentru a face față acestor nevoi. Printre cauzele care au alimentat această stare de lucruri, Beard menționează și modul de cercetare „glorificat" de scientiști, care a dus la studii „monoculare" și la acumulări nesemnificative de date, la ignorarea problemelor vitale ale politicii prin cercetarea aproape exclusivă, cu ajutorul formulelor științifice, doar a fenomenelor matematic exprimabile și logic descriptibile. Și el contestă o știință politică neutră sub raport etic. Respingînd „inovațiile" metodologice ale „noii politici", el se pronunță pentru restaurarea istoricismului; metoda istorică, scria el în 1934, „este singurul mod de abordare deschis pentru spiritul uman"[317]. Am dori, în sfîrșit, să prevenim împotriva unei aprecieri hazardate, întîlnite în literatură, asupra lucrării sale *An Economic Interpretation on the Constitution* (1913), cînd se consideră că această „interpretare economică a constituției" ar fi jucat, pentru sociologia politică și istoriografia americană, același rol pe care l-a jucat marxismul în gîndirea socială europeană[318]. Este evidentă aici tendința de a socoti marxismul ca o interpretare „economistă", unilaterală a vieții sociale și a politicii.

Discuțiile pro și contra scientismului s-au menținut active mai ales între 1921 și 1932; ele s-au atenuat ulterior, dispărînd chiar din publicații. Dar problema orientării și finalității științei politice va fi reluată cu ardoare sporită în disputa în jurul *behavioralism*-ului după al doilea război mondial.

După cum arătam, campania inițiată de Merriam în 1921 și constituirea comitetului pentru studierea

---

* Prin acest element „creator" Beard înțelege sesizarea relațiilor, pînă atunci neglijate sau privite superficial, care pun în lumină noile tendințe ale dezvoltării, deci, în primul rînd, descoperirea legilor evoluției politice; făurirea unui instrument de prospectare adecvat; crearea unor metode mai economice și mai eficiente de activitate guvernamentală; explorarea „mitologiei politice", a lozincilor și credințelor politice; pătrunderea în substratul realităților care stau la baza moravurilor și practicilor acceptate în politică.

căilor de ameliorare a cercetării politice au dus la organizarea (în anii 1923, 1924 și 1925) a trei conferințe naționale consacrate științei politicii. Cum remarcă Somit și Tanenhaus, acestea au sintetizat aspirațiile, forța, dar și slăbiciunile scientismului politologic din deceniul al treilea[319]. Preocuparea centrală a menționatelor conferințe a fost investigarea posibilităților de dezvoltare și de utilizare a unor metode mai adecvate pentru testarea teoriilor și a ipotezelor științei politice a vremii, de aceea discuțiile s-au concentrat aproape în întregime asupra unor probleme de tehnică și de metodologie. Mobilul fundamental care i-a mobilizat pe participanți a fost însă acela de a realiza „o știință a politicii" instrumentală, capabilă să facă față problemelor presante din domeniul politicii și administrației. Pornind de la faptul că societatea era pusă în fața unor probleme care impuneau „acțiune imediată", iar oficialii erau constrînși să ia decizii de cea mai mare importanță publică fără o cunoaștere adecvată a faptelor și a teoriilor implicate, purtătorul de cuvînt al celor trei conferințe, Arnold Bennett Hall, sublinia că întregul mecanism al activității legislative, guvernamentale și administrative reclamă un corp de principii politice științifice, adică o politică științifică (ceea ce vrea să semnifice, de fapt, „noua știință a politicii"), iar elaborarea acesteia cădea în sarcina științei politice.

Conferințele au fost însă mai mult generatoare de optimism decît de rezultate concrete; în chip paradoxal, deși participanții porneau de la necesitatea unei științe politice aplicate, concluziile au alimentat preocupările pentru „știința pură", dînd avînt marșului scientist spre „obiectivitate".

Dar să vedem, dincolo de discuții și controverse, prin ce s-a manifestat efectiv știința politică americană a perioadei. Anul 1924 este marcat de apariția a trei interesante lucrări: *Political Parties of Today* a lui Holcombe, *Farmers and Workers in American Politics* a lui Stuart A. Rice și *Non-Voting. Causes and Methods of Control*, apărută la Chicago sub semnătura lui Merriam și Gosnell. Ele sînt studii noi în bună măsură, atît

prin metodologie, cît și prin tematica abordată. Gama tematică se lărgește, iar unghiurile de abordare a temelor se diversifică în lucrările anilor următori, dintre care semnalăm: „experimentul" lui Gosnell de stimulare a votării, prezentat în *Getting Out the Vote* (1927), *Propaganda Technique in the World War* (1927) a lui Lasswell, *Quantitative Methods in Politics* (1928) a lui Stuart A. Rice, care a devenit un fel de manual pentru mulți politicologi, influențînd în chip vădit cercetarea, *The Prestige Value of Public Employment in Chicago* (1929) a lui Leonard D. White, care inaugura studiul atitudinii comunității față de funcționarii guvernamentali, și *Pressure Politics, the Story of the Anti-saloon League* (1928) a lui Peter H. Odegard, care iniția studiul concret al grupurilor de presiune. În 1930 Harold D. Lasswell începe publicarea cunoscutei sale trilogii: *Psychopatology and Politics* (1930), *World Politics and Personal Insecurity* (1935) și *Politics: Who gets what, When, How* (1936), în care, pe de o parte, inițiază aplicarea categoriilor psihologiei și psihopatologiei în studiul comportamentului politic, iar pe de altă parte, influențat de Mosca și de Pareto și continuînd intențiile lui Bentley, Catlin și Merriam, elaborează o concepție noninstituționalistă și nonnormativă asupra științei politice, punînd bazele viitoarei orientări behavioriste; ele l-au consacrat încă de pe atunci drept unul dintre cei mai fecunzi și mai reprezentativi politicologi americani. În 1935 este înființat de către George Gallup primul institut de sondare a opiniei publice, orientat mai ales pe anchete de opinie în vederea prognozelor electorale (cînd a și prezis, de altfel, împotriva pronosticurilor date de cunoscuți specialiști ai vieții politice, prima realegere a lui Franklin D. Roosevelt). Începe să capete extindere investigarea fenomenelor politice prin metode și tehnici statistice și cantitative[320], precum și prelucrarea matematică a rezultatelor cercetărilor întreprinse prin metodele și procedeele specifice psihologiei sociale și sociologiei. La lucrările amintite, semnificative pentru aceste tendințe, se pot adăuga: *The Causes of War and the Con-*

ditions of Peace (1935) de Quincy Wright, precum și monumentala monografie a aceluiași autor, *A Study of War* (1942), *The Case of Frank L. Smith* (1931) de Carroll Hill Wooddy, *Negro Politicians* (1935) și *Machine Politics: Chicago Model* (1937) ale lui Harold F. Gosnell; *World Revolutionary Propaganda* (1939) de H.D. Lasswell și Dorothy Blumenstock.

Poate fi menționată de asemenea o tendință pozitivă de tratare a problemelor sistemului politic, ale comportamentului electoral, legislativ și administrativ în termenii intereselor economice, sociale și politice ale corpului electoral; alături de unele lucrări deja citate, pot figura cu titlu ilustrativ: Frederick L. Schuman, *International Politics* (1933); Roy V. Peel, *The Political Clubs of New York City* (1935); Elmer E. Schattschneider, *Politics, Pressures and the Tariff* (1935); Walter R. Sharp, *The Government of the French Republic* (1936); Dayton D. Mckean, *Pressures on the Legislative of New Jersey* (1938) și Avery Leiserson, *Administrative Regulation* (1942). Se poate, în fine, consemna și o deplasare a interesului cercetării de la structură și politică *(policy)* la procese, la dinamica politică.

Prin 1940 se fac tot mai auzite semnele unor noi nemulțumiri față de orientarea disciplinei și mai ales a politicologilor; dar aceste insatisfacții, însoțite uneori de violente acuzații, vin din direcții diferite, uneori chiar opuse. Astfel, Benjamin Lippincott reproșa că politicologii au rămas cu rezultatele practice la nivelul sfîrșitului secolului al XIX-lea și atribuia insuficiențele disciplinei următorilor factori[321]. Primul era o prejudecată politică: ca membri ai clasei de mijloc, pretinde Lippincott, politicologii s-au mulțumit să gîndească aproape numai în termenii acestui cadru, acceptînd ca definitive premisele democrației capitaliste. Al doilea e reprezentat de tendința spre empirism, de „minimalizarea logicii, reflecției și imaginației", pe considerentul că faptele „vor vorbi de la sine", că „teoriile și ideile preconcepute despre fapte sînt nu numai nenecesare, ci efectiv primejdioase". Soluția propusă: știința politică trebuie să devină conștientă de opțiunile ei ideologice pentru a se putea desprinde de ele; totodată ea va trebui să se consacre elaborării teoriei sistematice, de la care s-a eschivat pînă acum. Trei ani mai tîrziu, William F. Whyte se ridica din nou împotriva „prejudecăților clasei de mijloc" și a „acceptării necondiționate a ideologiei democratice"; dacă politicologii vor să progreseze, „ei trebuie să lase etica filozofilor și să se ocupe în chip nemijlocit cu descrierea și analiza comportamentului politic"[322]. Iar Robert D. Leigh, într-un limbaj mai violent, releva că precaritatea conținutului științific acumulat îi expune pe politicologi la „pericolul de a fi taxați drept șarlatani"[323]. Și el își exprimă speranța că politicologii vor avea cîndva un cod de conduită intelectuală și morală și că, în virtutea acestuia, dezavuarea sau ostracismul vor lovi pe cei care vor aduce dezonoare breslei „prin prostituarea talentelor lor pentru cîștiguri repezi, notorietate sau reformism neștiințific". Sugestia lui Whyte pentru o politologie normativ neutră a fost atacată de John H. Hallowell, care susține că știința politică nu va putea evita elaborarea de judecăți de valoare și, în consecință, o politologie „neutră" nu e nici fezabilă și nici dezirabilă[324]. Discuția în jurul unei științe politice *value-free* se aprinde, așadar, din nou. Și nu întîmplător, pentru că împrejurările războiului și nu numai ele au repus cu deosebită acuitate problema sarcinilor extraștiințifice ale disciplinei. Împotriva „purității scientiste" se accentuează presiunea „angajării" politice-ideologice, impusă mai mult de evenimente decît de concepții filozofice. Cauzele acestei reorientări sînt subliniate, retoric, dar destul de sincer, de Somit și Tanenhaus, cînd scriu: „Cum ar fi putut *political scientist*-ul rămîne departe cînd marea depresiune și *New Deal*-ul amenințau și, respectiv, reconstruiau cadrul politic, social și economic al sistemului american? Cine ar putea invoca cu seriozitate neutralitatea normativă în fața comunismului, fascismului și național-socialismului? Și cine, de bună-credință fiind, ar fi putut predica obiectivitatea ori detașarea după Pearl Harbour?"[325]

După 1945, perioada contemporană a dezvoltării sale, ştiinţa politică americană va înregistra o cotitură şi în ce priveşte orientarea, caracterizată prin disputa pro sau contra *behavioralism*-ului, şi sub raportul intensităţii şi particularităţilor cercetării. Aceasta este însă o perioadă în care problemele ştiinţei politice se afirmă într-un plan larg, internaţional, de aceea nu le vom mai acorda o tratare separată.

La capătul acestui paragraf sîntem în măsură să dăm unele răspunsuri la întrebările pe care ni le puneam la începutul său. În primul rînd, apare, credem, îndreptăţită sublinierea că ştiinţa politică americană nu poate fi privită ca un fenomen cu totul nou, care s-ar fi dezvoltat autarhic, fără nici o legătură cu ansamblul gîndirii politice burgheze, deşi mulţi cercetători americani sînt tentaţi s-o facă, minunîndu-se în faţa unor „descoperiri" care, de cele mai multe ori, sînt cu totul departe de a fi aşa ceva. În multe privinţe ea s-a inspirat şi a fost orientată de modele ale predecesorilor ei europeni[326]. Dar, în acelaşi timp, nu e mai puţin adevărat că ea are şi o serie de caracteristici izvorîte din specificul dezvoltării social-politice şi al climatului ideologic şi ştiinţific din S.U.A.

Apariţia ei se înscrie, cum s-a văzut, în perioada trecerii capitalismului american în stadiul imperialist al evoluţiei sale. Curentele dominante în filozofie şi sociologie şi-au pus puternic pecetea asupra tendinţelor „noii" ştiinţe politice: este vorba, mai ales, de filozofia pragmatismului şi de curentul psihologic din sociologie. Răspunzînd, în esenţă, aceloraşi cerinţe social-politice, ca şi ideologia politică burgheză din ţările europene, ştiinţa politică americană s-a orientat şi ea spre apologia şi legitimarea violenţei, a forţei pure: este profesiunea de credinţă a unui curent cu destul de largă audienţă, intitulat „realismul politic"[327]. Frank Goodnow, primul preşedinte al Asociaţiei americane de ştiinţă politică, sublinia că singura ieşire din impasul la care au adus ştiinţa politică teoreticienii politici şi filozofii visători ai trecutului este situarea pe poziţiile

„realismului politic"[328]. Iar premisele teoretice ale „realismului politic" îşi află sursa în pragmatism; John Dewey exprima lucrul acesta fără nici un echivoc: „Noi înşine am ajuns la convingerea că forţa fizică, violenţa brutală este în ultimă instanţă mijlocul cel mai bun, hotărîtor"[329].

Spiritul pragmatismului a alimentat puternic tendinţa spre empirism; însăşi „teoria" politică a avut de la început un puternic caracter pragmatic[330].

În peisajul gîndirii politice burgheze, ştiinţa politică americană a introdus, fără îndoială, elemente noi. În primul rînd preocuparea pentru unele aspecte ale vieţii politice, mai neglijate pînă atunci în alte ţări: partide, alegeri, grupuri de presiune, tehnica administrativă, atitudinile politice individuale şi colective, opinia publică. Ea a pus la punct totodată noi procedee şi tehnici de cercetare, e adevărat unele transpuse de-a dreptul din domeniile psihologiei, psihologiei sociale sau sociologiei. Din deceniul al treilea au început să se răspîndească, în cele din urmă, cu o adevărată furie, tehnicile cantitative, ducînd la ceea ce Pitirim Sorokin va denunţa sub termenul de „cuantofrenie". Dar tendinţa precumpănitor psihologistă şi empirismul exagerat (prezentat de acelaşi autor ca „hiperfactualism"), care, investit cu procedee complexe de cercetare, apare ca un empirism „motorizat", precum şi absenţa sistematizărilor teoretice, au făcut ca cercetările să nu aducă elemente noi hotărîtoare în înţelegerea fenomenelor politice. Cu toată profuziunea de lucrări înregistrate, ştiinţa politică americană n-a reuşit să dea o operă fundamentală[331]. Această carenţă în explicarea fenomenelor politice, ca şi orientarea descrisă, au, indiscutabil, o bază socială. De asemenea cercetările efectuate de politicologii americani s-au cantonat mai ales la procesele vieţii politice autohtone, urmărind, nu de puţine ori în mod explicit, apologia „valorilor" tradiţionale ale sistemului politic american[332].

Carenţele teoretice ale ştiinţei politice americane, puse în lumină, cum s-a văzut, chiar de unii dintre exponenţii săi, s-au răsfrînt şi asupra orientării ştiinţei

politice europene de după al doilea război mondial. Totodată, trebuie notat că lipsa de precizie, cadrul mult prea larg și nedefinit, tendința de a asimila ramuri constituite ale altor științe (cum e cazul cu dreptul public) au exercitat o influență negativă asupra delimitării domeniului științei politice și în alte țări. De aceea impresia de bogăție, de luxurianță pe care o lasă știința politică americană este, în multe privințe, o impresie falsă[333].

PARTEA A DOUA

Stadiul actual al științei politice

În prima parte a studiului nostru am putut constata o anumită deosebire în situația și tendințele cercetării politologice. Astfel, dacă în S.U.A. știința politică uzurpase și alte domenii (ca, de pildă, ale dreptului constituțional și administrativ), în Europa multă vreme s-a putut întîlni o tendință contrară: în învățămînt mai ales, dar și în cercetare, studiul problemelor politice a fost monopolizat de disciplinele juridice (dreptul constituțional în Franța, știința dreptului de stat sau mai mult sau mai puțin juridizata știință sau teorie generală a statului în țările de limbă germană), de istoria și filozofia politică (alături de dreptul constituțional în Anglia) sau de sociologia politică (mai ales în Germania și Italia). Ca urmare, în Europa au predominat cele trei moduri, considerate clasice sau tradiționale, de tratare a fenomenului politic: instituțional-juridic, istoric și etic-filozofic, afirmîndu-se doar parțial și modul de tratare sociologic; de aici și tendința de a ignora nu numai problemele specifice, dar chiar și denumirea de știință politică.

După al doilea război mondial însă, știința politică trece pe primul plan al preocupărilor oamenilor de știință (și nu numai ale lor) și în țările europene. Se exaltă „rolul eminent al științei politice pentru cunoașterea societăților"[1], se fac eforturi conjugate pentru a promova expansiunea „unei discipline a cărei stare de subdezvoltare este generatoare de neliniște"[2].

Ea devine „știința la modă"[3], este considerată „știința stăpînă"[4]. Știința politică cunoaște imigrarea de

cercetători din aproape toate domeniile: filozofi, juriști, sociologi, psihologi, economiști, istorici, antropologi, geografi, psihiatri...[5]. Ea a pătruns larg în universități, se acordă titluri științifice în specialitatea științei politice, s-au creat numeroase centre și institute de cercetare, fundații speciale, apar, într-un volum considerabil, publicații de specialitate, se editează un număr impresionant de manuale, lucrări și tratate în acest domeniu, dintre care unele foarte ample. S-au constituit asociații naționale și regionale de știință politică, a luat ființă Asociația internațională de știință politică, care, sub egida UNESCO, desfășoară o intensă activitate.

Asociația internațională de știință politică (A.I.S.P.) a fost creată în septembrie 1949, ajungînd să întrunească în prezent 33 de membri colectivi (asociații naționale și regionale), aproape 100 de membri asociați (institute de cercetare și instituții de învățămînt din peste 30 de țări) și peste 600 de membri individuali din mai bine de 50 de țări. Ea și-a propus promovarea dezvoltării științei politice în întreaga lume prin mijloace variate: încurajarea creării și dezvoltării de asociații naționale de știință politică, facilitarea difuzării informațiilor cu privire la progresele științei politice, organizarea de conferințe și de colocvii și stabilirea de contacte între specialiștii din diferite țări, crearea unui serviciu de documentare, stimularea cercetărilor pe plan internațional și redactarea de publicații bibliografice. Pînă în prezent au avut loc șapte congrese mondiale (în 1949 la Zürich, în 1952 la Haga, în 1953 la Stockholm, în 1958 la Roma, în 1961 la Paris, în 1964 la Geneva și în 1967 la Bruxelles). Anual organizează conferințe („mese rotunde"), consacrate de fiecare dată unor teme teoretice de actualitate. Oamenii de știință români au participat pînă acum la unele dintre reuniunile asociației în calitate de observatori.

În martie 1968 a luat ființă *Asociația română de științe politice*, afiliată în septembrie al aceluiași an la A.I.S.P.

Participarea la congresele Asociației internaționale și temele dezbătute sînt, credem, semnificative pentru evoluția

și sfera de cuprindere a disciplinei. La primul congres (80 de participanți din 21 de țări) au fost discutate probleme ca: sistemele electorale și viața politică, rolul cetățeanului în societatea cu economie planificată, alianțele dintre state; la al doilea congres (200 de participanți din 31 de țări): influența ideologiei asupra dezvoltării politice, rolul femeilor în viața politică, autoconducerea locală și democrația, predarea științei politice; la al treilea congres (275 de participanți din 36 de țări): conducerea în marile orașe, partidele politice, birocrația, statele mari și mici în organizațiile internaționale, dreptul comparat; la al patrulea congres (350 de participanți din 30 de țări): teoria politică și practica politică, „grupurile de presiune", raportul dintre puterea legislativă și cea executivă, autoconducerea locală în tinerele state, controlul asupra întreprinderilor de stat, conflictele internaționale; la al cincilea congres (480 de participanți din 46 de țări): tehnocrația și conducerea statală, interacțiunea dintre forțele civile și militare în domeniul politicii externe, probleme administrative legate de folosirea energiei atomice; la al șaselea congres (494 de participanți din 42 de țări): probleme ale federalismului, descentralizarea politică, economică și administrativă, tineretul și viața politică, conceptul de drepturi ale omului în teoria politică; în sfîrșit, al șaptelea congres (750 de participanți din 41 de țări) a luat în dezbatere ca teme principale: ideea participării populare în secolele XIX—XX (cu privire la moștenirea lui Rousseau și Mill), tipologia regimurilor politice și a dezvoltării, teoria și practica reprezentării, rolul politic al organizațiilor economice internaționale, dreptul administrativ și științele administrative, neutralitate, neutralism și nealiniere, aspecte politice ale funcționării întreprinderilor.

Dacă adăugăm și faptul că se lansează teme în cercetarea cărora sînt antrenate forțe din mai multe țări, se poate, credem, conchide că dezvoltarea științei politice a dobîndit un caracter *internațional*[6]. De evoluția ei se leagă uneori speranțe temerare, de un optimism cel puțin exagerat[7].

Deși toți autorii relevă această schimbare radicală în situația științei politice occidentale după al doilea război mondial, nu s-a întreprins însă o analiză satisfăcătoare a cauzelor reale care au determinat-o. Acest

avînt al științei politice în perioada postbelică, atmosfera efervescentă creată în jurul ei, se datorează unui complex de factori.

Schimbările social-economice și politice profunde: constituirea sistemului mondial socialist, eliberarea a zeci de țări de sub jugul colonial, schimbările de regim politic din unele țări, modificarea configurației raportului de forțe pe plan mondial au impus cerințe noi în studierea domeniului politic. Expansiunea capitalismului monopolist de stat, care a îmbrăcat forme noi (elaborarea politicii economice pe perioade mai mari, programarea economică, infiltrarea statului în sectoare importante ale economiei capitaliste) a determinat funcții economice tot mai complexe ale statului capitalist contemporan atît pe plan intern, cît și pe plan extern[8]. Prin aceasta el a condiționat și schimbări în metodologia și în funcția socială a științelor sociale. Intensificarea preocupării pentru raționalizarea proceselor conducerii politice, economice și administrative și nevoia de a se apela tot mai mult la colaborarea și la avizul specialiștilor au imprimat științelor sociale, inclusiv științei politice, o orientare tehnică-aplicativă, praxiologică.

Pe de altă parte, ascuțirea contradicțiilor capitalismului contemporan, creșterea activității politice a maselor, ofensiva victorioasă, pe plan teoretic și practic, a socialismului la scară mondială au generat noi cerințe ideologice, întruchipate în reacția ideologilor burghezi față de teoria politică a marxism-leninismului pentru a-i contracara și atenua influența, în tendințele de denigrare și denaturare a socialismului și a forțelor progresiste. Mulți dintre politicologii occidentali recunosc în mod expres această funcție ideologică a științei politice. Astfel, Benjamin E. Lippincott sublinia că „știința politică (occidentală) trebuie să ajungă la o analiză și soluționare a evoluției și libertății politice superioară marxismului"[9], iar cunoscutul profesor neopragmatist american Sidney Hook proclama necesitatea „reînarmării morale", izvorîtă din faptul că „criza secolului nostru este o criză a credinței politice"[10].

Dincolo de factura apologetică a multora dintre lucrările politologice de orientare burgheză, putem întîlni totuși și opere ai căror autori se străduiesc cu onestitate, de pe poziții obiectiv-critice, să descifreze realitatea și să ajungă la adevăr, să dezvăluie laturile negative ale sistemului politic din diferitele țări capitaliste (chiar dacă nu ajung la surprinderea celor fundamentale), să folosească rezultatele teoretice în slujba perfecționării proceselor politice într-o perspectivă burghezo-democratică cu valențe umaniste. Ele sînt expresia unui curent de idei care, mai sensibil la revendicările legitime ale maselor populare, subliniază că optimizarea deciziilor politice trebuie să aibă în vedere nu numai interesele guvernanților, ci și pe acelea ale guvernaților. Mulți dintre aceștia și-au însușit, tacit sau declarat, unele dintre valorile explicative și metodologice ale marxismului.

De altfel recunoașterea rolului și influenței marxismului în gîndirea social-politică occidentală nemarxistă este un fenomen întîlnit tot mai frecvent. Este, credem, deosebit de grăitoare pentru această atmosferă sublinierea lui Georges Burdeau că „nu există nici o doctrină, nici un plan de reformă socială, nici o concepție despre fundamentul și scopurile puterii politice care să nu se situeze, deschis sau implicit, *în raport* cu marxismul. Marxismul constituie un fel de atmosferă difuză de care gîndirea politică nu poate face abstracție. El acționează ca un revelator indispensabil pentru claritatea ideilor; fără el, ele par condamnate să se detașeze de realitatea socială"[11].

Trebuie menționat și faptul că apariția unor organizații internaționale consacrate intensificării cooperării pașnice dintre state și rezolvării prin mijloace colective a unor probleme de interes general a mobilizat eforturile unor politicologi de a contribui, printr-o mai bună cunoaștere a politicii, la elaborarea unor soluții care să influențeze pozitiv evoluția vieții internaționale.

Nu trebuie însă să ne închipuim această știință politică, atît de larg îmbrățișată, ca un front omogen sau ca o disciplină pe deplin constituită, cu contururi și

finalitate precise, cu frontiere riguros marcate în raporturile ei cu disciplinele învecinate, cu relații precis delimitate cu trecutul.

Denumirea însăși stă sub semnul dezacordului. Dacă partizanii ei sînt în genere de acord cu numele de știință politică *(political science, la science politique, scienza politica, politische Wissenschaft* sau *Wissenschaft der Politik* ori *von der Politik)*, pentru a evita perifraza și, mai ales, pentru a oferi un corespondent în limba respectivă a lui *political scientist* (denumind pe cel care se ocupă cu știința politică: termenul nu-l avem nici în limba română!), s-a propus, se pare pentru prima dată în Germania, termenul de *politologie* și, respectiv, *politolog*, prin analogie cu sociologie și sociolog[12]. Duverger și Burdeau optează pentru *politicolog* (cealaltă expresie presupunînd, după aprecierea lor, doar studiul statului), iar alții (François Goguel, Georges Lavau, Alfred Grosser, Serge Hurtig) pentru *politist*, în analogie cu economist. S-a mai propus de asemenea termenul de *statologie* (La Bigne de Villeneuve), dar se mai practică și *government*, *politics* sau chiar *civics* (în S.U.A.), *Staatswissenschaft*, *Wissenschaftliche Politik*, ori *Bürgerkunde* (în R.F.G.).

S-a remarcat cu îndreptățire că știința politică contemporană nu are o unitate de concepție, metodă și scop, terminologia sa este încă fluctuantă și, cum se va vedea, obiectul însuși al disciplinei este extrem de controversat[13]. Aceasta nu trebuie să ne ducă la a trage concluzii sceptice sau chiar negativiste, hazardate. Stadiul contemporan al științei politice a înregistrat realizări incontestabile, dar nu este totuși în situația de a nu mai ridica numeroase probleme. Și poate că acesta nu este numai cazul științei politice.

Oricine parcurge cel puțin o parte din imensa literatură politologică nemarxistă apuseană își poate da seama că au intervenit numeroase înnoiri în raport cu modurile tradiționale de abordare a fenomenelor politice. Ceea ce izbește în primul rînd este o lărgire spectaculoasă a ariei cercetărilor, o îmbogățire considerabilă a tematicii abordate, fapt fără îndoială pozitiv. Acestui proces îi corespunde și o diversificare a perspectivelor, de care a profitat cercetarea, dar care, din lipsa unei concepții teoretice și metodologice unitare, a generat și dezavantaje. Aceste diverse perspective sau concepții metodologice, în fapt modalități de selectare și de abordare a problemelor cercetate *(approaches)*, s-au adăugat sau mai degrabă s-au juxtapus una alteia, antrenînd fiecare o acumulare de materiale noi, dar conferind totodată științei politice un caracter neunitar, un aspect compozit. Se pot constata astfel, în primul rînd, modalități de abordare a fenomenelor politice dintr-o perspectivă exterioară științei politice, proprie altor discipline: istorică, economică, sociologică, antropologică, psihologică, geografică, filozofică[14]. În ceea ce privește demersurile caracteristic politologice, s-a remarcat (David B. Truman) că ceea ce ar caracteriza în principal evoluția politologiei contemporane sub raportul direcțiilor de cercetare ar fi opoziția dintre „instituționaliști" și „comportamentiști".

Prima tendință, izvorîtă din perspectiva juridică a analizei predominant formale a instituțiilor politice (și în primul rînd a statului, „instituția instituțiilor", cum îi spunea M. Hauriou), este în fond o prelungire a modului tradițional juridic de abordare a politicului și nu mai reprezintă astăzi o orientare dominantă; păstrînd încă pecetea influenței științei dreptului public, ea a evoluat în direcția cuprinderii în cîmpul analizei și a unor instituții și organizații politice nestatale, cum ar fi partidele politice și grupurile de presiune.

Considerat a fi cea mai tipică și mai fecundă orientare din cercetarea politologică nemarxistă contemporană, comportamentismul, apărut în S.U.A. sub flamura teoretică a pozitivismului și a pragmatismului, se consacră studierii comportamentului politic al grupurilor și indivizilor („atitudinilor politice"). Sub influența sociologiei și a psihologiei sociale, politologia a părăsit din ce în ce mai mult studiul formal al instituțiilor și s-a orientat spre cercetarea proceselor politice și a agenților lor, spre analiza empirică (de multe ori empiristă!) a dinamicii politice. Puternice motive politice-ideologice, dar și considerente pragmatice au

impus această „reorientare". Sînt studiate cu preponderență probleme legate de activitatea politică a maselor, de mijloacele influențării politice a cetățenilor, dar și a puterii. Heteromorfismul politologic se vădește chiar și în varietatea tendințelor din sînul aceluiași curent. Dacă Bentley orientase (încă din 1908) cercetarea spre studiul grupurilor și intereselor, mai tîrziu se accentuează tendința psihologistă, și ea de facturi diferite: insistînd asupra mobilurilor și motivațiilor individuale ale comportamentului politic, luînd apoi drumul psihanalizei freudiste sau, mai recent și totodată mai rodnic prin rezultate, abordînd atitudinile politice prin prisma psihologiei sociale. Comportamentismul a introdus și a extins în știința politică procedeele și tehnicile folosite în cercetarea sociologică și social-psihologică, dar a și orientat cercetarea pe o linie empiristă, accentuînd, uneori pînă la „cuantofrenie", interesul pentru metodele cantitative. În orice caz, cu limitele cunoscute și în studiile sociologice, această orientare a putut fecunda cercetări cu rezultate practic-utile în domeniul alegerilor, al organizării și rolului partidelor politice, grupurilor de interese și grupurilor de presiune, în domeniul proceselor opiniei publice, propagandei, mijloacelor de comunicație în masă și de informație etc.

Se pot menționa și alte tendințe, care s-au afirmat, cel puțin parțial, ca rodnice: concentrarea asupra fenomenelor puterii, studierea elaborării deciziilor politice *(decision making)*, a mecanismelor de realizare a unei anumite politici *(policy execution process)*, abordarea problemelor strategiei politice în lumina metodelor matematice moderne de analiză calitativă și a modelelor cibernetice, tendințe care au întărit caracterul tehnologic-pragmatic al cercetărilor de știință politică, făcîndu-le, într-o măsură mai mare decît în trecut, utile guvernanților. Se afirmă, bineînțeles, și alte multe „pîrtii" de cercetare politologică: analiza semantică a noțiunilor, a limbajului politic, studiul structural-funcționalist al sistemelor politice în cadrul a ceea ce s-a numit „systems theory approach"[15], modelarea structurilor politice interne și internaționale etc. etc.

Unii încearcă să explice acest plurimorfism politologic prin aceea că disciplina a fost domeniul de imigrare al unor cercetători formați în discipline diferite[16]; desigur, această situație particulară a avut partea ei de influență. Explicația rezidă însă, după părerea noastră, în premisele filozofice și sociologice diferite ale autorilor, în rațiunile practice și în orientările politice diferite care animă cercetarea, precum și în tendința, destul de frecventă, de a selecta și subordona obiectul cercetat în funcție de metodele și de tehnicile disponibile. Aceasta a făcut ca, în ciuda acestei varietăți în cercetare, de multe ori să fie abordate mai ales probleme mai lesne accesibile, iar problematica centrală, clasică, dar și contemporană, a științei politice să fie simțitor neglijată.

Trebuie să spunem că și sub raportul metodei întîlnim aceeași varietate de tendințe; sînt folosite metode specifice disciplinelor juridice, metode împrumutate din arsenalul științelor istorice, metode proprii filozofiei, alături de metodele mai noi: comparative, sociologice, psihologice, statistice, matematice, cibernetice etc. Desigur, un fenomen atît de complex și de mobil, omnipenetrant și larg influent cum este politicul nu numai că este disponibil la un pluralism metodologic, dar îl și impune. Frenatoare este însă tendința de a absolutiza în chip unilateral și, evident, abuziv *unele* dintre aceste metode, contestînd sau neglijînd pe celelalte.

Unilateralitatea inevitabilă a variatelor tendințe în cercetare se răsfrînge fără îndoială asupra calității rezultatelor, ea neputînd fi compensată prin completare reciprocă de plurimorfismul derutant al acestor orientări. De aceea se reclamă tot mai insistent lichidarea „pluralismului" și îndrumarea cercetării pe un făgaș unic, pentru a se evita „fărîmițarea" explicației: „politificarea societăților" (P. Duclos), puterea și relațiile de putere (G. Catlin, H. Lasswell, H. Morgenthau, W. Robson, M. Duverger), structura de autoritate (R. Aron), decizia politică și repartiția autoritară a

valorilor (D. Easton, R. Snyder), schimbările politice (J. Meynaud) sînt recomandate ca principale „focare" ale analizei. Jean Meynaud revendică semnificativ exemplul unității de cercetare și explicație proprie marxismului[17].

În țările socialiste (și ne vom referi mai mult la noi), după cucerirea puterii, problemele construirii și desăvîrșirii noii orînduiri, în cadrul căreia factorul politic (partid, stat, conștiință politică) are un rol hotărîtor și prioritar, au făcut în mod firesc ca studiilor social-politice și predării cunoștințelor politice în învățămîntul de partid și de stat să li se acorde o importanță deosebită. Acest lucru s-a asigurat în primul rînd prin predarea marxism-leninismului, și cu deosebire a socialismului științific; au fost create catedre specializate, chiar facultăți (Facultatea de filozofie și științe politice a Academiei de științe sociale „Ștefan Gheorghiu"), investite cu sarcini de cercetare și de predare a cunoștințelor social-politice. Au fost astfel abordate problemele fundamentale, teoretice și practice, ale conducerii politice în procesul revoluției și construcției socialiste, problema rolului conducător al partidului și a creșterii sale legice, acelea privind rolul statului socialist ca instrument principal al construirii noii orînduiri, funcțiile sale interne și externe cu modificările calitative intervenite în diferitele etape, sistemul statal și obștesc al democrației socialiste și liniile fundamentale ale dezvoltării acesteia, modificările calitative în raporturile dintre clase în procesul statornicirii și dezvoltării unității socialiste a poporului, problemele națiunii socialiste și ale înfloririi ei, probleme ale perfecționării conducerii la toate nivelele ș.a. Și-au găsit tratare și problemele privind relațiile dintre statele sistemului mondial socialist, dintre partidele comuniste și muncitorești, dintre statele cu sisteme social-economice și politice diferite, probleme ale țărilor în curs de dezvoltare, ale organizațiilor internaționale, într-un cuvînt problemele politice arzătoare ale epocii noastre. Asemenea studii au izvorît din preocuparea constantă a partidului nostru de a aplica și dezvolta creator

învățătura marxist-leninistă în funcție de condițiile noi, specifice, interne și internaționale.

În același timp trebuie să spunem că despre știința politică s-a vorbit relativ puțin și că o preocupare sistematică pentru problemele științei politice s-a afirmat cu oarecare intensitate abia în ultimul timp. Această reținere se explică prin anumite împrejurări. Caracterul vădit apologetic și orientarea vulgar-antimarxistă și antisocialistă a unora dintre lucrările politologice burgheze a facilitat o atitudine rigidă, nediferențiată față de *întreaga* știință politică elaborată și profesată în țările capitaliste de pe poziții nemarxiste, considerarea ei *exclusiv* ca o reacție, ca o replică burgheză la teoria politică a marxismului și, în consecință, neglijarea, care s-a dovedit nejustificată și păgubitoare, a rezultatelor eforturilor unor politicologi nemarxiști de a da răspunsuri problemelor pe care le ridică dezvoltarea contemporană a științei politice. O mentalitate dogmatică după care clasicii marxism-leninismului n-au pus ei înșiși *expressis verbis* problema științei politice (deși, cum am arătat, găsim la ei suficiente referiri care să ne îndemne la o atitudine activă) a condus de asemenea la o atitudine refractară, negativistă (ca și în cazul sociologiei) față de tot ce s-a realizat în afara marxismului. O astfel de atitudiune a acordat, în fapt, credit afirmației pretențioase și inexacte a unor politicologi burghezi că știința politică ar fi o disciplină cu desăvîrșire *nouă* (opera *lor* în exclusivitate), ignorîndu-se în mod paradoxal tocmai contribuția revoluționară a marxismului la dezvoltarea științei politice.

S-a pornit deci de cele mai multe ori de la „rezerva" de citate din clasici, în loc să se aibă în vedere cerințele reale ale practicii și ale dezvoltării științei, tendințele obiectiv determinate ale evoluției sistemului științelor sociale în stadiul său contemporan. De aceea au fost neglijate preocupările, atît de necesare, pentru problemele epistemologice și metodologice ale științelor sociale în general, ale științei politice în special.

A fost astfel ignorată cerința reală a elaborării complexe, de pe pozițiile marxismului creator, într-o știință politică unitară a problemelor pe care le pune evoluția politică a lumii contemporane, iar acest fapt a frînat valorificarea superiorității teoretice și metodologice a marxismului într-un domeniu atît de important al cunoașterii sociale. Cu toate succesele obținute în dezvoltarea teoriei politice marxiste, nu putem spune că asemenea fenomene ar fi fost apte să fecundeze și să unifice cercetarea în acest domeniu. Incertitudinile asupra statutului epistemologic al unor ramuri ale învățăturii marxiste* au condiționat, pe de o parte, lipsa unei perspective sau optici adecvate, specializate în abordarea fenomenelor politice de pe pozițiile socialismului științific, materialismului istoric, teoriei generale a statului și dreptului, dreptului de stat sau a științelor istorice, iar pe de altă parte frecvența unor modalități uniforme, șablonarde, anchilozate și nediferențiate în studiul respectivelor fenomene. Din această cauză a fost cercetat, de regulă, cam același cerc de probleme, fără îndoială importante și actuale, în cîmpul analizei politice rămînînd totuși destule pete albe. Congresul al IX-lea al partidului și documentele ulterioare au atras atenția asupra necesității lichidării unor astfel de fenomene frenatoare, incompatibile cu spiritul creator propriu partidului nostru în întreaga sa activitate teoretică și ideologică, și au orientat pe

* Discuții de acest gen au fost purtate și la noi (ca și în alte țări socialiste), mai ales însă dintr-o perspectivă limitată, de claustrare a marxismului în propria-i „găoace", de izolare a sa de drumul istoric general al științei; s-a degajat totuși intenția pozitivă de a situa diferitele laturi, momente ale învățăturii marxist-leniniste în contextul sistemului actual al clasificării științelor. Trebuie însă să menționăm că, în bună măsură, pozițiile luate porneau de la premisa implicită că aceste „părți constitutive" ale marxismului constituie sau trebuie să constituie *științe de sine stătătoare*, alături de și în opoziție cu științele istoricește constituite, din cauza reducerii științei la una din componentele ei și, în consecință, a identificării științei cu concepțiile sau teoriile explicative pe care le implică și care, în cazul fiecărei științe sociale, sînt inevitabil multiple (bineînțeles de valoare explicativă diferită), oglindind premise filozofice și ideologice opuse sau numai deosebite.

cercetători pe calea muncii laborioase pentru elucidarea fenomenelor noi apărute în viața socială, internă și internațională, pentru dezvoltarea creatoare a tuturor științelor sociale.

În gîndirea politică nemarxistă și de cîtva timp și în rîndurile ideologilor marxiști are loc o dezbatere interesantă și plină de implicații asupra legitimității și problemelor științei politice. Analiza acestor probleme va fi, credem, în măsură să ne dea o imagine asupra stadiului contemporan al dezvoltării ei. Desigur, unele dintre ele sînt mai mult sau mai puțin comune și altor științe sociale; altele îi sînt însă strict specifice. În această parte ne vom concentra asupra unora dintre ele, cu caracter predominant *epistemologic*, avînd însă și implicații de sociologie a cunoașterii. Vom întreprinde această analiză fără pretenții de exhaustivitate și, mai ales, cu convingerea că nu vom da soluții definitive, dar cu conștiința clară că soluțiile pe care le implică aceste probleme sînt susceptibile de a înrîuri orientarea științei politice și, într-o anumită măsură, chiar eficiența ei socială, practică.

Înainte de a ataca problema centrală, a obiectului, trebuie totuși să menționăm că se mai afirmă încă opinii care contestă necesitatea sau chiar posibilitatea unei științe politice autonome. De multe ori asemenea contestații reprezintă o reacție negativă față de politologie a științelor deja stabilite, ca în fața unui nou „concurent"; de aceea ele se împletesc cu opțiunea pentru alte discipline politice: filozofia politică, sociologia politică, istoria politică. Pentru Maurice Cowling, de pildă, explicația politică nu poate exista decît ca filozofie politică și istorie; toate ramurile existente sînt dizolvate în acestea[18]. Pornind fie de la insuficiențele actuale ale cunoașterii politice, fie de la complexitatea deosebită a fenomenului politic, unii autori sacrifică știința politică în favoarea sociologiei politice[19]. În rîndurile oamenilor de știință din țările socialiste, știința politică a fost nu de puține ori (și mai este și astăzi uneori) contestată în favoarea teoriei generale a statului și dreptului sau a socialismului (comunismului) științific[20]. Dar asupra acestui aspect vom reveni.

Există însă, cum remarcă și Jean Meynaud, poziții care neagă posibilitatea unei științe a politicii pe considerentul că politica nu se pretează la o analiză științifică[21].

Împotriva unor astfel de rezerve sau contestații ținem să precizăm încă de pe acum că, după părerea noastră, existența unei științe a politicii (în sensul de domeniu specializat, relativ autonom al cunoașterii teoretice, sistematice) este justificată sub raport ontic (existența unui domeniu calitativ distinct al suprastructurii și al activității social-istorice: politicul), gnoseologic (cerința clarificării esenței și legității acestui obiect), practic (necesitatea orientării științifice a acțiunii politice) și istoric (existența unei preocupări constante, în istoria ideilor politice, de analiză teoretică a fenomenelor politice).

Pe de altă parte, majoritatea cercetătorilor occidentali prezintă știința politică ca pe o disciplină cu totul nouă, care a rupt în chip radical cu trecutul; chiar cînd i se recunosc antecedente, ele nu sînt împinse mai departe de secolul al XIX-lea[22]. Alții îi revendică o istorie care merge pînă la începuturile gîndirii politice[23].

În aceste condiții apare firesc ca eforturile politicologilor să se îndrepte nu numai spre elaborarea categoriilor de bază ale politicii, ci într-o măsură importantă și spre clarificarea domeniului propriu disciplinei și spre precizarea și perfecționarea utilajului ei metodologic și, în același timp, spre găsirea căilor de aplicare a științei politice la soluționarea problemelor guvernării și spre sporirea contribuției sale practice[24].

BIBLIOTECA UNIVERSITARA BUCUREȘTI

CAPITOLUL I

OBIECTUL ȘTIINȚEI POLITICE

„Noi vorbim toți despre același lucru, dar nu știm despre ce vorbim"; nu există specialist în știința politică care să nu fie gata să subscrie la această butadă (lansată de profesorul Robbins cu referire la economia politică), ne asigură Léo Moulin[1]. Într-adevăr, e un fapt recunoscut de toată lumea că nu există o definiție a științei politice care să fie unanim acceptată de specialiști, că semnificația acestei discipline rămîne încă în cîmpul contestației. Frontierele sale sînt extrem de labile; investigațiile sale, cum remarca cu îndreptățire Georges Lavau[2], nu urmează nici un ax și nu cunosc nici o limită: *political scientist*-ul revendică un drept de curiozitate aproape universal. Curiozitatea sa, aproape nelimitată, tinde s-o apropie de concepția antică a științei politice, știința suverană a *polis*-ului, sinteză și încoronare a tuturor activităților sociale[3].

Acest expansionism a fost favorizat în țările occidentale și de o anumită concepție asupra delimitării obiectului științelor. Este vorba de teoria interesului selectiv, formulată de sociologii R.M. Mac Iver și Ch. H. Page, care preconizează că o știință s-ar caracteriza nu printr-un obiect fizic distinct, ci printr-un interes selectiv, un anumit centru de interes, propriu numai ei și de pe pozițiile căruia ea abordează realitatea socială[4]. Această teorie reînvie, de fapt, vechea noțiune a punctului de vedere, creditată de diletantism, încercînd să-i insufle mai multă consistență și un spirit metodologic activ. Ea a fost însușită, într-un mod mai expres sau tacit, de mulți politicologi burghezi. Dacă

la început, de pildă, Jean Meynaud considera că poate fi acceptată, fără însă a fi împinsă la exces, cum făceau autorii ei, mai tîrziu și-o însușește integral, subliniind că „a identifica obiectul unei discipline înseamnă a-i defini interesul selectiv"[5]. Chiar și autori mai tradiționaliști în concepția asupra obiectului științei politice înclină să se lase convertiți la o astfel de poziție[6].

Înainte de a discuta despre obiectul științei politice, apare, așadar, problema *cum* să-l definim, ce anume să înțelegem prin stabilirea obiectului unei științe. Determinarea obiectului unei științe înseamnă clarificarea „locului pe care îl ocupă în conexiunea de ansamblu a lucrurilor și a cunoștințelor despre lucruri"[7]. Ea presupune deci, în primul rînd, precizarea domeniului specific, distinct al realității obiective pe care îl studiază și, implicit, dezvăluirea necesității inerente procesului cunoașterii care impune constituirea științei date. Totodată ea implică lămurirea locului pe care-l ocupă în sistemul științelor (clasificarea științelor) și a raporturilor științei date cu cele înrudite; la aceasta contribuie, pe lîngă obiectul specific, și natura sau caracterul respectivei științe, în elucidarea căruia joacă un rol (secund în raport cu obiectul, dar nu neglijabil) și unghiul specific de abordare a obiectului sau ceea ce s-ar putea numi, folosind limbajul autorilor citați, centrul de interes propriu științei date. Interacțiunea fenomenelor sociale, ca și multilateralitatea, polivalența lor, determină ca ele să devină obiectul de cercetare al mai multor discipline; acestea le abordează din unghiuri diverse (într-o optică proprie) și, uneori, la nivele diferite de generalitate. De aceea e necesară precizarea unghiului specific de abordare, propriu fiecărei științe, dictat, în ultimă instanță, de variatele cerințe ale practicii, dar și ale cunoașterii înseși.

O astfel de operație epistemologică are o însemnătate deosebită, pentru că, așa cum au înțeles și unii politicologi nemarxiști[8], specificitatea obiectului asupra căruia știința investighează determină și natura metodelor și a procedeelor cu ajutorul cărora se realizează investigația științifică. Dar o astfel de operație presupune o concepție științifică despre conexiunea generală a lucrurilor (în cazul de față conexiunea fenomenelor sociale în special) ca sistem obiectiv și despre sistemul cunoștințelor umane.

Iată de ce nu putem fi de acord cu poziția lui M. Duverger cînd spune că problema locului științei politice în sistemul științelor sociale este, în fond, o problemă secundară și că clasificarea științelor a fost făcută doar pentru rațiuni de comoditate, prin excelență practice (cînd nu din motive de rivalitate universitară[9]). Duverger profesează un punct de vedere operaționalist, pe care-l reafirmă, mai net, într-o lucrare mai recentă[10].

În fața divergențelor prelungite (și fără prea mari șanse de „armonizare", pentru că la baza lor stau curente de idei diferite), se încearcă tactica minimalizării: disputa nu e generalizată, se susține, și mulți politicologi își continuă activitatea fără a-și face din aceasta griji deosebite[11]. De aceea nu trebuie exagerată importanța teoretică și consecințele practice ale unor astfel de conflicte[12]. În același timp trebuie să se recunoască totuși că asemenea imprecizii și ezitări sînt potrivnice stabilirii unui cadru sistematic și rămîn susceptibile de a compromite unitatea și omogenitatea tentativelor întreprinse în vederea explorării complete a domeniului politicii. Pentru unii, prelungirea fără scadență a acestor discuții a devenit de-a dreptul iritantă. „Un mare progres s-ar realiza dacă toată lumea ar recunoaște că aproape toată lumea admite specificitatea politicului și că nimeni nu este în măsură să dea o definiție satisfăcătoare acestei specificități", spune A. Grosser[13]. Și denunță cu vehemență obstinația „extremiștilor" taberelor în luptă din politologia occidentală.

În acest capitol vom proceda la o analiză a diferitelor poziții, operînd și anumite nuanțări și clasificări, pentru a da tabloului mai multă fidelitate și vigoare și precizîndu-ne totodată atitudinea față de fiecare dintre ele.

1. LABILITATEA „FRONTIERELOR"

O primă problemă asupra căreia ne vom opri este aceea a „frontierelor" ştiinţei politice, care se corelează intim cu aceea a domeniului ei specific. Se disting aici trei concepţii principale, a căror sursă se află în poziţia precară şi confuză pe care ştiinţa politică o avea înainte de actuala ei etapă de dezvoltare; ele se manifestă însă şi astăzi, îmbinate cu puncte de vedere noi.

a) *Ştiinţa politică — ştiinţă de confluenţă.* Pornindu-se de la ideea că sfera politicii intră, într-un fel sau altul sau printr-un aspect sau altul, în preocuparea tuturor sau aproape tuturor ştiinţelor sociale, care, în acest sens, sînt şi ştiinţe *politice* (comportă adică o parte politică), s-a conchis că politica nu poate fi, de fapt, domeniul exclusiv al unei ştiinţe speciale. Domeniul ştiinţei politice ar fi la confluenţa, la punctul de întretăiere sau la *răspîntia* acestor ştiinţe politice, care, din diferite unghiuri, epuizează studiul politicii. Ştiinţa politică n-ar presupune deci elemente proprii, exclusive, sub raportul obiectului şi ar fi pur şi simplu locul geometric al întîlnirii diferitelor ştiinţe sociale[14].

După părerea noastră, o astfel de concepţie porneşte de la o situaţie reală: faptul că domeniul politicii şi largile sale implicaţii au fost şi sînt obiect de studiu al mai multor discipline, clarificarea lor solicitînd un efort interdisciplinar. În acest sens se poate spune că ştiinţa politică este locul de intersecţie, răspîntia tutor „ramurilor politice" ale ştiinţelor sociale. Dar acest lucru este absolutizat în respectiva concepţie, negîndu-se obiectul propriu al ştiinţei politice şi, implicit, necesitatea elucidării specificităţii politicului. Ea desconsideră deci o necesitate imanentă procesului cunoaşterii, determinată în manifestarea ei de particularităţile calitative ale unui domeniu distinct al relaţiilor sociale.

b) *Ştiinţa politică — ştiinţă reziduală.* În această concepţie, care s-a manifestat mai mult ca o tendinţă subterană decît ca un punct de vedere expres formulat, ştiinţa politică, fiind „ultima venită", adică cea mai nouă dintre ştiinţele sociale, ar trebui să se mulţumească

cu explorarea acelor probleme din sfera politicii care au fost neglijate de alte ştiinţe sociale: partide politice, alegeri, grupuri de presiune, elaborarea deciziilor politice *(decision making)* etc. Domeniul ştiinţei politice ar trebui deci să-l constituie „reziduul" rămas în urma investigării incomplete a fenomenelor politice, iar sarcina sa particulară ar fi doar aceea de a umple lacunele existente în dispozitivul cunoaşterii sferei politicii[15].

Această concepţie este destul de răspîndită în rîndurile istoricilor, sociologilor şi juriştilor. Unii istorici (de pildă, în Franţa, Pierre Renouvin) consideră că ştiinţa politică trebuie să se ocupe de „istoria prezentului" (sau, mai precis, a trecutului foarte recent), preluînd studiul istoriei politice din momentul în care inaccesibilitatea arhivelor oficiale îl interzice pentru istorici; unii jurişti rezervă ştiinţei politice studiul fenomenelor neglijate de dreptul constituţional...

Este, bineînţeles, adevărat că multe dintre fenomenele politice au fost inevitabil neglijate de celelalte ştiinţe sociale şi că e necesar ca ele să fie investigate de ştiinţa politică. Dar domeniul ştiinţei politice nu poate fi circumscris la studiul exclusiv al acestor fenomene. Diferitele ştiinţe sociale au abordat unele aspecte ale politicii din optica lor, neputîndu-se concentra însă asupra globalităţii fenomenului politic. De aceea studiile întreprinse de aceste ştiinţe nu pot suplini existenţa unei discipline care să se consacre investigării *tuturor* elementelor politicii dintr-un unghi de vedere adecvat. În acest sens are dreptate Jean Meynaud cînd subliniază că ştiinţa politică nu poate fi o ştiinţă complementară, ci, consacrîndu-se importantului domeniu al politicii, ea poate fi considerată ca „una dintre cheile de boltă ale studiului social"[16]. Într-adevăr, ceea ce se ignorează cu totul ilegitim în astfel de poziţii este, în esenţă, faptul că pentru domeniul politicii ştiinţa politică este o disciplină *fundamentală* şi nu poate fi redusă, pentru considerentele menţionate, la nivelul şi rolul unei discipline complementare.

c) *Ştiinţa politică — ştiinţă de sinteză.* În această accepţie, ştiinţa politică n-ar avea un domeniu propriu

la nivelul cercetării *nemijlocite* a faptelor. Sarcina sa s-ar circumscrie exclusiv la sintetizarea datelor oferite de toate celelalte științe sociale prin ramurile lor „politice". Prin aceasta se tinde să se reducă știința politică la nivelul filozofiei politice, ca întreprindere intelectuală prin excelență deductivă, mediată, de rang secund. Ea ar fi deci numai o știință de sinteză, o „știință de integrare" (Fraenkel) sau o „știință de graniță" (Radu Florian), rezultatul „integrării științelor" (G.B. Starușenko, V.E. Cirkin).

Este adevărat că, mai ales la nivelul cercetării contemporane, un domeniu atît de complex ca politicul, care, funcțional, pătrunde toate sferele vieții sociale, nu poate fi investigat cu succes fără a se realiza și sinteza aporturilor celorlalte științe sociale, sub a căror incidență cade, într-un fel sau altul, politicul. De altfel, în stadiul actual, diferențierea și specializarea tot mai accentuate ale științelor presupun, ca un corolar indispensabil, tendința de integrare a rezultatelor lor, în așa fel încît fiecare ramură de cunoaștere apare *concomitent* ca rod al unei investigații specializate și al unei activități integratoare. În această lumină trebuie ,credem, apreciată și amploarea luată de cercetările interdisciplinare.

În același timp însă nu ni se pare cu nimic justificată tendința de a limita știința politică la statutul unei științe de sinteză. Duverger sublinia pe bună dreptate că, sub raport epistemologic, este eronată ideea că, pe de o parte, trebuie doar să strîngi fapte prin observație și experiment, iar pe de altă parte să construiești din aceste fapte sinteze generale[17]. Totodată nici nu pot fi juxtapuse generalizările și sistematizările operate asupra fenomenelor politice în cadrul diferitelor științe sociale, pentru că ele sînt realizate din unghiul specific al acestora, și juxtapunerea lor, avînd un caracter artificial, nu va conduce niciodată la o imagine de ansamblu asupra fenomenului politic. Chiar dacă apreciază că știința politică se poate realiza și sub alte denumiri (arătîndu-se, într-o măsură, tributar poziției discutate), von der Gablentz[18] aduce însă un argument inspirat atunci cînd arată că studiul fenomenelor politice întreprins de pe pozițiile altor științe presupune totuși anumite concepte și categorii ordonatoare (și în cazul istoricului sau al sociologului, ca și al juristului), concepte și categorii care sînt și trebuie să fie elaborate în cadrul unei științe orientate spre studierea specificității politicului, în cadrul deci al științei politice. Tot așa cum, adăugăm noi, clarificarea esenței și legității politicului implică o metodologie specifică, aptă să surprindă particularitățile de manifestare ale acestuia și multiplele sale interacțiuni înăuntrul sistemului social.

Știința politică trebuie concepută, așadar, ca o disciplină cu domeniu propriu atît sub raportul investigării nemijlocite, cît și sub acela al generalizării și sistematizării, pentru că ele reprezintă momente indisolubil legate ale unui proces gnoseologic unic. Desigur, ea folosește și valorifică și datele altor științe, dar aceasta n-o poate împiedica să-și constituie domeniul său propriu.

Să urmărim în cele ce urmează concepțiile care se înfruntă în problema obiectului propriu-zis al științei politice contemporane.

2. ȘTIINȚA POLITICĂ — ȘTIINȚĂ A STATULUI

Această definiție dată obiectului științei politice este, cum s-a remarcat, în armonie cu sensul politicii așa cum el apare în limbajul curent și cum este consfințit, de altfel, de dicționarele clasice. Susținătorii ei reclamă o îndelungă tradiție istorică: știința politică, subliniază Prélot, este, de la Herodot și Aristotel, cunoașterea a ceea ce are legătură cu statul și cu guvernămîntul său. Tradiția multiseculară propune o astfel de definiție și, crede Prélot, o și impune[19]. Marcel Prélot este unul dintre principalii protagoniști ai acestei concepții[20]. El are de altfel, cum s-a văzut în prima parte, înaintași consacrați.

Deși considerată, mai ales de adversarii ei, a fi într-un declin accentuat, această concepție are încă totuși destui partizani, cultivată fiind mai ales sub inspi-

rația juriștilor. Profesorul american Alfred de Grazia sublinia că subiectul suprem al științei politice este statul, acest centru de decizii pentru atîtea probleme care afectează viața noastră[21]. Catherin Seckler-Hudson vede în știința politică o ramură a științelor sociale care se ocupă cu teoria, organizarea, guvernămîntul și practica statului, îmbrățișînd atît politica, cît și administrația, ca părți coordonate și nu exclusive[22].

Alți autori mențin statul ca obiect, dar lărgesc în chip sociologic perspectiva, menționînd și factorii economici, sociali și psihologici care sînt la baza fenomenelor politice[23]. Roger Soltau introduce în definiție, pe lîngă stat, instituțiile și relațiile sale (cu indivizii membri ai săi și cu celelalte state) și ceea ce oamenii au gîndit asupra acestor chestiuni (adică ideile, doctrinele și psihologia politică)[24].

De asemenea Școala de la Louvain (Belgia), și în primul rînd Jean Dabin, proclamă acest punct de vedere ca singurul ce s-ar impune cu evidență: „Care ar putea fi obiectul unei științe care se intitulează politică dacă nu statul?"[25] Iar omul de știință indian A. Appadorai se pronunță de asemenea net: politica poate fi definită ca „știința care se ocupă cu statul și cu condițiile esențiale ale existenței și dezvoltării sale"[25 bis].

Această opinie este împărtășită mai ales de politicologi de formație juridică. M. Duverger remarca existența unei filiații istorice și logice între poziția care ne preocupă și analiza juridică și filozofică a statului suveran din trecutul mai apropiat sau chiar mai îndepărtat (zorile epocii moderne). El stabilește însă această legătură pentru a marca de pe poziții critice caracterul perimat al bazei pe care se sprijină concepția analizată, întrucît, după el, lărgirea cooperării internaționale și crearea organismelor inter- și suprastatale ar fi distrus bazele politice ale teoriei suveranității[26]. Sub acest raport însă, critica lui Duverger ține este alături, pentru că suveranitatea statelor, cum o atestă practica politică, departe de a se fi perimat, răspunde unei profunde cerințe obiective a stadiului istoric contemporan. Și este chiar un merit al acestei tendințe de a fi stimulat

apariția mai multor lucrări dedicate problemei suveranității.

Dintre cercetătorii marxiști, cel mai apropiat de o asemenea poziție ni s-a părut punctul de vedere al profesorului cehoslovac Jan Skaloud. El avansează o opinie interesantă cînd afirmă că știința politică trebuie raportată la specificul politicii ca activitate organizată și dirijată, orientată spre crearea, menținerea sau transformarea unui anumit sistem social. Dar, cînd definește propriu-zis știința politică, o face desemnînd-o ca acea ramură a științelor sociale care studiază critic statul ca instituție de dominație, regimul și organizarea statului, cu toate relațiile, formele și procesele statale, precum și aspectele conducerii individuale și colective care, de asemenea, sînt legate de stat[26bis].

Adversarii acestei concepții despre obiectul științei politice îi opun numeroase obiecții. Să analizăm cîteva. Jean Meynaud, unul dintre „extremiștii" poziției opuse, spune că e puțin indicat să se întemeieze o știință pe un termen atît de echivoc[27]. Este adevărat că, în știința politică de orientare nemarxistă, noțiunii de stat i se conferă sensuri multiple și contradictorii; dar aceasta nu este o excepție: e cazul tuturor categoriilor fundamentale ale politicii. Conceptul de putere apare și mai labil chiar! Thomas J.Cook incriminează caracterul abstract al conceptului de stat: a postula statul drept obiect propriu al științei politice înseamnă a zeifica o abstracție; el n-ar reprezenta decît o prejudecată a filozofiei politice[28].

Al doilea reproș vizează caracterul particularist al noțiunii, care duce la restrîngerea domeniului cercetării. Dar în formularea acestuia se strecoară o idee pe care partizanii punctului de vedere combătut nu o îmbrățișează totdeauna: identificarea statului cu tipul său modern de stat burghez național și excluderea din sfera conceptului a *polis*-ului grec și a statului feudal. Există însă în acest argument un sîmbure de adevăr: statul nu epuizează sfera politicii, deși se situează în centrul ei.

În același timp se relevă că noțiunea de stat a orientat unilateral cercetările politicologilor spre analiza

aspectelor instituționale ale vieții politice în detrimentul altora și mai cu seamă al studiului comportamentului; acesta este argumentul preferat al behavioriștilor. Este, desigur, important pentru dezvăluirea mecanismului proceselor vieții politice studiul comportamentului, al „atitudinilor politice", dar nu trebuie uitat că în sfera politicului instituțiile joacă un rol de prim rang, exercitînd o influență hotărîtoare asupra atitudinilor.

Mulți politicologi acceptă cu greu statul ca o categorie de lucru fundamentală, pentru că în reprezentările globale despre stat este mai ușor sesizabilă preocuparea de apologie sau de apărare a ordinii sociale[29]. Argumentul este semnificativ în măsura în care ne ajută să înțelegem de ce majoritatea politicologilor occidentali preconizează alte puncte de vedere în privința obiectului științei politice: acestea ar permite pentru cei care o doresc modalități mai subtile și mai rafinate de a masca poziția reală a cercetătorului.

La fel de semnificativă ne apare o altă obiecție, formulată de același autor[30]: noțiunea de stat se vădește cu totul neputincioasă în sesizarea noilor tipuri de organizare și de relații apărute pe plan internațional (formele de integrare economică și politică, formele de asociații de tip neocolonialist încropite pe ruinele vechilor imperii coloniale). Punctul de plecare este, firește, analog celui amintit al lui Duverger.

Maurice Duverger reproșează tendinței analizate că a neglijat studiul formelor inferioare (nesuverane) ale autorității; desprinzînd orientarea spre o definiție realistă (sociologică) a statului, după care între stat și alte comunități umane n-ar exista o deosebire calitativă, ci doar o diferență de grad, el conchide că astăzi nu mai poate fi justificată o știință autonomă a statului[31]. Considerăm că punctul de vedere exprimat este de natură să complice și nu să clarifice problema obiectului științei politice.

S-a remarcat — și nu fără îndreptățire — că adoptarea noțiunii de stat pentru a defini obiectul științei politice reprezintă adesea, deși nu în mod necesar, o tendință de a o menține pe aceasta din urmă în orbita

disciplinelor juridice[32]. De altfel, principalul pilon de susținere al acestei definiții e reprezentat de tradiția juriștilor. Trebuie remarcat că selecția unui astfel de criteriu traduce totodată și o dificultate, mereu actuală și pentru juriști și pentru politicologi, în a opera o distincție clară între politic și juridic, între relațiile politice și raporturile juridice.

Dintre toate argumentele opuse definirii științei politice ca știință a statului, cel mai serios ni se pare acela care acuză o îngustare nefirească a domeniului cercetării, avînd în vedere că sfera politicii nu s-a redus niciodată la sfera activității statului. De altfel chiar partizanii acestui punct de vedere tind, cum s-a văzut, să înglobeze în cîmpul investigației și alte laturi ale fenomenului politic. Marcel Prélot situează în atenția cercetării, pe lîngă instituțiile politice (și în primul rînd „instituția instituțiilor", adică statul), și ideile politice, și viața politică (în care include forțele politice și comportamentele)[33]. Alți autori, susținători ai aceleiași teze, după ce definesc știința politică ca „știința despre stat", se grăbesc să adauge că, într-un sens mai larg, ea studiază și acțiunile politice ale grupurilor, organizațiilor și instituțiilor care se deosebesc mai mult sau mai puțin de stat, dar care caută să influențeze politica statului și direcția schimbărilor sociale[34].

Trebuie în același timp să subliniem și un alt inconvenient al definirii științei politice ca știință a statului: ea nu este în măsură să contribuie în mod esențial la circumscrierea specificității politicului, în măsura în care statul realizează și activități tehnice-administrative, care, prin natura lor, nu sînt nemijlocit politice.

3. ȘTIINȚA POLITICĂ — ȘTIINȚĂ A PUTERII

În această viziune, știința politică ar fi studiul puterii, al modurilor de a o cuceri, de a o exercita și de a-i rezista. Conceptul de putere (înlocuit uneori cu cel de autoritate sau de influență) rămîne însă extrem

de fluid, de aceea vom întîlni înăuntrul acestei tendințe o mare varietate de nuanțe și puncte de vedere.

Pentru prima dată această concepție despre obiectul științei politice a fost larg promovată în S.U.A. Este adevărat că uneori este revendicat Max Weber ca promotor al ei: politica semnifică pentru noi, spunea el, elevarea spre participarea la putere sau la influența asupra repartizării sale fie între state, fie; în interiorul unui stat, între grupurile umane pe care le cuprinde[35].

Așa cum s-a văzut, în S.U.A., printre primii care postulează puterea ca focar al științei politice se situează George Catlin în lucrările deja menționate[36]. Charles Merriam și mai ales Harold Lasswell[37] s-au străduit să impună definitiv acest punct de vedere în știința politică americană. Pentru Lasswell, problemele preferate sînt legate de cucerirea „valorilor" (în sensul de lucruri dezirabile: securitate, venituri, prestigiu...), de procedeele folosite de „elita" politică pentru a-și statornici și consolida situația ei privilegiată. Știința politică este astfel orientată spre a îmbrățișa orice act care ține posedarea de valori prin folosirea puterii sau a influenței. Ea devine o știință totală a puterii, al cărei obiect ar fi studiul influenței (din perspectiva behavioristă a mobilurilor și a impulsurilor care împing la lupta pentru putere) și al celor care o exercită. Un reprezentant de seamă al științei politice americane contemporane, Hans Morgenthau, o întemeiază tot pe conceptul de putere, explicitînd însă că acest concept de bază exprimă un fenomen social care se manifestă în modul cel mai tipic în sfera politică, dar nu se limitează la aceasta, depășind-o[38].

Această orientare tinde să devină dominantă și în Europa. Pentru Duverger, obiectul științei politice nu ridică mari dificultăți: ea este știința autorității, a guvernanților, a puterii [39]. Georges Vedel o definește de asemenea ca știință a puterii[40], iar pentru Serge Hurtig știința politică este disciplina care studiază fenomenele de autoritate, de putere, de dominație.

Profesorul londonez William A. Robson este reprezentativ pentru această tendință: știința politică constă în a studia natura, fundamentele, exercițiul, obiectivele și efectele puterii în societate[41]. Carl J.Friedrich, profesor de știință politică la Harvard (S.U.A.) și la Heidelberg (R.F.G.), apreciază că știința despre stat este doar o parte a științei politice; aceasta din urmă se interesează de fenomene cum sînt puterea și carența de putere, conducerea și asocierea, ordinea și lipsa de ordine[42].

Înțelegerea științei politice ca știință a puterii ne este prezentată drept concepția în prezent dominantă; ea este consacrată, ne asigură Duverger, și de programele universitare. Această definiție a obiectului științei politice ar avea o superioritate netă metodologică asupra tuturor celorlalte, fiind mai operațională decît oricare alta, creînd posibilitatea unor largi investigații comparative.

Ea ar fi facilitat transformarea științei politice într-o disciplină mai concretă, sporindu-i capacitatea de a da un tablou mai complet al funcționării vieții publice și o tipologie mai adecvată; totodată ea ar permite înglobarea într-o explicație unitară și a fenomenelor noi proprii relațiilor internaționale[43]. Regruparea acestei discipline în jurul conceptului de putere ar constitui un progres sensibil și, poate, chiar decisiv, favorizîndu-i vocația pentru o explicație de semnificație universală[44]. Sau, în orice caz, pînă în prezent cel puțin, o altă concepție mai comprehensivă și mai riguroasă în același timp n-a fost pusă la punct[45] în politologia occidentală.

Trebuie, totuși, să subliniem că în rîndurile partizanilor acestei poziții nu există unitate nu numai în privința extensiunii obiectului, cît mai ales sub aspectul perspectivei din care este abordat: unii văd cu precădere aspectul instituțional al puterii (M.Duverger de pildă), alții subliniază rădăcinile și mecanismele ei psihologice (Th.Cook, B.Lippincott, H.Morgenthau[45bis], H. Lasswell). Se poate constata și o notă comună: tendința de a escamota conținutul social al fenomenului puterii.

Dar punctul acesta de vedere, exprimat în accepția sa cea mai cuprinzătoare, deși a cîștigat o destul de largă audiență, are numeroși adversari; ba chiar și

unii dintre partizanii săi dezvăluie cu luciditate primejdiile pe care le implică o astfel de poziție și consecințele sale negative.

În primul rînd, s-a remarcat, el conduce la o răsturnare ilegitimă a perspectivelor, făcînd din putere un scop în sine. El uită, se spune pe drept cuvînt, că știința politică trebuie să se ocupe atît de guvernați, cît și de guvernul lor și că studiul nevoilor umane, a căror satisfacere statul are sarcina s-o asigure, este tot atît de important ca și acela al tehnicilor de guvernare[46].

Subliniind caracterul instrumental al puterii și faptul că studiul ei nu devine relevant în absența analizei ordinii în care se integrează și a scopurilor care o călăuzesc, Kurt Sontheimer consideră că știința politică își va rata misiunea dacă va neglija domeniul normativității dreptului (înțeleasă în sensul ei cel mai larg) și dacă, în consecință, nu va îmbrățișa dialectica dreptului și a puterii[47]. Într-o perspectivă apropiată, Otto Heinrich von der Gablentz, mergînd pe urmele lui Otto Suhr (al cărui nume îl poartă Institutul de știință politică din Berlinul occidental), include în obiectul politicii trei elemente fundamentale: puterea, dreptul și organizarea[48]. Un punct de vedere analog împărtășește și Peter von Oertzen[49].

Luarea în considerație exclusiv a puterii, se mai relevă, ar duce la mutilarea științei politice, la a nu oferi decît o imagine parțială a acesteia, în măsura în care puterea însăși nu este decît una dintre variabilele procesului politic[50].

Fenomenul puterii are, firește, o însemnătate esențială în înțelegerea politicului; și lucrul acesta l-a subliniat marxismul înaintea altor concepții. De aceea și unii cercetători marxiști (polonezul J.J. Wiatr printre alții) plasează domeniul puterii în centrul științei politice. Dar focarul științei politice ar putea să-l constituie puterea politică și în nici un caz puterea socială în genere; însă nici ea nu acoperă ansamblul fenomenului politic.

Concepția a fost contestată cu totul justificat și din cauza lărgimii sale, a inaptitudinii sale de a

permite stabilirea de frontiere între punctul de vedere al științei politice și acela al altor științe sociale[51]. Într-adevăr, datorită faptului că fenomenul puterii este propriu oricărui grup uman organizat și cade, ca atare, sub incidența sociologiei, această poziție conduce la confundarea practică a științei politice cu sociologia, mai precis la dizolvarea acesteia în sociologie. S-a menționat, de asemenea, că orientarea, datorită acestei tendințe, a cercetărilor spre domenii în care au eșuat toate tentativele de măsurare (inclusiv clasificările ordinale) îi răpește considerabil din valoarea operațională[52].

Aceste critici sînt dublate uneori, spune Meynaud, de un proces de intenție: analiza puterii este acuzată de a contribui la strivirea individului, ea concentrîndu-se de preferință asupra tehnicilor de intervenție a puterii în viața indivizilor. Deși, ca partizan fervent al acestei concepții, el se străduiește să nege existența unei astfel de tendințe, cei care o invocă au multă dreptate. În această tendință, desigur neafișată, se întrevede legătura acestei concepții despre obiectul științei politice cu orientarea fundamentală a statului capitalist contemporan, izvorîtă din baza sa socială.

Poziția care identifică știința politică cu știința puterii pornește, spune Morgenthau, de la constatarea că fenomenul cel mai tipic pentru societatea contemporană este lupta pentru putere și, în consecință, știința politică trebuie să se axeze pe studierea acestui fenomen[53]. Remarca este prețioasă pentru că ne conduce la stabilirea legăturii organice dintre această orientare și procesele social-politice ale lumii capitaliste în condițiile ascuțirii contradicțiilor ei fundamentale. Meynaud vorbește de asemenea de faptul că amploarea și intensitatea luptelor duse în epoca contemporană pentru a obține controlul politic al societăților umane n-au fost străine de originea și mai ales de expansiunea acestei concepții. Totodată el leagă difuzarea largă a acesteia de unele fenomene noi observabile în viața politică a statelor occidentale: extinderea sferei activității publice, înmulțirea încăl-

cărilor prerogativelor individuale, intensificarea eforturilor ideologice de a orienta spiritele...[54].

Este deosebit de semnificativ, socotim, că tocmai partizanii acestei concepţii ne ajută să dezvăluim rădăcinile ei reale, legătura ei intimă cu cerinţele politice şi ideologice ale capitalismului contemporan. Ea se înrudeşte strîns cu teoria „pluralismului" societăţii burgheze contemporane şi cu cea a „difuzării" puterii de stat în această societate de tip „pluralist". Imprecizia şi fluiditatea conceptului de putere, analizat la toate nivelele şi în toate grupurile sociale, indistincţia care se creează între puterea politică şi celelalte forme sociale ale puterii, ştergerea mai mult sau mai puţin intenţionată a graniţelor calitative dintre acestea favorizează o mascare mai subtil diversionistă a esenţei puterii politice în statul capitalist contemporan şi totodată o interpretare partizană mai abilă şi mai puţin ostentativă a noilor procese politice legate de evoluţia actuală a acestuia.

Cu toată răspîndirea ei, această concepţie nu este sutenabilă: o ştiinţă politică ce studiază puterea în genere (sau autoritatea, sau influenţa) nu mai este o ştiinţă *politică* în sensul propriu al termenului, pentru că dizolvă politicul în social, realizînd nu clarificarea specificităţii domeniului politic, ci estomparea sau disimularea acestei specificităţi. Acest lucru a fost, desigur, sesizat şi de unii politicologi occidentali care încearcă să evite dificultăţile unei poziţii extremiste, cum este cea analizată, printr-o concepţie intermediară.

4. POZIŢII INTERMEDIARE

Sînt apreciate intermediare concepţiile care se situează între cele două poziţii extremiste aliniate pînă acum; ele sînt denumite şi restrictive, în raport cu concepţia care extindea domeniul ştiinţei politice la fenomenul social al puterii (sau autorităţii).

Unele concepte restrictive au fost elaborate de sociologi sau de exponenţi ai psihologiei sociale care

şi-au văzut, pe bună dreptate, domeniul ameninţat de tendinţele expropriatoare ale politicologilor. Considerînd că obiectul ştiinţei politice nu poate fi limitat la stat, ei nu acceptă nici extinderea acestuia la toate formele sociale ale puterii; de aceea ei caută să determine anumite forme ale acesteia care ar putea întruni calificativul de „putere politică".

O astfel de concepţie este cea a lui Raymond Aron. Obiectul ştiinţei politice e reprezentat de relaţiile de autoritate între indivizi şi grupuri stabilite în interiorul tuturor comunităţilor numeroase şi complexe. „Ştiinţa politică, subliniază sociologul francez, îşi degajează autonomia pe măsură ce găseşte un limbaj pentru a desemna diversele moduri ale acestei rivalităţi pentru putere, pe măsură ce mai ales ea consideră *structura de autoritate* ca pe un fapt fundamental la care trebuie să fie raportate celelalte fenomene sociale pentru a le face inteligibile"[55]. El mai adaugă că ştiinţa politică este de asemenea o modalitate de a studia societatea în întregime prin prisma unui punct de vedere propriu, care este acela al organizării şi funcţionării instituţiilor de conducere *(comandament)*. Aron insistă deci asupra unui aspect relaţional, dar punctul său de vedere „restrictiv" (comunităţi complexe) este destul de ambiguu pentru a lăsa învăluit în incertitudine domeniul specific al politicii.

O încercare de a opera o distincţie mai precisă întreprinde şi sociologul francez François Bourricaud. Şi el distinge între comunităţi „simple" sau „elementare" şi comunităţi „complexe", considerînd că acestea din urmă intră în preocuparea ştiinţei politice. Dar apreciază această delimitare ca insuficientă, pe lîngă faptul că e imprecisă, şi de aceea adaugă că domeniul ierarhiilor politice se deosebeşte de acela al altor ierarhii sociale prin aceea că deţine monopolul utilizării forţei, al constrîngerii fizice[56]. Această concepţie se inspiră din lucrările anterioare ale lui Léon Duguit şi Max Weber şi tinde să izoleze domeniul politicii în cîmpul mai larg al cercetării sociologice.

O asemenea interpretare dată puterii politice nu poate fi însă acceptată, pentru că se menţine la nive-

lul mijloacelor, încercînd să evidenţieze doar forma de manifestare a puterii politice şi ignorînd conţinutul său social, de clasă. Totodată, chiar la acest nivel al analizei, nu se poate absolutiza pentru toate formele puterii politice folosirea forţei sau a constrîngerii fizice drept mijloc unic şi definitoriu al politicii cînd sînt cunoscute şi alte mijloace aproape tot atît de caracteristice. Rămînînd cu analiza la nivelul mijloacelor, specificitatea puterii politice nu poate fi ştiinţific sesizată. Pe de altă parte, puterea politică este realmente nucleul politicii, dar ea nu epuizează fenomenul şi, prin urmare, nici obiectul ştiinţei politice.

O tentativă de acelaşi gen, plasată însă într-o viziune funcţionalistă, face şi sociologul american Talcott Parsons[57], definind puterea politică drept capacitatea de a controla sistemul relaţiilor sociale în ansamblu, legată de folosirea forţei de constrîngere a statului asupra întregului său teritoriu.

Preocuparea de a delimita sub raport funcţional obiectul ştiinţei politice o întîlnim şi în mult discutata lucrare a lui David Easton[58], în care Stanley Hoffmann vede un semnificativ simbol al ştiinţei politice americane contemporane. Easton porneşte de la concepţia lui Lasswell, pe care o consideră însă mult prea largă: nu orice distribuţie de valori intră în sfera ştiinţei politice, ci numai repartiţia „autoritară" *(authoritative)* sau imperativă a valorilor în societate. Acest determinativ semnifică, întîi, că este vorba de decizii care sînt sau trebuie să fie respectate şi, al doilea, că supunerea faţă de aceste decizii trebuie să fie acceptată de *toţi* cetăţenii, chiar dacă unele dintre ele angajează în mod nemijlocit interesele unei categorii parţiale. Ştiinţa politică urmează să se concentreze asupra studiului deciziilor autoritare, mai precis asupra analizei mecanismelor elaborării acestor decizii autoritare *(decision-making)*. Morgenthau şi Duverger resping acest punct de vedere pe considerentul că, în fapt, el s-ar întoarce la vechea poziţie care identifică obiectul ştiinţei politice cu noţiunea de stat[59].

Într-un context mai larg, dar în aceeaşi perspectivă, apreciază obiectul ştiinţei politice şi profesorul

francez Alfred Grosser atunci cînd recomandă următoarea definiţie a lui François Goguel, amendată de el: ştiinţa politică îşi propune să analizeze şi să interpreteze structurile, forţele, comportamentele şi problemele care determină deciziile politice, adică cele care afectează viitorul comun al societăţii globale, în general la nivelul statului. Avantajul acestei definiţii ar fi, după părerea autorului ei, acela că ea precizează că nu toate fenomenele de autoritate şi de putere sînt necesarmente politice[60].

Vrem să menţionăm că atunci cînd se apreciază că obiectul politologiei constă în „distribuirea autoritară a valorilor" sau în „mecanismul exercitării controlului" se are, de fapt, în vedere aspectul propriu-zis al conducerii politice de către stat şi, prin stat, de către diferitele partide, grupuri de interese (sau de presiune). Aceste puncte de vedere reflectă, desigur, creşterea continuă a activităţii statului capitalist contemporan, a intervenţiei sale directe în diferitele domenii ale vieţii sociale, fie că le reglementează direct, fie indirect, prin stabilirea cadrului sau limitelor în care acestea să se desfăşoare.

În aceeaşi perspectivă, omul de ştiinţă indian S.V. Kogekar, în studiul său *Foundations of Political Science*, propune să i se încredinţeze ştiinţei politice sarcina analizei metodelor de organizare şi de reglementare a relaţiilor sociale, extinzîndu-şi astfel competenţa asupra tuturor factorilor care contribuie la o astfel de reglementare (de la familie, sindicate... şi pînă la activitatea organelor supreme ale statului)[61]. Iar profesorul american Robert Dahl sugerează şi el ca guvernarea afacerilor şi a relaţiilor care se leagă între ele, alcătuind „ordinea politică", să fie considerată obiectul ştiinţei politice[62].

Judicioase ni se par consideraţiile destul de ample ale lui Ossip K. Flechtheim în problema obiectului ştiinţei politice. Preocupat de a stabili locul acesteia în sistemul ştiinţelor sociale, el subliniază că ştiinţa politică nu poate fi considerată pur şi simplu ştiinţă a puterii (proteicul fenomen al „puterii sociale" căzînd sub incidenţa sociologiei), dar nici nu poate fi prezen-

tată doar ca un nume nou pentru „ştiinţa statului" *(Staatslehre)*, statul implicînd, pe lîngă aspectul puterii, şi alte laturi, în timp ce politice sînt şi fenomene nestatale. De aceea politologia poate fi definită, spune Flechtheim, ca o ramură specială a ştiinţelor sociale, care cercetează obiectiv-critic statul sub aspectul său de putere, precum şi toate celelalte fenomene de putere, inclusiv scopurile, în măsura în care aceste fenomene de putere sînt legate *mai mult sau mai puţin nemijlocit* cu statul. Expresia subliniată de noi e considerată de Flechtheim o noţiune-cauciuc, care vrea să arate cît de elastic-dinamice sînt graniţele ştiinţei politice, dar care, socotim, conferă şi definiţiei sale un anumit coeficient de incertitudine[63].

Punctele de vedere menţionate au, cu toată diversitatea lor, unele elemente comune: ele tind să circumscrie obiectul ştiinţei politice fie la un anumit domeniu al relaţiilor de putere (pe care încearcă să-l delimiteze ca domeniu specific al puterii politice), pornind, de regulă, de la noţiunea sociologică de consens, fie la un anumit tip de activitate socială cu funcţii de organizare sau de integrare, pornind în acest caz de la conceptul de ordine. Dar ele nu reuşesc nici să determine sfera specifică a politicii, nici să înmănuncheze toate elementele care sînt proprii activităţii politice ca formă distinctă a activităţii social-istorice a oamenilor.

Alături de aceste poziţii care se încadrează într-o tendinţă sau alta, vom consemna şi altele, de o factură mai particulară, pentru a pune cît mai complet în lumină varietatea punctelor de vedere asupra obiectului ştiinţei politice contemporane.

5. PUNCTE DE VEDERE PARTICULARE

Vom începe cu Georges Burdeau a cărui poziţie reală pare mai greu de sesizat din moment ce a putut fi considerat ca partizan al fiecăreia dintre poziţiile extremiste[64]. În cunoscutul său tratat, el afirmă că ştiinţa politică n-ar avea un obiect propriu; într-o

lume în care coeficientul politic afectează toate activităţile umane, ea n-ar avea practic alte limite decît acelea pe care le impun insuficienţele inteligenţei omului în contact cu totalitatea problemelor vieţii sociale. Ştiinţa politică este doar o metodă pentru un studiu mai rodnic al dreptului constituţional, un unghi de vedere lărgit în care se înscriu problemele tradiţionale ale dreptului public[65]. Într-adevăr, el se concentrează cu deosebire asupra analizei sistematice a diferitelor regimuri politice şi a instituţiilor lor, menţinîndu-se, într-un sens, în tradiţia orientării precumpănitor juridice a primei tendinţe[66]. Pe de altă parte, el îşi începe studiul cu fenomenul puterii, considerat în accepţia sa sociologică, pentru a ajunge, prin delimitări, la analiza puterii politice. În sfîrşit, în altă lucrare a sa, G. Burdeau consideră că ştiinţa politică este ştiinţa care îşi propune să studieze relaţiile de autoritate şi de supunere şi efectele lor asupra comportamentului oamenilor pentru a degaja o explicaţie coerentă şi inteligibilă a structurii şi a dinamismului societăţilor politice, pentru ca mai departe să vadă în ştiinţa politică punctul de convergenţă al diferitelor ştiinţe sociale care găsesc în ea acea desăvîrşire pe care, luată izolat, nici una dintre ele nu o poate pretinde[67].

Un punct de vedere cu totul singular întîlnim la Bertrand de Jouvenel, partizanul unei teorii politice „pure", asemănătoare cu teoria economică şi avînd aceeaşi utilitate ca şi aceasta. Deşi unul dintre promotorii în Franţa ai studiului fenomenului puterii[68], de Jouvenel s-a orientat spre o concepţie formală, considerată la scară „microcosmică". Într-o viziune care aminteşte de Althusius, politica „pură" ar reprezenta activitatea de constituire, de consolidare şi de conservare a agregatelor umane, iar ştiinţa politică ar urma să studieze modul de formare şi condiţiile de stabilitate ale agregatelor[69], urmărite însă în manifestările lor cele mai simple, elementare, microscopice şi, prin urmare, mereu aceleaşi.

Poziţii particulare, de nuanţă antropologică, găsim la autori vest-germani. Dolf Sternberg, de pildă, vede

în om obiectul politicii, iar sarcina primordială a acesteia în protejarea practică a vieții cetățenilor.

Pot reține atenția, de asemenea, punctele de vedere ale lui Pierre Duclos, Julien Freund și Bernard Crick. Pentru primul, obiectul științei politice îl constituie raportul politic în manifestările lui tipice, iar acesta este definit ca un raport particular care se naște în sînul unui grup din faptul existenței unui aparat al forței publice și al aplicării sale la menținerea coeziunii grupului[70]. Pentru Julien Freund, politicul reprezintă o esență autonomă, iar obiectul propriu al științei politicii este politica, privită în esența sa, în măsura în care ea comandă un anumit număr de relații specifice în societate și nu studiul cumulativ al evenimentelor singulare, al instituțiilor sau al diverselor fenomene care în cursul timpurilor au intrat în circuitul politic[71]. Bernard Crick revendică și el ca obiect al disciplinei politica tratată *ca atare* („politica este politică și nu altceva")[72]. El își propune chiar „să apere" politica împotriva ideologiei, a democrației, a raționalismului și a tehnologiei, adică, mai bine zis, împotriva interpretărilor legate de aceste poziții. Principalii dușmani ai politicii (înțeleasă „în sine") sînt, după Crick, conservatorul nonpolitic, liberalul apolitic și socialistul antipolitic. După cum se poate observa, toți acești autori au optat pentru tradiția „machiavelică" în înțelegerea științei politice, reluînd modul de a trata politicul „în sine".

Diversificarea concepțiilor asupra obiectului științei politice face extrem de anevoios acordul asupra acestei probleme. E adevărat că între pozițiile extreme s-au făcut tentative de apropiere: cei care postulau statul ca obiect exclusiv s-au arătat gata să lărgească, în anumite limite, sfera cercetării, iar adepții științei puterii au încercat uneori soluții restrictive.

Este, de asemenea, adevărat că și politicologii nemarxiști înclină să vadă în puterea politică statală elementul esențial al politicii și, implicit, momentul central al obiectului științei politice. S-a spus chiar că cele două poziții extremiste nu sînt antinomice, ci

complementare[73]. Cu toate acestea, șansele unui acord nu par a fi actuale.

6. DEFINIȚII PRIN DESCRIPȚIE ENUMERATIVĂ

În fața acestei situații, unii au renunțat la încercările de a defini apriori știința politică și au recurs la o tehnică empirică: au reunit eclectic elemente prezente în diferitele definiții ori s-au concentrat pur și simplu asupra „recenzării" problemelor care fac obiectul interesului instituțiilor și oamenilor consacrați cercetării sau predării în învățămînt a științei politice.

O asemenea „definiție" (simplă descripție în fond) ne oferă, de pildă, Marcel Bridel cînd se pronunță despre știința politică ca despre o disciplină completă și specializată care să reunească, într-una sau în mai multe ramuri, descrierea instituțiilor politice naționale, istoria lor, principiile lor ideologice, funcționarea lor, forțele care le acționează, influențele pe care le suferă, rezultatele pe care le procură și incidențele lor asupra vieții țării și a relațiilor cu țările vecine; la aceasta el adaugă studiul comparativ al instituțiilor și al faptelor politice străine, considerate de asemenea sub aceste diverse aspecte[74].

O soluție tipică pentru acest gen este lista-tip elaborată de Comisia UNESCO, întrunind în 1948 la Paris o seamă de experți din domeniul științei politice. Această comisie, convocată în numele UNESCO de William Ebenstein, pe atunci profesor de știință politică la Princeton, a fost dominată, spune Prélot, de empirismul anglo-saxon. Neputînd să cadă de acord asupra unui punct de vedere comun, colocviul de la Paris „a definit" regatul științei politice, enumerînd pur și simplu principalele domenii ale cercetării[75]. Această definiție prin asociere de parcele evocă un „trifoi cu patru foi", căruia abia trebuie să i se găsească tulpina susceptibilă să justifice denumirea comună (la singular) de *știință politică*.

Pe baza empirică oferită de această listă, ca și de indexul de materii al diferitelor enciclopedii și dicționare politice, Léo Moulin a propus următoarea definiție a științei politice: descrierea obiectivă și explicația sistematică și riguroasă, cu ajutorul unui vocabular precis, a doctrinelor, teoriilor, instituțiilor (structuri și mecanisme) și actelor statutului *(polis)*, grup specific, factor al puterii, organ de autoritate și izvor de drept în raporturile sale dialectice fie cu societatea sau cu grupurile care se constituie înăuntrul ei, fie cu celelalte state, fie cu indivizii, atît ca guvernați, cît și în raporturile lor cu guvernanții[76]. Definiția sa încearcă „să împace", să armonizeze diferitele poziții opuse în problema obiectului disciplinei, ca și diferitele moduri existente în abordarea politicului. El simte nevoia să adauge acestei definiții descriptive precizarea că știința politică este o știință globală și sintetică. Rezultatul: Moulin se întoarce la un punct de vedere care părea depășit, concepînd știința politică ca o disciplină-răspîntie care utilizează, după o optică particulară, ansamblul datelor elaborate de o serie de discipline, extrem de variate și de numeroase[77].

Această tehnică enumerativă, cu toate avantajele prezumate[78], privează știința politică de un element coordonator care să sudeze respectivele ramuri într-o unitate organică, explicativă și metodologică. O astfel de listă, oricît de copioasă, nu ajunge practic niciodată la un punct final: ea este continuu expusă de a fi completată sau trunchiată[79]. Această poziție împiedică, în fond, orice posibilitate de delimitare între știința politică și alte discipline care în mod firesc se preocupă de unele laturi ale politicului sau de fenomene care îndeplinesc funcții politice, favorizînd o primejdioasă extindere, dincolo de orice limite, a studiului politologic. Redevine astfel actuală observația pe care von Ruemelin o făcea cu mulți ani în urmă la adresa sociologiei, spunînd că dificultatea confirmării acestei discipline ca știință nu constă în faptul că nu are un obiect, ci că le are pe toate. Neprecizarea unghiului special al analizei duce la încălcarea domeniului unor științe de mult constituite: astfel că, dacă politicologii sînt îndreptățiți uneori să condamne „imperialismul sociologic", nu de puține ori devine justificată denunțarea de către reprezentanții altor discipline a „imperialismului politologic". Pe de altă parte, lipsa unui principiu unificator, care să fie explicitat în definiție, nu numai că facilitează, dar uneori și determină tendința de autonomizare a unor ramuri înscrise în lista-tip. Așa cum este cazul, de pildă, cu problemele administrației, al căror studiu se revendică în știință autonomă (știința administrativă în Europa, administrația publică în S.U.A.). Mai complex este cazul relațiilor internaționale. El a fost discutat în repetate rînduri atît la A.I.S.P., cît și de Institutul de înalte studii internaționale. Partizanilor includerii acestora în știința politică (printre aceștia, în primul rînd, M. Prélot și W.A. Robson) pe considerentul că toate relațiile internaționale sînt politice prin natura lor, pentru că ele se rataşează, chiar cînd este vorba de raporturi private, la fenomenul existenței statelor, li se opun cei care preconizează necesitatea unei științe autonome a acestui domeniu sau a unei sociologii a relațiilor internaționale. În literatura noastră, Silviu Brucan s-a pronunțat în favoarea unei sociologii a relațiilor internaționale[80]. În realitate, cîmpul vast al relațiilor internaționale (chiar dacă sînt înglobate sub această denumire și relații care, *stricto senso*, nu sînt inter-naționale) poate și trebuie să fie abordat din unghiul specific al mai multor discipline: sociologia le studiază în cadrul mai larg al relațiilor intercomunitare de diferite tipuri, dreptul internațional din punctul de vedere al reglementării lor juridice, iar știința politică ar trebui, după părerea noastră, să se concentreze asupra relațiilor propriu-zis politice și, eventual, asupra influenței lor asupra celorlalte relații internaționale care, prin natura lor, nu sînt nemijlocit politice.

Probleme interesante ridică de asemenea situarea istoriei ideilor politice printre domeniile științei politice. Cum se știe, istoria ideilor sau a doctrinelor politice a figurat și continuă să figureze în programele

instituţiilor de învăţămînt atît din Occident, cît şi din ţările socialiste ca disciplină cu profil propriu, mai mult sau mai puţin precizat[81]. Problema care se pune este dacă ea trebuie sau nu integrată în ştiinţa politică.

Există o reacţie negativă a unor *political scientists* (de pildă Lasswell) faţă de istoria ideilor politice, alimentată în primul rînd de înţelegerea pozitivistă a ştiinţei politice şi de repulsia declarată a acestora faţă de vechea filozofie politică. Trebuie să arătăm însă că această atitudine a fost stimulată la politicologii americani şi de modul cu totul steril în care s-a realizat acest studiu (integrat, de altfel, în *political science* sub titlul de teorie politică), adică fără nici o sistematizare şi, mai ales, fără preocuparea de a pune în lumină problemele politice reale care au inspirat respectivele sisteme de idei[82].

Dintr-o perspectivă opusă se susţine integrarea istoriei ideilor şi a doctrinelor politice în ştiinţa politică. Această propunere este motivată însă prin invocarea caracterului *creator*, a rolului determinant al ideilor politice în existenţa şi evoluţia instituţiilor şi evenimentelor politice[83]. Nu este vorba aici de a nega (sau de „a minimaliza", cum spune Louis Hartz, referindu-se la marxism) rolul ideilor politice; marxismul nu numai că nu a minimalizat acest rol, dar a dat pentru prima dată *explicaţia ştiinţifică* a genezei şi a rolului social al ideilor politice. Utilitatea studiului istoriei doctrinelor pentru ştiinţa politică este deosebit de mare; el aduce o contribuţie, care nu poate fi neglijată, la înţelegerea rolului ideilor politice în procesul istoric. Bineînţeles, utilitatea aceasta este deplină dacă studiul este orientat de premise autentic ştiinţifice. Marile doctrine politice au fost produsul unor epoci de criză[84], revoluţionare; ele s-au străduit, cum spune Eric Weil, să diagnosticheze răul fundamental al epocii[85] şi să dea, de pe anumite poziţii de clasă şi cu limitele istorice inevitabile, soluţii pentru curmarea acestuia.

Pornind de la situaţia precară a ştiinţei politice burgheze contemporane sub raportul bagajului de teorii

şi de ipoteze semnificative, Meynaud sugerează explorarea marilor opere politice ale trecutului pentru a extrage eventual astfel de ipoteze. Dar, cu toată continuitatea care se remarcă în orientările teoretice fundamentale, în înţelegerea unor categorii (de exemplu teoria „binelui comun" ca finalitate esenţială a statului, teoria dreptului natural în variantele şi tendinţele sale de la sofişti şi pînă astăzi etc.), o astfel de întreprindere nu trebuie privită cu optimism exagerat. Pentru că, dincolo de faptul că soluţiile gînditorilor trecutului stau sub semnul momentului istoric, nici semnificaţia problemelor nu poate fi „eternă": viaţa politică este supusă evoluţiei şi, ca atare, apar mereu probleme noi, iar vechile probleme sînt plasate într-un nou context social-istoric care le modifică datele. În acest sens, Léo Moulin este îndreptăţit să releve că conţinutul reflecţiei politice şi metoda însăşi variază, prin definiţie, în virtutea diversităţii şi variabilităţii datelor — istorice, sociologice, juridice etc. — care li se integrează şi că un Aristotel sau Montesquieu sau un Tocqueville nu se puteau întîlni cu problemele care-i preocupă pe politicologii contemporani[86].

Von der Gablentz releva cu justeţe că expunerea sistematică a vieţii politice ar trebui precedată de o privire de ansamblu asupra istoriei ideilor politice din două motive: întîi pentru că noţiunile folosite şi conexiunea lor îşi au, în mare parte, originea în tradiţia ştiinţifică ce domină de peste 2000 de ani; al doilea, deoarece acţiunea politică a trecutului şi a contemporaneităţii nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea preliminară a concepţiilor de care agenţii au fost călăuziţi[87]. Bineînţeles că, pentru a nu cădea în eroarea idealismului istoric, pentru al doilea punct trebuie precizat că mobilurile reale ale acţiunilor politice îşi găsesc în ideile politice o expresie, uneori fidelă, dar de cele mai multe ori învăluită, transfigurată[88].

Dincolo de argumentele analizate pînă acum, pentru politologul marxist, care, după părerea noastră, nu-şi poate priva disciplina de dimensiunea istorică, stu-

diul istoriei doctrinelor politice oferă o orientare deosebit de instructivă asupra conținutului concret pe care l-au dobîndit, în dezvoltarea lor, diferitele categorii ale politicii. Marile doctrine ale trecutului sînt răspunsuri la unele dintre problemele pe care organizarea politică a societății și lupta politică le-au ridicat în diferite epoci istorice; indiferent de valoarea obiectivă a soluțiilor preconizate, desigur, în funcție de poziția de clasă și limitate de nivelul istoric, instructiv rămîne, fără doar și poate, studiul *acestor probleme*, care ne orientează asupra particularităților de manifestare a politicului în diferite etape istorice. Într-o istorie a ideilor politice concepută din perspectiva teoretică și metodologică marxistă, un loc major ocupă studierea concepțiilor socialiste și comuniste premarxiste. În aceeași perspectivă ar trebui, poate, ca investigarea marilor doctrine, a istoriei „aristocratice" a ideilor politice (cum i-ar spune Julien Benda) să fie într-o mai mare măsură decît pînă acum completată cu o istorie „democratică", adică cu examenul ideilor care, fără să se fi constituit în doctrine sistematice, au înrîurit și au călăuzit luptele politice în diferitele perioade istorice.

Mai există un argument care pledează pentru includerea istoriei doctrinelor ca ramură a științei politice, ca preambul istoric necesar al acesteia: după cum s-a putut desprinde din concluziile primei părți, prin analiza istoriei ideilor politice se poate articula istoria însăși a științei politice, fără să considerăm însă, așa cum face F. Burlațki, că istoria doctrinelor politice n-ar fi altceva decît știința politică privită în plan istoric[89].

Dar integrarea ei în știința politică nu trebuie să însemne desființarea statutului ei propriu de disciplină; istoria doctrinelor politice este concomitent o ramură a științelor istorice, este una dintre disciplinele istorice particulare. Diferitele lucrări publicate în Occident în domeniul istoriei doctrinelor politice dezvăluie dependența modului de abordare a acestora atît de concepția *istorică* generală a autorului, cît și

de premisele teoretice și metodologice *politologice* de la care inevitabil pornește.

O constatare similară ne prilejuiește și o analiză a istoriilor doctrinelor politice elaborate de pe poziții marxiste: dacă manualul lui Kecekian și Fedkin este conceput în mare măsură într-un cadru predominant juridic (deci mai îngust), lucrarea cunoscutului savant sovietic A.M. Deborin este realizată într-o perspectivă mult mai largă, filozofică-socială; în schimb, cursul profesat de dr. Theodor Syllaba la Universitatea Carolină din Praga se înscrie într-o viziune social-politică sau chiar predominant politologică.

Analiza întreprinsă pînă acum ne-a înlesnit cîteva constatări. În primul rînd, desigur, trebuie remarcată, mai ales la politicologii nemarxiști, discordanța opiniilor în aprecierea obiectului științei politice și chiar în sistematizarea și în definirea ramurilor ei; iar ca o consecință imediată concepțiile contradictorii cu privire la limitele și la frontierele științei politice, care se vor răsfrînge și asupra înțelegerii raporturilor ei cu celelalte discipline sociale. Politologia de orientare nemarxistă oscilează între două puncte extreme: Scylla „imperialismului", care revendică monopolul științei politice asupra tuturor științelor sociale, și Carybda unui strîmt „izolaționism", care o țărmurește în hotarele unei „științe a statului". În al doilea rînd, intenția de centrare a științei politice pe conceptul de putere, de sociologizare a disciplinei și, implicit, de estompare a profilului ei propriu, iar ca urmare tendința, pe care o socotim dominantă, de a se extinde „regatul" politologiei și asupra unor domenii explorate, cu just titlu, de alte discipline: sociologia, sociologia politică, psihologia socială, dreptul public etc. dar în același timp și corolarul acestor tendințe, și anume identificarea ei cu sociologia sau, mai ales, cu sociologia politică, împingîndu-se lucrurile pînă la suprimarea ei ca disciplină de sine stătătoare. Acest aspect conduce efectiv la o criză pentru politologie din moment ce-i amenință însăși existența.

Dar disputa atît de aprinsă în jurul obiectului, varietatea pozițiilor întîlnite, imprecizia, în ultimă

instanță, care domnește în această problemă nu sînt, *prin ele înseși*, un semn de criză (cum greșit se apreciază prea adesea). Ea poate fi apreciată ca atare numai prin *unele* dintre cauzele ei. Pentru că se poate explica prin mai mulți factori, a căror pondere și acțiune trebuie, firește, considerate diferențiat.

În știința politică, definirea obiectului nu poate să nu oglindească, mai mult și mai direct decît în oricare altă știință socială, variatele contradicții din viața social-politică, expresie a jocului intereselor opuse sau doar diferite. De aici tendințele neomogene față de „construirea" obiectului, soluțiile variate dictate de opticile diferite din care e asimilată cerința înglobării în preocupările științei politice a noilor fenomene proprii capitalismului contemporan și vieții politice mondiale. De aceea socotim că în aprecierea diferitelor poziții afirmate în politologia de orientare nemarxistă cu privire la obiectul disciplinei nu trebuie neglijați factorii politici-ideologi care le alimentează (așa cum, din păcate, s-a putut constata uneori în publicațiile noastre).

Pe de altă parte, lipsa de unitate în privința obiectului disciplinei se explică parțial și prin tradițiile diverse care au alimentat preocupările active pentru știința politică, mai ales după al doilea război mondial: în Franța cu deosebire dreptul constituțional, în R.F.G. „sociologia statului" sau mai vechea „știință a statului", în Anglia „istoria politică", iar în S.U.A. dezvoltarea sociologiei și a psihologiei sociale, cu curentele lor caracteristice.

În sfîrșit, nu trebuie omis un element care, sub raport gnoseologic, joacă un rol important: apartenența, mărturisită sau tacită, a politicologilor la curente și la tendințe filozofice diferite. Influența acestor factori va apărea, mai evident chiar, și în disputa, nu mai puțin înverșunată, cu privire la natura și la funcțiile științei politice.

Dar este oare această situație proprie exclusiv științei politice? Evident că nu. Oricine știe cît de mult a durat în gîndirea socială burgheză disputa în jurul obiectului și al caracterului sociologiei ca știință.

Și ea nu poate fi socotită nici astăzi ca încheiată. Discuțiile continuă și în rîndurile sociologilor marxiști. Nici granițele dintre sociologie și psihologia socială, dintre sociologie și antropologia culturală sau etnologie nu sînt încă suficient conturate. Și acesta nu este singurul exemplu.

Ceea ce ne confirmă însă cu certitudine discordanța părerilor asupra obiectului politologiei este că procesul reconstituirii ei ca disciplină autonomă în sistemul contemporan al științelor sociale este încă departe de a fi încheiat. Și în măsura în care, cu toate punctele de contact capabile să le unească parțial, pozițiile discordante nu au șanse reale de a fi „armonizate", această stare de incertitudine va continua, probabil, să se mențină.

Firește, nu toate cauzele menționate sînt operante și în cazul cercetătorilor marxiști. Noi beneficiem, în raport cu politicologii occidentali, de o concepție în principiu *unitară*, atît sub aspectul explicației, cît și sub acela al metodologiei, concepție a cărei validitate a fost de mult confirmată. Faptul că se manifestă totuși opinii diferite în problema obiectului științei politice se datorează atît unor tradiții naționale deosebite în dezvoltarea științelor sociale, cît și formației diferite (juridice, filozofice, sociologice, istorice etc.) a opinenților, care aduc astfel uneori puncte de vedere exterioare politologiei în definirea obiectului ei. Cînd nu pot fi înfrînte asemenea optici particulariste, se ajunge fie la restrîngerea obiectului științei politice (am citat exemplul lui Jan Skaloud, care tinde să-l reducă la problemele statului; la noi, de pildă, L. Lörincz opinează că obiectul disciplinei îl constituie „studiul instituțiilor politice în acțiunea lor, nu static, așa cum aceste instituții sînt urmărite de către alte științe speciale"[90]), fie la structurarea acestuia de pe poziții eclectice care ignorează inevitabil specificitatea studiului politologic (astfel Marian Żychowski arată că în Polonia programa de știință politică e călăuzită de „o concepție juridică-sociologică pe un fond istoric"[91]). În același timp trebuie să subliniem deosebita complexitate (atît endogenă, cît și exogenă,

manifestată în relațiile sale multiple și în întrepătrunderea cu alte fenomene sociale) a fenomenului politic, care nu poate să nu genereze poziții diferite chiar în rîndurile cercetătorilor caracterizați prin aceeași orientare filozofică și ideologică.

Astăzi încep să devină tot mai multe și mai ascultate vocile care se ridică *în favoarea unei științe politice unitare elaborate de pe poziții marxiste*, subliniindu-se cu îndreptățire că nici una dintre disciplinele cultivate pînă acum în țările socialiste nu o poate suplini[92]. E adevărat însă că nu toți dintre cei care o revendică concep știința politică într-un sens adecvat. Se manifestă uneori tendința de a reduce știința politică la o disciplină strict praxiologică sau, în orice caz, orientată pragmatic numai spre problemele practice ale conducerii, administrării și dirijării proceselor social-politice (V.G. Afanasiev, M. Kral); într-o astfel de optică ea devine o ramură a științei sau a teoriei generale a conducerii societății. Un punct de vedere asemănător exprimă și Jaroslav Klofač și Vojtěch Tlustý cînd subliniază că știința politică ar urma să se ocupe cu analiza și compararea structurii puterii, cu examenul proceselor de organizare și de elaborare a deciziilor, constituind baza teoretică nemijlocită a politicii practice[93]. Dar, fără „respirație" și perspectivă teoretică, știința politică nu va putea fi, credem, eficientă în orientarea practicii politice. Asupra acestui aspect vom reveni.

În literatura sovietică, cel care a deschis discuția în jurul științei politice a fost F.M. Burlațki[94], printr-un articol publicat în „Pravda", ale cărui teze au fost viu dezbătute în februarie 1965 în cadrul Asociației sovietice de științe politice[95]. Principalul obiect al științei politice în concepția autorului îl reprezintă relațiile politice (de clasă) dinăuntrul societății și din arena internațională. Evident, o astfel de formulare este insuficientă, întrucît nu surprinde, în sensul propriu al termenului, decît *una* dintre laturile suprastructurii politice. Dar Burlațki, dîndu-și seama de aceasta, nu se oprește aici și încearcă să enumere „sarcinile" care incumbă științei politice. El arată

astfel că știința politică elaborată în perspectiva marxistă are menirea să studieze în primul rînd sistemul politicii în țările socialiste, și anume: a) statul, rolul său și metodele activității sale; b) partidul, rolul său în societate și în stat, formele și metodele conducerii de către partid a societății și a statului; c) asociațiile politice: coalițiile de partide, frontul național etc.; d) organizațiile obștești (sindicatele, Comsomolul, uniunile de creație) și rolul lor; e) metodele conducerii științifice a societății, principiile și limitele programării, mecanismul elaborării deciziilor politice și controlul îndeplinirii lor; f) selecționarea, promovarea și schimbarea cadrelor de conducere; g) opinia publică, formarea ei și influența ei asupra politicii, formele și metodele propagandei și mai ales căile ridicării eficacității ei. În al doilea rînd, ea trebuie să se ocupe cu studiul concret al puterii politice din țările capitaliste și din țările în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină. În al treilea rînd, ea trebuie să studieze relațiile interstatale și politica externă, inclusiv principiile generale ale politicii externe, mecanismul activității de politică externă (diplomatice), principiile relațiilor dintre statele socialiste și capitaliste, dintre statele socialiste și țările în curs de dezvoltare, principiile generale și problemele luptei pentru pace, coexistenței pașnice, dezarmării ș.a. În al patrulea rînd, ea trebuie să se concentreze asupra studiului curentelor politice ale contemporaneității, al ideologiei și al teoriei politice. Sîntem convinși că, deși concepută analitic, această enumerare de probleme nu e considerată nici de autorul ei exhaustivă. Am avea, totuși, cel puțin două obiecții: nu toate organizațiile obștești intră nemijlocit și integral în domeniul științei politice (de pildă sindicatele ori alte organizații profesionale sau uniunile de creație; nefiind *prin natura lor* organizații politice, știința politică vizează doar *funcțiile* politice pe care ele le dobîndesc sau le realizează în cadrul unui anumit sistem politic); apoi, dacă, în cazul țărilor socialiste, lista tinde să acopere structural și funcțional domeniul politicului, în cazul

altor sisteme politice ea se oprește nejustificat la studiul puterii politice.

Burlatki subliniază cu îndreptățire că o mare parte din aceste probleme sînt cercetate, într-o măsură sau alta, de juriști, filozofi și istorici, dar că lucrul acesta s-a dovedit insuficient, întrucît, de regulă, cercetătorii se limitează la descripție istorică sau la analiza aspectelor juridice ale activității statului, în timp ce în studierea acestor probleme nu se aplică metoda concret-sociologică; de aceea, menționează el, o serie de probleme au ieșit din cîmpul cercetării științifice.

Nu putem fi de acord nici cu limitarea obiectului științei politice la studiul instituțiilor și al ideilor politice contemporane, pentru că se privează astfel disciplina de dimensiunea istorică firească, în absența căreia funcțiile sale explicative rămîn inevitabil ciuntite. De altfel această limitare este susținută printr-un argument inconsistent, și anume pe considerentul că istoria doctrinelor politice n-ar fi altceva decît studiul științei politice în plan istoric. Or, această disciplină se ocupă numai de idei (concepții, doctrine politice) și nu și de celelalte laturi ale suprastructurii politice; pe lîngă aceasta, istoria doctrinelor politice nu se poate confunda (cum sperăm să fi convins) cu istoria științei politice.

Dintre opiniile exprimate în alte țări socialiste ne reține atenția aceea a profesorului belgrădean Jovan Đorđević[96], care stabilește ca obiect al științei politice sistemul politic în integralitatea sa structurală și funcțională și în dinamica sa istorică, punct de vedere care, credem, poate fi acceptat; mai puțin argumentată și mai puțin legitimă ne apare separarea nivelelor de analiză propusă de autorul iugoslav.

În literatura noastră de specialitate, multă vreme discuțiile s-au purtat în jurul obiectului și caracterului materialismului istoric și socialismului științific, neabordîndu-se frontal problema obiectului științei politice. Însă chiar încă în cadrul acestor discuții noi afirmam: „Dar *politica*, formă distinctă a relațiilor sociale, activitatea politică a claselor, formă distinctă a activității social-istorice a oamenilor, *a fost și continuă să rămînă obiectul unei științe sociale particulare, știința politicii*..., care devine știință autentică abia în cadrul marxismului"[97]. În timpul din urmă, stimulate și de crearea Asociației române de științe politice, precum și de dezbaterile în jurul profilului cursurilor de socialism științific în învățămîntul superior, studiile și luările de poziție în problema obiectului și caracterului științei politice s-au înmulțit considerabil, găzduite cu ospitalitate de principalele reviste de specialitate.

Astfel, pornind de la ideea justă că știința politică este o disciplină care își justifică pe deplin locul în sistemul științelor sociale, Marin Voiculescu încearcă o definiție a obiectului acesteia: „Studiul formării și dezvoltării suprastructurii politice (în cadrul căreia statul ocupă un loc de seamă), studiul constituirii și exercitării puterii politice, al formelor de guvernămînt, al partidelor politice și claselor sociale, al luptei de clasă, al activității organizațiilor obștești, al formării opiniei publice politice, precum și al conștiinței politice"[98]. Deși surprinde, într-o măsură, esențialul, după părerea noastră definiția propusă prezintă o serie de inconveniente: a) autorul oscilează între o definiție sintetică și una analitică, nefiind consecvent nici față de una, nici față de cealaltă; b) pe de o parte, definiția este prea îngustă, întrucît nu acoperă toate laturile și zonele vieții politice, iar pe de altă parte ea depășește granițele politicului, introducînd și elemente care, fie integral, fie parțial, nu pot cădea sub incidența politologiei. În primul rînd, obiecția, făcută și lui Burlatki, în problema organizațiilor obștești; în al doilea rînd problema luptei de clasă: este știut că nu toate domeniile și formele luptei de clasă aparțin mișcării politice. În scrisoarea către Bolte (din 23 noiembrie 1871), Marx opera disocierea necesară între lupta de clasă politică și nepolitică, precizînd că mișcarea *politică* este „o mișcare a clasei cu scopul de a-și impune interesele într-o formă generală, într-o formă care să posede o forță coercitivă față de întreaga societate". În al treilea rînd, clasele sociale ca atare fac obiectul de studiu al sociologiei sau chiar

al sociologiei economice (în sensul definiției leniniste a claselor), dar nu al științei politice, care e chemată să studieze politica în funcție de relațiile de clasă dintr-o societate dată, sau corelația dintre clase sociale și partide politice, dar în nici un caz clasele sociale. În sfîrșit, definiția nu sugerează finalitatea științifică a studiului.

O contribuție meritorie la conturarea obiectului științei politice aduce profesorul Ioan Ceterchi[99]. Subliniind că deosebirea principială dintre concepția marxistă și concepțiile nemarxiste în definirea conceptului politicii și a fenomenelor cu caracter politic, și în primul rînd a puterii de stat, determină o distincție și în delimitarea obiectului științei politice, autorul arată că nu este suficient să se proclame că acest obiect îl formează politica sau, mai precis, *partea politică a suprastructurii*, ci este necesar a se descifra elementele care alcătuiesc suprastructura politică și totodată specificul politicii ca fenomen social, pentru a dezvălui, în ultimă instanță, ceea ce este esențial în știința politică, miezul acesteia.

Meritul principal al studiului citat este, considerăm, acela că, pornind de la precizarea că *„problema centrală a politicii* și deci *obiectul central al științei politice* îl formează *problema puterii politice, statul*, prin care se înfăptuiește conducerea societății", în continuare tinde să descifreze, în lumina conceptualizării marxist-leniniste, elementele constitutive ale politicii, ale suprastructurii sau vieții politice a societății, determinînd în felul acesta *sfera* conceptului de politică și, implicit, domeniul științei politice[100]. Desigur definirea riguroasă, la nivel contemporan, a categoriei de politică, mai ales cînd se impune valorificarea rezultatelor unor cercetări noi (în domeniul antropologiei politice de pildă), necesită încă eforturi colective din partea cercetătorilor marxiști. Dar optica autorului, adecvată, socotim, obiectivului propus de a determina sfera noțiunii, facilitează tocmai definirea obiectului științei politice, stabilind totodată premise fertile pentru stabilirea raporturilor acesteia cu disciplinele limitrofe. În această perspectivă ni se

pare întru totul justificat modul cum abordează problema includerii dreptului în domeniul de cercetare al politologiei: ca expresie normativă a voinței de stat, dreptul este o instituție politică și sub acest unghi devine el obiect de cercetare politologică.

În ceea ce ne privește ne-am preocupat de această problemă într-o serie de studii publicate[101], care ne-au prilejuit afirmarea punctului nostru de vedere. De asemenea din poziția adoptată pînă acum față de diferitele opinii exprimate în literatura marxistă și nemarxistă s-a putut, credem, desprinde concepția noastră în problema obiectului științei politice. De aceea vom preciza acum, doar într-o formă sintetică, poziția noastră. *Știința politică este o disciplină de sine stătătoare care studiază geneza, esența și legitatea dezvoltării politicului* ca fenomen social complex, dar specific. Ea se preocupă de *ansamblul laturilor ideologice și social-psihologice* (conștiința politică, ideologia politică, psihologia politică a claselor și grupurilor sociale, inclusiv manifestarea ei *în actu* ca opinie publică), *relaționale* (raporturile politice interne și internaționale) și *instituționale* (statul, partidele politice și alte organizații politice, organizațiile de masă și obștești cu funcții politice, organizațiile internaționale, politice ori cu funcții politice) *ale suprastructurii politice, în determinarea lor social-istorică și de clasă și în dinamica lor istorică*; în același timp ea cercetează *formele și mijloacele acțiunii politice, colective și individuale, degajînd valorile sociale care o orientează și funcționalitatea specifică a politicului, ca activitate de conducere și de organizare a ansamblului vieții sociale.* Desigur, dat fiind că în politică „lucrul cel mai esențial", cum sublinia Lenin, este „organizarea puterii de stat"[102], *nucleul* obiectului politologiei îl constituie problemele legate de puterea politică. Știința politică studiază acest obiect al său atît prin investigarea directă a realității politice, cît și prin sintetizarea datelor oferite de alte discipline, care includ, într-o optică proprie, global sau parțial domeniul politicului în sfera lor de cercetare. Împotriva tendințelor de a reduce obiectul științei politice la analiza fenomenelor și a

proceselor politice contemporane (manifestate atît la cercetători marxiști, cît și la cei nemarxiști), subliniem imposibilitatea îndeplinirii de către politologie a funcțiilor ei firești de explicație și predicție în absența dimensiunii istorice a studiului său. Tot așa cum, împotriva unor interpretări structuraliste (reducerea obiectului la studiul structurilor sau instituțiilor politice), revendicăm necesitatea organică a cuprinderii structurilor și proceselor (dinamicii) politice în unitatea lor dialectică. Așadar, în concepția noastră, știința politică îmbină dialectic studiul istoric-genetic și cel structural-funcțional al fenomenelor politice. Pentru noi, cercetătorii marxiști, baza filozofică și metodologică a științei politice este concepția filozofică marxist-leninistă, iar baza sa teoretică nemijlocită este reprezentată de teoria socială și politică, consecvent științifică și creatoare, cuprinsă în principiile și în tezele materialismului istoric și ale socialismului științific.

Cu aceasta am ajuns la o problemă viu discutată în rîndurile cercetătorilor marxiști: raportul dintre socialismul (comunismul) științific și știința politică.

Socialismul utopic își datorează caracterul iluzoriu, utopic atît cauzelor sociale generale (primordiale), cît și unor cauze gnoseologice (idealismul istoric și metafizica). Chiar socialismul utopic al secolului al XIX-lea, care apare ca un izvor teoretic nemijlocit pentru socialismul științific, ca și pentru marxism în ansamblu, își vădește latura sa cea mai slabă (prin care se exprimă precumpănitor caracterul său *utopic*) în incapacitatea sa funciară de a elabora căile și mijloacele *trecerii* la noua societate.

Engels arăta că la baza transformării socialismului în știință stau epocalele descoperiri ale lui Marx: concepția materialistă despre istorie și dezvăluirea secretului producției capitaliste cu ajutorul plusvalorii[103]. Prin elaborarea materialismului istoric — singura concepție științifică, consecvent materialistă și dialectică despre viața socială și despre forțele motrice ale dezvoltării ei — s-a dezvăluit caracterul obiectiv și necesar al transformărilor sociale, legitatea progresului social, s-a rezolvat problema „de a prezenta modul de producție capitalist în conexiunea lui istorică și de a arăta necesitatea lui într-o perioadă istorică determinată, deci și necesitatea pieirii lui..."[104] În felul acesta, instaurarea socialismului a încetat să mai fie o problemă de etică, o cerință a rațiunii și justiției „eterne", cum apărea în socialismul utopic; ea este, în lumina noii concepții științifice, o cerință a legilor obiective, o necesitate a dezvoltării sociale.

În cadrul concepției materialist-istorice, pe baza dezvăluirii corelației dintre existența socială și conștiința socială, dintre baza și suprastructura societății și-au găsit o soluție științifică problema locului și a rolului factorului politic în viața și dezvoltarea socială, a locului și a rolului luptei de clasă ca forță motrice a dezvoltării formațiunilor antagoniste, categoria de revoluție socială, problema rolului proletariatului în societatea modernă și contemporană, premisele obiective și subiective ale trecerii de la capitalism la socialism și comunism. În acest sens înțelegem sublinierea lui Engels că pentru socialismul științific materialismul istoric a reprezentat o condiție *sine qua non* a constituirii sale.

Fiind vorba de *transformarea* socialismului (pînă atunci utopic, deci neștiințific) în știință (adică în *teorie* științifică), socialismul (comunismul) științific a pornit inevitabil de la problematica socialismului și comunismului utopic: aceea a construirii societății noi, lipsite de orice exploatare și asuprire. Dar pentru că socialismul anterior a rămas utopic și deci ineficient în problema centrală a elaborării mijloacelor, a căilor trecerii la noua societate, socialismul științific a apărut în primul rînd ca teorie științifică a luptei de clasă a proletariatului, a revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului, devenind un instrument de construire a noii societăți. El este expresia teoretică a rolului istoric mondial al proletariatului de gropar al capitalismului și de constructor al formațiunii comuniste. În acest sens îi și definește Engels sarcinile: „A cerceta condițiile istorice și, prin aceasta, însăși natura acestui act (de eliberare a omenirii. — *O.T.*), a face astfel

din clasa chemată să înfăptuiască acest act, azi asuprită, o clasă conștientă de condițiile și natura propriei ei acțiuni este sarcina socialismului științific, care este expresia teoretică a mișcării proletare"[105].

Specificul revoluției socialiste, al statornicirii și dezvoltării noii formațiuni sociale, presupune activitatea *conștientă* și *organizată* a maselor largi. De aici rolul deosebit al factorului subiectiv în ansamblu, al politicii (partid, stat, conștiință politică) în mobilizarea și conducerea maselor la înfăptuirea acestei restructurări radicale a relațiilor sociale, rol pe care V.I. Lenin îl desemna ca „prioritate a politicului asupra economicului". Datorită rolului istoric deosebit al proletariatului, al partidului și al statului său, socialismul științific devine în chip necesar o teorie a *construirii* noii formațiuni, care îmbrățișează din unghiul său specific *toate* laturile vieții sociale, teoria *conducerii* procesului revoluționar de transformare socialistă și comunistă a societății.

Socialismul științific se preocupă de asemenea de studiul și de generalizarea teoretică a tuturor mișcărilor revoluționare, democratice, de eliberare națională, în perspectiva conținutului epocii contemporane ca epocă a trecerii pe plan mondial de la capitalism la socialism și comunism. Totodată el îmbrățișează problematica nouă generată de apariția și dezvoltarea sistemului mondial socialist.

În rezolvarea acestor sarcini, socialismul științific abordează nemijlocit domeniul relațiilor politice, descoperă și formulează legile luptei de clasă, ale revoluției socialiste, legile care guvernează apariția și dezvoltarea statului socialist ca principal element al suprastructurii politice socialiste, locul și rolul partidului marxist-leninist ca forță politică conducătoare a societății, apariția și dezvoltarea conștiinței politice socialiste. Analiza multilaterală a practicii revoluționare a clasei muncitoare și a celorlalte forțe sociale progresiste și dezvăluirea trăsăturilor sale generale și necesare constituie metoda prin care socialismul științific elaborează legile activității revoluționare a clasei muncitoare, a maselor largi populare, îndreptată spre doborîrea capitalismului și victoria comunismului.

Caracteristic pentru această metodă este modul în care Marx elaborează teza fundamentală a socialismului științific despre necesitatea istorică a instaurării dictaturii proletariatului ca sarcină primordială a revoluției socialiste, dezvăluind conținutul concret al procesului de creare a statului socialist. Pe baza aceloraşi metode a pus în lumină V.I. Lenin conținutul legii rolului conducător al partidului în înfăptuirea revoluției și construcției socialiste, al legii alianței dintre clasa muncitoare și masele largi de oameni ai muncii de la orașe și sate etc.

Socialismul științific se sprijină totodată pe legile generale descoperite și formulate de materialismul istoric, pe legile economice dezvăluite de știința economică, pe legile specifice ale diferitelor laturi ale vieții sociale studiate de științele sociale particulare.

Pe baza tuturor legilor sociale obiective cunoscute, socialismul științific elaborează *principiile* fundamentale ale politicii clasei muncitoare, a partidului marxist-leninist și statului socialist, fundamentează politica științifică a partidelor comuniste și muncitorești, care cuprinde ansamblul laturilor vieții sociale, ansamblul relațiilor sociale (politică economică, socială, națională, culturală etc.). Socialismul științific are menirea să înarmeze clasa muncitoare, partidul ei politic cu principiile științifice ale conducerii luptei de clasă, ale elaborării politicii — strategiei și tacticii — sale revoluționare. Principiile strategiei și tacticii revoluționare a clasei muncitoare cuprind o sferă extrem de largă de probleme, care se întinde de la stabilirea atitudinii, a poziției partidului politic revoluționar al proletariatului față de diferitele forțe sociale în diferitele etape ale luptei, față de diversele fenomene social-politice ale contemporaneității la metodele (instituționale și ideologice) de cucerire și de educare revoluționară a maselor, de întărire continuă a rolului partidului în mișcarea revoluționară, metodele de organizare și de întărire a unității mișcării comuniste și muncitorești interna-

ţionale şi pînă la fixarea elementelor tehnic-organizatorice ale diferitelor forme de organizare şi de luptă revoluţionară.

Aceste principii sînt rodul experienţei colective a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, iar elaborarea şi îmbogăţirea lor continuă au la bază cunoaşterea profundă a istoriei mişcărilor de eliberare socială şi naţională, a condiţiilor concrete din fiecare ţară şi din fiecare etapă istorică.

Aceasta este, aşadar, sarcina specifică a socialismului ştiinţific (care-i conturează obiectul şi finalitatea sa ca teorie ştiinţifică): conducerea ştiinţifică a întregului proces complex de transformare a societăţii, dirijarea lui conştientă, planificată, elaborarea celor mai adecvate şi mai eficiente mijloace şi metode de acţiune practică (strategie şi tactică, forme de organizare etc.), care să asigure realizarea ţelului final, comunismul.

De aici se impun, credem, cîteva concluzii. În primul rînd, socialismul ştiinţific este o latură, un moment al marxism-leninismului, este *teoria ştiinţifică* a construirii socialismului şi comunismului. În preocupările sale intervin elemente care sînt proprii ştiinţei politice atît sub aspectul funcţiilor sale teoretice-explicative (cercetarea şi explicarea fenomenelor politice contemporane), cît şi al celor normativ-practice, praxiologice sau politotehnice (perspectiva elaborării principiilor de acţiune politică, de conducere a societăţii). Dar, în privinţa obiectului, socialismul ştiinţific nu „acoperă" domeniul ştiinţei politice nici ca sferă a problematicii propriu-zis politice, nici ca perspectivă istorică, iar pe de altă parte, date fiind sarcinile sale, el depăşeşte inevitabil acest domeniu, îmbrăţişînd şi fenomene şi procese din afara domeniului politicii. De aceea considerăm insutenabilă opinia după care socialismul ştiinţific trebuie considerat „ştiinţa politică în marxism" sau „ştiinţa marxistă a politicii". O astfel de soluţie nu numai că desconsideră necesitatea practică şi epistemologică a unei ştiinţe politice unitare, de sine stătătoare, dar se bazează

în ultimă instanţă pe o confuzie de termeni. Socialismul ştiinţific este, după cum îl arată şi numele, o teorie autentic ştiinţifică, dar el nu reprezintă o ştiinţă în sensul unei discipline de sine stătătoare în sistemul ştiinţelor. Confuzia care se operează curent este aceea între termenii teorie şi ştiinţă, care, cum se ştie, nu se suprapun decît în cazul că am accepta reducerea ştiinţei la unul dintre elementele sale constitutive, fie el chiar elementul central. În ştiinţele sociale (acesta e şi cazul sociologiei, eticii, esteticii, ştiinţei economice, ştiinţelor juridice etc.), datorită unor rădăcini sociale şi gnoseologice, nu s-a ajuns şi, în prezent, nu se poate ajunge la o teorie unitară; există inevitabil mai multe teorii sociale, de valoare euristică şi explicativă diferită. Desigur, noi abordăm domeniul şi problemele ştiinţei politice de pe poziţiile *teoriei* şi *metodologiei* ştiinţifice marxiste, avînd convingerea nestrămutată a superorităţii sale faţă de alte teorii explicative şi concepţii metodologice, convingere validată de practica social-istorică. Dar aceasta nu ne poate duce la poziţia însuşită de unii cercetători marxişti că, din moment ce există socialismul (comunismul) ştiinţific ca teorie ştiinţifică predominant politică, ştiinţa politică devine pentru noi superfluă şi că ea este şi trebuie să rămînă o disciplină burgheză[105 bis]. Aşa cum am mai subliniat, marxismul nu se substituie filozofiei sau diferitelor ştiinţe despre societate şi om care s-au constituit legitim ca răspuns la cerinţele practicii, dar şi sub acţiunea legilor care guvernează dezvoltarea ştiinţei însăşi. El este o concepţie despre lume, societate şi om care se valorifică creator *în* întreaga filozofie şi *în toate* ştiinţele sociale şi umane. În această perspectivă, socialismul ştiinţific (împreună cu materialismul istoric) reprezintă baza teoretică şi metodologică de la care pornim în reconstituirea la nivel contemporan a ştiinţei politice.

Punctul de vedere, explicit sau prezumat, după care socialismul ştiinţific este *ştiinţa* politică marxistă nu numai că nu favorizează valorificarea deplină şi consecventă a marxismului în acest domeniu de cer-

cetare, dar împinge la claustrarea acestuia într-o zonă care rămîne *în afara* cursului general, mondial al dezvoltării ştiinţei, la izolarea sa. Pe de altă parte, cînd se porneşte în stabilirea corelaţiei dintre ştiinţa politică şi socialismul ştiinţific de pe poziţiile care susţin că ele sînt *ştiinţe* diferite, se ajunge uneori la concluzii prejudiciabile pentru socialismul ştiinţific cît şi pentru marxism în ansamblu. Astfel, Burlaţki, de pildă, revendică să fie scoase din preocupările comunismului ştiinţific probleme care-i sînt strict specifice: mişcarea comunistă internaţională, mişcarea de eliberare naţională, raporturile dintre statele capitaliste şi socialiste, problemele războiului şi păcii etc. Iar E.V. Tadevosian ajunge la o concluzie de principiu cu care de asemenea nu putem fi de acord: marxismul (nu numai comunismul ştiinţific) n-ar trebui să studieze toate problemele economice şi social-politice. Dar atunci în perspectiva cărei învăţături vom opera în diferitele discipline care acoperă totuşi *toate* aceste probleme dacă nu din aceea a marxismului? Contestînd, în ultimă instanţă, ştiinţa politică, acelaşi autor opinează că socialismul ştiinţific cercetează doar legităţile social-politice generale, căile şi formele transformării revoluţionare comuniste a societăţii şi specificul manifestării lor în diferitele sfere ale vieţii sociale. Iar politica practică, concretă, ca şi economia concretă, nefiind o parte constitutivă a marxism-leninismul şi avînd un caracter aplicativ, trebuie să devină obiectul unei noi discipline, care nu este însă ştiinţa politică, ci „politica concretă"[106] (prin analogie, credem, cu ceea ce se numeşte uneori impropriu sociologie concretă).

Socotim că a relua astăzi, cînd marxismul a contribuit prin concepţia sa unitară, la înnoirea filozofiei şi a *tuturor* ştiinţelor sociale şi umane, formula „părţilor constitutive ale marxismului" este prejudiciabil şi, poate, chiar generator de confuzii. Aşadar, concepem socialismul ştiinţific (împreună cu capitolele corespunzătoare din materialismul istoric) drept *teoria politică ştiinţifică* a marxism-leninismului (şi, prin aceasta, ca un element fundamental al ştiinţei politice)

în lumina şi pe baza căreia abordăm obiectul şi problematica politologiei.

Dificultăţile reale sau uneori doar ezitările întîlnite în definirea clară a obiectului ştiinţei politice se răsfrîng şi asupra tentativelor de precizare a raporturilor sale cu disciplinele învecinate.

7. RAPORTURILE ŞTIINŢEI POLITICE CU DISCIPLINELE LIMITROFE

Unii cercetători marxişti sînt înclinaţi să considere ştiinţa politică ca ocupînd o poziţie intermediară între sociologie şi drept[107]. Realitatea este că principalele orientări contemporane în această disciplină s-au constituit sub influenţa juriştilor şi a sociologilor; de aceea şi cele mai multe probleme în legătură cu precizarea frontierelor, uneori de-a dreptul litigioase, au apărut în raporturile cu sociologia şi cu ştiinţa juridică.

Am dori să notăm de la început că în ştiinţa contemporană graniţele dintre discipline au încetat de a mai fi rigide, devenind chiar din ce în ce mai elastice. În aceasta se vădeşte de fapt unitatea ştiinţelor, iar pe de altă parte capacitatea lor crescută de adecvare la modul dialectic de a fi al realităţii înseşi. Modul metafizic de a concepe realitatea studiată ca un conglomerat de „specii" sau domenii fixe şi aproape incomunicabile, ca fiind parcelată sau marcată de *hard and fast lines* (linii de demarcaţie riguroase şi precise), cum spunea Engels[108], este de multă vreme desuet; această viziune inadecvată despre obiect s-a reflectat şi în vechea structură (şi clasificare) a ştiinţelor, înconjurate cu ziduri de netrecut. Or, concepţia dialectică — validată de însuşi procesul dezvoltării ştiinţelor — înlătură această viziune, promovînd un sistem care facilitează evidenţierea treptelor intermediare, a conexiunilor şi a trecerilor reciproce, a mijlocirii verigilor intermediare atît în planul realităţii, cît şi în acela al cunoaşterii ştiinţifice.

A. Probleme complexe și controversate apar în legătură cu raportul științei politice cu sociologia, și mai ales cu o ramură a acesteia, sociologia politică. Este indubitabil că sociologia și dezvoltarea cercetărilor sociologice au exercitat o înrîurire deosebită asupra stadiului contemporan al științei politice, contribuind la lărgirea ariei preocupărilor acesteia și la înarmarea ei cu o seamă de procedee și tehnici de cercetare. În S.U.A., de pildă, cercetările de sociologie, psihologie socială și *political science* s-au întrepătruns în așa măsură, încît se poate vorbi nu numai de un transfer continuu de date și procedee, ci și de o labilitate aproape extremă a granițelor acestor discipline și de o confundare parțială a domeniilor respective. Un George Catlin, de pildă, n-a ezitat să identifice știința politică cu sociologia, după ce mai înainte determinase puterea ca obiect al politicii[109]. Am văzut, de altfel, că și F.M. Burlațki revendica pentru știința politică aplicarea metodei de investigație concret-sociologică.

Totuși, problema raporturilor dintre sociologie și știința politică pare să-și fi găsit un făgaș mai firesc de rezolvare. Se subliniază astfel cu îndreptățire că sociologia, ca știință generală a societății, îmbrățișează întreaga gamă a fenomenelor și comportărilor sociale, în timp ce știința politică este o știință specială sau specializată, consacrată în principal unui domeniu distinct al vieții sociale: puterea politică[110]. Iar pe de altă parte, cînd este vorba de cercetarea aceluiași domeniu, politicul, se notează comportarea diferită a celor două discipline: sociologul n-ar aborda fenomenele politice decît sub aspectul specific al vieții colective, pe cînd politologul le-ar studia sub aspectul lor propriu și esențialmente politic. Este vorba deci de un interes selectiv diferit în cazul celor două științe[111].

Am putea adăuga că sociologia studiază sistemul social global, pe cînd politologia are ca obiect sistemul politic; ele colaborează, inevitabil, în analiza interacțiunii dintre aceste sisteme, fără însă a-și încălca domeniile specifice și fără a tinde să se substituie una alteia.

În privința raportului dintre știința politică și sociologia politică, unii consideră această distincție oțioasă, vorbind doar de aportul, posibil și necesar, pe care cercetările sociologice să-l aducă științei politice, mai ales că în practică nu s-a ajuns încă la o exactă delimitare a lor. De altfel, să spunem de la început, în lumina considerațiilor noastre de mai înainte, o astfel de delimitare precisă nici nu este întru totul posibilă. La cauzele de ordin general menționate mai trebuie adăugată una cu caracter special privind natura politicului, care, în raport cu alte fenomene sociale, prezintă o importantă particularitate: considerat în perspectivă structurală, ca principal element al suprastructurii societății, el reprezintă, ca *sistem politic*, un subsistem al sistemului social total; privit însă în perspectivă funcțională (bineînțeles, ambele aspecte sînt intim și indisolubil legate, realizînd o unitate dialectică ce nu poate fi „desfăcută" decît prin mijloacele specifice ale analizei teoretice), sistemul politic coincide cu (sau „acoperă") sistemul social total, fiind activitate de conducere și de organizare a societății în ansamblu. El „semnifică" astfel societatea („puterea societății", cum spunea Engels) și o reprezintă. Din această particularitate obiectivă se trag însă uneori concluzii inexacte:

a) avîndu-se în vedere în chip unilateral aspectul funcțional, se ajunge într-o concepție subiectivistă să se considere că nu există un domeniu obiectual al politicului, adică un sistem real, efectiv de relații politice în ansamblul social, că universul politic ar avea un caracter pur psihic: „Realitatea este neutră, conștiința este politică" spune Georges Burdeau[112]. Nu e greu de sesizat că punctul de vedere al lui Burdeau e facilitat de analogia, nemărturisită, cu raporturile juridice, Acestea n-au o existență obiectuală, originară de sine stătătoare: ele sînt raporturi sociale, devenite *obiect* al reglementării juridice și *prin aceasta* transformate în raporturi juridice. În aceeași perspectivă a juristului, consolidată de o viziune filozofică idealist-intuiționistă, se decretează că raporturi politice în sensul propriu al cuvîntului nu există; ele sînt raporturi

sociale care devin politice ca urmare a unui act de apreciere (valorificare) care le conferă *caracter* politic. O opinie asemănătoare profesează și Alfred Grosser cînd afirmă că „ceea ce va distinge cel mai mult... politicul de nonpolitic este o colorație, o intenție la cel care observă și analizează"[113]. De pe o astfel de poziție se poate ajunge la concluzia că toate fenomenele sociale sînt politice din moment ce li se atribuie această semnificație sau această valoare.

b) Nedistingerea celor două aspecte prin confundarea lor în plan ontologic duce la afirmația că, din moment ce sînt încadrate, într-un fel sau altul, într-un grad sau altul, în sistemul politic al societății, toate fenomenele sociale sînt sau devin politice. Știința politică ar avea deci unghiul de cuprindere totalizant al sociologiei generale, ar fi analogul acesteia, care, în fapt, n-ar reprezenta pentru politologie decît o știință auxiliară. Desigur că, în această perspectivă, o sociologie politică nu-și mai găsește rațiunea. În realitate, după părerea noastră, această integrare funcțională a fenomenelor sociale în sistemul politic le conferă acestora *roluri* sau *funcții* noi, politice, fără însă să le schimbe natura specifică originară prin virtuțile căreia ele îndeplinesc de fapt aceste roluri și funcții noi.

Problema este însă, cel puțin în stadiul actual, nu atît de a stabili granițe riguroase, cît mai ales de a stabili dacă și în ce măsură e justificat sub raport practic și epistemologic studiul concomitent politologic și sociologic al fenomenelor politice.

S-au conturat, și în această direcție, mai multe opinii. Uneori se contestă chiar posibilitatea sau legitimitatea științei politice în favoarea sociologiei politice. Gaston Bouthoul consideră că nu avem încă o știință politică care ar putea înlocui ceea ce se cheamă arta politică; întrucît omenirea, după părerea sa, n-a parvenit încă la stadiul elaborării unei politici științifice; ceea ce se numește curent știință politică nu este decît o pseudoștiință. Singurul lucru posibil și rezonabil ar fi elaborarea unei sociologii a politicii. E ușor de sesizat că punctul de vedere negativist al sociologului francez pornește de la un paralogism

prin care se identifică două lucruri distincte: politica științifică și știința politică. Obiectul atribuit de Bouthoul sociologiei politicii coincide însă, în esență, cu acela al științei politice. Caracterul ei sociologic ar consta în faptul că studiază fenomenele politice „în legătură cu celelalte fenomene sociale"[114].

Într-un alt context, cunoscutul sociolog american Talcott Parsons refuză să recunoască posibilitatea unei „teorii politice" distincte, deși admite existența unei teorii economice. El declară că nu s-ar putea aborda studiul politicii sprijinindu-se pe o concepție teoretică rezervată acestei probleme, pentru simplul motiv că politica constituie un centru de integrare a tuturor elementelor analitice ale sistemului social și n-ar putea fi ea însăși recunoscută ca unul dintre aceste elemente particulare[115]. Știința politică trebuie să rămînă, după părerea sa, o disciplină de observație empirică, împrumutînd din „teoria acțiunii sociale" cadrul teoretic-explicativ. În afară de faptul că teoria sa, a acțiunii sociale, n-a depășit, cum bine remarcă Jean Meynaud, stadiul de laborator, trebuie subliniat că, dacă e justificată în abstract postularea necesității unei teorii sociale generale care să orienteze cercetarea politologică, aceasta însă nu exclude o teorie politică elaborată în cadrul și la nivelul de generalizare propriu științei politice.

De altfel e destul de răspîndită concepția care, în spiritul lucrărilor mai vechi ale unor autori considerați întemeietori ai sociologiei politice (Max Weber, V. Pareto, R. Michels, T.G. Masaryk) identifică știința politică cu sociologia politică, mai precis o reduc pe prima la cea din urmă. Este și tendința unor cercetători marxiști, ca polonezii J. Wiatr și Z. Bauman, sau, de la noi, N. Kallós și Trofin Hăgan[116]. Într-un sens asemănător se pronunță și Maurice Duverger. În lucrările sale anterioare[117], cunoscutul profesor francez optase pentru știința politică, pe care o considera însă ca știință a puterii. Consecința acestui punct de vedere, care dizolva politicul în social și știința politică în sociologie, s-a vădit în lucrările sale ulterioare, în care identifică în mod expres știința

politică și sociologia politică, considerîndu-le expresii sinonime[118]. Distincția dintre ele ar fi pur administrativă și pedagogică. Duverger preferă acum termenul „sociologie politică", pentru că el ar marca o voință de a replasa fenomenele politice în ansamblul fenomenelor sociale, de a înlătura barierele dintre discipline, în timp ce termenul „știință politică" ar manifesta o anumită tendință către studiul izolat al fenomenelor politice, limitînd contactele cu alte ramuri ale științelor sociale.

Această concepție își are, credem, sursa în faptul că, într-o anumită măsură, știința politică și sociologia politică au un obiect comun, iar pe de altă parte în aceea că metodele și tehnicile elaborate în procesul cercetării sociologice au pătruns puternic în știința politică, ca și în celelalte științe sociale.

Dar o asemenea orientare care reduce știința politică la sociologia politică nu ni se pare satisfăcătoare, întrucît nu îngăduie epuizarea posibilităților pe care le oferă stadiul contemporan al științelor pentru investigarea complexă și explicarea fenomenelor politice[119].

Cum se știe, sociologiile speciale sau de ramură s-au constituit nu numai pentru domenii care nu erau studiate în complexitatea lor de științe sociale particulare, ci chiar și pentru domenii ale vieții sociale care sînt studiate de astfel de discipline, fără să facă însă superfluă existența acestora. În stadiul contemporan al cunoașterii acest proces s-a dovedit, dimpotrivă, pe deplin necesar și fructuos. Cu atît mai legitim ne apare, pentru un domeniu atît de complex cum este acela al politicului, un studiu care să fie întreprins, concomitent și convergent, dintr-o dublă perspectivă: politologică și sociologică. În același timp, subliniem că studiul sociologic al politicii presupune cu necesitate și investigarea teoretică specializată a acestui domeniu, în sarcina căreia cade elaborarea sistemului conceptual cu care operează inevitabil și sociologia politică.

Partizanii exclusivismului sociologic nu trebuie de asemenea să uite cît de nejustificată ne apare astăzi

poziția celor care, pe la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, contestau posibilitatea și necesitatea sociologiei ca știință pe motiv că aceasta ar încălca, în primul rînd, domeniul științei tradiționale a politicii[120].

Pornind de la premisa justificată a necesității ambelor discipline politice, mulți cercetători — politicologi sau sociologi — se concentrează cu atenție pentru a preciza sarcinile specifice ale fiecăreia dintre ele. Unii concep o delimitare și la nivelul obiectului. Astfel, de pildă, François Bourricaud, socotind că sociologia politică reașază fenomenele politice în contextul lor, care este acțiunea socială, încearcă s-o delimiteze de știința politică prin intermediul noțiunilor de consens și autoritate. Sociologia politică ar studia astfel fenomenul autorității și al consensului în grupurile restrînse, iar știința politică în grupurile complexe în care se recurge în mod organizat și reglementat (prin norme politice și juridice) la forța fizică[121]. Léo Moulin sublinia și el că știința politică nu poate fi redusă la sociologia politică (definită de Coyetaux ca studiul sociologic al problemelor societății în raporturile sale cu statul sau al statului și administrației ca *grupuri de presiune* în societate și asupra ei), cu atît mai mult cu cît pentru el există o singură știință politică cu un caracter sintetic și global[122]. Julien Freund procedează mai analitic în precizarea obiectului și specificului celor două discipline. În concepția sa, știința politică ar fi disciplina care încearcă să explice și să înțeleagă fenomenul politic în genere, ca și diversele instituții politice. Ea ar avea deci ca obiect, pe de o parte, analiza activității politice cu scopul de a degaja implicațiile sale, de a-i determina scopul specific și mijloacele proprii și, pe de altă parte, studiul anumitor structuri particulare ca statul, guvernul, partidul politic, ca și evoluția și transformările lor în cursul timpului, precum și studiul unor fenomene ca războiul, pacea, opinia publică etc. Iar prin sociologie politică s-ar putea înțelege, spune Freund, studiul conduitelor politice, adică al comportamentului oamenilor concreți ac-

ționînd politic. Astfel, detaliind, ea nu va cerceta statul sau partidul politic în genere, ci modul în care oamenii se comportă în raport cu statul sau cum reacționează ei față de un anumit partid politic, ori, de asemenea, cum se comportă în mod efectiv militanții unui partid în interiorul organizației lor. La fel, sociologia politică nu va studia puterea în general, ci va căuta să sesizeze care sînt păturile sociale care o susțin sau o combat, în ce mod și pentru care motive etc. etc.[123]. Opțiunea lui J. Freund este, într-un fel, justificată. Nimeni nu poate contesta că sociologia politică, fiind *sociologie*, este mai aptă decît știința politică să cerceteze condiționarea socială complexă a atitudinilor sau a conduitelor politice. Dar credem că sarcina sa specifică nu se poate mărgini la atît.

Pentru Otto Stammer, sociologia politică se deosebește de știința politică mai ales prin scopul său cognitiv: ea studiază în primul rînd relațiile care rezultă, în procesul de dezvoltare social-culturală, din raportul istoricește specific dintre ordinea socială și cea politică, atît în ce privește procesul total al acestei corelații structurale și funcționale (de acțiune), cît și elementele sale particulare[124]. În această viziune, sociologia politică n-ar fi mai mult decît o știință politică sociologizată.

A plasa politicul în contextul social de care e generat și asupra căruia își exercită influența nu înseamnă însă neapărat a face sociologie politică. Lucrul acesta trebuie să-l realizeze în concepția noastră și știința politică, pentru că altfel se privează de posibilitatea explicării politicului, care nu poate fi înțeles *în sine* și nici opus societății, cum se făcea în vechile doctrine care priveau societatea și statul ca entități separate. Acest mod de tratare, care-și găsește începuturile la Montesquieu și la Tocqueville, fiind revendicat de asemenea de pozitiviști (Comte, Spencer), a fost însă pe deplin motivat și realizat de Marx și reprezintă unul dintre momentele esențiale ale aportului revoluționar al marxismului la înnoirea și la dezvoltarea științei politice.

O tentativă interesantă în delimitarea celor două discipline realizează și americanii R. Bendix și S.M. Lipset[125]. Dar ei raportează sociologia politică mai ales la tendința tradițională instituționalistă a științei politice. Știința politică cercetează determinarea instituțională a realizării și exercitării puterii, pe care sociologia politică le presupune ca deja date. De aceea știința politică începe cu studierea statului și abia apoi cercetează cum acționează acesta asupra societății, pe cînd sociologia politică pornește de la societate pentru ca să studieze acțiunea ei asupra instituțiilor formale de repartizare și de exercitare a puterii. Într-o perspectivă comparatistă (și este un element pozitiv al concepției sale faptul că insistă asupra analizei comparative ca fiind proprie sociologiei politice), Lipset subliniază că obiectul sociologiei politice îl constituie relațiile reciproce dintre instituțiile politice, precum și raporturile acestora cu celelalte instituții sociale constante. Iar nucleul preocupărilor sale îl reprezintă, într-o viziune particularistă și puternic impregnată ideologic, condițiile sociale ale democrației (bineînțeles americane).

Pentru Raymond Aron[126], specificul celor două discipline s-ar defini mai ales prin centrul lor de interes: pentru sociologia politică, acesta ar fi societatea în ansamblul ei, pe cînd pentru știința politică el ar fi reprezentat cu precădere de problemele statului. Aron relevă tendința politicologilor de a aprofunda realitățile politice în ele însele, credința lor în „specificitatea ordinii politice". El mai subliniază că aceste distincții, departe de a constitui o veritabilă opoziție (care, după părerea noastră, nici n-ar putea fi justificată), se mențin mai ales pe plan teoretic, întrucît în practică ambele discipline folosesc cam același procedeu de investigație.

În sfîrșit, am vrea să consemnăm opinia a doi cercetători din R.S. Cehoslovacă, Jaroslav Klofač și Vojtěch Tlustý, asupra „conceptului marxist de sociologie a politicii"[127]. Pornind de la tendințele afirmate în știința politică contemporană, autorii citați ajung la concluzia cu totul îndreptățită că alături de

ştiinţa politică este loc (în sensul că se justifică prin necesitatea ei) şi pentru o sociologie a politicii. În explicitarea obiectului şi a sarcinilor acestora, ei apelează la conceptul de sistem politic, încercînd chiar să elaboreze un model teoretic al acestei categorii. Relaţiile complexe pe care le implică sistemul politic face ca el să fie inevitabil obiectul de cercetare al mai multor discipline, între care nu se poate trasa o delimitare absolută sau „precisă" şi care, suprapunîndu-se în obiectivele lor, vor colabora, completîndu-se reciproc. În concepţia lor, sociologia politicii deţine o poziţie centrală, urmînd să se ocupe cu examinarea elementelor sistemului politic şi a raporturilor acestuia cu structurile particulare. Iar ştiinţa politică s-ar îndeletnici cu analiza şi cu compararea structurii puterii, ar examina procesele de organizare şi de elaborare a deciziilor, constituind baza teoretică a politicii practice. În această direcţie, ea ar colabora cu teoria generală a organizării. De asemenea, unul dintre principalele roluri ale ştiinţei politice ar consta în studiul şi în compararea diferitelor sisteme politice concrete.

Punctul de vedere al autorilor cehi aduce, fără îndoială, o soluţie interesantă şi oarecum „inedită". Considerăm însă că, cel puţin într-o anumită măsură, el promovează o viziune unilaterală despre ştiinţa politică, răpindu-i terenul tradiţional şi legitim de cercetare.

Care ar fi atunci raporturile dintre ştiinţa politică şi sociologia politică?

Obiectul lor este, într-o bună măsură, identic: politicul, sistemul politic în determinarea sa concretă şi în desfăşurarea sa istorică. Sarcina lor este, de asemenea, comună, şi anume să expliciteze esenţa, geneza şi legitatea dezvoltării politicului, natura, locul şi rolul social ale sistemului politic.

Din specificitatea, menţionată de noi mai sus, a politicului ca factor de conducere şi de organizare a societăţii decurge un imperativ metodologic esenţial, pus în evidenţă şi realizat consecvent pentru prima dată de marxism: politicul nu poate fi studiat *în sine* şi *pentru sine*, nu poate fi, datorită funcţionalităţii

sale, izolat de contextul social global. De aici nu tragem nicidecum concluzia că el n-ar putea fi decît obiect al studiului sociologic; dimpotrivă, considerăm că plasarea fenomenelor politice în contextul lor social este proprie şi ştiinţei politice. Totodată nu trebuie să se uite că perspectiva sociologică este cea a *întregului* social şi că ea este necesară atît pentru clarificarea specificităţii politicului în ansamblul, istoriceşte determinat, al fenomenelor şi proceselor sociale, cît şi pentru degajarea particularităţilor pe care le dobîndesc diferite procese şi mecanisme sociale în condiţiile organizării politice a societăţii. În consecinţă, ştiinţa politică şi sociologia politică (sau sociologia politicii) sînt în egală măsură legitime, necesare, existenţa lor corespunzînd atît cerinţelor deosebite şi complexe cărora trebuie să le răspundă investigarea sistematică a sistemului politic, cît şi tendinţelor contemporane în dezvoltarea ştiinţelor. Ele se presupun şi se completează reciproc. Deosebirile dintre ele se afirmă mai ales sub aspectul „centrului lor de interes", al interesului lor selectiv sau, altfel spus, al unghiului din care abordează fiecare obiectul. Astfel, pe cînd sociologia politică analizează politicul în perspectiva *totalităţii*, a sistemului social total, integrîndu-l în funcţionalitatea socială generală, ştiinţa politică urmăreşte să desprindă funcţionalitatea sa specifică, *politică*, şi modalităţile concrete de manifestare a acesteia. Sociologia politică cercetează totdeauna fenomenele politice, *comparîndu-le* cu celelalte fenomene sociale analoge: puterea politică ca manifestare a puterii sociale, statul ca formă de organizare a societăţii, grupurile politice ca varietate a grupurilor sociale, acţiunea politică ca specie a acţiunii sociale, conştiinţa politică ca formă a conştiinţei sociale etc.; ştiinţa politică se concentrează, în schimb, să degajeze specificitatea acestora. În acelaşi timp, datorită momentului său normativ, ştiinţa politică este în mai mare măsură şi mai direct angajată în orientarea acţiunii politice, în perspectiva (ideologicesţe diferită) a realizării optime a funcţiilor sale specifice, dar nu trebuie uitat că şi sociologii practică „diagnoza şi

prognoza socială". Nu credem, de asemenea, că sînt justificate tendințele de ierarhizare: unii consideră știința politică un capitol al sociologiei politice (R. Aron), alții, dimpotrivă, văd în sociologia politică o ramură fundamentală a științei despre politică (O. Stammer). Sociologia politică, ca ramură a sociologiei, realizează joncțiunea dintre aceasta și știința politică.

B. S-a manifestat tendința unei opoziții nete, a unui dualism radical între știința politică și știința dreptului (iar dintre ramurile disciplinelor juridice avîndu-se cu deosebire în vedere știința dreptului constituțional). Pentru știința politică, sarcina ar consta în studierea sistemului de guvernămînt prin prisma modului de organizare reală și de exercitare efectivă a puterii politice; dreptul constituțional, în schimb, ar studia acest sistem exclusiv ca un ansamblu de norme juridice care urmăresc să dea formă, să fixeze și să reglementeze organizarea și funcționarea procesului politic. Opoziția dintre ele ar consta deci în antiteza dintre descriptiv și normativ, dintre indicativ și imperativ[128].

Dar în același timp se constată o tendință de apropiere: dreptul constituțional a început să-și extindă sfera (cu deosebire în S.U.A., sub influența științei politice, și în Franța, printr-o evoluție naturală, cum spune Meynaud, de la „exegeză" la „realism") și asupra funcționării reale a mecanismelor politice și guvernamentale [129]. Încetînd de a mai fi radical, dualismul lor ar rămîne parțial și relativ[130]. Această tendință de apropiere a mers uneori pînă la lichidarea oricăror granițe între ele. În acest sens remarca I.D. Levin că hotarul dintre știința politică occidentală și știința dreptului de stat devine tot mai neînsemnat[131]. Dar această apreciere este valabilă numai pentru una dintre orientările științei politice occidentale, inspirată de juriști, și anume cea instituțională.

Disputa a generat și probleme de „ierarhizare". În S.U.A., disciplinele juridice au fost înglobate ca ramuri subordonate în *political science*. Alți autori consideră, dimpotrivă, dreptul public ca disciplină suverană, lăsînd științei politice rolul unei discipline

auxiliare. În *Tratatul* său, G. Burdeau împărtășește, cum s-a văzut, o astfel de opinie. Ea este formulată în termeni neechivoci de juristul belgian Ganshof von der Meersch[132]. „Ierarhia" disciplinelor este, în ultimă instanță, o falsă problemă, și ea conduce, de regulă, la tendințe extremiste, abuzive.

Considerîndu-se că obiectul științei politice nu se limitează la stat, se subliniază că dreptul constituțional, sau dreptul public în genere, are un caracter particularist în raport cu prima[133]. El nu reține decît aspectul juridic sau elementele juridice, care nu sînt decît o piesă, printre altele, a unui sistem mult mai complex. Eisenmann notează o serie de obiective și probleme comune celor două discipline. De multe ori se pierde însă din vedere specificitatea modului de abordare propriu fiecăreia dintre ele, neglijîndu-se că știința dreptului de stat este în primul rînd o disciplină *juridică* și că de multe ori, în tendința de a o orienta spre analiza „pozitivă" a proceselor politice, se încalcă statutul ei fundamental, sociologizînd-o. Analiza lui Colliard ni se pare, mai ales în latura sa epistemologică, mai judicioasă, cu excepția analogiei, forțată după părerea noastră, dintre normativismul juridic și elementele normative ale științei politice, îndreptate spre orientarea acțiunii politice.

Este adevărat că, mai ales în umina concepției marxiste, linia tradițională de dezvoltare a disciplinelor juridice apare astăzi cu totul desuetă, deși, trebuie să spunem, încă mulți juriști, chiar cînd nu afirmă explicit o astfel de poziție, în realitate o practică. Este vorba de așa-numita „dogmatică a dreptului", alimentată în epoca noastră nu numai de tradiție, ci și de pozitivismul juridic și de normativismul kelsenian, care reduce științele juridice la studierea (o exegeză în fapt) a textelor juridice, a materialului normativ, profesînd ceea ce funcționaliștii americani denumesc *law in books*. Această orientare a izolat într-atîta științele juridice de celelalte discipline, încît mulți nu le consideră științe sociale. E semnificativă astfel clasificarea întreprinsă de Jean Piaget (în științe nomotetice, istorice, juridice și filozofice),

în cadrul căreia ştiinţele juridice sînt net opuse celor nomotetice prin aceea că ele se ocupă de norme. Din tripticul *A-N-S*, care ar trebui îmbrăţişat în ansamblul său (în care *A* este antecedentul social-politic al dreptului, *N* materialul normativ, iar *S* efectele sociale ale dreptului), cum arată profesorul polonez Stanislav Ehrlich[134], dogmatica juridică s-a oprit doar asupra termenului mediu, rupînd dreptul din contextul social real şi reducînd ştiinţele juridice la nivelul tehnic al unor discipline utilitare, fără funcţii teoretice; în felul acesta tradiţionalismul şi formalismul metodologic stimulează izolarea disciplinelor juridice de celelalte ştiinţe sociale. O astfel de atitudine înseamnă în fapt contestarea programatică a caracterului politic al ştiinţelor juridice, deşi acest caracter rezultă din poziţia fundamentală a teoriei juridice marxiste. În realitate, consemnează Ehrlich, ceea ce s-a numit „dogmatica dreptului" constituie doar nivelul elementar (e adevărat, şi inevitabil) al cunoaşterii fenomenelor juridice.

În această viziune, ştiinţa dreptului constituţional este redusă la un ansamblu de principii juridice formale, la studiul static şi formalist al instituţiilor constituţionale. Instituţiile politice (şi în primul rînd fenomenul instituţionalizării puterii politice) reprezintă un aspect esenţial al sistemului politic şi, ca atare, ele cad sub incidenţa ştiinţei politice, dar şi a ştiinţei dreptului constituţional. Dar aceasta din urmă, ca ştiinţă juridică, le studiază prin prisma reglementării lor de către dreptul constituţional, bineînţeles confruntîndu-l pe acesta cu realitatea, pentru că, în concepţia noastră, ştiinţele juridice depăşesc exegeza textelor normative şi analiza aspectului pur tehnic al reglementării juridice, plonjînd puternic în cercetarea conţinutului social-economic şi politic al raporturilor şi instituţiilor juridice. Pentru ştiinţa politică, instituţiile politice sînt doar o latură, desigur importantă, a obiectului, privită în perspectiva sistemului politic, iar dreptul constituţional (şi constituţia) e studiat ca una dintre forţele active ale sistemului politic. Într-un sens apropiat se pronunţă şi profesorul iugoslav Jovan Đorđevič cînd arată că ştiinţa dreptului constituţional studiază formele constituţionale şi juridice, ansamblul lor şi relaţiile lor reciproce, iar formele politice, relaţiile lor de ansamblu sînt cercetate de ştiinţa sistemului politic[135]. Prin această coincidenţă parţială a obiectului celor două discipline (care e şi relativă, datorită opticii lor diferite), nici una dintre ele nu devine superfluă. Aşa cum subliniază acelaşi profesor iugoslav, nici cel mai avansat sistem constituţional nu poate cuprinde întreg sistemul politic. De aici şi necesitatea ştiinţei politice şi, totodată, tendinţa de a o introduce în facultăţile de drept pentru completarea firească a pregătirii juriştilor. Ştiinţa dreptului constituţional este o disciplină cu precădere normativă şi descriptivă, dar ea nu se poate lipsi de premise teoretice şi de analize corespunzătoare.

Probleme dificile ridică raportul dintre ştiinţa politică şi teoria generală a statului şi dreptului. În primul rînd trebuie să menţionăm că unii cercetători marxişti (jurişti) refuză politologiei un loc în sistemul ştiinţelor pe motiv că sarcinile ei sînt şi, mai ales, pot fi îndeplinite de teoria generală a statului şi dreptului (S.P.Bratus, S.L.Zivs şi alţii). I.D.Levin, de pildă, le identifică, considerîndu-le părţi ale materialismului istoric[136]. Dacă, în trecut, teoria generală a statului şi dreptului era socotită exclusiv ca o disciplină juridică, astăzi se manifestă tendinţa de a o considera o ştiinţă mixtă, politică-juridică (I.Ceterchi) sau pur şi simplu politică (printre alţii G.S.Ostroumov). Stanislav Ehrlich vede în această disciplină un cadru potrivit pentru unificarea şi coordonarea eforturilor în cercetare şi pentru realizarea joncţiunii dintre ştiinţele juridice şi celelalte ştiinţe sociale. În schimb, Jovan Đorđevič, acuzînd dogmatizarea şi restrîngerea ilegitimă a tratării problemelor politice în cadrul acestei discipline, subliniază — şi, socotim, cu îndreptăţire — superioritatea ştiinţei politice în dezvăluirea caracterului specific, concret şi istoric al politicii şi formelor sale.

Astăzi se înmulțesc îndoielile cu privire la legitimitatea disciplinei „teoria generală a statului și dreptului"[137] și credem că acest lucru este justificat. În primul rînd, însuși termenul de teorie ni se pare impropriu pentru a denumi o disciplină științifică, pentru că în științele sociale întîlnim, de regulă, datorită naturii lor, mai multe teorii, diferite nu numai ca grad de generalitate, ci și ca valoare explicativă și ca poziție ideologică. Nu sîntem, de asemenea, singurii care, în literatura marxistă, reproșează acestei discipline caracterul eclectic și incertitudinea statutului ei epistemologic. Dacă ni se pare legitimă existența în sistemul științelor politice a unei științe a statului, întrucît statul păstrează, în ansamblul politicii, anumite particularități, după cum prin unele din laturile activității sale depășește sfera strict politică, sau a unei teorii generale a dreptului (îndeplinind funcțiile pe care juriștii le așteaptă de la disciplina discutată), nu în aceeași măsură ni se impune necesitatea și legitimitatea unei științe *mixte* despre stat *și* drept. De obicei ea este motivată prin strînsa legătură dintre stat și drept, motivare care ni se pare vădit insuficientă (argumente de felul acestuia ar putea justifica și alte discipline mixte, care însă nu s-au constituit) și care, totodată, ocolește aspectul epistemologic. Se invocă în sprijinul existenței sale faptul că nu e posibil să studiezi organizația statală și cea politică, nelegînd-o de drept[138]. Dar, cum se știe, dreptul este obiect de studiu al științelor juridice și, concomitent, intră și în sfera de cercetare a științei politice, ca expresie normativă a puterii de stat, ca instrument de realizare a politicii statului, după cum politica însăși, mai ales prin anumite laturi instituționale ale sale și prin forma juridică pe care o îmbracă deciziile politice, este obiect de cercetare al unor științe juridice. Optica este însă, de fiecare dată, specifică și consacră particularitatea fiecăreia dintre aceste științe.

C. Să trecem acum la problema nu mai puțin complexă a raportului dintre știința politică și filozofia politică. Se mai afirmă încă și astăzi, chiar la unii cercetători marxiști, tendința de a înțelege știința

politică ca filozofie politică, sau, altfel spus, de a reduce știința politică la filozofia politică. Iar alteori se identifică în mod expres, cum procedează și M.Voiculescu, știința politică, ca știință teoretică, cu filozofia politică[139]. Poate că această identificare este și rodul incertitudinilor asupra statutului epistemologic al filozofiei și al științelor. Cert este că se constată o lipsă de rigoare terminologică chiar în lucrări de orientare marxistă*.

În procesul constituirii progresive a științei politice ca disciplină de sine stătătoare, apariția marxismului a reprezentat, cum arătam, un moment hotărîtor. În primul rînd pentru că a realizat o filozofie *științifică*, care, pornind de la rezultatele științelor, își confirmă sintezele totalizatoare tot prin știință, bineînțeles în măsura în care aceasta o poate face în fiecare etapă dată a dezvoltării cunoașterii. În al doilea rînd, pentru că a orientat studiul fenomenelor sociale, inclusiv al celor politice, într-un spirit științific autentic, și aceasta nu numai în planul exigențelor sau al dezideratelor programatice logice-epistemologice (cum au făcut Saint-Simon și Comte), ci și în acela al realizării nemijlocite. Critica marxistă a filozofiei sociale, a vechii filozofii a istoriei, era implicit și critica vechii filozofii politice.

Astăzi termenului filozofie politică i se acordă sensuri diferite, variind aproape cu fiecare autor. Uneori prin filozofie politică se înțelege, în sensul tradițional impus de unele dintre operele clasice ale gîndirii politice, o disciplină filozofică ce ne descrie idealul statului optim și al organizării perfecte a societății; alteori e confundată cu filozofia istoriei sau cu filozofia dreptului, ori e considerată ca o meditație, în funcție de o filozofie sistematică, asupra unei categorii particulare de fenomene.

În țările occidentale, sub inspirația neopozitivismului, care promovează scientismul, teoria politică

* Un exemplu ne oferă B.A. Șabad în lucrarea sa despre filozofia politică a imperialismului contemporan, în care filozofie politică, doctrină politică, știință politică empirică, sociologie politică, totul este calificat drept... filozofie politică.

în genere este declarată filozofie politică, stabilindu-se de cele mai multe ori o opoziție netă între filozofia politică și știința politică, care trebuie să fie exclusiv empirică. Caracteristică este poziția lui Giovanni Sartori, pentru care știința politică reprezintă nivelul strict empiric, iar filozofia politică cel „supra-" sau „ultraempiric"[140]. În același sens înțelege lucrurile și C.J. Friedrich, cînd, subliniind necesitatea nivelului teoretic pentru știința politică și identificînd teoria politică cu filozofia politică, conchide că politologia trebuie să unească investigația empirică cu filozofia politică. Se vorbește chiar (cum arăta Stanley Hoffmann) despre un conflict între scientiști și filozofi ca fenomen caracteristic pentru știința politică occidentală, și mai ales americană. Ca reacție împotriva scientismului agresiv, care desconsideră cu ostentație aportul gîndirii politice a trecutului, s-a constituit o tendință „reflexivă" care reduce știința politică la filozofia politică în sensul vechi al termenului (Voegelin, Hennis, Leo Strauss, M. Cowling ș.a.). Lucrările unor Voegelin sau Hennis poartă chiar subtitluri care evidențiază intențiile lor „reformatoare"[141]. Ei încearcă, în fond, să restaureze o concepție istoricește depășită, și această tentativă ne face să ne gîndim la cuvintele lui Engels prin care aprecia că orice încercare de a reînvia vechea filozofie a naturii ar fi nu numai superfluă, ci ar constitui chiar un regres.

În sfîrșit, în lumina noilor tendințe din filozofia și știința contemporană, filozofia politică este considerată ca metodologie a științei politice, ca reflecție asupra limbajului, limitelor și scopurilor acestei științe, ca logică, epistemologie și metodologie a științei politice, ca o conștiință de sine teoretică a acestei științe sau, altfel spus, ca metapolitică.

Astfel, Ayer, prefațînd lucrarea lui T.D. Weldon, subliniaacceptia acordată de autor filozofiei politice, conformă cu spiritul concepției sale: filozofia politică nu constă „în apărarea sau în lupta contra fiecărui sistem particular", ci în „expunerea logicii aserțiunilor care figurează într-o manieră caracteristică în discursul despre politică" și mai ales în „cunoașterea clasei de probleme

care trebuie să fie puse și a metodelor celor mai adecvate care trebuie să fie urmate pentru a găsi răspunsul la aceste probleme"[142]. Renato Treves consideră, la rîndul său, că filozofia politică trebuie considerată „ca metodologie a științei politice, ca reflecție asupra limbajului, asupra limitelor și scopurilor acestei științe"[143]. Iar Vernon van Dyke definește filozofia politică drept analiza logică a gîndirii despre politică exprimată (implicit sau explicit) atît de actorii (agenții) politici, cît și de comentatorii procesului politic[144]. Și menționează că în acest sens este ea denumită (de A. Brecht, A.R.M. Murray și alții) teorie politică.

Problema care se pune este, în ultimă instanță, aceea dacă și în ce măsură astăzi mai este justificat să se vorbească de existența filozofiei politice alături de știința politică. În primul rînd, trebuie să arătăm că studiul fenomenului politic, ca și acela al altor domenii, implică neapărat premise conștiente filozofice; în cazul nostru ele sînt date de filozofia științifică marxistă. Teza marxistă despre legătura inevitabilă dintre concepția filozofică și orice discurs științific este, printre altele, confirmată de o analiză cît de sumară a principalelor orientări din știința politică contemporană, care dezvăluie că la baza fiecăreia dintre ele stă o anumită concepție filozofică. Dar aceasta nu legitimează existența unei filozofii politice.

În ce măsură este totuși justificat să se vorbească despre o filozofie politică? Bineînțeles că nu în sensul denunțat de făuritorii marxismului, de construcție speculativă care ar încerca să se suprapună sau să se substituie științei politice. Și nici în sensul în care neopozitivismul proclamă orice teorie politică drept filozofie politică. Știința politică este o știință teoretică-explicativă, care unește organic investigația empirică cu elaborarea teoretică pînă la nivelul unei teorii științifice globale asupra politicului, cum este teoria politică marxistă. În acest fel, o mare parte din problematica abordată în trecut sub stindardul filozofiei politice este astăzi proprie științei politice, fiind tratată cu procedeele specifice ale acesteia.

Filozofia politică s-ar putea justifica, credem, ca o reflecție filozofică asupra vieții politice și totodată asupra științei politice. În primul aspect ea ar fi o reflecție asupra sensului faptelor politice în raport cu omul în lumina unei interpretări globale a sensului istoriei și ar presupune o reflecție asupra valorilor, scopurilor, opțiunilor și deciziilor pe care le implică acțiunea politică[145]. Bineînțeles că această reflecție se întemeiază pe știință, inclusiv pe teoria științifică a politicii. Prin aceasta, filozofia politică devine terenul de confluență dintre știința politică și filozofia științifică.

În al doilea aspect, ea s-ar concentra, ca metapolitică, asupra specificității și condițiilor de validitate ale științei politice. În acest sens, și studiul nostru s-ar putea încadra în filozofia politică. Trebuie însă să fim conștienți de relativitatea acestei soluții, în sensul dependenței ei de tendințele dezvoltării viitoare a cunoașterii științifice. Pentru că, după cum se conturează în prezent, preocupările metateoretice — așa cum e cazul și în alte domenii — sînt un teren de intersecție între filozofie și știința politică, întrucît ele reprezintă, pe de o parte, un nivel superior, dar intrinsec discursului științific (deci propriu științei politice), iar pe de altă parte se leagă de concepția filozofică asupra cunoașterii științifice în genere, ca și în diferitele ei compartimente.

Filozofia politică este, prin urmare, o ramură a filozofiei, o „verigă de legătură", cum sublinia C.J. Friedrich[146], între filozofie și știința politică. De aceea ea abordează problemele politicului din perspectiva filozofică și mînuind procedeele specifice filozofiei; în acest sens are dreptate S. Wolin cînd relevă că „deosebirea fundamentală dintre filozofie și filozofia politică stă mai degrabă în specializare decît în metode"[147].

Pe deplin cert rămîne faptul că, la nivelul explicației teoretice a politicului, știința politică nu mai poate fi astăzi confundată cu filozofia politică.

Multiple implicații prezintă, de asemenea, raportul dintre știința politică și istorie. S-a subliniat, pe drept,

că pentru politolog istoria constituie un cîmp de prospectare de o valoare inegalabilă[148]: atît în sensul aportului, studiului trecutului la înțelegerea fenomenelor prezentului (dată fiind unitatea procesului istoric), cît și în acela al furnizării elementelor comparative care să fertilizeze și să îmbogățească formularea teoretică (fără, bineînțeles, a subaprecia riscul analogiilor abuzive). De altfel, cu excepția acelora (nu puțini) care, în spirit pozitivist, tind să reducă știința politică la descrierea fenomenelor prezente, importanța „dimensiunii" istorice (și implicit a raporturilor strînse cu știința istoriei) este destul de larg recunoscută printre politologi[149]. A fost cercetată și problema raporturilor dintre știința politică și economia politică, din perspectiva frontierelor, dar și a ajutorului reciproc pe care sînt capabile să și-l presteze[150]. Soluțiile sînt de cele mai multe ori mulțumitoare, atîta timp mai ales cît nu se forțează, trecînd peste specificul politicii, asimilarea modelelor teoriei economice de către politologie[151].

Și raporturile cu celelalte științe sociale stau în atenția politologilor. Este un fapt pozitiv, considerăm, că tot mai mulți dintre ei se arată pătrunși de spiritul unei largi colaborări interdisciplinare[152]. Chiar și autori de factură mai tradiționalistă în concepția asupra obiectului științei politice sesizează pericolul închistării pentru dezvoltarea ulterioară a acesteia[153]. E adevărat că mai sînt partizani ai vechilor poziții care se obstinează în a-și înconjura disciplina cu ziduri, tinzînd s-o facă impenetrabilă și refuzînd orice conlucrare interdisciplinară. Împotriva acestor „vechi obiceiuri care persistă", Jean Meynaud sublinia semnificativ, cu titlu de exemplu, că se poate interpreta „întreg sistemul lui Marx ca un protest împotriva fărîmițării explicației"[154]. El sesizează aici just spiritul dialecticii marxiste, unitatea armonioasă a învățăturii marxiste în explicarea socialului, faptul că, datorită caracterului său științific, marxismul a anticipat prin exemplul său o tendință care se afirmă tot mai pronunțat ca lege a dezvoltării științei contemporane.

D. În încheierea acestui capitol dorim să dăm răspuns unei probleme care e pusă adesea în termenii unei alternative: ştiinţă politică sau ştiinţe politice.

Problema de la care trebuie să pornim, considerăm, este aceea a sensului atribuit expresiei „ştiinţe politice". Vom consemna în primul rînd accepţia care desemnează o anumită orientare a ştiinţelor care, prin situaţia şi rolul lor social, au caracter partinic şi de clasă: în acest sens, toate ştiinţele sociale sînt politice. Pentru a se evita orice echivoc, e recomandabil să se precizeze cînd termenul e folosit cu această semnificaţie.

S-a folosit, de asemenea, denumirea de „ştiinţe politice" pentru a desemna acele discipline care, într-un fel sau altul, includ în aria lor de cercetare şi anumite laturi ale politicului, abordîndu-le, bineînţeles, într-o perspectivă proprie. Termenul s-a încetăţenit mai cu seamă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd cercetările asupra domeniului politic s-au întreprins mai ales sub stindarde străine, renunţîndu-se propriu-zis chiar la noţiunea de ştiinţă politică. Deşi aceasta a fost o situaţie temporară, ideea că nu există o ştiinţă politică, ci doar ştiinţe politice, întreţinută şi de faptul că, datorită specificităţii sale şi mai ales rolului său social, politicul intra inevitabil în sfera de analiză a mai multor discipline, s-a afirmat însă şi mai tîrziu, uneori direct — considerînd ştiinţa politică cel mult ca un ansamblu amorf sau o reunire liberă a disciplinelor politice — , alteori indirect, ca subtext la unele poziţii mai noi[155].

Este, credem, destul de evident — pentru a nu mai trebui să stăruim asupra lui — faptul că, în condiţiile cerinţelor practice şi epistemologice actuale, un astfel de punct de vedere este cu totul insutenabil. Dar o astfel de poziţie este eronată în sine: cercetînd, prin forţa lucrurilor, şi domenii politice, respectivele discipline nu-şi schimbă prin aceasta natura sau, altfel spus, nu devin politice. De aceea socotim că denumirea de „ştiinţe politice" care le-a fost atribuită este improprie şi derutantă. Aşadar, în primul ei aspect, care vrea să postuleze existenţa doar a unor ştiinţe politice,

negînd sau limitînd legitimitatea ştiinţei politice ca atare, alternativa invocată trebuie soluţionată, hotărît, în favoarea ştiinţei politice şi nu a ştiinţelor politice.

Privită însă într-un alt plan mai adecvat, alternativa „ştiinţă politică *sau* ştiinţe politice" este falsă, întrucît ambii termeni au o acoperire reală. Existenţa unei ştiinţe politice de sine stătătoare nu exclude existenţa altor ştiinţe politice, adică a unor discipline care se consacră, într-o viziune globală sau parţială, studiului fenomenelor politicii şi care deci, prin obiectul (chiar dacă nu integral) şi finalitatea lor primordială, sînt *realmente* politice, spre deosebire de alte ştiinţe sociale. Fenomenul politic se prezintă cercetătorului sub multiple faţete, aspecte; de aici şi necesitatea abordării lui din tot atît de multiple unghiuri de vedere şi, implicit, legitimitatea unor discipline diferite care să îmbrăţişeze fie în perspectiva totalităţii fie într-o perspectivă specială sau parţială acest complex fenomen. Existenţa altor discipline care studiază politicul nu anulează necesitatea ştiinţei politice, întrucît acestea nu pot suplini funcţiile sale. Uneori ştiinţele politice sînt concepute ca simple capitole sau ramuri ale ştiinţei politice, fiind astfel lipsite aproape de orice individualitate. Autorii vest-germani sînt mai circumspecţi: mulţi dintre ei vorbesc despre ştiinţa politică *(politische Wissenschaft)* şi, concomitent, de o ştiinţă despre politică *(Wissenschaft von der Politik)*; dacă prima este o disciplină propriu-zisă, a doua este mai mult un sistem (sau, poate, un nume) al ramurilor sau disciplinelor care studiază, într-o modalitate sau alta (juridică, sociologică, istorică sau chiar filozofică), politicul. Alteori însă, într-o concepţie aş zice nominalistă, ştiinţa politică apare doar ca un simplu nume sau o etichetă sub care coexistă o serie de discipline ce se consacră studiului politicii. S-a avansat astfel ideea, la care nu aderăm, că în stadiul actual există un sistem al *ştiinţei* politice, în cadrul căruia figurează discipline politice, dar dispare propriu-zis ştiinţa politică, în afară de cazul dacă nu i se rezervă situaţia unei ştiinţe generalizatoare, de sinteză sau de integrare. În sistemul *ştiinţei* politice figurează şi

discipline care nu sînt politice sau, în orice caz, numai politice: e cazul teoriei generale a statului și dreptului.

Așa cum arătam, procesul constituirii științei politice este încă departe de a fi încheiat, atît în sensul precizării depline a obiectului ei și a locului ei în sistemul actual al științelor, cît și în sensul elaborării exhaustive a sistemului ei de categorii. În chiar acest proces de constituire (sau, poate, avînd în vedere istoria acestei științe, de *re*constituire a ei la nivel contemporan) are loc și un proces de diferențiere, de desprindere a unor ramuri specializate cu tendința de a se statornici în discpline cvasiautonome*.

Pentru știința politică, acest proces prezintă o particularitate. Din știința politică tradițională s-au desprins treptat alte științe sociale, silind-o să-și limiteze și să-și precizeze, cu timpul, tot mai mult obiectul. Reconstituirea științei politice în condițiile contemporane trebuia să realizeze (ca și în alte cazuri) cu necesitate întîi o știință politică generală, cuprinzînd *întreg* domeniul politicii, ca apoi din aceasta să se desprindă ramuri specializate. Dar ritmul accentuat al dezvoltării contemporane a științelor a făcut ca aceste procese să se realizeze, cel puțin parțial, concomitent.

Am putea spune, așadar, că chiar procesul de formare și dezvoltare a științei politice generează și noi științe politice. Astfel este cazul mai vechii teorii sau științe a statului, al științei administrației, al științei relațiilor internaționale, al istoriei doctrinelor politice sau chiar al unor ramuri mai specializate, cum ar fi, printre altele, stasiologia (denumire propusă în 1951 pentru știința partidelor politice).

---

* Procesul dialectic contemporan de diferențiere și de integrare a științei ca moment al revoluției științifice-tehnice se caracterizează, cum se știe, prin apariția unor științe noi, care se realizează a) prin crearea unor discipline la granița a două sau mai multe științe deja constituite, b) prin transformarea unor capitole sau ramuri ale unei științe în discipline relativ autonome și c) prin constituirea unor științe sociale noi, cu statut propriu, analog celui al științelor tehnice, așanumitele științe ale acțiunii sau praxiologice.

În același timp, există sau sînt în curs de formare discipline de graniță care fac joncțiunea între știința politică și alte discipline: geografia politică (cu geografia), sociologia politică (cu sociologia), psihologia politică (cu psihologia și cu psihologia socială), antropologia politică (cu antropologia) etc. etc.

Există, de asemenea, sau sînt în plin proces de constituire științe ale acțiunii politice (praxiologice), a căror particularitate constă, pe de o parte, în aceea că nu sînt științe teoretice-explicative, nu urmăresc să descopere legi obiective, ci pe baza acțiunii istorice concrete a acestor legi tind să stabilească principii și reguli de acțiune politică, iar pe de altă parte sînt, sui-generis, științe de contact sau chiar integratoare, întrucît se bazează în egală măsură pe datele oferite de știința sau științele politice, ca și de alte științe. Asemenea discipline pot fi considerate: știința conducerii politice a societății, politica economică, politica demografică, politica culturală etc. etc.

Așadar, există, după părerea noastră, o știință politică, care studiază în integralitatea sa (structural și funcțional) și în legitatea dezvoltării sale fenomenul politic, precum și alte științe politice, tot cu funcție primordială teoretică-explicativă, după cum există și științe politice praxiologice (asupra acestui aspect vom mai reveni); acestea alcătuiesc *sistemul științelor politice*. De asemenea există științe politice de graniță, care, printr-o anumită componentă, intră și ele în acest sistem, dar prin alta depășesc limitele lui tocmai datorită naturii lor.

CAPITOLUL AL II-lea

FUNCȚIILE ȘTIINȚEI POLITICE

Caracteristică pentru știința politică contemporană este varietatea imaginii pe care și-o fac despre ea propriii săi adepți. Actualitatea acestei observații este confirmată de un examen al lucrărilor publicate chiar în epoca cea mai recentă: întîlnim concomitent lucrări de investigație care tind să încorporeze analizei politice procedeele și tehnicile cele mai moderne (dintre care nu lipsesc folosirea cartelelor perforate, modelarea cibernetică sau utilizarea teoriei jocurilor pentru simularea strategiilor politice) și opere cu caracter pur reflexiv, speculativ, de inspirație doctrinală și uneori chiar confesională. Știința politică (cu deosebire cea de orientare nemarxistă) rămîne încă, așa cum sublinia și Jean Meynaud, „nesigură și divizată"[1]. Diversitatea opiniilor exprimate și a modalităților practicate în politologia contemporană sugerează „armata poliglotă" a Turnului Babel.

O asemenea situație face nu numai utile, ci și necesare dezbatera și clarificarea problemelor statutului epistemologic al științei politice. Neglijarea acestor probleme a avut și continuă să aibă consecințe negative asupra dezvoltării disciplinei[2]. În timpul din urmă se înțelege tot mai mult că orice cercetare, orice efort de a formula explicații ale fenomenelor politice, orice tentativă de a formula o teorie politică presupun referințe la epistemologia sau la logica cercetării științifice[3]. Asemenea preocupări epistemologice dezvoltă și consolidează conștiința de sine a științei politice.

Problema epistemologică centrală a naturii sau a caracterului politologiei este dependentă, în soluțiile sale, de concepția despre știința însăși, de soluțiile promovate în epistemologia contemporană, în filozofia, logica și metodologia științei. Nu vom relua aici disputele dintre principalele tendințe care se înfruntă astăzi în problema naturii, finalității, mijloacelor și valorii cunoașterii științifice. Ele se oglindesc sau, mai precis, se prelungesc și în pozițiile diferite care se afirmă cu privire la statutul epistemologic al științei politice. Dorim însă să subliniem că interferența științei politice cu sfera valorilor social-politice militante, dependența orientării, structurii și soluțiilor ei teoretice și practice de natura orînduirii sociale și de stat reprezintă date reale de la care trebuie să pornească orice analiză a problemei, complexe și atît de dezbătute, a *funcțiilor* științei politice în societatea contemporană. De aici cerința unei abordări diferențiate a acesteia, în lumina condiționării, nemijlocite sau mediate, a respectivelor funcții atît de esența și de mecanismele specifice ale sistemelor politice existente astăzi, cît și de concepțiile filozofice-epistemologice care prezidează demersurile științifice și aplicative ale politologiei. În această perspectivă ne propunem să abordăm în acest capitol aspectele *explicativ*, *prospectiv*, *apreciativ*, *normativ* și *practic*, pe care le considerăm momente intrinseci sau funcții imanente ale științei politice, relevînd totodată și legătura lor internă, unitatea lor dialectică. Precizăm însă că limitele stabilite ale lucrării nu ne vor permite analize care să ne conducă în toate problemele la degajarea soluțiilor lor specifice și de aceea principala preocupare a capitolului rămîne, dincolo de fixarea cadrului adecvat și a principiilor în lumina cărora să fie discutate, creionarea acestor probleme și sugerarea unor rezolvări parțiale, pe care ne propunem să le dezvoltăm și să le adîncim în cercetarea noastră viitoare.

1. Momentul explicativ sau funcția teoretică-explicativă, incontestabil comune științei în genere, comportă în politologia contemporană discuții asupra modalităților de realizare. O problemă care scindează

mai ales pe politicologii occidentali este acea a raportului dintre empiric și teoretic. În știința politică de orientare nemarxistă, pozițiile au oscilat multă vreme (mai sînt destule manifestări de această natură și astăzi) între un empirism mai mult sau mai puțin radical, eidofob și ateoretic, ba chiar antiteoretic, și un „teorism" abstract, întemeiat în principal pe reflecția speculativă.

Promovarea empirismului în știința politică a fost uneori întovărășită de o atitudine antiteoretică agresivă. S-a întreprins un adevărat „proces împotriva teoriei politice", cum își intitulează un articol profesorul politicolog american Harry V. Jaffa. „Politica — afirmă el — ... este o disciplină practică, și de aceea a vorbi despre o teorie politică, o teorie a practicii, este o anomalie"[4]. Empirismul radical apare de cele mai multe ori ca o reacție împotriva vechii filozofii politice. „Știința politică modernă — subliniază Hermann Heller — se poate spune că se deosebește de filozofia politică veche nu numai pentru că este eliberată de postulate filozofice și metafizice, ci mai ales pentru că se străduiește să-și dezvolte postulatele sale în termeni empirici și să ajungă la concluziile sale fără ajutorul vreunui mijlocitor de ordin logic și metafizic"[5]. Este, bineînțeles, o reacție împinsă la polul extrem. În același timp putem constata și implicații ideologice, uneori formulate destul de limpede, care ne îndreptățesc să considerăm că empirismul politologic tinde să elibereze știința politică mai ales de *unele* postulate filozofice și teoretice, și anume de cele marxiste. Acest lucru se poate deduce și din următoarea afirmație a lui Heller: „Materialismul istoric al lui Marx și Engels este la fel de viciat de metafizică în măsura în care caută să urmărească orice dezvoltare politică ca avînd la bază schimbări economice și tehnice"[6].

Dincolo de denaturarea evidentă, în spiritul „teoriei factorilor", a teoriei sociale marxiste, putem întrevedea aci și înrudirea dintre empirism și așa-numita direcție „realistă" din știința politică, care postulează abordarea politicului *în sine*, rupt de contextul social-

economic și de clasă, închizîndu-și astfel orice posibilitate reală de a ajunge la înțelegerea și explicarea naturii și legității sale reale.

Revolta politologiei împotriva originilor sale, tocmai pentru că direcția empiristă s-a manifestat ca o negare, deseori violentă, a științei politice tradiționale, a făcut din ea, cum remarca Th. Cook, o știință „dezrădăcinată". Concentrîndu-se exclusiv asupra sistemului politic empiric, cum subliniază și Jovan Đorđević, știința politică occidentală a devenit empiristă în două sensuri: a) se ocupă cu colectarea și de cercetarea celor mai diverse fapte, începînd cu comportamentul și limbajul politic și pînă la documente și acte formale, căutînd însă în ele cel mai adesea doar motivații individuale și regularități statistice; b) se concentrează, în principal, asupra descrierilor, istoriilor și formelor unui sistem politic sau ale mai multora[7].

Alteori, ca în cazul profesorului florentin Giovanni Sartori, caracterul empiric (știința politică este o disciplină descriptivă) al politologiei este dedus din caracterul său aplicativ, operațional: toate propozițiile aplicabile sînt empirice și, invers, propozițiile nonempirice nu sînt aplicabile[7 bis]. Direcția empiristă, întemeiată filozofic de pozitivismul logic și de pragmatism și afirmată cu deosebită putere prin curentul behaviorist, care a dominat multă vreme (și mai domină încă în bună măsură) cercetarea politologică din S.U.A., a condus la acumularea unui material faptic, e drept impresionant, lipsit însă de cele mai multe ori de o sistematizare corespunzătoare și, implicit, de formulări teoretice cu valențe explicative. Or, se știe, înregistrarea și colecționarea faptelor nu înseamnă încă știință, ci abia o muncă pregătitoare, firește indispensabilă. Punînd accentul pe constatare, pe descripție și uneori pe clasificare, ea n-a putut realiza decît juxtapunerea factografică de informații politice, o politografie (în sensul sociografiei lui R. Steinmetz) și nu o politologie, în cadrul unui demers științific acuzat pe bună dreptate de „hiperfactualism" și cîteodată, de „miniaturism"[8]. Cum remarcă mulți dintre cei care au scris despre politologia occidentală, majori-

tatea lucrărilor clasate în rubrica știință politică a rămas descriptivă. David Easton reproșa factualismului că a închis politologiei toate orizonturile și toate posibilitățile de a se dezvolta ca știință, chiar într-un sens mai puțin pretențios al termenului.

Sub influența pozitivismului, care a absolutizat modelul științelor fizice, s-a ajuns să se considere că „nu există în știință decît cuantificabilul", că măsurabilul este domeniul exclusiv al științei. Ca urmare, s-au cercetat prin excelență fenomene susceptibile de cuantificare, celelalte rămînînd în umbra dezinteresului științific, chiar dacă erau esențiale pentru înțelegerea proceselor politice. S-a ajuns astfel la situația paradoxală pe care M. Duverger o descrie în următoarea parabolă comică, împrumutată de la un autor american: un bețiv își căuta, sub un felinar, ceasul pierdut; cînd agentul îl întreabă dacă acolo l-a pierdut el răspunde că nu, ci mult mai alături, însă acolo nu-l poate căuta pentru că e întuneric. Se produce o intervertire (o „trivializare", spune Eric Voegelin) a sensului științei în măsura în care domeniul și explicația sînt subordonate metodei. Raymond Aron arăta în lecțiile sale despre societatea industrială că în S.U.A. anumiți critici spun în derîdere că se cheltuiesc tot mai mulți bani și tot mai mult timp pentru a demonstra din ce în ce mai riguros propoziții din ce în ce mai puțin interesante. Alfred Grosser cita în cursul său un exemplu semnificativ, care confirmă această butadă: este vorba de un studiu care a costat mii de dolari și care constă în a cerceta reacțiile tineretului german față de autoritate. La capătul cîtorva ani de studii intensive s-a ajuns la rezultatul, exprimat cifric, că regimul hitlerist accentuase caracterul autoritar al educației în Germania[9]. Jean Meynaud remarca și el, exagerînd totuși, că cercetările de sociologie electorală au explicat totul în afară de... esențial.

Ar fi, desigur, eronat și prejudiciabil să se conteste necesitatea și aportul posibil al tehnicilor cantitative în știința politică. Este neîndoios că extinderea domeniului cuantificabilului, și aceasta este o tendință esențială a dezvoltării științei contemporane, prin

perfecționarea și adaptarea tehnicilor și procedeelor cantitative la cerințele științei politice poate conduce și va conduce la rezultate tot mai precise. În același timp însă nu trebuie să se ignoreze că nu orice fenomen sau proces, mai ales în domeniul politic, este susceptibil de cuantificare, poate fi travestit în limbaj matematic (deși nu orice folosire de formule algebrice înseamnă totdeauna matematizarea reală a științei). De aceea, cum subliniază și Morgenthau, criteriul disponibilității la cuantificare nu poate fi transformat în etalonul unic al științificității[10]. O astfel de atitudine a dus și va duce în continuare la eludarea problematicii centrale, clasice, dar și contemporane, a științei politice. Iar într-un plan mai general trebuie să se țină seama că extinderea sferei de aplicare a unor metode de la un domeniu la altul (mai ales cînd este vorba de domenii de complexitate diferită) este legitimă (și deci permisă) numai atunci cînd și în măsura în care nu duce la desconsiderarea specificului calitativ al acestuia din urmă. Carențele în preocupările pentru problemele epistemologice și metodologice ale științelor sociale au generat uneori și în rîndurile cercetătorilor marxiști tendințe asemănătoare.

Înțelegerea pozitivistă a verificabilității ca o condiție definitorie a științei a alimentat de asemenea tendința de a menține cercetarea politologică la nivelul elementar al empiriei. „Cu cît este mai generală cunoașterea politică — revendică Jaffa — cu atît este mai abstractă, cu atît se îndepărtează de realitatea politică... Politica în sens fundamental, mai mult ca oricare altă disciplină, este orientată spre empiric"[11]. Iar Vernon van Dyke sublinia contradicția dintre verificabilitate și generalitate, pe care o prezintă însă ca o incompatibilitate între cerința verificabilității și cea a generalității: dacă politicologul se menține la nivele elementare de generalitate, enunțurile sale sînt empiric verificabile; dacă el năzuiește la nivele mai înalte de generalitate, enunțurile sale încetează de a mai fi empiric verificabile[12].

Se știe însă că legicul nu poate fi surprins la nivelul fapticului, al individualului; de aceea orice știință se

bazează pe generalizare. Prin abstractizare și generalizare, cunoașterea se îndepărtează într-adevăr de fapte, dar se apropie de descifrarea esenței lor. Înțelegerea dialecticii complexe a generalului și individualului ne ajută în depășirea acestor dificultăți și în același timp ne arată calea amendării corecte a principiului verificabilității, care este, fără îndoială, inerent modalității științifice a cunoașterii. H. Morgenthau folosește o sugestivă comparație pentru a marca deosebirea dintre virtuțile euristice ale empiriei și teoriei, și anume între fotografie și portretul pictat. Dacă portretul fotografic arată tot ce poate fi văzut cu ochiul liber, portretul pictat (firește, cînd e o autentică operă de artă!) nu dezvăluie tot ce se poate vedea cu ochii, dar sugerează un lucru pe care aceștia nu-l pot vedea: esența umană a personajului. Prin analogie, știința politică trebuie să caute să surprindă esența rațională a obiectului ei.

Ca o reacție împotriva empirismului, care astăzi s-a retranșat, totuși, devenind mai puțin radical, se manifestă așa-numita tendință reflexivă, care reînvie de fapt maniera predominant raționalistă, speculativă a vechii filozofii politice sub eticheta unei „noi" științe politice. Ea are însă o pondere mult mai modestă și a fost nu de puține ori discreditată prin exagerările doctrinare ale unora dintre reprezentanții săi. Tipică pentru această tendință, și mai ales pentru extremismul ei, este lucrarea lui Eric Voegelin[13]. „M-am hotărît — mărturisește el — pentru titlul *Noua știință a politicii*, care amintește de *Nuova scienza* a lui Giambattista Vico. Pentru că, așa cum noua știință despre politică și istorie a lui Vico a fost concepută în opoziție cu *Nuova scienza* a lui Galilei, tot așa prezentele prelegeri sînt o încercare de a restaura în sens clasic știința politică în contradicție cu metodele predominante ale pozitivismului"[14]. Voegelin își cunoaște bine adversarul (pozitivismul); critica pe care o aduce acestuia este, în esență, justă. Mișcarea reînnoirii teoretice, spune el, trebuie înțeleasă ca o însănătoșire după distrugerea științei prin pozitivism. Ceea ce critică el în primul rînd este răsturnarea sensului originar al științei prin subordonarea teoriei față de metodă: pozitivismul a transformat metodele naturalist-științifice în criteriu pentru relevanța teoretică. Or, notează just Voegelin, știința este căutarea adevărului, respectiv a esenței diferitelor domenii ale existenței. Relevant sub raport științific este tot ce contribuie la succesul acestei căutări. Faptele sînt relevante în măsura în care cunoașterea lor conduce la sesizarea esenței, în timp ce metodele sînt adecvate în măsura în care pot fi folosite cu succes ca mijloc pentru atingerea acestui scop[15]. Concluziile lui Voegelin trag însă știința politică înapoi, spre vîrsta copilăriei sale, pentru că el contestă că apelul la fapte ar putea avea o mai mare însemnătate științifică decît pura speculație, iar modelul teoretic pe care-l oferă, de-a dreptul surprinzător, este acela al... gnosticilor. O intenție analogă de a dresa științei politice contemporane un proces-verbal de carență pentru a putea apoi invoca „reconstruirea" ei îi este proprie și lui W. Hennis[16]. Diagnosticul său este necruțător: nu există știință politică demnă de acest nume. Această disciplină, care trecea altădată drept regina științelor, s-a dezintegrat sub acțiunea istoricismului (aici e vizat și marxismul!) și a pozitivismului, pierzîndu-și unitatea și eficacitatea practică. „Reconstrucția" trebuie să meargă, după părerea sa, în direcția restaurării științei politice tradiționale prin studierea gîndirii politice clasice, prin reintegrarea omului în reflecția asupra politicii, prin includerea în disciplină nu numai a teoriei politice (care trebuie elaborată), ci și a unei doctrine practice, cu caracter pedagogic și moral, privind conduita umană cea mai justă. Ca și în cazul lui Voegelin (sau poate mai mult), întîlnim în lucrarea sa idei interesante, pozitive (mai ales în latura critică), dar intenția sa fundamentală vizează totuși reîntoarcerea la un stadiu depășit.

Aceste două poziții extreme indică, așadar, și primejdiile pe care știința politică trebuie să le evite în egală măsură: tendința de a se pierde în factografie și tendința de a da, pe baza purei reflecții, soluții definitive.

În felul acesta, în știința politică occidentală contemporană s-a ajuns la o ruptură între fapte și teorie, la o dedublare ilegitimă a disciplinei. De aceea și vorbesc unii politicologi de mai multe *tipuri* de știință politică: Dieter Oberndörfer distinge și analizează critic trei asemenea tipuri: știința descriptiv-analitică despre politică, știința sistematică despre legile social-politicului și știința practică despre politică, preferințele sale mergînd spre aceasta din urmă[17]. E adevărat însă și că uneori, cum subliniază americanii H. Morgenthau și James Pollock, empirismul descriptiv tinde să se mascheze sub un fals veșmînt teoretic.

În politologia occidentală se aud în ultimul timp tot mai multe voci care acuză sau deplîng lipsa construcțiilor teoretice. Astfel H. Greaves condamnă „factologia hiperbolică" și îndeamnă la dezvoltarea teoriei politice[18]; Alfred Cobban sublinia că de un secol și jumătate democrațiile apusene au trăit din stocul de idei fundamentale moștenite și că prăpastia dintre fapte politice și idei politice s-a adîncit[19]; D. Heater releva, la rîndul său, că ideile fundamentale ale teoriilor politice burgheze contemporane aparțin veacului trecut și că secolul nostru n-a creat o teorie politică în conformitate cu practica sa politică[20]. Uneori apelul pentru „reîntoarcerea" la teorie se lansează de pe pozițiile filozofiei politice (Arnold Brecht sau Leo Strauss de pildă[21]). Chiar cînd se postulează necesitatea realizării unității dintre empirie și teorie, aceasta din urmă este identificată, ca în cazul lui C.J. Friedrich, cu filozofia politică[22]. De altfel, noțiunea de teorie politică este învestită în politologia occidentală cu o pluralitate de sensuri[23].

Se poate aprecia, credem, că în momentul de față tinde să devină dominant curentul care, deplîngînd lipsa elaborărilor teoretice, încearcă reorientarea politologiei occidentale în sensul îmbinării cercetării empirice cu teoria politică; în acest sens se pronunță și Morgenthau, Meynaud, Duverger, Cook ș.a. Th.I. Cook sublinia că nevoia cea mai presantă pentru știința politică rezidă în subordonarea studiului tehnic și descriptiv căutării unor vaste idei de ansamblu, susceptibile să fundeze o disciplină capabilă să înregistreze cu grijă toate faptele comportamentului politic și să examineze atent liniile de forță sociologice, economice și psihologice în vederea elaborării unui sistem de principii generale logic coerent, fără a fi totuși pur deductiv și nici insensibil la evenimentele pe care trebuie să le explice[24]. Iar Meynaud, relevînd că studiul concret al fenomenelor politice nu este niciodată contestabil, cerea să se înlăture eroarea de a-l considera un scop în sine, în timp ce semnificația sa esențială stă în pregătirea sintezei[25].

Dar realizările în această direcție sînt încă destul de modeste; și deși noi n-am procedat la o analiză a aportului politologiei occidentale sub aspectul teoretic-explicativ (o astfel de analiză depășește obiectivele lucrării), vom subscrie la aprecierea lui Meynaud că în această privință „disciplina noastră este esențialmente la vîrsta ipotezei"[26]. Exemplul lui David Easton, unul dintre cei mai reprezentativi politicologi americani pentru această reorientare, este pe deplin semnificativ[27]. Această situație e datorată, socotim, mai multor cauze, printre care am enumera: limitele impuse de pozițiile de clasă, insuficiența premiselor filozofice și metodologice, lipsa unei teorii sociologice autentice și unitare care să permită integrarea într-o explicație științific-adecvată a fenomenelor politice, precum și, într-un plan mai apropiat, epistemologic, modul defectuos, uneori pur eclectic, în care este concepută joncțiunea momentului empiric cu cel teoretic. Datorită acestor cauze, primejdia cea mai evidentă în această etapă este, după cum recunosc chiar unii dintre politicologii occidentali, ca, în goana de a vindeca „nostalgia după teorie" (R. Aron), să se suprapună vechii miopii hiperfactualiste o „nouă scolastică", prezbită (adică o „teorie" ruptă de cercetarea concretă).

Cum bine a sesizat Duverger, viitorul științei politice depinde de dezvoltarea teoriei, de capacitatea explicativă a acesteia. Referindu-se la bagajul teoretic actual, el distinge două linii, două teorii fundamentale în știința politică: una care s-a dezvoltat treptat 25 de secole, cealaltă fiind marxismul. Considerînd

teoria politică marxistă drept o „cosmogonie politică" finită, valabilă mai ales pentru epoca în care a fost elaborată, Duverger revendică elaborarea unei „teorii globale" care să pornească de la datele societății contemporane și să depășească „unilateralitatea" celor două linii menționate[28]. Viziunea sa este inspirată de transpunerea în planul ideilor a doctrinei convergenței celor două sisteme social-politice opuse ale lumii contemporane și, cum s-a văzut, desconsideră caracterul funciarmente creator al teoriei politice marxiste.

Marxismul creator postulează, fundamentează și realizează unitatea organică, dialectică a empiricului și teoreticului în orice știință, inclusiv știința politică. Sarcina fundamentală a științei politice, aceea a *explicării* fenomenelor și proceselor politice, nu se poate realiza nici prin factografie, dar nici prin simplă reflecție, speculație ori prin procedee deductiviste, dogmatice (care, cum se știe, n-au lipsit într-o vreme nici din studiile noastre politice); adevărata știință este totdeauna și concomitent teoretică și empirică, „speculativă" și de investigație, inductivă și deductivă. Ea caută legități și le verifică, dar în același timp ea descifrează și valorile corespunzătoare, pe care le acceptă conștient și le critică în nesfîrșita sa căutare a adevărului, în „rătăcirea" sa între obiectivitate și subiectivitate; pentru că „drumul științei nu e o șosea pietruită", ci o cale sinuoasă și plină de asperități, de reușite dar și de eșecuri. Omul de știință învață însă și din unele, și din celelalte. Cercetarea empirică (dar nu empiristă!) este indispensabilă; ea nu trebuie concepută însă nici ca o completare (și cu atît mai puțin ca o ilustrare) a teoriei, dar nici ca un scop în sine. Esențialul, legicul este surprins, se știe, numai la nivelul teoriei științifice. Or, tocmai descoperirea legilor întemeiază posibilitatea previziunii și, prin aceasta, a orientării eficiente a acțiunii.

Marxismul și-a impus pe tărîmul explicației o superioritate, care este astăzi tot mai mult recunoscută și de politicologi nemarxiști. Concepția sa teoretică și metodologică s-a validat atît în precizarea conținutului esențial al categoriilor politice generale, cît și în modele de analiză concretă a organizării politice și a mișcărilor politice din principalele țări. Dacă demersurile politologice ale nemarxiștilor sînt, cum arătam în partea introductivă a acestei părți, în mare măsură disparate și uneori contradictorii, cercetarea marxistă în domeniul politic beneficiază de o unitate de premise teoretice și metodologice, invocată ca model și de unii politicologi nemarxiști. În același timp dorim să subliniem că în fața noastră, a cercetătorilor marxiști, stau încă probleme importante, de rezolvarea cărora depinde afirmarea tot mai victorioasă a concepției teoretice și metodologice marxiste în domeniul politologiei. Dintre acestea amintim: elaborarea la nivel contemporan a *sistemului* categoriilor științei politice, ținînd cont, prin prelucrare critică, de rezultatele valoroase obținute și în afara marxismului (în domeniul antropologiei politice, pentru a da un singur exemplu) și, mai ales, înglobînd în explicație peisajul actual extrem de variat al structurilor și proceselor politice în primul rînd din țara noastră, din sistemul socialist mondial, din țările capitaliste avansate și din lumea țărilor în curs de dezvoltare, elaborînd soluții teoretice corespunzătoare noilor probleme generate de rapida metamorfoză a ideilor și instituțiilor politice în epoca noastră de transformări radicale; perfecționarea aparatului noțional politologic, în sensul elaborării unui limbaj științific dacă nu univoc, cel puțin traductibil, care să faciliteze și sistematizarea și circulația informației; extinderea ariei de cuprindere (la scară macro- și microsocială) a cercetării, incluzînd și problematica neglijată pînă acum și lăsată ca domeniu de investigație exclusiv pentru nemarxiști. Toate acestea vor fecunda, fără îndoială, capacitatea de explicație și, implicit, influența practică a teoriei politice marxiste, și, prin aceasta, dezvoltarea științei politice contemporane, în sensul autentic al termenului. Pentru că de virtuțile momentului explicativ al științei politice depinde gradul de realizare și eficiența socială a celorlalte momente sau funcții ale politologiei. Dezvoltarea științei politice și sporirea eficienței sale cognitive și practice nu pot fi astăzi concepute în ab-

senţa aportului hotărîtor al marxism-leninismului.

Pornind de la comparaţia amintită dintre fotografie şi pictură, H. Morgenthau conchidea că o teorie a politicii oferă nu numai un ghid pentru înţelegere, ci şi un ideal pentru acţiune. Ea prezintă, continuă el metaforic, o hartă a scenei politice nu numai pentru a înţelege cum arată această scenă, ci şi pentru a indica drumul cel mai scurt şi cel mai sigur spre un anumit obiectiv. Utilitatea teoriei nu este deci limitată la explicţia raţională a obiectului şi la anticipaţie; o teorie a politicii conţine şi un element normativ[29]. Concluzia cunoscutului profesor de la Chicago pune în evidenţă unitatea momentelor constitutive ale ştiinţei politice.

2. Este ştiut că previziunea constituie o funcţie inerentă ştiinţei, inseparabilă de prima, condiţionată chiar de aceasta; virtuţile explicative ale unei discipline se materializează în forţa sa prospectivă, după cum carenţele în explicaţie se răsfrîng inevitabil şi asupra capacităţii de predicţie. Altfel spus, gradul şi sfera previziunii sînt condiţionate de autenticitatea, de profunzimea şi de sfera de cuprindere a explicaţiei. În acelaşi timp, funcţia prospectivă reprezintă principalul element al normativităţii ştiinţei, înţeleasă în sensul ei cel mai generic de orientare a acţiunii practice a omului. Van Dyke sublinia că scopul predicţiei în ştiinţa politică este promovarea elaborării unor decizii raţionale[30].

Dacă în politologia de orientare nemarxistă se contestă uneori funcţia de predicţie a disciplinei[31] sau numaî se respinge termenul de previziune (în favoarea celor de prospectare şi de prognoză), aceasta se datorează sub raport gnoseologic fie premiselor filozofice şi sociologice indeterministe adoptate, fie asocierii termenului de previziune la tipul de predicţie revendicat de determinismul mecanicist şi aplicat uneori, indistinct şi abuziv, şi la domeniul politicului. Desigur, Alfred Grosser are dreptate cînd menţionează că răspunsul la întrebarea dacă previziunea este posibilă depinde de accepţia atribuită termenului previziune. El citează activitatea desfăşurată de grupul „Futuribles", condus de Bertrand de Jouvenel, care se concentrează să analizeze bine prezentul pentru a vedea care sînt elementele de privilegiat în analiza acestuia şi pentru a încerca să extrapoleze, nu pentru a avea neapărat rezultate de viitor, cît mai ales pentru a descifra limitele între care se vor încadra situaţiile viitorului. Dar Grosser greşeşte, credem, cînd apreciază că previziunea nu este o condiţie definitorie a atitudinii ştiinţifice[32].

Considerăm un fapt pozitiv că, deşi în perspective diferite, tot mai mulţi politicologi se pronunţă în favoarea încorporării acestei funcţii prospective şi că s-au întreprins eforturi, uneori fructuoase, în direcţia conturării specificului previziunii în ştiinţa politică. Este un fapt, de altfel, că „previziunea este o activitate care se dezvoltă rapid şi este pe cale de a fi recunoscută drept un serviciu social", cum subliniază Bertrand de Jouvenel[33]. Ea are, după părerea autorului francez, trei meniri: de a adapta, de a corecta şi de a combina. Adaptarea înseamnă prevederea viitorului (ca tendinţă dominantă imediată), pentru a elimina consecinţele unor fluctuaţii (conjuncturale) neprevăzute; corectarea presupune folosirea previziunii la nivel guvernamental, nu în vederea unei adaptări, ci pentru a promova o acţiune care să anuleze consecinţele prevăzute, iar în cazul combinării nu se mai procedează propriu-zis la prevederea unei situaţii viitoare probabile, ci la desemnarea unei situaţii viitoare posibile, care poate fi realizată dacă se pun în aplicare cu grijă mijloacele prevăzute. Previziunea a devenit deci o problemă de practică nemijlocită, legată — în contextul pe care-l urmărim — mai cu seamă de activitatea de programare desfăşurată la nivelul conducerii economice şi politice.

Dar prospectarea are o largă gamă de accepţii, implicînd totodată şi multiple nivele de realizare: de la *politique-fiction*, care reînvie, într-o modalitate nouă, maniera utopistă, şi pînă la prognoza unor fenomene de scurtă scadenţă, întemeiată pe probabilitate statistică. Precizia şi sfera sa de cuprindere variază şi în funcţie de latura domeniului politic la care se aplică.

Cît privește atitudinea față de marxism în această problemă, alături de aprecierea judicioasă, care remarcă prudența autentic științifică a predicțiilor lui Marx ca ținînd de esența teoriei și metodei sale (cum face Prélot de pildă), constatăm și prezența unei tendințe mai vechi, denaturante, care identifică în chip forțat marxismul cu o viziune mecanicist deterministă sau inventează, ca proprie teoriei acestuia, o contradicție între fatalism și voluntarism. În realitate, după cum se știe, marxismul nu numai că a subliniat că previziunea este un moment intrinsec și necesar al explicației științifice în domeniul socialului, delimitîndu-se net de determinismul mecanicist, ci a și demonstrat acest lucru prin forța de predicție a teoriei sale sociale și politice.

Previziunea științifică nu este privită însă ca un scop în sine, ci ca fundament pentru orientarea eficientă a activității practice; prin dezvăluirea direcției (tendinței) generale a dezvoltării istorice (inclusiv politice) se creează premise gnoseologice pentru transformarea practicii sociale într-o activitate istorică conștientă. Prin aceasta, de fapt, se desăvîrșește ciclul cunoașterii în știința socială (inclusiv politică), întrucît se realizează joncțiunea dintre cunoaștere și practică. Marxismul nu concepe previziunea nici ca o anticipație de genul aceleia a adepților „ordinii naturale", care, în spiritul determinismului mecanicist de tip fatalist, considera evoluția istorică rectilinie și predeterminată, dar nici ca „profeție" în maniera socialiștilor utopiști. Pornind de la specificitatea determinismului social, de la întrepătrunderea necesară a factorilor obiectivi și subiectivi, de la corelația organică a necesarului și contingentului, a posibilului și realului, marxismul a particularizat trăsăturile și a delimitat funcțiile previziunii în științele sociale[34]. În acest cadru se face distincție între previziune și ipoteză: în timp ce ipoteza permite alte ipoteze, o previziune autentică, întemeiată pe descifrarea legilor necesare, nu permite altă previziune. Deosebit de revelatorii și pe deplin actuale apar precizările lui Gramsci asupra naturii și modalității previziunii în

știința politică (asupra cărora am insistat la paragraful respectiv) și mai ales sublinierea sa că orice previziune autentică este în același timp și program și ea este continuu aprofundată, modificată și experimentată în efortul de a o realiza. De aici și caracterul practic-normativ al științei politice.

În actuala etapă a construcției socialiste, perfecționarea acestui instrument științific se impune cu necesitate. De aceea aprofundarea de către politicologi a modalităților specifice și a nivelelor previziunii în știința politică este chemată să sporească contribuția acesteia la fundamentarea și la orientarea eficientă a acțiunii politice.

Funcția predictivă a științei politice realizează legătura dintre momentul explicativ și momentele normativ și practic, oferind totodată temeiul momentului apreciativ.

3. Am încercat să disociem momentul apreciativ (evaluativ sau axiologic) de cel normativ, pentru a le putea pune mai bine în evidență specificul de manifestare în știința politică, în condițiile în care intervin în această privință destule impreciziuni sau chiar confuzii. De fapt, *normativul* este un gen cu două specii principale: *apreciativul* și *prescriptivul (imperativul)*; pentru aceasta din urmă am păstrat denumirea de normativă.

Considerînd toate aceste momente ca fiind intrinseci științei politice, afirmăm, în fapt, caracterul său de disciplină complexă. Or, tocmai acest lucru este negat cu predilecție de pozitivism. Empirismul politologic se îmbină, așadar, și cu o altă atitudine, caracteristică scientismului pozitivist: postularea ineficienței științifice a judecăților de valoare și, în consecință, excluderea lor din aparatul științific pe considerentul că aceste judecăți ar fi expresia subiectivității pure precum și separarea faptelor de valori. Condiția *sine qua non* a științei ar fi să se aplice exclusiv asupra existentului, asupra lui „ceea ce este", excluzînd orice preocupare pentru „ceea ce trebuie să fie". Această a doua latură menționată ar fi proprie exclusiv filozofiei politice și incompatibilă cu știința politică. Primele

sînt probleme de fapte, în timp ce secundele sînt probleme de valori (mai precis de valorizare, de evaluare); primele pretind enunțuri descriptive, celelalte enunțuri normative (preferințe de valoare)[35]. Or, cum pretinde Meehan, nu există loc în structura intelectuală (științifică) pentru propoziții normative[36]. Prohibirea inferenței de la judecățile de existență la judecățile de valoare (inspirată în principal de absolutizarea modelului științific al disciplinelor fizice) ar avea un temei logic-formal, fiind totodată impusă de cerința evitării subiectivismului. Valorile pot fi acceptate cel mult ca obiect de cercetare, ca și faptele politice, dar în nici un caz pentru a justifica și orienta o atitudine axiologică. În acest sens se pronunță și Maurice Duverger, Georges Burdeau și Jean Meynaud[37]. Atît repudierii valorilor din știință, inspirate de pozitivism, cît și formalismului în problema valorilor (acceptarea lor ca fapte, date fără preocupare de a stabili care dintre ele sînt adevărate și care false), inspirat de relativismul axiologic, le este comună contestarea conținutului obiectiv al valorilor. Dar valorile își au originea în activitatea socială a oamenilor, sînt un produs social și, prin urmare, sînt obiectiv determinate, au un conținut obiectiv.

Față de această poziție a obiectivismului antiaxiologic, în politologia occidentală s-au înscris tot mai multe proteste. Unii denunță într-o astfel de atitudine o absolutizare nejustificată a modelului științelor fizice, alții văd în ea un adevărat „nihilism" (Leo Strauss), o „mutilare a științei politice și o ipocrizie" (B. Crick), alții, în sfîrșit, afirmă net că „ubicvitatea valorilor ca fapte constituie... confirmarea empirică a necesității aspectului normativ al științelor sociale" (Th. I. Cook). S-a relevat că abținerea de la judecăți de valoare încearcă să fundeze știința politică pe o iluzie, pentru că în fapt ea n-a încetat să alimenteze atitudinile apologetice, „celebrarea națională" (cum se exprima C. Wright-Mills despre politicologii americani) sau să mascheze cauzele neabordării problemelor cardinale ale vieții politice contemporane, într-un cuvînt că, în loc să contribuie la „demistificarea" politicii, ea, dimpotrivă, a ajutat la mistificarea ei. S-a remarcat de asemenea, cu finețe și cu îndreptățire, că negarea scientistă a valorilor și suprimarea (firește, mai mult postulată decît realizată) a atitudinii apreciative a profitat totdeauna valorilor sociale dominante, deci conformismului (Stanley Hoffmann). Avînd prezent în minte modul în care pozitivismul și formalismul juridic și politologic au servit la legitimarea regimului hitlerist, o seamă de politicologi vest-germani invocă o știință politică „angajată" și „critică", pusă în slujba libertății (Franz L. Neumann), a „democrației umaniste" (O.K.Flechtheim), mergînd chiar pînă la a-i cere să furnizeze o etică politică (O.H. v.d. Gablentz)[38].

De aceea din diferite perspective se accentuează dezacordul față de idealul (sau de iluzia) unei științe politice eliberate de valori *(value-free* sau *wertfrei)* și se acceptă încorporarea elementului apreciativ și normativ[39], subliniindu-se unitatea lor cu momentul explicativ [40]. Ch. Eisenmann, pornind de la natura problemelor studiate (probleme pozitive și probleme normative), vede în aceasta un criteriu de clasificare a științelor politice. Relevînd că știința politică este în primul rînd o știință pozitivă (cunoașterea guvernămîntului real al colectivităților politice), el arată că ea nu se poate priva de judecățile de valoare, pe baza cărora emite recomandări în vederea ameliorării guvernămîntului, și conchide că este și o știință normativă, deci are un caracter mixt[41]. O poziție interesantă găsim la Carl J. Friedrich; Giovanni Sartori o numește obiectivism sau factualism axiologic, considerînd că se situează pe o linie de mijloc între relativismul lui Arnold Brecht și dogmatismul axiologic al lui Eric Voegelin[42]. Friedrich consideră, într-adevăr, că atît poziția relativiștilor, care se concentrează asupra valorilor instrumentale (*A* valorează ca mijloc pentru *B*), cît și aceea a dogmaticilor, care văd numai valorile intrinseci (*A* este o calitate care, odată identificată cu o serie de obiecte, determină omenirea s-o prefere) duc la eroare. Pentru el valorile nu sînt ideale (în sens de ireale), de aceea respinge dihotomia între

valori și fapte. Valorile sînt fapte, adică sînt „date", au o existență obiectivată (*objekt — like existence)*. Și dacă nu pot fi opuse între ele valorile și faptele, nici judecățile de valoare nu pot fi contrapuse judecăților de existență[43]. Concluzia sa în favoarea caracterului evaluativ al științei politice este netă: „Dacă realitatea politică este plină de valori *(value-filled)*, atunci analiza politică trebuie să fie orientată de valori *(value-oriented)*. Și aceasta nu numai în sensul de a recunoaște că ființele umane ar achiesa la valori și s-ar comporta în consecință, ci și în sensul că politicologul se angajează într-o acțiune politică și de aceea prima sa preocupare trebuie să fie de a contribui la înțelegerea acțiunii corecte *(right action)*[44].

Menționînd doar faptul că cel mai adesea în judecăți aparent descriptive sînt implicate judecăți de valoare, dorim să ne pronunțăm asupra valorii explicative a acestora din urmă. Conform tezelor logicii clasice, formale, judecățile de valoare, fiind judecăți despre judecăți, nu oglindesc realitatea și, ca atare, n-au valoare cognitivă. Cercetările mai noi însă subliniază că valoarea logică a judecăților de valoare nu poate fi negată[45]. În alt plan, nu există nici o fatalitate care să determine ca *urbi et orbi* judecățile de valoare să exprime numai o valorificare subiectivă și, prin urmare, eronată, incompatibilă cu știința. Engels sublinia în *Dialectica naturii*, comentîndu-l pe Hegel, că predicatele judecăților noționale (care îmbracă forma judecăților de valoare) reflectă felul în care un obiect corespunde sau nu corespunde naturii sale universale[46] și, ca atare, au un conținut obiectiv. Spre o concluzie identică ne conduce și luarea în considerare a conținutului social-obiectiv al valorilor care orientează judecățile de valoare, atitudinea politicologului[47].

Fenomenele politice reprezintă indubitabil o lume a valorilor. În acțiunea politică (și în genere în activitatea practică), oamenii (și grupurile, clasele sociale) sînt călăuziți de anumite valori: ei urmăresc anumite scopuri în favoarea cărora au optat, înlăturînd altele posibile. În această selecție și, în ultimă instanță,

în această *opțiune* se afirmă, mai mult sau mai puțin conștientizat, anumite valori. Practica politică, varietate distinctă a activității social-istorice, are ea însăși valoare axiologică în măsura în care contribuie la progresul social, la descătușarea forțelor creatoare ale maselor, la autorealizarea personalității umane[48]. Practica social-politică desfășurată sub semnul progresului social conține, ca orice valoare autentică, un mesaj general-uman. Valorile politice ocupă un loc deosebit și joacă un rol prin excelență activ în lumea valorică a oamenilor; acestea trebuie considerate însă totdeauna în contextul istoric concret și prin prisma caracterului lor de clasă, deci nu abstract și *sub specie aeternitatis*. Pentru că numai astfel se poate dezvălui conținutul obiectiv real al valorilor, care totdeauna coexistă intim cu momentul lor subiectiv. În același timp, valorile politice au un caracter dual, întruchipînd dialectica complexă a realului și idealului, împletirea lor: pe de o parte ele există efectiv, ca obiectivare a forțelor umane, în viața socială reală, pe de altă parte, ca idealuri, ele orientează activitatea, comportamentul politic, sînt cadre de referință (etalon) pentru acest comportament. În ambele lor aspecte, pentru a le sesiza semnificația reală, valorile politice trebuie raportate la tendințele fundamentale necesare ale dezvoltării sociale.

Studiind această realitate prin excelență valorică, politicologul nu numai că nu poate face abstracție de valori, ci, cu atît mai mult cu cît o face cu finalitatea de a fi util orientării acțiunii politice, el își înscrie, inevitabil, analiza pe coordonatele unei table de valori. În lumina acestora, el ia atitudine față de realitatea studiată. Desigur, făcînd știință, prima valoare care trebuie să-l orienteze constant este aceea a adevărului. Dar aceasta nu este nici ruptă de și nici total refractară față de alte valori, care intervin, tot atît de inevitabil, în orientarea acestei atitudini. Avem în vedere în primul rînd opțiunea pentru anumite valori politice și, în corelație cu acestea, pentru anumite valori morale. „Omul nou — subliniază C.I. Gulian — trăiește valorile nu ca autonome și diferențiate, ci

centrate și subordonate unor valori social-politice și etice... În timp ce pentru un Nietzsche, Tolstoi etc., reprezentanți ai eticii din epoca «autonomiei valorilor», valorile etice se situau la antipodul politicii, pentru epoca noastră politicul se confundă cu acționarea etică"[49]. Aceasta este o trăsătură proprie societății noastre socialiste.

Din faptul că funcția apreciativă implică atitudine față de obiectul studiat, atitudine orientată în lumina unei table de valori, izvorăște problema raportului dintre obiectivitate și partinitate. Împotriva pretențiilor scientiste, obiectiviste, mulți dintre politicologii occidentali subliniză imposibilitatea unei „neutralități" absolute. Este adevărat că ei vorbesc mai mult de o „subiectivitate epistemologică", circumscriind problema în cadrul subiectiv al intențiilor cercetătorului. Unii încearcă chiar să descifreze premisele ascunse ale unor atitudini teoretice. Astfel Jean-William Lapierre releva cu multă ascuțime: „Încercările făcute de sociologi sau de politicologi contemporani din afara zonei de influență marxistă de a construi un cadru teoretic al științei politice sînt dominate de noțiunile de *coeziune*, de *consens*, de *integrare*, de *echilibru*. Nu se datorează oare aceasta unei filozofii politice implicite, care acordă o valoare preponderentă stabilității ordinii sociale?"[50] În acest sens avea dreptate Mannheim cînd, într-un context mai larg, scria că o mărturisire clară și explicită a presupozițiilor metafizice implicite care sînt la baza oricărei cunoașteri empirice și care o fac posibilă ar face mai mult pentru clarificarea și înaintarea cercetării decît o negare verbală a existenței acestor presupoziții, însoțită de admiterea lor pe ascuns prin ușa din spate[51]. De altfel, o atitudine ideologică n-a lipsit nici în trecut și nu lipsește nici astăzi dintre premisele științei politice. Apreciind nivelul actual al științei politice occidentale, H.Morgenthau sublinia că ideologul „imprimă pretențiilor asupra puterii și puterii însăși o aparență de adevăr și de dreptate. Știința politică... nu poate să nu îndeplinească o asemenea funcție ideologică"[52]. În aceste condiții se afirmă deosebit de actuală cerința formulată de Lenin de a căuta întotdeauna în spatele oricăror construcții teoretice politice *interesele* unor clase sau ale altora[53]. R. Aron semnala că în științele sociale se manifestă mereu tendința de alunecare de la cunoașterea pozitivă la mitologie și faptul că istoria (și mai cu seamă politica, adăugăm noi) incită la mitologie. Sînt, desigur, cunoscute considerațiile lui Engels din scrisoarea către Schmidt, în care arată că în teoria politică lupta claselor s-a oglindit pe dos ca luptă pentru principii politice.

Marxismul nu reduce problema la intenția subiectivă a cercetătorului (deși aceasta are, fără îndoială, ponderea ei), ci subliniază determinarea *socială* a acestuia. Chiar dacă am considera onestitatea și bunacredință, intenția de a sluji adevărul condiții realizate, acest aspect fundamental rămîne. În această situație, obiectivitatea este *ab initio* exclusă și, prin urmare, inclusiv sesizarea adevărului obiectiv? Nu există criterii ferme de apreciere a valorilor înseși care orientează actul evaluativ implicat în cercetare? Un astfel de criteriu există, și anume acela al corespondenței dintre valorile orientative și tendințele obiective ale dezvoltării istorice (inclusiv politice). Numai valorile care sînt expresia reală a mersului progresiv, a cerințelor progresului istoric sînt apte să stimuleze coincidența dintre planurile științificului, politicului și eticului. Orientate în conformitate cu acest criteriu, judecățile de valoare dobîndesc în știință forța și semnificația judecăților de existență.

Prejudiciabilă pentru știință nu este astfel totdeauna o asemenea atitudine apreciativă, în măsura în care este și inevitabilă, ținînd de determinarea socială a cercetătorului; prejudiciabilă este însă totdeauna escamotarea sau disimularea valorilor reale după care acesta se orientează. În această perspectivă capătă o înaltă semnificație axiologică și științifică partinitatea declarată a cercetătorului marxist. Punctul de vedere apreciativ (ca element al normativului) este, așadar, legitim pentru știința politică, bineînțeles cu condiția ca, înainte de a ne pronunța asupra lor, să căutăm să cunoaștem și să înțelegem fenomenele social-politice

în esențialitatea și legitatea lor. Important este, subliniem din nou, ca valorile care orientează aprecierea să fie concordante cu sensul obiectiv al dezvoltării istorice. S-ar putea spune chiar că un element caracteristic pentru epoca noastră este „descoperirea" universalității judecății de valoare în știință, această universalitate presupunînd, de bună seamă, manifestarea ei specifică în fiecare dintre științe.

Specificul metodei dialectice impune științei politice marxiste caracterul său „critic și revoluționar". În această viziune realizează marxismul unitatea indestructibilă dintre fapt și valoare. Atitudinea sa, aprecierile sale sînt orientate în perspectiva devenirii dialectice a realității, ele nu sînt călăuzite de criterii extraștiințifice, doctrinare; ea nu este nici o critică moralizatoare, care substituie tendințelor obiective dorințele noastre subiective. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, spiritului științific marxist îi este străină orice fel de apologetică. „Atitudinea pragmatică față de realitate, tendința de a releva numai ceea ce este convenabil unor interese de moment fac imposibilă elaborarea unei politici științifice"[54]. Atitudinea apreciativă, critică a cercetătorului marxist al fenomenelor politice trebuie să fie, așadar, *o critică științifică*, orientată adică de criterii deduse din legitatea descifrată a dezvoltării sociale.

4. Ceea ce surprinde de-a dreptul la unii politicologi nemarxiști este faptul că, atunci cînd vorbesc de caracterul normativ al științei politice, ei nu operează disjuncția necesară între normativitatea politică, cea juridică și cea etică, prima fiind, de regulă, asimilată în mod eronat cu prescripția etică. Și tocmai sub acest aspect ea este cel mai frecvent contestată. E adevărat că în istoria doctrinelor politice ea a luat de multe ori această formă. Dar, după părerea noastră, caracterul normativ al științei politice nu poate avea o asemenea factură.

Uneori, cum procedează și W. Heistermann[55], normativul este contrapus net descriptivului: acesta din urmă poartă asupra trecutului, pe cînd normativul poartă asupra viitorului, modelîndu-l. Termenul de normă

(de la cuvîntul folosit în latină pentru echerul care măsura unghiurile: unghiul „normal" este cel drept) desemnează un principiu de măsură, un canon, o regulă de comportare, o prescripție, un îndreptar sau un model. Normele sînt proprii exclusiv lumii omului, spune autorul vest-german, și sînt caracterizate prin aceea că se raportează la virtualități și implică totdeauna o alegere dintre mai multe variante posibile. În felul acesta el izolează norma de legea naturii, autonomizînd-o: ea exprimă necesitatea în planul axiologic al lui „ceea ce trebuie să fie"; Heistermann absolutizează totodată norma, negînd caracterul social-istoric al valorilor pe care le implică.

În realitate, întemeiată pe *Sein*, pe legea necesară, *Sollen*, adică norma, devine previziune și nu simplă ipoteză. În acest sens se poate aprecia că normativitatea politologică se afirmă în primul rînd prin valorile sale științifice: adevăruri, legi, teorii explicative, previziuni la diferite nivele care orientează practica.

Ernest Barker, pornind de la specificul științelor umane, face o comparație între logică și politică: așa cum legile gîndirii devin un „act de legislație" pentru metodele (regulile) unei gîndiri corecte, propozițiile adevărate ale științei politice (ca și ale altor științe ale acțiunii umane) se convertesc în principii ale acțiunii politice[56]. Chiar dacă nu acceptăm întru totul comparația lui Barker, trebuie să subliniem că o a doua latură a normativității politologice constă în a degaja liniile directoare ale activității politice, în a fundamenta principii generale de acțiune politică, pe care le întemeiază pe tendințele legice dezvăluite prin previziune. Acesta, considerăm, este sensul *contemporan* al normativului (în aspectul său prescriptiv). Desigur, validitatea și eficiența acestor principii e condiționată de autenticitatea științifică a tezelor pe care se întemeiază. În analogie cu raportul dintre teză și regulă din logica modernă, aceasta din urmă fiind corectă și eficientă în măsura în care e întemeiată de prima, în știința politică — știință teoretică-explicativă — valoarea eficientă a „normelor", adică a prin-

cipiilor generale deduse din legile obiective descoperite, e „întemeiată", adică condiționată, de valoarea științifică a acestora. De aici caracterul necesarmente creator al științei politice, cerința extinderii atitudinii critice față de propriile sale teze și generalizări teoretice, care trebuie mereu confruntate cu realitatea și, în funcție de aceasta din urmă, mereu amendate, corectate, perfecționate și, prin urmare, niciodată absolutizate, dogmatizate. Condiția realizării unei astfel de științe, care să poată servi drept „călăuză în acțiune" este unitatea (vie, dinamică) dintre teorie și practică, pe care marxismul a consacrat-o ca principiu fundamental al gnoseologiei, dar și al practicii (implicit al acțiunii politice). Acesta este, de fapt, punctul de confluență, de intersecție a funcției normative cu funcția practică a științei politice.

5. Într-un sens binecunoscut și subliniat în gnoseologia materialist-dialectică, orice știință are în ultimă instanță o finalitate practică. *Scientia propter potentiam*. Epoca noastră, caracterizată prin puternica intruziune a științei în toate domeniile vieții umane, în organizarea acestora la nivelul societății în ansamblu, impune științei cerințe deosebite sub raportul eficienței sale sociale, practice. De aici și tendința, facilitată și de condițiile social-economice și politice menționate în partea introductivă, de a împinge știința politică spre funcții aplicative.

În țările capitaliste, orientarea tehnocratică a imprimat o anumită abordare tehnologică (Karl Popper) a științelor sociale, conferindu-le uneori un caracter pur pragmatic (nu pragmatist!). Cu toate exigențele declarate (și, poate, mai mult declarative) ale scientismului, este evidentă pentru oricine înrolarea politologiei din țările occidentale în slujba orientării eficiente a acțiunii politice. „Funcția științei politice — subliniază americanii Jacobsen și Lipman — constă în a elabora principiile care trebuie urmate în problemele de stat și în a studia activitatea guvernelor pentru a arăta ce anume este pozitiv și a critica ceea ce este dăunător sau ineficace, precum și pentru a propune îmbunătățiri"[57]. Eficacitatea tehnocratică apare

ca un element de concentrare a cercetărilor politologice, care sînt inițiate de fapt la comanda unor fundații cu scopuri politice cunoscute sau a unor instituții statale. Fondurile și mijloacele puse la dispoziția colectivelor de cercetare sînt uneori (mai ales în S.U.A.) de-a dreptul impresionante. În acest spirit, Giovanni Sartori susține, de pildă, în cursul menționat că știința politică empirică este o cunoaștere aplicativă și se vorbește tot mai mult despre o „știință politică aplicată". În aceeași perspectivă concepe finalitatea și viitorul științei politice și cunoscutul politolog american Harold Lasswell[58].

În același timp, cel puțin pentru unii politicologi occidentali apare o problemă apreciată ca fundamentală: cum să conciliezi, se întreabă de pildă Jean Meynaud, această grijă de acțiune cu dorința de a clădi o știință politică „pozitivă", debarasată de judecăți de valoare? Soluția pe care o oferă (dar care nu e decît un paliativ) constă în separarea radicală dintre scopuri și mijloace. În această viziune, domeniul științei politice ar fi exclusiv cel al mijloacelor. Arătam că încă Max Weber sublinia că știința nu poate oferi scopuri omului politic (Sartori rezervă această misiune filozofiei politice). Mai mult, în același spirit weberian, Julien Freund consideră că știința și politica fiind esențe autonome, ireductibile, adevărurile științei n-ar putea fi niciodată convertite în valori intrinseci ale acțiunii politice; în felul acesta, o politică științifică n-ar fi nicicînd posibilă[59]. Politica practică, fiind acțiune prin excelență subiectivă, ar fi astfel condamnată să rămînă o artă, în strictă și exclusivă dependență de calitățile individuale ale omului politic.

O astfel de concepție este, cel puțin parțial, falsă. Scopurile oricărei acțiuni umane, care se vrea eficientă, trebuie să fie conforme cu realitatea, cu dialectica vieții, cu legitatea socială obiectivă. De aceea știința politică, în măsura în care este cunoaștere autentică a legității politicului, poate și trebuie să ofere scopuri acțiunii politice și să nu-și circumscrie sfera de influență la domeniul mijloacelor. Fiind însă o știință teoretică-

explicativă (o știință nomotetică), care operează la nivelul generalului (firește de grade diferite), ea nu va oferi niciodată „rețete" sau „reguli" de acțiune, ci va degaja doar liniile directoare ale activității (calchiate pe tendințele dezvăluite de previziunea științifică), fundamentînd astfel principii generale de acțiune politică. De aceea nu sîntem de acord să i se confere științei politice un caracter mixt (F.Burlațki) sau să i se pretindă „să formuleze soluții, hotărîri, decizii" (M.Voiculescu). Dezvăluind legile, stabilind modalitățile generale ale interacțiunii lor cu condițiile particulare, descifrînd tendințele necesare ale dezvoltării, știința politică stabilește doar cadrul general pentru acțiunea politică, limitele înăuntrul cărora aceasta se poate realiza în conformitate cu cerințele obiective. Dar, în acest cadru general, acțiunea politică se poate realiza în diferite moduri și poate alege soluții diverse, iar în această opțiune intervin aproape inevitabil factori subiectivi, stimulatori sau frenatori.

Aceasta nu înseamnă, desigur, că politica nu poate deveni științifică, cum pretinde Freund (și nu numai el). Acțiunea politică este, într-adevăr, o acțiune subiectivă; și în acest sens ea va fi veșnic tributară, cum observă Prélot (pornind de la o cunoscută formulă a lui H. von Treitschke: *Alle Politik ist Kunst)*, științei, dar și înțelepciunii[60], coeficientul personal al conducătorului găsindu-și totdeauna un spațiu destul de larg (istoricește variabil însă) în această acțiune. Dar ea nu mai rămîne, ca în trecut, o chestiune exclusiv de dibăcie, de abilitate. Gradul concordanței ei cu legitatea socială obiectivă o transformă tot mai mult într-o activitate cu caracter științific, stimulatoare a progresului social. Aceasta și este o cerință imperioasă a epocii noastre, cerință care se manifestă multilateral și mult mai intens în societatea socialistă. Realizarea ei este o treabă deosebit de complexă, întrucît, cum vom arăta imediat, raporturile dintre știința politică și acțiunea politică nu sînt nemijlocite, ci mediate, iar în procesul acestei medieri orice carență, orice subiectivism (la nivelul oricărei verigi) alterează finalitatea acțiunii politice, răpindu-i din trăsăturile ei științifice. Complexitatea și dificultatea reală a conducerii politice la nivelul contemporan al dezvoltării sociale impun necesitatea ca omul politic să fie totdeauna „dublat" de un bun cunoscător în sens științific al problemelor și, într-o măsură crescîndă, ca el să fie însoțit de o echipă de specialiști (în politică, dar și în alte domenii), ale căror avize să le discute și să le înțeleagă. Cu atît mai mult cu cît actul politic, angajînd destinul întregii comunități, implică o înaltă și permanentă responsabilitate în fața acesteia.

În perspectiva unității dintre teorie și practică, marxismul lichidează ruptura dintre arta politică și știința politică, reprezentînd *terenul* pe care se realizează unitatea dintre ele, tocmai pentru că el fundamentează posibilitatea unei politici științifice. Iar socialismul creează condiții practice și impune ca arta politică, care mediază, de regulă, între știința politică și activitatea politică a maselor, să se transforme, pe baza elementelor pe care le furnizează revoluția științifică-tehnică contemporană, într-o autentică știință, firește practică. Această cerință, în forma imperativă proprie contemporaneității, trebuie să-și găsească — și apreciem că și-a găsit — o soluție care să fie și epistemologic întemeiată. Este vorba de constituirea (și procesul nu este decît la început) unor științe noi (științe „terapeutice", cum le numesc unii prin analogie cu raporturile dintre biologia umană și medicină), *științe ale acțiunii* sau *praxiologice*, care, ca științe ale „acțiunii eficiente", se concentrează să elaboreze principii și reguli de acțiune: știința generală a conducerii societății, știința administrației[61], știința conducerii și organizării întreprinderilor, ergonomia, politica economică etc. Și în trecut, cînd la noi în studii de socialism științific se îmbinau de cele mai multe ori preocupări de ordin explicativ cu altele de ordin praxiologic, s-a simțit nevoia existenței unor ramuri cu profil evident praxiologic: construcția de partid, construcția de stat etc.

În cadrul general al constituirii și dezvoltării disciplinelor praxiologice, se constată tot mai puternică

tendința afirmării unei praxiologii politice sau politotehnici. Finalitatea sa este orientată precumpănitor spre a oferi elementele necesare fundamentării științifice—eficiente a deciziilor, optimizării soluțiilor adoptate în dirijarea proceselor social-politice, diminuînd continuu coeficientul spontaneității și subiectivismului în procesul conducerii politice. În acest sens, ceea ce se numea tradițional artă politică devine știință a acțiunii politice. Bineînțeles că succesul praxiologiei politice este condiționat atît de justețea concepției generale care o orientează, cît și de gradul în care regulile descifrate au sau nu un suficient temei științific în sensul reflectării corecte a cerințelor obiective. Dat fiind obiectul ei specific, această disciplină (sau ramură) își trage seva atît din concluziile științei politice, cît și din rezultatele investigațiilor, speciale sau interdisciplinare, ale celor mai variate ramuri ale cunoașterii sociale și tehnice. Tocmai datorită acestui caracter și finalității lor specifice, științele praxiologice au un statut epistemologic propriu, diferit de acela al disciplinelor teoretice-explicative, statut care le și conferă un loc aparte în sistemul contemporan al științelor*.

Posibilitatea politicii științifice nu se realizează automat prin existența unei științe autentice (teoretice-explicative) a politicii și nici nu este asigurată *ipso facto* prin dezvoltarea praxiologiei politice. Desigur, cunoașterea științifică este o condiție *sine qua non*, preliminară. „Un aforism spune că a conduce înseamnă în primul rînd a cunoaște. Într-adevăr, eficiența oricărui act de conducere este determinată de măsura în care el răspunde unor necesități reale, oferă soluții

* Semnalăm în acest context aportul pozitiv al economistului burghez Virgil Madgearu, care, în cursul său de economie politică a delimitat cu acuratețe și cu precizie sub raport epistemologic, caracterul și sarcinile politicii economice în raport cu acelea ale economiei politice. Concepînd aceste sarcini, firește, în limitele statului burghez, soluția sa epistemologică este corectă și, prin aceasta, deosebit de actuală (vezi V. Madgearu, *Curs de economie politică*, 1944, p. 451 și urm.).

cerute stringent de viață, acționează asupra factorilor care condiționează mersul înainte"[62]. O condiție necesară, dar nu suficientă. Pentru aceasta e necesar, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca și acțiunea politică nemijlocită să aibă un caracter creator. Generalul acționează *înăuntrul* particularului și *prin* particular; de aceea legile generale determină *esența* deciziilor, dar nu și forma lor, nu și modul concret de acțiune. Acestea trebuie să fie rodul adecvării la condițiile specifice (sociale, politice, naționale, istorice) al politicii cu adevărat realiste. Documentele de partid subliniază că, fără elaborarea teoretică a problemelor legate de noua etapă a dezvoltării sociale, fără o încorporare adecvată a noilor fapte și tendințe în explicația științifică, orientarea eficientă, în perspectivă apropiată și îndepărtată, a activității practice nu e posibilă. Tocmai de aceea partidul desfășoară o amplă activitate teoretică, promovînd și în acest domeniu spiritul profund novator, creator. Acest spirit l-a ajutat să găsească răspuns problemelor dezvoltării patriei nu în citate și definiții, nu în scheme și rețete „universal-valabile", ci în aplicarea creatoare a marxism-leninismului, a științei la realitățile societății românești.

Este știut că superioritatea socialismului nu se afirmă de la sine, spontan, că posibilitățile inepuizabile ale noii orînduiri de a asigura progresul social nu se transformă automat în realitate. Pentru aceasta sînt necesare, o dată cu o teorie științifică, creatoare, cu o linie politică justă și cu o vastă activitate politică și organizatorică, mobilizarea potențialului material și uman al întregii societăți, conducerea practică și orientarea competentă nemijlocită a tuturor domeniilor de activitate. Chiar ritmul transformării posibilităților în realitate e influențat în mod hotărîtor de *calitatea* acestei activități.

În lumina acestor considerente socotim că legătura dintre știința politică și acțiunea politică, în sensul ridicării treptate (ca proces) a celei din urmă la ni-

velul exigenţelor celei dintîi, se realizează gradual şi mediat pe baza următoarei scheme:

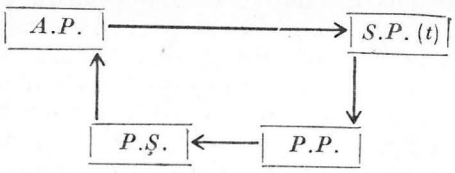

în care *A.P.* este acţiunea politică nemijlocită, al căror subiect sînt, în principal, masele populare organizate în cadrul diferitelor instituţii şi organizaţii politice şi obşteşti, *S.P. (t)* ştiinţa politică, teoretică-explicativă, *P.P.* — praxiologia politică, iar *P.Ş.* — politica ştiinţifică (concepută şi realizată la nivelul conducerii). Ţinem să observăm că a) medierea raportului dintre *S.P. (t)* şi *A.P.* este dublă prin intermediul *P.P.* şi *P.Ş.*; b) relaţiile dintre termenii vecini nu sînt univoce, ci reciproce, fiecare moment îmbogăţindu-se şi perfecţionîndu-se prin celălalt; c) prin pătrunderea mediată a ştiinţei politice în practica politică *(A.P.)*, aceasta, ca obiect al *S.P. (t)*, este continuu schimbată, modificată în sensul ridicării ei pe trepte superioare calitativ. În felul acesta concepem realizarea la nivel contemporan a funcţiei *practice* a ştiinţei politice.

Tinzîndu-se să se reducă funcţia ştiinţei politice la dimensiunile unei „abilităţi pur tehnice", această orientare tehnocratică este tot mai des şi în chip legitim confruntată în ţările occidentale cu cerinţele unei politici realmente democratice, reproşîndu-i-se, pe drept, pierderea din vedere a idealurilor umaniste. De aici formularea exigenţei completării ei printr-o antropologie filozofică, menită să-i restituie dimensiunea umanistă absentă[63].

În ceea ce ne priveşte, ştiinţa noastră politică, atît în latura sa teoretică, cît şi în cea praxiologică, ca şi întreaga politică ştiinţifică a partidului nostru, se înscrie consecvent în orbita umanismului socialist, integral şi practic eficient. Dezvoltarea ştiinţei politice porneşte de la necesitatea imperioasă a perfecţionării întregii vieţi sociale pe linia democratismului şi

umanismului autentic, în finalitatea dezvoltării multilaterale şi a înfloririi personalităţii umane în cadrul comunităţii naţionale socialiste.

În această concepţie caracteristică partidului nostru, noi punem ştiinţa politică în slujba *omului*, ajutîndu-l, pe de o parte, să înţeleagă mai bine mecanismele politicii (pentru a putea participa tot mai efectiv la realizarea şi la perfecţionarea lor în propriul său interes şi al întregii naţiuni), iar pe de altă parte pentru a sprijini, prin datele pe care le oferă (rezultate ale cercetării) şi prin pregătirea specialiştilor în acest domeniu, perfecţionarea conducerii politice în spiritul democratismului şi umanismului consecvent. În această lumină apreciem funcţiile prezente şi viitoare ale politologiei în societatea noastră şi, totodată, imperativul dezvoltării, în spiritul marxismului autentic, creator, a *ştiinţei politice româneşti*, privind-o în chip firesc ca o contribuţie la orientarea şi la dezvoltarea ştiinţei politice pe plan mondial.

ARGUMENTUM

1. H. Spiro, *Government by Constitution. The Political Systems of Democracy*, New York, 1959, p. VII. Cunoscutul politicolog francez Georges Burdeau sublinia și el că astăzi „politica, încetînd de a mai fi o activitate specializată, îmbrățișează întreaga viață a omului" (G. Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, 1956, p. 5).
2. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*", vol. 3, *București*, Editura politică, 1969, p. 113.

Partea I.

GENEZA ȘI EVOLUȚIA ȘTIINȚEI POLITICE

1. J. Torres Bodet, fost ministru al educației naționale al Mexicului, era pe atunci director general al UNESCO și în această calitate a adresat Congresului mesajul său. În toamna anului 1966 el a fost ales primul președinte (pe 1966—1967) al Consiliului de conducere al Academiei lumii latine. Citat *apud* Marcel Prélot, *Histoire des idées politiques*, Paris, 1959, p. 1.
2. Ideea e relevată, bineînțeles într-un alt context și într-o altă viziune ideologică, și în Otto Heinrich von der Gablentz, *Einführung in die Politische Wissenschaft*, Köln und Opladen, Westdeutscher Verlag, 1965, p. 17 și 18.
3. În spiritul distincției operate de Gäetan Pirou între „teorie" și „doctrină", Marcel Prélot sublinia interesul pe care l-ar suscita o istorie a ideilor scrisă din punctul de vedere al formării științei politice, adică al constituirii „teoriilor" în succesiunea istorică a diferitelor „doc-

trine" politice (Marcel Prélot, *La science politique*, II-e éd., Paris, P.U.F., 1963, p. 77, *sub fine)*.

4. Cf. şi Jean Meynaud, *Introduction à la science politique*, Paris, A. Colin, 1959, p. 21.
5. Cf. Georges Burdeau, *L'acquis de la science politique française*, în *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, nouvelle série, nr. 25—26, janvier-juin 1957, p. 52—54.
6. Vezi Marcel Prélot, *La science politique*, *passim*.
7. Cf. Carl Joachim Friedrich, *Die Politische Wissenschaft*, Freiburg-München, Verlag Karl Alber, 1961, p. 3.
8. Prezentarea unilaterală pe care o face B.A. Şabad lucrării lui Friedrich denotă că n-a înţeles nici concepţiile şi nici intenţiile cărora acesta îşi subordonează analiza sa istorică (cf. B.A. Şabad, *Politiceskaia filosofiia sovremenogo imperializma. Kritika osnovnih konţepţii*, Moskva, Izd. Instituta mejdunarodnih otnoşenii, 1963, p. 10).
9. Maurice Duverger, *Méthodes de la science politique*, Paris, P.U.F., 1959, p. 33 şi urm.
10. Vezi, asupra acestui punct de vedere, nota noastră *Teoria politicii şi societatea*, în *Lupta de clasă*, 1966, nr. 3.
11. Cf. şi *Istoriia politiceskih ucenii*, pod redakţiei S.F. Kecekiana i G.I. Fedkina, II-oe izd., Moskva, 1960, p. 40; *Istoriia politiceskih ucenii*, pod redakţiei K.A. Mokiceva, Moskva, Izd. „Vîsşaia Şkola", 1965, p. 35—36; Gaston Bouthoul, *L'art de la politique (Choix de textes politiques depuis l'antiquité jusqu'à nos jours)* Paris, Ed. Seghers, 1962, p. 51—56. Max Weber *(Le savant et la politique*, Paris, Plon, 1959, p. 192) îl consideră o expunere clasică a „machiavelismului radical", în sensul uzual acordat termenului „machiavelism".
12. Ernest Barker, *The political thought of Plato and Aristotel*, New York, Dover Publications, Inc., f.a., p. 8—9.
13. M. Prélot, *Histoire...*, p. 17.
14. T.A. Sinclair, *Histoire de la pensée politique grécque*, Paris, Payot, 1953, p. 45.
15. Cf. Herodot, *Istorii*, vol. I, cartea a III-a, *Thalia*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, par. 80—83, p. 262—265.
16. „Grecii numesc *episteme* cunoştinţa clară şi sigură a unui obiect şi *techne* această cunoştinţă concepută în posibilităţile sale de realizare practică" (René Schaerer, *Étude sur les notions de connaissance et d'art d'Homère à Platon*, 1930, p. 189; *apud* Mircea Florian, *Curs de filozofie generală*, I (1946—1947), A.S.F.L., p. 5, *sub fine)*.
17. Cf. Paul Janet, *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*, t. I, V-e éd., Paris, F. Alcan, f.a., p. 66; Ernest Barker, *op. cit.*, p. 40.

18. Pentru referinţe destul de largi, interesante şi sub raport ştiinţific calificate despre concepţia sofistă a „artei politice", trimitem la A.K. Bergher, *Politiceskaia misl drevnegreceskoi demokraţii*, Moskva, Izd. „Nauka", 1966, p. 199—204.
19. Cf. Marcel Prélot, *Histoire...*, 16; Jean Touchard avec collab., *Histoire des idées politiques*, t. I, Paris, P.U.F., 1959, p. 15—16; C.J. Friedrich remarcă şi el: „Cu siguranţă sofiştii au săvîrşit o muncă pregătitoare esenţială..." *(op. cit.*, p. 29).
20. Cf. Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 44; pentru concepţia sa politică, cf. Xenofon, *Statul spartan — statul atenian*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1958.
21. Paul Janet, *op. cit.*, p. 128.
22. *Statul (Republica) lui Platon*, trad. Vasile Bichigean, I, Bucureşti, 1923, p. 181—182.
23. T.A. Sinclair, *op. cit.*, p. 156.
24. *Op. cit.*, p. 128.
25. *Op. cit.*, p. 164.
26. Pentru trimiterile făcute în text, vezi Aristoteles, *Etica nicomahică*, „Casa şcoalelor", 1944, şi Aristotel, *Politica*, Cultura naţională, 1924.
27. Unii autori fac, pe această bază, din Aristotel precursorul metodei moderne din ştiinţa politică, denumite „comparative government" (cf. Otto Heinrich von der Gablentz, *op. cit.*, p. 19) sau creatorul dreptului constituţional comparat (cf. Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 106).
28. Cf. în acest sens: A.M. Deborin, *Soţialno-politiceskie ucenii novogo vremeni*, I, Moskva, 1958, p. 37: „Aristotel, mare gînditor al antichităţii, a fost empirist, realist. El a pornit de la formele de stat realmente existente şi le-a supus unei analize profunde. *Aristotel este întemeietorul politicii ca ştiinţă*. În decurs de mai bine de două mii de ani, toţi cercetătorii au recurs la el ca gînditor politic"; Paul Janet, *op. cit.*, p. 191—192: „Şi trebuie să i se facă această dreptate lui Aristotel, remarcîndu-se că el a întemeiat ştiinţa politică, dacă trebuie considerat ca întemeietor al unei ştiinţe acela care-i dă metoda sa, diviziunile sale, limbajul său şi care a culeş primul un număr considerabil de fapte"; *adde* Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 106—107; Jean Touchard, *op. cit.*, p. 44; C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 29—30; Andrew Hacker, *Political Theory: Philosophy, Ideology, Science*, New York, 1961, p. 77 (îi atribuie crearea unei „ştiinţe naturale a politicii"); Traian Brăileanu, *Politica*, Cernăuţi, 1929, p. 6.
29. Prezenţa elementului normativ e socotită ca piedică esenţială în constituirea de către Aristotel a unei ştiinţe a

politicii, printre alții, de M. Duverger (*Méthodes*..., p.35) și de M. Prélot (*Histoire*..., p. 107).

30. M. Prélot, *La science politique*..., p. 15—16.
31. M. Prélot, *Histoire*..., p. 107.
32. Cf. Kurt Schilling, *Histoire des idées sociales*, Paris, Payot, 1962, p. 89. Împotriva unei asemenea interpretări se ridică și Jean Touchard, *op. cit.*, p. 42. Astfel de tendințe de modernizare găsim și în lucrarea, de altfel bine informată, a lui T.A. Sinclair (vezi nota 14).
33. Carl. J. Friedrich, *La démocratie constitutionnelle*, Paris, P.U.F., 1958, p.1.
34. O asemenea tendință întrezărim în afirmația: „Platon și Aristotel au fost primii în a stabili o noțiune autentică a metodei «științifice» în politică. Ei au fost, cu alte cuvinte, marii pionieri care au sugerat ideea că fenomenele în aparență diverse ale vieții politice sînt «legate împreună» de modele sau de principii care le fundamentează și că oamenii, prin raționament și observație, pot cunoaște aceste modele" (Mulford Q. Sibley, *The Place of Classical Political Theory in the Study of Politics: The Legitimate Spell of Plato*, în Roland Joung (ed.), *Approaches to the Study of Politics*, III-rd Printing, Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 1962, p. 130).
35. Eric Weil, *Philosophie politique*, Paris, Vrin, 1956, p. 11.
36. *Op. cit.*, p. 251; cf. și Claude Nicolet, éd., *Les idées politiques à Rome sous la République*, Paris, A. Colin, 1964.
37. Cf. Polybios, *Istorii*, București, Editura științifică, 1966, cartea a VI-a.
38. „Est igitur, inquit Africanus (Scipio. — *O.T.*), res publica, res populi; populus autem non omnis hominum coetus quomodo congregatus, sed coetus multitudinis juris consensu et utilitatis communione sociatus" (*De republica*, I).
39. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 370 (subl. ns.).
40. *Op. cit.*, p. 370—371.
41. *Apud* Gaston Bouthoul, *L'art de la politique*..., p. 24, și Marcel Prélot, *La science politique*..., p. 8. Brunetto Latini a fost un erudit italian (Florența, 1220—1294; deci secolul al XIII-lea și nu al XIV-lea, cum greșit indică G. Bouthoul!), care, fiind un guelf înverșunat, a fost exilat în Franța (1260—1266), unde, sub numele de Brunet Latin, a compus în „langue d'oïl" *Livre du Trésor*, o compilație a științei vremii.
42. M. Prélot, *Histoire*..., p. 187.
43. *Op. cit.*, p. 194.
44. Am folosit ediția Dante, *De la monarchie*, introduction et traduction par B. Landry, Paris, 1933.

45. Cf. și studiul nostru *Dante Alighieri doctrinar politic*, în *Revista de filozofie* XII, 7, 1965, p. 935—945.
46. Bruno Brunello, *Dottrine politiche*, Brescia, Marcelliana, 1955, p. 90.
47. B. Landry, *Introduction*, în *op. cit.* (vezi nota 44), p. 38.
48. Cf. Georges de Lagarde, *La naissance de l'esprit laïque au declin du Moyen Age*, t. II, *Marsile de Padoue ou le premier théoricien de l'Etat laïque*, Saint-Paul Trois-Châteaux, Ed. Béatrice, 1934.
49. M. Prélot, *Histoire*..., p. 238.
50. G. Bouthoul, *Ibn-Khaldoun. Sa philosophie sociale*, thèse complémentaire pour le doctorat ès-lettres. Paris, 1930, p. 15.
51. R. Maunier, *Les idées sociologiques d'un philosophe arabe du XIV-e siècle*, în *Revue Internationale de Sociologie*, mars, 1915.
52. *Ibid.*
53. G. Bouthoul, *Histoire de la sociologie*, Paris, P.U.F., 1961, p. 21.
54. Eugeniu Sperantia, *Introducere în sociologie*, t. I, *Istoria concepțiilor sociologice*, ed. a II-a, Casa școalelor, 1944, p. 78.
55. F. Engels, *Dialectica naturii*, București, Editura politică, 1966, ed. a III-a, p. 12.
56. Cf. M. Prélot, *La science politique*..., p. 22—23, și *Histoire*..., p. 203.
57. Otto Heinrich von der Gablentz, *op. cit.*, p. 20.
58. Antonio Gramsci, *Oeuvres choisies*, Paris, Editions Sociales, 1959, p. 181.
59. Este tocmai ceea ce îi reproșează, de pe piedestalul obiectivismului burghez, unii autori contemporani (printre alții M. Duverger, *Méthodes*..., p. 36; M. Prélot, *Histoire*..., p. 208) și ceea ce Gramsci subliniază a fi un merit al lui Machiavelli.
60. Niccolò Machiavelli, *Principele*, București, Editura științifică, 1960, p. 58.
61. Kecekian și Fedkin, *op. cit.*, p. 185.
62. *Op. cit.*, p. 537.
63. K. Marx și F. Engels, *Ideologia germană*, în *Opere*, vol. 3, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 328.
64. *Op. cit.*, p. 192. În acest sens se exprimă și Duverger despre Machiavelli că profesează o „metodă obiectivă" (cf. *Méthodes*..., p. 36).
65. Cf. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 74. Literatura de specialitate a poposit, și nu numai o dată, într-un efort compara-

tiv asupra contribuţiilor lui Machiavelli şi Guicciardini. În planul activităţii lor ca istorici, se impune, pare-se, opinia formulată la noi de acad. Andrei Oţetea, după care, pe de o parte, Machiavelli ar rămîne încă la perspectiva unei istorii locale, pe cînd Guicciardini ar ataca, primul, un subiect de istorie universală, iar pe de altă parte, spre deosebire de Machiavelli, Guicciardini nu s-a ocupat decît de fapte, nu a pierdut niciodată contactul cu realitatea şi nu a deformat-o pentru a o pune de acord cu teorii preconcepute. Istoricul român adaugă însă: „Cînd faptele sînt de acord cu teoriile lui, Machiavelli dovedeşte o putere de a înlănţui evenimentele şi o privire largă pe care nici un istoric nu le-a întrecut" (Andrei Oţetea, *Renaşterea*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1964, p. 303). Urmărind planul ştiinţei politice, se ştie că Guicciardini, în ale sale *Considerazioni sui discorsi del Machiavelli*, respinge sistemul acestuia şi neagă posibilitatea de a descoperi legi întemeiate pe observaţia faptelor trecute. În *Ricordi politici e civili*, pornind de la faptul că împrejurările sînt totdeauna diferite, el subliniază că pentru fiecare situaţie politică trebuie găsită o soluţie particulară cu caracter empiric. În notele sale despre Machiavelli, din care am mai citat, Gramsci insistă asupra acestei comparaţii, reliefînd că „Guicciardini marchează în ştiinţa politică un pas înapoi în raport cu Machiavelli"; că, dacă Machiavelli este „pesimist", e pentru că el este realist, în timp ce Guicciardini este „sceptic" pentru că e conformist; că „utopia" primului este „voinţă revoluţionară", în timp ce al doilea este conservator; în sfîrşit, ceea ce ni se pare foarte interesant pentru spiritul celor doi, că Guicciardini revine la o gîndire pur italiană, în timp ce Machiavelli se ridică la o gîndire europeană, care a depăşit faza feudală şi se inspiră de la state moderne reale, ca Franţa şi Spania epocii respective.

66. Pierre Mesnard, *L'essor de la philosophie politique au XVI-e siècle*, Paris, Boivin et C-ie, éditeurs, 1936, p. 20 şi urm. Mesnard este tentat să facă din Machiavelli un conservator sub aspectul concepţiei sale filozofice.

67. Aici P. Mesnard are dreptate *(op. cit.*, p. 55) şi analiza sa este foarte judicioasă în raport cu afirmaţiile lui Paul Janet, de pildă, care pretinde că în această privinţă Machiavelli nu face decît să-i copieze pe antici *(op. cit.*, p. 520).

68. Vezi Nina Façon, *Studiu introductiv*, în Machiavelli, *op. cit.*, p. XXXV—XXXVI.

69. Paul Janet, *op. cit.*, p. 536.

70. Andrew Hacker, *op. cit.*, p. 166.

71. Cf. Francis Bacon, *Noul organon*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1957, p. 99.

71 bis. Cf. George Catlin, *The Story of the Political Philosophers*, N.Y., 1939, p. 206, 227 şi 336; Ossip K. Flechtheim (hrsg.), *Grundlegung der politischen Wissenschaft*, Meisenheim am Glan, Verlag Anton Hain K.G., 1958, p. 13.

72. *Op. cit.*, p. 201.

73. Cf. Jacques Droz, *Histoire des doctrines politiques en France*, 4-e éd., Paris, P.U.F., 1963, p. 26—27.

74. Cf. *La science politique...*, p. 23.

75. *Histoire...*, p. 278.

76. Jacques Droz, *op. cit.*, p. 28.

77. Mai mult chiar: s-a remarcat că Bodin păstrează, pe alocuri, tenta imaginilor biblice (cf. Isaiah Berlin, *La théorie politique existe-t-elle?* în *Revue Française de Science Politique*, 1961, nr. 2, p. 321.

78. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 97.

79. În *Prefaţă* el mărturiseşte: „Intenţia mea este... de a uşura începătorilor studiul politicii, pentru ca înţelegerea lor să fie mai clară, judecata lor mai ageră şi esenţialul întipărit în memoria lor". În continuare el arată că problemele politicii au fost tratate de teologi, filozofi şi juristi, însă în chip unilateral şi inadecvat; de aceea metodele lor, străine şi improprii politicii ştiinţifice, trebuie înlăturate, pentru a se explora domeniul originar al acesteia.

80. „Cam în acelaşi timp cu marea descoperire a lui Copernic... a fost descoperită şi legea gravităţii statelor: centrul de greutate al statului a fost găsit în el însuşi, şi... mai întîi Machiavelli, Campanella, iar mai tîrziu Hobbes, Spinoza, Hugo Grotius şi apoi Rousseau, Fichte, Hegel [au început] să privească statul cu ochi omeneşti şi să deducă legile lui naturale din raţiune şi din experienţă şi nu din teologie... Filozofia modernă nu a făcut decît să continue munca începută încă de Heraclit şi Aristotel" (articolul de fond din nr. 179 al lui *Kölnische Zeitung*, în K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. I, Bucureşti, Editura politică, 1960, ed. a II-a, p. 113—114.)

81. Cf. Paul Janet, *op. cit.*, t. II, p. 227.

82. Sub obsesia modelului geometric-matematic, Hobbes ajunge să considere că cea mai bună cunoaştere a unor fenomene presupune crearea lor raţională (ca în cazul modelelor geometrice, a unor noţiuni abstracte matematice, al artei) şi că o astfel de cunoaştere trebuie să-i fie proprie şi politicii.

83. Cf. Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 337.

84. *Op. cit.*, un punct de vedere analog profesează Jean Meynaud (cf. *Introduction...*, p. 109).

85. Cf. Paul Janet, *op. cit.*, p. 249. „Filozofii — spune Spinoza — concep oamenii nu cum sînt, ci numai cum ar

vrea ei să fie, și așa s-a întîmplat că cei mai mulți au scris o satiră în loc de o etică și n-au conceput niciodată o politică pe care s-o pună în practică, ci numai una care să fie considerată ca o himeră sau care ar putea fi realizată în utopie... Oamenii politici, dimpotrivă, sînt socotiți mai capabili să întindă curse oamenilor decît să-i cîrmuiască și mai degrabă abili decît înțelepți... Se pare că... ei intră în conflict cu religia, mai ales cu teologii, care își închipuie că puterile suverane trebuie să trateze afacerile publice după regulile pietății la care e supus omul particular. Nu mai încape îndoială că oamenii politici au scris despre chestiunile politice mult mai bine decît filozofii, căci, avînd experiența ca învățătoare, ei n-au învățat pe alții nimic care să se îndepărteze de practică" *(Tratatul politic*, I, 1 și 2). Compară acest text (mai ales prima parte) cu *Principele*, cap. XV.

86. Cf. și M. Duverger, *Méthodes...*, p. 38, *sub fine*.

87. Cf., de pildă, Paul Janet, *op. cit.*, t. II, p. 322; M. Duverger, *Méthodes...*, p. 37.

88. Jean Meynaud menționează: „Mulți autori, printre care A. Comte și E. Durkheim, au făcut din Montesquieu creatorul științei politice pentru a-și fi întemeiat pe această diferențiere (este vorba tocmai de raportul acesta dintre legile generale și legile particulare. — *O.T.*) principiul însuși al cercetării sale" *(La science politique. Fondements et perspectives*, Lausanne, 1960, p. 177). August Comte semnala, într-adevăr, în a 47-a lecție a *Cursului de filozofie pozitivă*, tendința de a concepe „fenomenele politice ca supuse unor legi naturale invariabile în chip tot atît de necesar ca toate celelalte fenomene, oricare ar fi ele", dar contestă orice succes în legătură cu aplicarea metodei. Cf. de asemenea în această problemă Emile Durkheim, *Montesquieu et Rousseau précurseurs de la sociologie*, Paris, Rivière, 1953, și nota introductivă a lui G. Davy, precum și Paul Hazard, *La pensée européenne au XVIII-ème siècle de Montesquieu à Lessing*, t. I, Paris, Boivin et Cie, 1949.

De fapt, această idee a subordonării cauzelor (sau legilor) particulare celor generale apare formulată explicit și în *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*, cînd Montesquieu remarcă: „Există cauze generale, fie morale, fie fizice, care acționează în fiecare monarhie, o înalță, o menține sau o prăbușesc; toate accidentele sînt supuse acestor cauze; și, dacă hazardul unei bătălii, adică al unei cauze particulare, a ruinat un stat, există însă o cauză generală care a făcut ca respectivul stat să fi trebuit să piară dintr-o singură bătălie; într-un cuvînt, mersul (tendința) principal duce cu sine toate accidentele particulare".

89. Cf. în acest sens considerațiile pertinente ale lui Dan Bădărău în întreg studiul său introductiv și în particular,

p. XXXVIII, în Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, I, București, Editura științifică, 1964.

90. Cf. în acest sens Jacques Droz: „Ceea ce e caracteristic lui Montesquieu este de a fi introdus în reflecția politică relativismul istoric, care singurul permite să se înțeleagă natura legilor și a instituțiilor" *(op. cit.*, p. 47). C.J. Friedrich îl consideră, de asemenea, reprezentant al metodei relativiste *(op. cit.*, p. 146). Dar, prudent, el vede în aceasta mai mult o predispoziție decît o realizare. Este interesant, poate, de menționat că Pierre Mesnard sesizează și în *Discursurile* lui Machiavelli un punct de vedere asemănător *(op. cit.*, p. 51).

91. *Ibid.*

92. În teza sa latină consacrată lui Montesquieu *(Quid Secundatus politicae scientiae instituendae contulerit*, Bordeaux, 1892, trad. franc. F. Allengry în *Revue d'histoire politique et constitutionnelle*, juillet et septembre 1937), Emile Durkheim nota cu subtilitate că Montesquieu a introdus această discriminare pentru că el considera republica un regim socialmente nediferențiat, adică un regim egalitar *(apud* Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 395—396).

93. Cf. M. Prélot, *Histoire...*, p. 394—395; M. Duverger, *Méthodes...*, p. 38.

94. Este deosebit de sugestivă remarca lui Dan Bădărău: „Filozoful nostru visează un dumnezeu asemenea unui rege constituțional, care să domnească și să nu guverneze"... (în *Studiul introductiv* la *op. cit.*, p. LIV).

95. Cf. Paul Janet, *op. cit.*, t. II, p. 330.

96. Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social*, București, editura științifică, 1957 (trad. de H.H. Stahl după *Du Contrat social*, Paris, Editions Sociales, 1955, cu o introducere, comentarii și note explicative de J.L. Lecercle), p. 22.

97. *Op. cit.*, t. II, p. 466. La fel, M. Prélot opune politica „speculativă" a lui Rousseau politicii „experimentale" a lui Montesquieu *(Histoire...*, p. 404).

98. Cf. J.L. Lecercle, în *op. cit.*, p. 36; Prélot, de asemenea *(ibidem*, p. 404—405) o consideră „o carte de drept" și-i găsește și antecedente în reprezentanții școlii dreptului natural și al gînților: Burlamaqui își intitula opera, cu zece ani înainte de apariția lucrării lui Rousseau, *Principes du droit politique*.

99. „Vreau să cercetez dacă în ordinea civilă poate exista vreo regulă de administrare legitimă și sigură, luîndu-i pe oameni așa cum sînt și legile așa cum pot fi" *(op. cit.*, p. 81).

100. *Op. cit.*, p. 99.

101. Cf. și Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 26—27.

102. Cf. Paul Janet, *op. cit.*, t. II, p. 422—423.
103. M. Prélot, *Histoire...*, p. 347.
104. Cf. analiza lui Marx în *Sfînta familie*, cap. VI, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 139—150.
105. Cf. Holbach, *Sistemul naturii*, București, Editura științifică, 1957, p. 150.
106. Albert Sorel, *L'Europe et la Révolution française*, t. I, Paris, Plon, 1885, p. 107.
107. Cf. M. Prélot, *Histoire...*, p. 422—424.
108. Cf. și Jean-Jacques Chevallier, *Les grandes oeuvres politiques de Machiavel à nos jours*, Paris, A. Colin, 1949, p. 176—177.
109. Cf. Jacques Droz, *op. cit.*, p. 59.
110. *Histoire...*, p. 418.
111. Vezi Samuil Micu, *Scrieri filozofice*, studiu introductiv și ediție critică de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, București, Editura științifică, 1966.
112. Vezi *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 144.
113. Vezi *Antologia gîndirii românești. Secolele XV—XIX*, partea I, București, Editura politică, 1967, p. 141—144 și 147—152.
114. *Op. cit.*, p. 197. J. St. Mill a denumit „metoda deductivă inversă" procedeul de a reduce generalizările istorice sau altele la un grup de legi de generalitate mai mare, considerînd că aceasta este singura metodă istorică sau sociologică corectă (cf. și Karl R. Popper, *The Poverty of historicism*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1957, p. 120).
115. Otto Heinrich von der Gablentz, *Die politischen Theorien seit der amerikanischen Unabhängigkeitserklärung*, Teil III, 2, erweiterte Auflage, Köln und Opladen, Westdeutscher Verlag, 1963, p. 22.
116. Vezi Friedrich von Gentz, *Von den politischen Zustand von Europa vor und nach der Französischen Revolution*, Berlin, 1801, p. 227—231, *apud* Gablentz, *op. cit.*, p. 116—117.
117. Vezi cunoscuta caracterizare a lui Engels din *Anti-Dühring*, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 255 și 262.
118. *Saint-Simon, Fourier, Owen*, București, Editura Academiei R.P.R., 1957, p. 171.
119. *Op. cit.*, p. 116.
120. *Op. cit.*, p. 114.
121. *Op. cit.*, p. 79.

122. *Op. cit.*, p., 125, subl. ns.
123. Vezi *op. cit.*, p. 255—256.
124. *Op. cit.*, p. 256.
125. *Saint-Simon, Fourier, Owen...*, p. 207—208.
126. *Op. cit.*, p. 163.
127. Cf. S.B. Kan, *Istoria ideilor socialiste*, București, Editura politică, 1964, p. 161.
128. G. Burdeau, *L'acquis de la science politique française*, în *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, nouvelle série, nr. 25—26, janvier-juin 1957, p. 53.
129. Cf. Jacques Droz, *op. cit.*, p. 74—75.
130. Cf. Marcel Prélot, *Histoire...*, p. 464.
131. M. Duverger, *op. cit.*, p. 39.
132. Jean Touchard, *op. cit.*, t. II, 1967, p. 530.
133. Jean-Jacques Chevallier, *op. cit.*, p. 222.
134. *Op. cit.*, p. 223 și 224.
135. *Op. cit.*, p. 461
136. Cf. Marcel Prélot, *op. cit.*, p. 465.
137. Cf. Jean-Jacques Chevallier, *op. cit.*, p. 229—230.
138. *Op. cit.*, p. 231
139. Edmund Burke, *Reflections on the revolution in France* (1790), operă-manifest îndreptată împotriva revoluției burgheze din Franța.
140. *Op. cit.*, p. 25.
141. M. Duverger, *op. cit.*, p. 44.
142. M. Prélot, *Histoire...*, p. 517; cf. și *La science politique...*, p. 36—37.
143. Cf. Florica Neagoe, *Despre condițiile începuturilor moderne ale sociologiei*, în *Revista de filozofie*, XV, 1, 1968, p. 43.
144. Auguste Comte, *Discours sur l'esprit positif*, Paris, Union générale d'éditions, 1963, p. 128.
145. Auguste Comte, *Système de politique positive*, condensé par Christian Cherfils, Paris, 1912, p. 284.
146. M. Prélot, *Histoire...*, p. 521.
146 bis. Am folosit ediția și notele lui D. Popovici: I. Heliade-Rădulescu, *Opere*, t. II, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943, p. 39—57 și 449—469. Indicațiile paginale apar în text.
147. Vezi și în Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu. Opera și gîndirea*, București, Editura științifică, 1967, p. 98—112.
148. Simion Bărnuțiu, *Dereptul naturale public*, Iași, 1870, p. 1.

149. *Ibid.*

150. *Ibidem*, p. 4.

151. *Ibid.*

152. *Ibidem*, p. 92.

153. Sir Isaiah Berlin, *La théorie politique existe-t-elle?* în *Revue Française de Science Politique*, 1961, nr. 2, p. 313.

154. Petre Andrei, *Sociologia generală*, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1936, p. 45—46.

155. Mihai Ralea, *Introducere în sociologie*, București, Casa școalelor, 1944, p. 8. În continuare, sociologul și psihologul român se oprește asupra semnificației momentului gîndirii contractualiste, arătînd: „Reflecțiunile asupra legitimității drepturilor și limitelor guvernelor au împins pe gînditorii politici să gîndească la înșeși originile societății... Sociologia contractualistă era o emanație justificativă a științei politice".

156. Vezi în P. Andrei, *op. cit.*, p. 50 și 52.

157. „Deoarece dezvoltarea antagonismului de clasă merge în pas cu dezvoltarea industriei, ei (socialiștii utopiști. — *O. T.*) nu găsesc în societate nici condițiile materiale pentru eliberarea proletariatului și *caută o știință socială, legi sociale pentru a crea aceste condiții*" (K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a III-a, p. 496, subl. ns.).

158. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 21, București, Editura politică, 1965, p. 297.

159. În H. Becker and A. Boskoff, *Modern Sociological Theory in Continuity and Change*, versiunea rusă, Moscova, 1961, p. 414.

160. Cf. și J.D. Bernal, *Știința în istoria societății*, București, Editura politică, 1964, p. 777.

161. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 28.

162. Ceea ce recunoaște *expressis verbis* și M. Duverger cînd scrie: „Există, în genere, în țările occidentale tendința de a ignora sau de a minimaliza aportul marxismului la dezvoltarea științei politice" *(Méthodes de la science politique...*, p. 42). De altfel, cum se va vedea, nici M. Duverger nu e prea departe de așa ceva, chiar dacă poziția sa se distinge prin aptitudinea de a desprinde mai lucid rolul și semnificația marxismului pentru științele sociale.

163. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 370, subl. ns.

164. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 3, București, Editura politică, 1962, ed. a V-a, p. 328, subl. ns.

165. K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, București, Editura politică, 1967, ed. a III-a, p. 470, subl. ns.

166. M. Duverger, *eodem loco.*

167. Vezi, de pildă, ce spune Engels în *Introducere* la Karl Marx *Luptele de clasă în Franța. 1848—1850* despre lucrările în care ei și-au aplicat concepția la explicarea evenimentelor politice (K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 22, București, Editura politică, 1965, p. 505).

168. M. Duverger, *eodem loco.*, subl. ns.

169. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 3, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 27.

170. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 353.

171. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 21, București, Editura politică, 1965, p. 294—295.

172. M. Duverger, *op. cit.*, p. 43.

173. Otto Stammer, *Gesellschaft und Politik*, în Werner Ziegenfuss (hrsg.), *Handbuch der Soziologie*, Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag, 1956, p. 551.

174. Otto Stammer, *Herrschaftsordnung und Gesellschaftsstruktur. Erkenntnissobjekt und Aufgaben der politischen Soziologie*, în *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft*, an. 71 (1951), nr. 3, p. 7(263).

175. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 88.

176. A. Gramsci, *Oeuvres choisies*, Paris, Editions Sociales, 1959, p. 192.

177. M. Prélot, *Histoire...*, p. 581, subl. ns.

178. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 638, subl. ns.

179. K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 27.

180. Vezi articolul lui Marx *Critica moralizatoare și morala critică*, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 333—362.

181. Folosim această comparație nu numai pentru că e sugestivă (deși nu trebuie luată *ad litteram)*, ci și pentru că e plasată de multe ori într-un context cu intenții minimalizatoare sau chiar negativiste. Astfel, M. Duverger *(op. cit.*, p. 42), subliniind că Marx aduce o imagine teoretică cu totul nouă asupra fenomenelor puterii, care depășește pe cea din tradiția Aristotel-Montesquieu, conchide că „a-l considera ca Newton al științei politice ar fi totuși exagerat". Iar Karl Popper (în cunoscuta sa lucrare *Poverty of historicism*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1957,

p. 1) subliniază, cu intenţii ideologice nu greu de descifrat, că „ştiinţele sociale se pare că încă nu şi-au găsit pe Galilei al lor".

182. Cf. şi M. Prélot, *La science politique...*, p. 45.

183. *Op. cit.*, p. 46—47.

184. Trebuie menţionat că M. Prélot face aceste constatări de pe poziţia sa, care identifică ştiinţa politică cu ştiinţa statului (vezi *infra*, p. 227) şi vede indiciul esenţial al reculului acesteia în dispariţia a însăşi denumirii de „ştiinţă politică" din cîmpul cunoaşterii sociale.

185. M. Duverger notează că la finele secolului al XIX-lea ştiinţa politică a început să fie recunoscută oficial ca ştiinţă autonomă (*Méthodes...*, p. 43).

186. Duverger vede o cauză a acestui început de recunoaştere oficială în reapariţia conceptului de ştiinţă politică (*op. cit.*, p. 44); e uşor de sesizat că acest fapt nu poate fi o cauză, ci este, la rîndu-i, un efect al unor cauze reale, mai profunde.

187. *Op. cit.*, p. 44.

188. Ideologul burghez român de orientare fascistă Traian Brăileanu sublinia că „meritul" acestei direcţii din ştiinţa politică, pe care, alături de alţii, o numeşte „realistă", este „de a fi eliminat din domeniul ştiinţei sociale toate teoriile egalitariste şi umanitariste" (*Politica*, Cernăuţi, 1928, p. 57).

189. V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 27, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 331.

190. Max Weber exercită o largă influenţă asupra ştiinţei politice actuale din Republica Federală a Germaniei: „El a elaborat un sistem de categorii politice, pe care-l utilizăm astăzi...", sublinia von der Gablentz (*op. cit.*, p. 25). Iar H. Schmandt, atribuindu-le lui Weber şi Pareto strădania de a ridica studiul ştiinţelor sociale la nivelul celorlalte discipline ştiinţifice, sublinia că teoreticienii contemporani care tind să explice fenomenele politice exclusiv din punctul de vedere al forţei servesc de exemplu de tratare analogă cu aceea practicată de autorii menţionaţi (*A History of Political Philosophy*, Milwaukee, 1960, p. 484). În acelaşi sens se pronunţă şi Traian Brăileanu (*op. cit.*, p. 15).

191. *Op. cit.*, p. 287—288.

192. John Bernal (*op. cit.*, p. 762) notează în mod justificat: „Stăruinţa de a acumula simple fapte disparate şi de a aplica exclusiv metoda comparativă împreună cu refuzul de a lua în considerare interpretările istorice şi economice şi-au pus pecetea asupra sociologiei, chiar de la naşterea ei, la mijlocul secolului al XIX-lea".

193. Paul Janet, *op. cit.*, I, p. IX.

194. Georges E. Lavau, *Science politique et sciences de l'homme*, în *Esprit*, XXIV, 1956, 4, p. 504.

195. Paul Janet, *op. cit.*, I, p. LXXV.

196. Charles Benoist, *Les lois de la politique française*, Paris, 1928, p. 8.

197. D. Gusti, *Sociologia militans*, I, Bucureşti, Editura Institutului social român, 1935, p. 102—103.

198. M. Prélot, *La science politique...*, p. 57.

199. Cf. H. Maier, *Die Lehre der Politik an den deutschen Universitäten*, în D. Oberndörfer (Hrsg.), *Wissenschaftliche Politik*, Freiburg, 1962, p. 59 şi urm.

200. O.H. von der Gablentz, *Die politischen Theorien...*, p. 27.

201. Cf. Ludwig Adamovitch, *La recherche dans les sciences de l'Etat en Allemagne et en Autriche*, în *La science politique contemporaine*, UNESCO, 1950, p. 25—41.

202. M. Prélot, *op. cit.*, p. 40—41.

203. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 289.

204. M. Prélot, *op. cit.*, p. 41—42.

205. W. Hennis, *Bemerkungen zur wissenschaftsgeschichtlichen Situation der politischen Wissenschaft*, în *Gesellschaft, Staat, Erziehung*, 1960, 5, p. 207.

206. Cf. Ludwig Adamovitch, în *op. cit.*, p. 26.

207. Kurt Sontheimer, *Politische Wissenschaft und Staatsrechtslehre*, Freiburg, Verlag Rombach, 1963, p. 17.

208. Referindu-se la evoluţia acestui curent, Kurt Sontheimer subliniază că posibilitatea legalizării preluării puterii de către Hitler apare ca „cel mai amar triumf al unei concepţii despre drept şi stat, care a dominat Germania timp de mai bine de o jumătate de secol", adică al concepţiei desemnate sub denumirile de „pozitivism juridic" sau „formalism" (vezi *op. cit.*, p. 8).

209. Cf. I.D. Levin, *Ştiinţa burgheză contemporană a dreptului de stat*, Bucureşti, Editura ştiinţiică, 1962, p. 36.

210. Cf. Karl Dieter Bracher, *Wissenschafts- und Zeitgeschichtliche Probleme der Politischen Wissenschaft in Deutschland*, în *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1965, 3, p. 455.

211. Cf. Kurt Sontheimer, *op. cit.*, p. 26.

212. H. Heller, *Staatslehre*, hrsg. von G. Niemeyer, Leiden, 1934, p. 57.

213. *Ibid.*

214. H. Heller, *Political Science*, în *Encyclopaedia of the Social Sciences*, vol. XII, MacMillan, 1957, p. 223.

215. Julien Freund, *Sociologie de Max Weber*, II-e éd., Paris, P.U.F., 1968, p. 37—38.

216. Raymond Aron, *Les étapes de la pensée sociologique*, Paris, Gallimard, 1967, p. 505.
217. Vezi K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 21, Bucureşti, Editura politică, 1965, p. 296—297.
218. Max Weber, *Essais sur la théorie de la science*, Paris, Plon, 1965, p. 202.
219. *Op. cit.*, p. 172.
220. Julien Freund, *op. cit.*, p. 48—49.
221. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 341.
222. Max Weber, *Le savant et le politique*, Paris, Plon, 1959, p. 114.
223. *Op. cit.*, p. 115.
224. Vezi *op. cit.*, p. 98—100.
225. *Op. cit.*, p. 89.
226. Vezi Jean-Marie Vincent, *Aux sources de la pensée de Max Weber*, în *l'Homme et la société*, nr. 6, oct.-nov.-déc. 1967, p. 64.
227. Max Weber, *Essais sur la théorie de la science...*, p. 130—131.
228. Leo Strauss, *Droit naturel et histoire*, Paris, Plon, 1954, p. 67.
229. Raymond Aron, *op. cit.*, p. 554.
230 Max Weber, *Le savant et le politique...*, p. 112.
231. Vezi, de pildă, Kurt Sontheimer, *Zum Begriff der Macht als Grundkategorie der politischen Wissenschaft*, în Dieter Oberndörfer (hrsg.), *Wissenschaftliche Politik*, Freiburg im Breisgau, Verlag Rombach, 1962, p. 201 şi 202.
232. William A. Robson, *La science politique en Grande Bretagne*, în *La science politique contemporaine...*, p. 303—321.
233. Herbert Spencer, *Individul împotriva statului*, Bucureşti, „Cultura naţională", 1924, p. 67.
234. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 311.
235. Ekkehart Krippendorff, *Einleitung. Politische Wissenschaft in U.S.A.*, în *Political Science. Amerikanische Beiträge zur Politikwissenschaft*, ausgewählt und eingeleitet von E.K., Tübingen, 1966, p. 7.
236. Albert Somit şi Joseph Tanenhaus, *The development of american political science: from Burgess to behaviorism*, Boston, Allyn and Bacon, Inc., 1967, p. 70.
237. Cu toate acestea, Lindsay Rogers, partizan al filozofiei politice, aprecia, referindu-se la *Modern Democracies* a lui Bryce, că acesta s-a arătat mai interesat de „anatomia politică" decît de „fiziologia şi patologia politică" (vezi Lindsay Rogers, *Political philosophy in the twentieth century: an appraisal of its contribution to the study of politics*, în Roland Young (ed.), *Approaches to the study of politics...*, p. 197—198).

238. Cf. Robert N. Beck, *Perspectives in Social Philosophy*, New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1967, p. 244.
239. Lindsay Rogers, *op. cit.*, p. 197.
240. William A. Robson, *op. cit.*, p. 307—308.
241. Cf. Renato Treves, *La notion de philosophie politique dans la pensée italienne*, în *L'idée de philosophie politique*, Paris, P.U.F., 1965, p. 101.
242. Giovanni Sartori, *La teoria dello stato in Croce*, în *Studi politici*, IV, 1955, p. 145.
243. A. Gramsci, *op. cit.*, p. 194—195.
244. Giacomo Perticone, *La science politique en Italie*, în *La science politique contemporaine...*, p. 258.
245. A. Gramsci, *op. cit.*, p. 430, *sub fine*.
246. Raymond Aron, *Les étapes de la pensée sociologique...*, p. 463.
247. Vezi C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 300.
248. Cf. şi R. Aron, *op. cit.*, p. 431; R. Treves, *op. cit.*, p. 112.
249. R. Aron, *op. cit.*, p. 483.
250. A. Gramsci, *op. cit.*, p. 133.
251. Cf. Alessandro Pizzorno, *À propos de la méthode de Gramsci, de l'historiographie à la science politique*, în *l'Homme et la société*, nr. 8, avril-mai-juin 1968, p. 161—171.
252. *Apud* G. Cogniot, *Préface*, în A. Gramsci, *op. cit.*, p. 13.
253. D. Drăghicescu, *Partide politice şi clase sociale*, Bucureşti, 1922. Indicaţiile paginale din text trimit la această lucrare.
254. D. Gusti, *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*, I, Bucureşti, Editura Institutului social român, 1935. Indicaţiile paginale din text trimit la această lucrare.
255. D. Gusti, *La science de la réalité sociale*, Paris, Alcan, 1941, p. 25; cf. şi *op. cit.*, p. 34 şi 38.
256. P. Andrei, *Sociologia generală*, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1936, p. 46.
257. *Op. cit.*, p. 161.
258. *Op. cit.*, p. 8.
259. P. Andrei, *Filozofia valorii*, Bucureşti, 1945, p. 154.
260. *Op. cit.*, p. 161.
261. T. Brăileanu, *Politica*, Cernăuţi, 1928. Indicaţiile paginale din text trimit la această lucrare.
262. P. Ghiaţă, *Arta politică*, Bucureşti, Editura „Ideea", 1938. Indicaţiile paginale din text trimit la această lucrare.
263. M. Djuvara, *Introducere la politica generală*, Bucureşti, 1932. Indicaţiile paginale din text trimit la această lucrare.

264. Vezi B. Crick, *The Science of Political in the United States*, în *Canadian Journal of Economics and Political Science*, XX, 1954, 3, p. 308—320.

265. Cf. Jean Meynaud, *La science politique au XX-e siècle*, Lausanne, 1955, p. 7; *idem*, *Introduction à la science politique*, Paris, A. Colin, 1959, p. 28—29; Stanley Hoffmann, *Tendances de la science politique aux Etats-Unis*, în *Revue Française de Science Politique*, VII, 1957, 4, p. 913—932.

266. Cf. Ekkehart Krippendorff, *Einleitung*, în *op. cit.*, p. 3—4.

267. Afirmația îi aparține istoricului Clinton Rossiter, în introducerea la *The Federalist Papers*, Mentor Book, 1961.

268. H.D. Lasswell, *The Future of Political Science*, New York, Prentice-Hall, 1964, p. 31 și urm.

269. Cf. Maurice Duverger, *Methodes...*, p. 46—47; E. Krippendorff, *op. cit.*, p. 6.

270. Dintre aceste lucrări menționăm: Dwight Waldo, *Political Science in the U.S.A.*, Paris, UNESCO, 1956; William A. Robson, *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur: science politique*, Paris, UNESCO, 1955; Ch. Merriam, *La science politique aux Etats-Unis*, în *La Science politique contemporaine...*, p. 242—257; Bernard Crick, *The American Science of Politics. Its origins and conditions*, Londra, 1959, Berkeley — Los Angeles, 1960; Albert Somit și Joseph Tanenhaus, *The Development of American Political Science: from Burgess to behavioralism*, Boston, 1967. Întrucît granițele dintre știința politică și sociologia politică sînt, mai ales în S.U.A., deosebit de labile, *adde* Hans I. Zetterberg, *Sociology in the United States of America*, UNESCO, 1956 (în care articolul despre sociologie politică este semnat de Seymour Martin Lipset); Feliks Gross, *Political Sociology*, în *Contemporary Sociology*, edited by Joseph S. Roucek, New York, 1958.

271. A. Somit, J. Tanenhaus, *op. cit.*, p. 5.

272. Anna Haddow, *Political Science in American Colleges and Universities 1636—1900*, New York, 1939, p. IX.

273. William W. Crane and Bernard Moses, *Politics*, New York — Londra, 1883, p. 1—2.

274. Theodore Woolsey, *Political Science*, vol. 1, New York, 1887, p. 431.

275. Cf. John W. Burgess, *Political Science and Comparative Constitutional Law*, 2 vol., Boston 1890.

276. W.W. Willoughby, *The Nature of the State*, New York 1896, p. 382 și urm.

277. Această concepție, subliniind legătura intimă dintre cele două domenii, a fost poetic exprimată în adeseori citatul aforism al lui Seeley: „Istoria fără știința politică este lipsită de fructe; știința politică fără istorie nu are rădăcini" (sir John Robert Seeley, *Introduction to Political Science*, Londra, 1896, p. 4).

278. Crane and Moses, *op. cit.*, p. 3.

279. În această privință, Burgess sublinia: „Dacă lucrarea mea are, totuși, o particularitate, aceasta e metoda ei. Ea este un studiu comparativ. Ea este o încercare de aplicare a metodei (comparative), care s-a dovedit atît de rodnică în domeniul științei naturale, în știința politică și jurisprudență" (*op. cit.*, vol. I, p. VI). Școala de știință politică din Columbia și-a propus chiar să valorifice metoda istorică-comparativă într-un domeniu larg, politologic și învecinat, într-o serie de zece volume, intitulată *Știință politică sistematică*. Printre rezultatele acestei întreprinderi se numără lucrarea citată a lui Burgess, *Comparative Administrative Law* de Goodnow și *History of Political Theories* de Dunning.

280. W. Wilson, *The Study of Politics*, în *New Princeton Review*, vol. III (1887), p. 188—189, *apud* Somit and Tanenhaus, *op. cit.*, p. 32.

281. B. Crick, *op. cit.*, p. 104.

282. Somit și Tanenhaus, *op. cit.*, p. 44.

283. Este grăitor că lucrările cele mai larg uzitate în predarea bazelor științei politice (Garner, *Introduction to Political Science*, 1910; Gettel, *Introduction to Political Science*, 1910; Leacock *Elements of Political Science*, 1906, și Dealey, *The State*, 1909), nu acordă, cu excepția nesemnificativă a scrierii lui Garner, decît un spațiu foarte restrîns acestor probleme, iar literatura citată era aproape exclusiv de proveniență europeană.

284. Frank J. Goodnow, *The Work of the American Political Science Association*, în *Proceedings*, vol. 1 (1904), p. 35, *apud* Somit and Tanenhaus, *op. cit.*, p. 65.

285. Henry Jones Ford, *The Scope of Political Science*, în *Proceedings*, vol. 2 (1905), p. 200, *apud* Somit and Tanenhaus, *op. cit.*, p. 65.

286. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 396.

287. Cf. Somit și Tanenhaus, *op. cit.*, p. 69.

288. Ch. Merriam, *op. cit.*, în *La science polit. contemp.*, p. 249.

289. Cînd, într-o anchetă destul de recentă, politicologii americani au fost solicitați să dea numele persoanelor care ar fi adus cele mai semnificative contribuții la dezvoltarea disciplinei înainte de 1945, peste 10% dintre cei interogați i-au numit pe Bentley și Wilson și mai puțin de 1% pe Lowell și Burgess. (Somit și Tanenhaus, *American Political Science: A Profile of a Discipline*, New York, 1964, p. 66).

290. Abbott Lawrence Lowell, *The Physiology of Politics*, în *American Political Science Review*, vol. 4 (1910), p. 1—15, *apud* Somit şi Tanenhaus, *The development...*, p. 72.

291. Woodrow Wilson, *The Law and the Facts*, în *American Political Science Review*, vol. 5 (1911), p. 1—11, *apud* Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 75.

292. În lucrarea citată, Garner enumeră şase metode de cercetare recunoscute, luînd şi atitudine faţă de eventuala lor aplicare în ştiinţa politică: 1) experimentul („imposibil"); 2) metoda sociologică şi biologică; 3) metoda psihologică („care în aceşti ani a fost supraexploatată de o anumită clasă de scriitori, mai ales francezi"); 4) metoda juridică („prea limitată"); 5) metoda comparativă şi 6) metoda istorică. Pe ultimele două le apreciază ca fiind cele mai adecvate pentru ştiinţa politică.

293. Acelaşi Garner notează că ştiinţa politică nu poate atinge vreodată gradul de perfecţiune al ştiinţelor fizice, pentru motivul că faptele cu care se ocupă sînt mai complexe şi cauzele care influenţează fenomenele sociale sînt mai dificil de controlat şi, mai ales, în continuă schimbare. De aceea o ştiinţă politică autentică, pe deplin dezvoltată, va rămîne necesarmente un perpetuu ideal *(op. cit.*, p. 19).

294. Henry Jones Ford, *Present Tendencies in American Politics*, în *American Political Science Review*, vol. 14 (1920), p. 1—13, *apud* Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 79.

295. Jesse Macy, *The Scientific Spirit in Politics*, în *American Political Science Review*, vol. 11 (1917), p. 1—11, *apud* Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 79.

296. Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 100.

297. Cf. C.J. Friedrich, *op. cit.*, p. 409; E. Krippendorff, *op. cit.*, p. 7.

298. Ch. E. Merriam, *The Present State of the Study of Politics*, în *American Political Science Review*, vol. 15 (1921), p. 173—185.

299. *Op. cit.*, p. 174.

300. Ch. E. Merriam, *New Aspects of Politics*, Chicago, 1925, p. 11.

301. *Op. cit.*, p. XVI.

302. *Op. cit.*, p. VII—IX.

303. *Op. cit.*, p. 124—125.

304. *Op. cit.*, p. 247.

305. William Bennett Munro, *Physics and Politics. An Old Analogy Revised*, în *American Political Science Review*, vol. 22 (1928), p. 1—11, *apud* Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 113.

306. George Catlin, *The Doctrine of Power and Party Conflict*, în *American Political Science Review*, vol. 19 (1925), p.1.

307. George E.G. Catlin, *The Science and Method of Politics*, New York, Knopf, 1927; *idem*, *A Study of the Principles of Politics*, New York, MacMillan, 1930.

308. G.E.G. Catlin, *The Science and Method of Politics...*, p. 112.

309. *Op. cit.*, p. 84, 233.

310. *Op. cit.*, p. 244.

311. *Op. cit.*, p. 278.

312. W.Y. Elliott, *The Possibility of a Science of Politics: With Special Attention to Methods Suggested by William B. Munro and George E. G. Catlin*, în Stuart A. Rice (ed.), *Methods in Social Science*, New York, 1931.

313. W.Y. Elliott, *op. cit.*, p. 79.

314. *Op. cit.*, p. 89—91.

315. E.S. Corwin, *The Democratic Dogma and the Future of Political Science*, în *American Political Science Review*, vol. 23 (1929), p. 588.

316. Ch. E. Beard, *Time, Technology and the Creative Spirit in Political Science*, în *American Political Science Review*, vol. 21 (1927), p. 1—11.

317. *Idem*, *The Historical Approach to the New Deal*, în *American Political Science Review*, vol. 28 (1934), p. 12.

318. Cf., de pildă, E. Krippendorff, *op. cit.*, p. 8.

319. Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 122.

320. Vezi, de pildă, statisticile consemnate de D. Waldo, *op. cit.*, p. 21; Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 128 şi 131.

321. B. Lippincott, *The Bias of American Political Science*, în *Journal of Politics*, vol. 2 (1940), p. 125—129.

322. William F. Whyte, *A Challenge to Political Scientists*, în *American Political Science Review*, vol. 37 (1943), p. 692—697.

323. Robert D. Leigh, *The Educational Function of Social Scientists*, în *American Political Science Review*, vol. 38 (1944), p. 531—539.

324. John H. Hallowell, *Politics and Ethics*, în *American Political Science Review*, vol. 38 (1944), p. 639—655.

325. Somit şi Tanenhaus, *op. cit.*, p. 135.

326. Cf. Feliks Gross, *op. cit.*, p. 201.

327. Asupra originilor, evoluţiei şi substanţei doctrinale a acestui curent, cf. Ovidiu Trăsnea, *Avatarurile unei doctrine: „realismul politic"*, în *Revista de filozofie*, XII, 1966, 7, p. 917—925.

328. F. Goodnow, *Social Reform and the Constitution*, New York, 1911, p. 1.

329. J. Dewey, *Problems of Men*, New York, 1946, p. 25.

330. Cf. Feliks Gross, *op. cit.*, p. 203.
331. Cf. Maurice Duverger, *Méthodes...*, p. 49.
332. Cf. Jean Meynaud, *Introduction à la science politique...*, p. 29.
333. Cf. în acest sens şi Georges Burdeau, *L'acquis de la science politique française*, în *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, nouvelle série, nr. 25—26, janvier-juin 1957, p. 50: „Impresia de luxurianţă pe care o lasă ştiinţa politică americană ţine în mare parte de concepţia foarte largă care este admisă despre ea şi care conduce la a îngloba sub un titlu unic discipline pe care o metodă de analiză mai strictă ar obliga, fără îndoială, să fie distinse".

Partea a doua

STADIUL ACTUAL AL ŞTIINŢEI POLITICE

1. Jean Meynaud, *Introduction à la science politique*, Paris, A. Colin, 1959, p. 9.
2. *Op. cit.*, p. 10.
3. Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 58.
4. William A. Robson, *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur; science politique*, Paris, UNESCO, 1955, p. 121.
5. Cf. Georges Lavau, *La science politique et les cadres universitaires*, în *Revue de l'Enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 143.
6. Cf. Maurice Duverger, *Méthodes de la science politique*, p. 49. El pune în evidenţă şi ajutorul fundaţiilor ştiinţifice americane, care a fost infinit mai larg pentru universităţile germane decît pentru cele din oricare altă ţară vest-europeană.
7. Astfel Maurice Duverger consideră că dezvoltarea ştiinţei politice „permite să se întrevadă posibilitatea unei politici conştiente în care oamenii vor înceta de a fi lucruri, obiecte în mîna conducătorilor lor" *(op. cit.*, p. VII). Desprinsă de condiţiile social-politice, concrete, care determină şi orientarea ştiinţei politice, ideea rămîne un simplu deziderat de tip iluminist.
8. Cf. Em. Dobrescu şi T. Postolache, *Introducere în teoria capitalismului monopolist de stat*, Bucureşti, Editura politică, 1967.
9. Benjamin E. Lippincott, *La théorie politique aux Etats Unis*, în *La science politique contemporaine...*, p. 232.
10. Sidney Hook, *Political Power and Personal Freedom*, New York, 1959, p. 169.

11. Georges Burdeau, *Traité de Science Politique*, t. VI, Paris, 1956, p. 40.
12. M. Prélot, care îmbrăţişează această expresie, spune că iniţiativa neologismului vine din Germania: propus de Eugen Fischer Baling, termenul căpătă adeziunea lui Gert von Eynern în articolul *Politologie*, publicat în numărul inaugural al revistei Zeitschrift für Politik, în 1954 (*La science politique...*, p. 13); dar Julien Freund *(L'essence du politique*, Paris, Sirey, 1965, p. 22, *sub fine)*, pretinde că în acelaşi an el ar fi fost lansat în Franţa de A. Thérive. Cf. şi Ossip K. Flechtheim, *Grundlegung der Politischen Wissenschaft*, Meisenheim am Glan, Verlag Anton Hain KG, 1958, p. 4, 105.
13. Cf. William A. Robson, *op. cit.*, p. 18; Hans J. Morgenthau, *Power as a Political concept*, în *Approaches to the Study of Politics...*, p. 68.
14. Cf. Vernon Van Dyke, *Political Science. A Philosophical Analysis*, Londra, 1960, p. 116—130.
15. Cf. Eugene J. Meehan, *The Theory and Method of Political Analysis*, Homewood, Illinois, The Dorsey Press, 1965, p. 161 şi urm.; David Easton, *The Political System. An inquiry into the state of Political Science*, Chicago, 1953; *idem*, *A Systems Analysis of Political Life*, Chicago, 1965; H.V. Wiseman, *Political Systems*, New York, 1967.
16. Bertrand de Jouvenel, *De la politique pure*, Paris, Calman-Lévy, 1963, p. 11.
17. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 43.
18. Maurice Cowling, *The nature and limits of political science*, Cambridge, 1963, p. 10—11, 209.
19. Cf. Gaston Bouthoul, *L'art de la politique*, Paris, Editions Seghers, 1962, p. 29—34; *idem*, *Sociologie de la politique*, Paris, P.U.F., 1965, p. 10; S.M. Lipset, în Hans I. Zetterberg, *Sociology in the United States of America*, UNESCO, 1956, p. 43—45. Pentru un punct de vedere analog înclină şi Trofin Hăgan în *Lupta de clasă*, nr. 4, 1968, p. 91—92.
20. Vezi, de pildă, A. Schaff şi S. Ehrlich, *La conception du matérialisme en science politique*, în *La Science politique contemporaine...*, p. 340, precum şi unele puncte de vedere afirmate în dezbaterea consemnată în *Voprosî filosofii*, 1965, nr. 10, p. 165—166, printre care poziţiile negativiste ale lui S.P. Bratus şi S.L. Zivs.
21. Jean Meynaud, *La science politique. Fondements et perspectives*, Lausanne, 1960, p. 9.
22. Cf. Karl Dietrich Bracher, *Wissenschafts- und Zeitgeschichtliche Probleme der Politischen Wissenschaft in Deutschland*, în *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1965, 3, p. 447.

23. Cf. Marcel Prélot, *op. cit.*, p. 61: „În loc să se admită că politologia a fost «regăsită», unii sînt tentaţi s-o declare «intruvabilă» şi s-o caute pretutindeni unde ea nu se află". Aluzia îl vizează în mod expres pe Pierre Duclos *(L'introuvable science politique*, în *Recueil Dalloz*, 17 novembre 1949). În acelaşi sens, cf. C.C. Rodee, T.J. Anderson şi C.Q. Christol, *Introduction to Political Science*, McGraw-Hill Book, 1957, p. 7—8.

24. Cf. Jean Meynaud, *La science politique au XXe siècle*, Lausanne, 1955, p. 5.

Capitolul I. Obiectul ştiinţei politice

1. Léo Moulin, *La méthode comparative en science politique*, în *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, nouvelle série, nr. 25—26, janvier-juin 1957, p. 57.
2. Cf. Georges Lavau, *Science politique et sciences de l'homme*, în *Esprit*, avril, 1956, p. 505.
3. Cf. Stanley Hoffmann, *Tendances de la science politique aux Etats-Unis*, în *Revue Française de Science Politique*, VII, 1957, 4, p. 915—916.
4. R.M. Mac Iver şi Ch. H. Page, *Society. An introductory analysis*, Londra, 1950, p.V.
5. Cf. Jean Meynaud, *La science politique au XXe siècle...*, p. 11; *idem*, *Introduction à la science politique...*, p. 68.
6. Cf. Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 117—119.
7. F. Engels, *Domnul Eugen Dühring revoluţionează ştiinţa (Anti-Dühring)*, Bucureşti, Editura politică, 1966, ed. a IV-a, p. 30.
8. Cf., de pildă, Marcel Prélot, *op. cit.*, p. 115; Maurice Duverger, *Méthodes...*, p. 27.
9. Vezi *op. cit.*, p. 2. Este adevărat că nu totdeauna disciplinele din planul de învăţămînt coincid cu cerinţele clasificării riguroase a ştiinţelor, dar aceasta nu impietează cu nimic asupra problemei analizate şi nu trebuie, în nici un caz, să ducă la negarea importanţei epistemologice şi practice a definirii ştiinţifice a obiectului unei discipline şi a locului ei în sistemul ştiinţelor. Duverger remarcă cu maliţie şi ironie că n-ar trebui să existe două categorii de *political scientists:* cei care fac ştiinţă politică şi cei care încearcă s-o definească. Aici, ca să folosim o expresie ce-i este familiară, el are dreptate în ceea ce afirmă şi nu are dreptate în ceea ce neagă; pentru că ambele preocupări *trebuie* să se îmbine în cazul fiecărui om de ştiinţă.
10. Cf. M. Duverger, *Sociologie politique*, Paris, P.U.F., 1966, p. 16.

11. Cf. Jean Meynaud, *Introduction à la science politique...*, p. 62.
12. Cf. *idem*, *La science politique...*, p. 14.
13. Alfred Grosser, *Trois livres français de science politique*, în *Revue Française de Science Politique*, XI, 1961, 4, p.971—972.
14. Cf. Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 48; *idem*, *La fin d'une extraordinaire carence*, în *Revue internationale d'histoire politique et constitutionelle*, nouvelle série, nr.25—26, janvier-juin 1957, p. 7, *sub fine;* M. Duverger, *Méthodes...*, p. 21—23.
15. Cf. Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 47—48; M. Duverger, *op. cit.*, p. 23—25; Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 11, 50—51.
16. Jean Meynaud, *op. cit.*, p. 12.
17. M. Duverger, *op. cit.*, p. 25.
18. Otto Heinrich von der Gablentz, *Einführung in die Politische Wissenschaft*, Köln-Opladen, Westdeutscher Verlag, 1965, p. 12.
19. Marcel Prélot, *Histoire des idées politiques*, Paris, 1959, p. 4.
20. Cf. Marcel Prélot, *La Conception française de la science politique (Cours de Science politique professé à la Faculté de Droit de Paris*, 1956—1957, ronéoté).
21. Alfred de Grazia, *The Elements of political science*, New York, 1952.
22. Edward Conrad Smith, Arnold John Zurcher (editors), *Dictionary of American Politics*, Barnes and Noble, Inc., New York, 1966, p. 293.
23. Joseph S. Roucek, George B. de Huszar şi colab., *Introduction to political science*, New York, 1950.
24. Roger H. Soltau, *An Introduction to politics*, Londra, 1951.
25. Jean Dabin, *L'Etat ou le Politique, Essai de définition*, Paris, 1957, p. 16. Într-un articol anterior susţinea acelaşi punct de vedere, menţionînd că nu există raţiune pentru care obiectul ştiinţei politice, stabilit încă de Platon, Aristotel şi Cicero, să fi dispărut astăzi (cf. *Sur la science politique*, în *Revue de droit public et de la science politique*, 1954, 1, p. 9).

25 bis. A. Appadorai, *The Substance of Politics*, Madras, Oxford University Press, 1957, p. 4.

26. Cf. M. Duverger, *Méthodes...*, p. 12.

26 bis. Jan Skaloud, *Despre necesitatea şi legitimitatea ştiinţei politice*, în *Filosofia*, Bratislava, 21, nr. 6, 1966, p. 618—624.

27. Jean Meynaud. *Introduction à la science politique...*, p. 72.

28. Thomas I. Cook, *Les méthodes de la science politique notamment aux Etats Unis*, în *La science politique contemporaine*, p. 87.
29. Cf. Jean Meynaud, *op. cit.*, p. 73.
30. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 18.
31. M. Duverger, *op. cit.*, p. 13 şi 15.
32. Cf. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 17.
33. Cf. M. Prélot, *La science politique...*, *passim*.
34. Cf. C. Rodee, T. Anderson şi C. Q. Christol, *Introduction to Political Science*, New York — Toronto — Londra, 1957, p. 4.
35. *Apud* M. Duverger, *Méthodes...*, p. 13.
36. Vezi *supra*, nota 307. *Adde* G.E.G. Catlin, *The Function of Political Science*, în *Western Political Quarterly*, december 1956, p. 815—825; *Political Theory: What is it?* în *Political Science Quarterly*, march 1957, p. 15.
37. Vezi *supra*, p. 234. *Adde* H. Lasswell, *Power and Personality*, New York, 1948; H. Lasswell şi A. Kaplan, *Power and Society*, New Haven, 1950. Această tendinţă se încetăţeneşte şi în lucrările altor *political scientists* încă în deceniul al patrulea. F. Watkins sublinia că obiectul ştiinţei politice nu este studiul statului sau al oricărui alt complex specific de instituţii, ci cercetarea tuturor asociaţiilor care sînt susceptibile de a fi considerate din punctul de vedere al problemei puterii (*The State as a Concept of Political Science*, New York, Harper, 1934, p. 83).
38. Hans J. Morgenthau, *Power as a Political Concept*, în *Approaches to the Study of Politics*, Roland Young, ed. Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 1962, p. 66—77. Tot în termenii puterii defineşte obiectul ştiinţei politice şi profesorul american Benjamin E. Lippincott (cf. *La théorie politique aux Etats Unis*, în *La science politique contemporaine...*, p. 216—217).
39. Cf. M. Duverger, *Méthodes...*, p. 13—20.
40. Cf. Charles Célier şi Georges Vedel, *Introduction à la science politique*, curs predat în 1954—1955.
41. William A. Robson, *op. cit.*, p. 17.
42. Carl J. Friedrich, *Die Politische Wissenschaft*, Freiburg-München, Verlag Karl Alber, 1961, p. 7.
43. M. Duverger, *Méthodes...*, p. 15; *idem*, *Sociologie politique...*, p. 16. Aplicarea conceptului de putere la sfera relaţiilor internaţionale a fost întreprinsă, printre alţii, de H.J. Morgenthau (cf. *Politics among Nations*, N.Y., 3 ed., 1965).
44. Jean Meynaud, *Introduction...*, p. 74 şi 78—79.
45. *Idem*, *La science politique au XXe siècle...*, p. 13—14.

45 bis. H.J. Morgenthau ne oferă un exemplu tipic de reducere psihologistă a puterii politice, cînd o defineşte ca relaţie psihologică între cei care o exercită şi cei asupra cărora se exercită (*Politics among Nations...*, p.14).
46. Cf. Leslie Lipson, *The Great Issues of Politics*, New, York, 1954, p. 66—69.
47. Kurt Sontheimer, *Zum Begriff der Macht als Grundkategorie der Politischen Wissenschaft*, în Dieter Oberndörfer (Hrsg.), *Wissenschaftlische Politik. Eine Einführung in Grundfragen ihrer Tradition und Theorie*, Freiburg, Rombach, 1962, p. 208.
48. Otto Heinrich von der Gablentz, *Einführung in die Politische Wissenschaft...*, p. 14.
49. Peter von Oertzen, *Uberlegungen zur Stellung der Politik unter den Sozialwissenschaften*, în *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozial-Psychologie*, 1965, nr. 3, p. 511.
50. Jean Meynaud, *op. cit*, p. 12; M. Prélot obiectează în acest spirit că politologia e amputată de două concepte fundamentale: legitimitate şi naţionalitate.
51. E semnificativ că Duverger vede, printre altele, superioritatea definiţiei ştiinţei politice ca ştiinţă a puterii în faptul că ea realizează unitatea şi convergenţa celor trei poziţii analizate mai sus: ştiinţă-răspîntie, ştiinţă reziduală şi ştiinţă de sinteză (*Méthodes...*, p. 26).
52. Cf. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 19—20.
53. Hans J. Morgenthau, *Power as a Political Concept*, în *op. cit.*, p. 74.
54. Jean Meynaud, *Introduction...*, p. 74.
55. Raymond Aron, *La Science politique en France*, în *La science politique contemporaine...*, p. 54, subl. ns.
56. François Bourricaud, *Science politique et sociologie. Réflexions d'un sociologue*, în *Revue Française de Science Politique*, VIII, 1958, 2, p. 275.
57. Cf. Talcott Parsons, *Some Highlights of the General Theory of Action*, în *Approaches to the Study of Politics...*, p. 282—301.
58. David Easton, *The Political System. An inquiry into the state of Political Science*, University of Chicago Press, 1953 (în special p. 125—148).
59. Acelaşi reproş i-l face şi Thomas I. Cook în contextul unei ascuţite analize critice a lucrării sale *The Political System: the Stubborn search for a Science of Politics*, în *Journal of Philosophy*, LI, 1954, 4, p. 128—137.
60. A. Grosser şi S. Hurtig, *Science politique et science sociale*, Institut d'Etudes Politiques de l'Université de Paris, 1966—1967, fasc. I, p. 15.

61. *Apud* Angadipuram Appadorai, *La science politique en Inde*, în *La Science politique contemporaine...*, p. 43—44.

62. Robert A. Dahl, *Business and politics. A critical appraisal of political science*, în *American Political Science Review*, 1959, 1, p. 1—34.

63. Ossip K. Flechtheim *Politische Wissenschaft: Wesen und Umfang*, în *Grundlegung der Politischen Wissenschaft*, hrsg. von Ossip K. Flechtheim, Meisenheim am Glan, Verlag Anton Hain K.G., 1958, p. 70 și 73.

64. V.G. Kalenski, în studiu sumar *Despre obiectul și metoda științei politice burgheze*, îl situează pe Burdeau printre partizanii punctului de vedere știința politică = știință a statului (în *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1966, 9, p. 35), iar M. Duverger îl revendică la poziția sa: știința politică = știință a puterii (*Sociologie politique...*, p. 15).

65. Georges Burdeau, *Traité de Science Politique*, t. I, *Le Pouvoir politique*, Paris, 1949, p. 7—9.

66. Cf. și Jean Meyriat, *La science politique en France, 1945—1958*, Paris, 1960, p. 15.

67. Georges Burdeau, *Méthode de la Science politique*, Paris, *Dalloz*, 1959, p. 50 și 108.

68. B. de Jouvenel, *Du Pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*, Genève, 1945.

69. Vezi Bertrand de Jouvenel, *Invitation à la théorie politique pure*, în *Revue internationale d'historie politique et constitutionelle*, nouvelle série, nr. 25—26, 1957, p. 86—91; *idem*, *Théorie politique pure*, în *Revue Française, de Science Politique*, XI, 1961, 2, p. 364—379; *idem*, *De la politique pure*, Paris, Calman-Lévy, 1963; *idem*, *Ce qu'est la politique pure*, în *L'idée de philosophie politique*, Paris, P.U.F., 1965, p. 21—32.

70. Pierre Duclos, *L'introuvable science politique*, în *Recueil Dalloz*, 17 novembre 1949, ch. XL, p. 168.

71. Julien Freund, *L'essence du politique*, Paris, Editions Sirey, 1965, p. 22.

72. Bernard Crick, *In Defense of Politics*, revised Pelican Edition, Londra, Penguin Books, 1964, p. 15—16. O concepție apropiată dezvoltă și J.B. Miller în lucrarea sa *The nature of politics*, Penguin Books, 1965.

73. Vezi Eric Weil, *Philosophie politique, théorie politique*, în *Revue Française de Science Politique*, XI, 1961, 2, p. 271.

74. Marcel Bridel, *Etat et méthodes de la science politique suisse*, în *La science politique contemporaine...*, p. 69.

75. Cele patru mari domenii (fiecare cu subdiviziuni) sînt: idei politice; instituții politice; partide, grupuri și opinie publică; relații internaționale.

76. Léo Moulin, *La méthode comparative en science politique*, în *R. int. d'hist. pol. et constit.*, 1957, 25—26, p. 57.

77. *Op. cit.*, p. 58.

78. Cf. M. Prélot, *La science politique...*, p. 63—64.

79. Astfel *Asociația americană de știință politică* a sporit de la patru la opt numărul diviziunilor din cadrul științei politice: teorie și filozofie politice; partide politice, opinie publică și grupuri de presiune; putere legislativă și legislație; drept constituțional și administrativ; administrație publică, economie și politică; drept internațional și relații internaționale; instituții politice americane și instituții politice comparate.

80. Silviu Brucan, *Sociologia relațiilor internaționale*, în *Lupta de clasă*, nr. 5, 1967, p. 88—100.

81. J.P. Aguet se preocupă, de exemplu, în articolul *Histoire des doctrines politiques: essai de définition (Et. Lettr. Suisse*, VII (1964), 1, p. 17—36) de locul istoriei doctrinelor politice în sistemul științelor umaniste, subliniind că ea implică cooperarea cercetărilor în domeniul științei politice și în acela al istoriei mentalităților și al reprezentărilor colective.

82. Hans J. Morgenthau, *Power as a Political Concept*, în *op. cit.*, p. 71.

83. Cf. Marcel Prélot, *La science politique...*, p. 75—82; Louis Hartz, *The Problem of Political Ideas*, în *Approaches...*, p. 78—86.

84. Într-o optică cu totul personală (în care e concepută, de altfel, întreaga sa lucrare), Eric Voegelin consemnează trei asemenea epoci: criza societății antice grecești, care a generat sistemele lui Platon și Aristotel, criza Romei și a creștinismului, de care se leagă opera lui Augustin, și primul cutremur revoluționar al crizei occidentale, reflectat în filozofia dreptului și a istoriei ale lui Hegel (cf. *Die neue Wissenschaft der Politik. Eine Einführung*, München, Verlag Anton Pustet, 1965, p. 18).

85. Cf. Eric Weil, *Philosophie politique, théorie politique*, în *Revue Française de Science Politique*, XI, 1961, 2, p. 276. Pornind de la această remarcă, Raymond Aron pune problema (plasată într-o viziune metafizică) a adevărului etern sau istoric al filozofiilor politice, conchizînd că în fiecare sistem trebuie să distingem între caracterul istoric al răspunsului pe care-l aduce și semnificația „eternă" a problemei ridicate (cf. *De la vérité historique des philosophies politiques*, în *L'aventure de l'esprit, Mélanges Alexandre Koyré II*, Paris, Hermann, 1964, p. 12—28).

86. Léo Moulin, *op. cit.*, în *Rev. int. d'hist, pol. et const.*, 1957, 25—26, p. 58.

87. O.H. von der Gablentz, *op. cit.*, p. 17.

88. Cf. în acest sens observaţia profundă a lui Marx din *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte:* „Şi după cum în viaţa particulară se face o distincţie între ceea ce crede şi spune un om despre sine şi ceea ce este şi face în realitate, cu atît mai mult trebuie să facem o distincţie, atunci cînd este vorba de lupte istorice, între frazeologia şi iluziile partidelor şi adevărata lor natură şi adevăratele lor interese, între ceea ce îşi închipuie că sînt de ceea ce sînt în realitate... Astfel, de pildă, toryi din Anglia şi-au închipuit vreme îndelungată că se entuziasmează pentru regalitate, biserică şi splendorile vechii constituţii engleze pînă în ziua în care primejdia le-a smuls mărturisirea că nu se entuziasmează decît pentru *renta funciară*" (în K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 8, Bucureşti, Editura politică, 1960, p. 145—146).

89. F. Burlaţki, *Politika i nauka*, în *Pravda* nr. 10 (16962) din 10 ianuarie 1965.

90. Vezi *Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, XIV, 1964, nr. 4, p. 75.

91. Marian Żychovski, *Problèmes des sciences politiques en Pologne populaire*, VIIe Congrès Mondial de Sciences Politiques, I.P.S.A., Bruxelles, 18—23 IX. 1967, Association Polonaise de Sciences Politiques, p. 9.

92. Cf. Gombár Csaba, *A politikai tudomány kérdéséhez*, în *Valóság*, nr. 10, 1967, p. 85—91; vezi şi Jan Skaloud, *op. cit.*; Jovan Đorđević, *Nauka o politickom sistemu*, în *Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu*, XIV, 1966, 3—4, p. 281—298.

93. Jaroslav Klofač şi Vojtěch Tlustý, *Poznámky ke vztahu politické vědy a sociologie politiky*, în *Sociologický časopis*, III, 1967, 3, p. 245—256.

94. Vezi articolul citat *supra* (nota 89).

95. O sumară dare de seamă asupra dezbaterilor: *Diskussiia o politiceskoi nauke*, în *Voprosî filosofii*, 1965, 10, p. 164—166.

96. Vezi articolul citat *supra* (nota 92).

97. Paul Popovici şi Ovidiu Trăsnea, *Cu privire la caracterul şi obiectul materialismului istoric şi la raportul său cu socialismul ştiinţific* (lucrare prezentată la şedinţa de comunicări a cadrelor didactice de la Facultatea de filozofie din Bucureşti, 13—15 aprilie 1962), în *Cercetări filozofice*, IX, 1962, 3, p. 680—681.

98. Marin Voiculescu, *Cu privire la obiectul ştiinţei politice*, în *Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, XIV, 1968, 1, p. 119.

99. Dr. Ioan Ceterchi, *Despre ştiinţa politică*, în *Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, XIV, 1968, 2—3, p. 251—269.

100. Vezi *op. cit.*, mai ales p. 256—259.

101. Pe lîngă comunicarea menţionată (*supra*, nota 97), indicăm: *Ştiinţa politică: „ştiinţă a statului"* sau *„ştiinţă a puterii"?* în *Revista de filozofie*, XIV, 1967, 9, p. 939—951; *Ştiinţa politică şi raporturile sale cu disciplinele limitrofe*, în *Revista de filozofie*, XIV, 1967, 11, p. 1225—1236; *Probleme actuale ale ştiinţei politice*, în *Lupta de clasă*, 1968, 3, p. 84—93; *Cu privire la obiectul şi caracterul ştiinţei politice*, în *Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, XIV, 1968, 4, p. 79—93.

102. V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 23, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 254.

103. K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 20, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 28.

104. *Ibid.*

105. *Op. cit.*, p. 280—281.

105 bis. Un exemplu semnificativ: ştiinţa politică este respinsă pe considerentul că „o astfel de ştiinţă există în structura marxismului, comunismul ştiinţific, care îmbrăţişează toate legităţile politice şi nu le priveşte rupte de întregul complex al legităţilor sociale şi ideologice, ci ca parte importantă a acestui complex" (*Problemî naucinogo kommunizma*, 1, Moskva, 1966, p. 19).

106. Cf. în *Voprosî filosofii*, 1965, 10, p. 166.

107. Cf., de pildă, B. Şabad, *Apologia sistemului politic al capitalismului*, în *Kommunist*, 1960, nr. 2, p. 106—107; V.G. Kalenski, *Despre obiectul şi metoda ştiinţei politice burgheze*, în *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1966, 9, p. 36—37.

108. F. Engels, *Dialectica naturii*, Bucureşti, Editura politică, 1966, ed. a III-a, p. 190.

109. Cf. articolul său *Political Theory: what is it?* în *Political science Quarterly*, march 1957, p. 4.

110. Cf. Ossip K. Flechtheim, în *op. cit.*, p. 6—8 şi 15.

111. Cf. M. Prélot, *La science politique...*, p. 38.

112. Georges Burdeau, *De la nature de l'univers politique. Essai sur l'objet de la recherche fondamentale en science politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 24.

113. Alfred Grosser şi Serge Hurtig, *Science politique et science sociale...*, p. 18.

114. Gaston Bouthoul, *Sociologie de la politique*, Paris, P.U.F., 1965, p. 7—10; *idem*, *L'art de la politique...*, p. 29—34.

115. Talcott Parsons, *The Social System*, The Free Press of Glencoe, 1951, p. 126—127; *adde* T. Parsons şi E. Shils, *Toward a general theory of action*, Cambridge (Mass.), 1951, p. 28—29.

116. Cf. N. Kallós, *Conștiința politică*, București, Editura științifică, 1968, p. 124; Trofin Hăgan, în *Lupta de clasă*, 1968, 4, p. 96.

117. Vezi, de pildă, M. Duverger, *Méthodes de la science politique...*, p. 13 și urm.

118. Vezi M. Duverger, *Introduction à une sociologie des régimes politiques*, în *Traité de Sociologie*, publié sous la direction de Georges Gurvitch, t. II, Paris, P.U.F., 1963, p. 3, *sub fine; idem*, *Sociologie politique...*, p. 24.

119. Un punct de vedere asemănător afirmă Jan Skaloud și Gombár Csaba în articolele citate (*supra*, notele 26 bis și 92).

120. Vezi în Petre Andrei, *Sociologia generală...*, p. 50—51.

121. Cf. François Bourricaud, *op. cit.*, în *Revue Française de Science Politique*, VII, 1958, p. 249—276; *idem*, *Sociologie et science politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 59—71.

122. Léo Moulin, *op. cit.*, p. 57—58.

123. J. Freund, *Philosophie et sociologie politiques*, în *Archives européennes de sociologie*, t. VIII, 1967, nr. 1, p. 150.

124. Otto Stammer, *Gesellschaft und Politik*, în Werner Ziegenfuss (Hrsg.), *op. cit.*, p. 559.

125. Seymour Lipset, Sociologia politică, în *Sociology today. Problems and Prospects*, edited by Robert K. Merton, Leonard Broom and Leonard S. Cottrell jr., New York, 1962, versiunea rusă, Moscova, 1965, p. 119—149; Reinhard Bendix și Seymour Martin Lipset, *The Field of Political Sociology*, în Lewis A. Coser (ed.), *Political Sociology*, Selected Essays, New York—Evanston—Londra, Harper and Row, Publishers, 1967, p. 9—47.

126. Raymond Aron, *La sociologie politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 1—2, p. 21—33.

127. Jaroslav Klofač și Vojtěch Tlustý, în *op. cit.* (*supra*, nota 93), mai ales p. 251—256.

128. Cf. Georges Vedel, *La notion de dialogue dans les démocraties modernes*, în *Grands problèmes de la science politique contemporaine*, Bruxelles, 1958, p. 7—8.

129. Raymond Aron remarca și el la cursurile de drept constituțional faptul că sînt tot mai mult influențate de preocupări politice (poate politologice!), adică de dorința de a interpreta realitatea instituțiilor și nu pur și simplu litera constituțiilor (*op. cit.*, în *La science politique contemporaine...*, p. 68).

130. Cf. Charles Eisenmann, *Droit constitutionnel et science politique*, în *Revue int. d'hist. pol. et. const.*, 1957, 25—26, p. 81.

131. I.D. Levin, *Știința burgheză contemporană a dreptului de stat*, București, Editura științifică, 1962, p. 7.

132. „Știința politică este complementul necesar al dreptului constituțional", scrie J.W. Ganshof van der Meersch (*Pouvoir de fait et règle de droit*, Bruxelles, 1957, p. 31).

133. Cf. Charles Eisenmann, *op. cit.*, p. 73; Claude-Albert Colliard, *Science juridique et science politique. Le point de vue d'un juriste sur les orientations de la science politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, nr. 4, p. 39—46.

134. Stanislav Ehrlich, *Dogmatika práva, sociologia práva a politické vedy*, în *Právny obzor*, XLIII, 1965, 7, p. 385—398.

135. Jovan Đorđević, în *op. cit.*, p. 293.

136. I.D. Levin, *op. cit.*, p. 25.

137. Vezi, de pildă, S.S. Alexeev și V.E. Cirkin, *Despre sistemul științelor care studiază problemele organizării politice a societății, ale statului și dreptului*, în *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1965, 5; O.F. Ivanenko, *Cu privire la clasificarea științelor despre stat și drept*, în *Itogovaia naucinaia konferencia Kazanskogo universiteta*, I, 1965.

138. Cf. G.S. Ostroumov, *Teoria statului și dreptului ca știință politică*, în *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1968, 2.

139. M. Voiculescu, *op. cit.*, p. 120.

140. Giovanni Sartori, *Questioni di metodo in scienza politica*, Corso academico, 1958—1959, Universitá degli Studi, Firenze, p. 8—9, 29—30 și 47—48.

141. Eric Voegelin, *The new science of politics. An introduction*, Chicago, 1952; W. Hennis, *Politik und praktische Philosophie. Eine Studie zur Rekonstruction der politischen Wissenschaft*, Neuwied am Rhein. Luchterhand, 1963.

142. Ayer, *Editorial foreword to T.D. Weldon, The Vocabulary of Politics*, Middlesex, Pelican Books, 1955.

143. Renato Treves, *op. cit.*, p. 108.

144. Vernon van Dyke, *Political Science. A philosophical analysis*, Londra, 1960, p. 95.

145. Cf. în acest sens și Raymond Polin, *Définition et défence de la philosophie politique* în *L'idée de philosophie politique...*, p. 47.

146. C.J. Friedrich, *Political Philosophy and the Science of Politics*, în *Approaches to the Study of Politics...*, p. 173.

147. S. Wolin, *Politics and Vision. Continuity and Innovation in Western Political Thought*, Londra, 1961, p. 2.

148. Cf. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 44; *idem*, *Introduction...*, p. 118—119. *Adde* Robson, *op. cit.*, p. 64.

149. Cf. Georges Burdeau, *L'acquis de la science politique française*, în *Revue int. d'hist. pol. et const.*, 1957, 25—26,

p. 55. Problema își găsește o pertinentă și multilaterală analiză în articolul lui René Rémond, *Histoire et science politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 49—54, orientat și spre sublinierea serviciilor reciproce la care pot aspira și recurge cele două discipline.

150. Cf., de pildă, Jean Marcel Jeanneney, *Science économique et science politique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 55—58.

151. Așa cum face, de pildă, Anthony Downs, *Théorie économique et théorie politique*, în *Revue Française de Science Politique*, XI, 1961, 2, p. 380—412.

152. Jean Meynaud, *La science politique...*, ch. II, *passim*.

153. Cf. Marcel Prélot, *La fin d'une extraordinaire carence*, în *Rev. int. d'hist. pol. et const.*, 1957, 25—26, p. 16.

154. Jean Meynaud, *op. cit.*, p. 43.

155. Recrudescența unei astfel de poziții o recunoaștem în argumentarea lui Gaston Bouthoul: întrucît dorința de a elabora o știință exactă a politicii, prin analogie cu științele fizice, este iluzorie, el apreciază că se poate vorbi doar de *științe* politice și nu de *o știință* politică (*Sociologie de la politique...*, p. 10).

Capitolul al II-lea. Funcțiile științei politice

1. Jean Meynaud, *La science politique...*, p. 9.

2. Meynaud releva că în S.U.A., unde știința politică a luat amploarea cunoscută, s-a manifestat un decalaj între efortul de acumulare a faptelor și carența analizei metodologice a disciplinei și sublinia că acest decalaj este una dintre cauzele fundamentale ale slăbiciunii actuale a explicației (*Introduction à la science politique...*, p. 8).

3. Cf. Eugene J. Meehan, *The theory and method of political analysis*, Illinois, The Dorsey Press, Homewood, 1967, p. VI.

4. Vezi în *Journal of Politics* (Florida), 1960, 2, p. 259.

5. Hermann Heller, *Political Science*, în *Encyclopaedia of Social Science*, MacMillan, 1952, XII, p. 211.

6. *Ibid.*

7. Jovan Đorđević, *op. cit.*, p. 284.

7 bis. Giovanni Sartori, *op. cit.*, p. 54.

8. Remarcînd că, împins la extrem, empirismul devine „o povară deformantă" pentru disciplină, Meehan îl citează pe Robert Bierstedt, care sublinia că nu există justificare filozofică pentru a te sprijini exclusiv pe date empirice în știința socială și că ultimele sale consecințe sînt „idealismul sau solipsismul berkeleyan". Bierstedt a dezvăluit consecințele indezirabile pentru sociologi ale empirismului, pe care Meehan le denunță cu îndreptățire ca fiind la fel de primejdioase și pentru politicologi: 1) el poate duce la colecționarea fără țel de fapte „pentru faptele în sine"; 2) poate forța cercetarea pe căi care nu au totdeauna importanță practică pentru disciplină; 3) acționează în sensul răsturnării rolului teoriei și cercetării în măsura în care subordonează pe prima celei din urmă; or, teoria are principala funcție explicativă, precum și obligația de a ajuta (orienta) cercetarea; 4) tinde să așeze „povara" elaborării teoriei sistematice pe umerii autorilor de manuale; 5) face foarte dificilă distingerea, într-o masă de fapte necorelate, a unor principii, generalizări și legi; totodată, el tinde să acorde datelor statistice o poziție privilegiată în disciplină, nejustificată în unele cazuri de semnificația lor explicativă, constrînge la căutarea unei pure descripții în dauna cercetării legăturilor cauzale și conduce la neglijarea materialului istoric (R. Bierstedt, *A critique of empiricism in sociology*, în *American Sociological Review*, XIV, 1949, 5; apud E. Meehan, *op. cit.*, p. 183—184).

9. Alfred Grosser și Serge Hurtig, *op. cit.*, p. 22.

10. H.J. Morgenthau, *Power as a Political Concept*, în *Approaches...*, p. 69—70.

11. Harry V. Jaffa, *op. cit.*, p 261.

12. Vernon van Dyke, *Political Science. A philosophical analysis...*, p. 196—197.

13. Eric Voegelin, *The New Science of Politics. An Introduction*, Chicago, 1952 (am consultat versiunea germană, *Die neue Wissenschaft der Politik. Eine Einführung*, München, Verlag Anton Pustet, 2. Auf., 1965).

14. *Op. cit.*, p. 11.

15. *Op. cit.*, p. 20—22.

16. W. Hennis, *Politik und praktische Philosophie. Eine Studie zur Rekonstruktion der politischen Wissenschaft*, Neuwied am Rhein, Luchterhand, 1963.

17. Dieter Oberndörfer, *Politik als praktische Wissenschaft*, în Dieter Oberndörfer (Hrsg.), *Wissenschaftliche Politik. Eine Einführung in Grundfragen ihrer Tradition und Theorie*, Freiburg im Breisgau, Verlag Rombach, 1962, p. 9—58.

18. H. Greaves, *Political Theory Today*, în *Political Science Quarterly*, LXXV, 1960, 1, p. 5—6.

19. A. Cobban, *The Decline of Political Theory*, în *Political Science Quarterly*, LXVII, 1953, 3, p. 337.

20. D. Heater, *Political Ideas in the Modern World*, Londra, 1960, p. 179.

21. Cf. A. Brecht, *Political Theory. The Foundations of Twentieth Century Political Thought*, Princeton, 1959; Leo Strauss, *Droit naturel et histoire*, Paris, 1954.

22. C.J. Friedrich, *Man and his Government: An Empirical Theory of Politics*, New York, McGraw-Hill, 1963, p. 13.
23. Vezi, de pildă, articolul *Political Theory*, semnat de David Easton în *A Dictionary of the Social Sciences*, edited by Julius Gould and William L. Kolb (sub auspiciile UNESCO), New York, The Free Press of Glencoe, 1964, p. 514—515.
24. Thomas J. Cook, *op. cit.*, în *La science politique contemporaine...*, p. 86.
25. Jean Meynaud, *Introduction à la science politique...*, p. 18.
26. *Op. cit.*, p. 34.
27. Cf. şi Pierre Duclos, *op. cit.*, p. 96—97.
28. M. Duverger, *Méthodes...*, p. 446 şi urm.
29. H.J. Morgenthau, *op. cit.*, p. 76.
30. Vernon Van Dyke, *op. cit.*, p. 45.
31. Astfel, englezul W.G. Runciman (*Social science and political theory*, Cambridge, 1963) consideră că ştiinţa politică (pe care o identifică cu sociologia politică) trebuie să se limiteze la diagnoză şi să nu aspire la predicţie.
32. Alfred Grosser şi Serge Hurtig, *op. cit.*, p. 26—27.
33. Bertrand de Jouvenel, *Tâche de la prévision*, în *Economie et humanisme* (Paris), nr. 178, nov.-déc., 1967, p. 39—46.
34. Vezi în acest sens O. Trăsnea, E. Golu şi R. Călin, *Previziunea ştiinţifică în politica Partidului Muncitoresc Român*, în *Analele Universităţii Bucureşti*, seria Ştiinţe sociale-filozofie, XI, 1961—1962, 21—22, p. 11—24.
35. Cf. Vernon van Dyke, *op. cit.*, p. 8—10.
36. Eugene J. Meehan, *op. cit.*, p. 47; vezi şi cap. 8.
37. Cf. Maurice Duverger, *Méthodes...*, p. 30—31; Georges Burdeau, *Méthode de la science politique...*, p. 74—80; Jean Meynaud, *La science politique au XX-e siècle...*, p. 31—33.
38. M. Prélot (*La science politique...*, p. 84—85) şi Georges Lavau (*Science politique et sciences de l'homme*, în *Esprit*, XXIV, 1956, p. 508) relatează despre un colocviu care a avut loc în ianuarie 1956 la Sorbona, în care politicologii vest-germani (Gablentz şi Heydte) au luat o astfel de atitudine împotriva punctelor de vedere obiectiviste şi operaţionaliste afirmate de francezii Duverger şi Grosser.
39. Cf. O.H. von der Gablentz, *Einführung in die politische Wissenschaft...*, p. 14.
40. Cf. şi William A. Robson, *op. cit.*, p. 56.
41. Charles Eisenmann, *Sur l'objet et la méthode des sciences politiques*, în *La science politique contemporaine...*, p. 96—137.
42. Giovanni Sartori, *La teoria empirica della politica di Carl J. Friedrich*, în *Il Politico. Rivista di scienze politiche*, XXXI, 1966, 1, p. 67.

43. Carl J. Friedrich, *Man and his Government...*, p. 55—65.
44. *Op. cit.*, p. 18—19.
45. Vezi, de pildă, interesantul studiu al logicianului polonez Jan Velutani, *Valoarea logică a judecăţilor de valoare*, în *Studia filozoficzne*, 1966, p. 75—86.
46. Cf. şi Gustav Öffenberger, în *Probleme de logică*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 307.
47. De altfel, teza pozitivistă că orice evaluare este lipsită de semnificaţie decurge din principiul de verificare şi e întemeiată pe aserţiunea că valorile (şi implicit judecăţile de valoare) nu au un conţinut obiectiv. Ayer şi Carnap consideră, de pildă, că, nefiind nici necesare şi nici empirice, judecăţile de valoare sînt denudate de orice semnificaţie (nu sînt nici adevărate, nici false). Dar nici în rîndurile pozitiviştilor nu există o unitate perfectă de vederi în această problemă. Astfel, la începuturile Cercului vienez, M. Schlick considera judecăţile etice ca empirice şi deci avînd semnificaţie. Iar ultimele lucrări ale lui Wittgenstein au fost de natură să zdruncine încrederea empiriştilor celor mai fervenţi în bariera logică ridicată între propoziţiile descriptive şi propoziţiile de evaluare (vezi şi Richard Wollheim, *Philosophie analytique et pensée politique*, în *Revue Française de Science Politique*, 1961, 2, p. 296).
48. Vezi N. Kallós şi A. Roth, *Axiologie şi etică*, 1968, p. 154 şi urm.
49. C.I. Gulian, *Cultura socialistă şi cultura universală*, în *Revista de filozofie*, XIII, 1966, 8.
50. J.-W. Lapierre, *Pour une théorie dynamique des changements politiques*, în *Revue Française de Science Politique*, mars 1961.
51. K. Mannheim, *Idéologie et utopie*, Paris, 1956, p. 94.
52. H. Morgenthau, *Dilemmas of Politics*, Chicago, 1958, p. 43.
53. V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 23, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 48.
54. Nicolae Ceauşescu, *„România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste"*, vol. 2, Bucureşti, Editura politică, 1968, p. 275.
55. W. Heistermann, *Das Problem der Norm*, în *Zeitschrift für philosophische Forschung* (München), 20, 1966, 2, p. 197—209.
56. Ernest Barker, *op. cit.*, p. 10.
57. G. Jacobsen şi M. Lipman, *Political Science*, New York, 1955, p. 1.
58. Vezi Harold D. Lasswell, *The future of political science...*, *passim*.
59. Julien Freund, *L'essence du politique...*, p. 373. Poziţia lui Freund, urmîndu-l pe Weber, porneşte de la teza auto-

nomiei şi antagonismului valorilor. Dar această concepţie ignorează: a) că valorile nu sînt întîmplătoare în apariţia şi evoluţia lor; b) că, răspunzînd unor cerinţe şi interese umane variate, acestea din urmă sînt totuşi în ultimă instanţă *umane* şi *sociale* şi că prin valorile respective se exprimă nu numai diversitatea cerinţelor, ci şi *unitatea* umanului, a socialului; c) că, astfel fiind, antagonismul acestor valori este relativ (ca şi ireductibilitatea lor), că ele conţin concomitent laturi ireductibile (exprimînd specificitatea fiecăreia), dar şi laturi convergente şi deci reductibile, exprimînd nevoile *comune* ale speciei (societăţii) într-un moment istoric dat sau nevoile general-umane, totdeauna prezente. De aici şi coincidenţa lor parţială şi relativă (etic-politic, etic-estetic, politic-ştiinţific, etic-ştiinţific etc.). De aici necesitatea de a căuta platforma de întîlnire, de coincidenţă a valorilor ştiinţifice cu valorile acţiunii politice.

60. Marcel Prélot, *Science politique et politique pratique*, în *Revue de l'enseignement supérieur*, 1965, 4, p. 73.
61. Cf. Jerzy Starościak, *Elemente ale ştiinţei administraţiei*, Bucureşti, Editura politică, 1967.
62. Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, p. 275.
63. Cf. Georges Lavau, *Science politique et sciences de l'homme*, în *loc. cit.*, p. 511.

ABSTRACT

The ever growing significance of the role played by politics in contemporary society, the tremendous impact of science on all fields of social life, as well as the scale of the ideological struggle in our epoch, marked by deep-going and rapid socio-economic and political changes, all these go a long way to explain the increasing present-day, world-wide interest in *political science*. The development of research in this science, at the level so often claimed, calls, we believe, for a preliminary elucidation of the problems regarding the *object*, *nature* and *tasks* specific to that discipline.

The first objective of our investigation is to outline a *history of political science* (in the sense of following up the historically constituted ways and means of systematically studying politics), so as to elucidate the fundamental contours along which the evolution of that science moves from the epoch of its genesis up to its much debated and contradictorily interpreted contemporary stage. Such an attempt finds its justification not only in the *generally acknowledged necessity* of knowledge of the history of science, but, in the present instance, also in the fact that, whilst *there have been written, from diverse ideological and methodological perspectives, a good many histories of political ideas or doctrines, so far there has not been elaborated a history of political science*. At the same time we set out from the premise that — to the degree to which any science is subjected in the process of its emergence and growth to determinations assuming the shape both of the demands of socio-historical practice and of the internal exigencies of an epistemological order, resulting from its specific nature, considered, of course, in correlation with the general laws of the growth of scientific cognition — the present-day discussions regarding political science cannot be fully fruitful if they are, one way or another, divorced from the history of science. That is why the problems raised *today* by the epistemological and social condition of political science cannot meet an adequate solution — — avoiding the extremisms of the various currents or „fashions — „ without a careful investigation of the genesis and evolution

of the science of politics, that is, of its history. We should like to make it clear that our investigation does not set itself the aim of putting forward a history of political science in the sense of an analysis of the establishment and development of political theory (or theories), of fundamental political categories, with a view to revealing their explicative virtues as well as their limitations. Our optics in the present research is mainly of an epistemological nature, aiming to carry out a systematic examination of the features regarding the systematic study of politics from its emergence up till now.
This examination should underline the chief contributions made in the course of that evolution and should also bring out the fundamental contours expressing the sense of the process.

The second major objective of our investigation is to make a contribution towards elucidating the object of political science, its relations with the adjacent disciplines and its place within the contemporary system of sciences, towards clarifying its epistemological status and its specific functions. It was the absence of agreement on what political science has been, is and, especially, should be that acted as a stimulus upon us to undertake the present analysis, with the hope of contributing a Marxist point of view, based on a historical and epistemological examination, in these problems. We took it that to broach them might help clarify the „consciousness of self" of political science. However, as we consider that such a discussion, in order not to be unjust and to turn sterile, cannot be divorced from the history of science, our investigation is being put forward as an *historical-epistemological examination of political science.*

In line with these objectives, the first part of our investigation *(Genesis and Evolution of Political Science)* traces, in 20 distinct sections, the establishment and evolution of the concept of political science, insisting upon making it clear *what* is understood by the word politics (regarding cognition) and *how* the respective branch of social cognition was conceived and expressed, as well as upon detaching, from the general context of the history of political doctrines, the chief events and contributions of the historical process of elaborating an autonomous discipline of politics. Space does not permit us to sum up the contents of all the sections of the historical part; therefore we shall only summarily record their object and then restrict ourselves to a few general conclusions.

In the first section we define, and show the reasons for, our objectives and methodological premises, and point out the real difficulties of the attempt. At the same time a comparative reference is made to the treatise by C.J. Friedrich *Die politische Wissenschaft*, a „history of the methods of political science", and to M. Duverger's *Méthodes de la science politique*, an attempt „to place the notion of political science in its historical context". In the second section we analyse the beginnings of systematic political thought in the ancient East and in slave-owning

Greece, pointing to the difference between *tekhne* and *episteme* and dwelling upon the *sophists*, upon *Plato* and, especially, *Aristotle*, whom we, too, consider the founder of political science, without holding however that through the work of the Stagirite politics constituted itself as an autonomous discipline, such as we conceive it today. As regards the Roman conceptions, we dwelt upon *Cicero's*. In the third section we examined the condition of political science in the feudal Middle Ages, when it turned into an „ancilla theologiae" (beginning even with *Augustine* and Augustinism, but reaching its climax with *scholasticism* and especially with *Thomas Aquinas)*, but also its attempts of gradual emancipation from under the tutelage of theology through *Jean de Paris*, *Dante Alighieri* and *Marsilio da Padova;* we underlined that, in its initial period, the Reformation acted in a similar direction. One section (the fourth) was especially set aside for the Moroccan thinker *Ibn-Haldun*. The fifth section introduces the reader into the process of modern political science constituting itself; the special contribution made by *Machiavelli*, the founder of modern political science, is dwelt upon, as are the implications of *Francis Bacon*'s works. Section six comprises another interesting contribution of the Renaissance, namely, the Utopian method in political literature, put forward *Thomas Morus*, the founder of modern Utopian socialism. Further on our investigation dwells upon the contributions made by *Bodin* (section seven), the founder of modern political science in France and upon those made by *Althusius* and *Grotius* (section eight), then passing on to *Hobbes* and *Spinoza* (section nine). An analysis of the contributions made during the eighteenth century is started in section ten. Following a summary sketch, the significance of the works of Vico and the Moldavian scholar Dimitrie Cantemir is pointed out, and the major, complex contribution made by *Montesquieu* is insisted upon, as is that of *Rousseau* (in section 11). The next section renders an analysis of the idea of „natural order", set forth by the *physiocrats*. Section 13 dwells upon the more marked representatives of the rationalist tendency: the French materialist philosophers, *Sieyès*, *Condorcet* and the Jacobin leaders (M. Robespierre, Saint-Just, J.-P. Marat). Our investigation then goes on to record the illuminist conceptions in the Romanian Lands and dwells upon *Samuil Micu* (section 14); it focusses on the contribution made by *David Hume* (section 15) and then throws light on the contents and meaning of the conceptions of the theocratic school *(Joseph de Maistre, Louis de Bonald)*, those of *Karl Ludwig von Haller* and *Friedrich von Gentz* (section 16), as well as on the contribution and the limitations of critical Utopian socialism of the early nineteenth century: *Saint-Simon*, *Fourier*, *Owen* (section 17). Following a characterization of the spirit introduced by liberalism in political science, the contribution made by *Alexis de Tocqueville* is stressed in section 18, whilst the following section deals with *Auguste Comte*'s „positive politics". Section 20 brings into relief the conceptions of the Romanian thinkers belongirg to the

1848 generation, especially those of *I. Heliade Rădulescu* and *Simion Bărnuţiu*. Retrospectively the same section also draws a number of conclusions furnished by the historical analysis so far undertaken. Political thought starts, as is but natural, with preponderantly practical concerns, aiming, in the first place, to improve government; that is why its (more or less systematic) theoretical undertaking is constituted as a reflection directly focussed on the *political art* of running the government or, in a wider sense, of managing people and human communities. This is borne out by the chief documentary sources in our possession referring to the political science of the ancient East (starting with the „Teachings" of the Egyptian dignitary Ptahhotep in the twenty-fifth century A.C.), as well as by the oldest documents of Greek political thought. It was, at its beginnings, an element of what the ancient Greeks called *sophia*, knowledge as a whole, the „alma mater" both of philosophy and the sciences. Starting with the sophists and especially with Plato and Aristotle, that is, with the creation of the great philosophical systems politics develop as a systematic theoretical undertaking (politikē epistēmē) within the framework of philosophy. Because of its universal vocation, politics comprised — and so it did with the succeeding authors — almost the totality of social problems; it was a syncretic social science. Nevertheless, as early as then, and especially with Aristotle, there begins to assume distinct contours the sphere of political organizing, the problem of political leadership of society, put forward, in the analysis of the diverse political regimes, under the shape of relations between the rulers and the ruled. It is indissolubly intertwined with considerations of a theological, generally philosophical and ethical nature. After passing through the feudal Middle Ages, when it is integrated into, and subordinated to, theology, at the dawn of the modern epoch it tends to emancipate itself from both theology and ethics. This is — and Marx, too, pointed it out — the deep significance of the works of Machiavelli, Bodin, Hobbes, Spinoza and others. At the time the postulate of political treatment *in itself* achieved a progressive gnosiological function, without being able, however, to lead to a scientifically adequate explanation of the essence of politics. Yet, this postulate remains a methodological instrument serving, and not at all inefficiently considering the times, the tendency of establishing politics as an autonomous discipline. The authors mentioned continued the process, started way back with Aristotle, of studying politics also by the methods of contemporaneous science; notwithstanding all this, there still remains preponderant an analysis of political problems taking for its starting point abstract-philosophical principles or purely logical premises. Through the works of Montesquieu and the encyclopaedists, the nineteenth century introduces new elements as compared with their predecessors, without succeding, however, in finally constituting politics into a specific and autonomous sphere of cognition. Nevertheless, this process went quite a long way, but neither the social

conditions (analysed in their ontological aspect, in their nature, as well as in the aspect of their gnosiological permeability, i.e., of the objective possibilities they engendered for an authentic knowledge of political relations), nor the general conditions of the advance of scientific knowledge were favourable.

Both as regards the level of research proper and that of epistemological conception, the early nineteenth century witnessed a stronger tendency towards empirical investigation o political phenomena, accompanied by the idea of the necessity of a positive study of politics (Saint-Simon, Comte, Tocqueville), i.e., a study undertaken with the means of the exact sciences. The idea is more and more strikingly gaining ground that the political order and even the art of government are dominated by laws of their own and that knowledge of these laws must lead to their eicient, conscious utilization; social science, generally, and political science, particularly, are placed, programmatically at least, in the service of a reformation or a radical reorganization of society.

All along the course of that evolution it was possible to note the presence (of course, in variable forms from one epoch to another and even one author to another) of the two planes: the explicative or analytical-expositive and the normative-practical (at times strictly political, at other times permeated with prescripts of an ethical colouring or assuming the shape of the rational plan of the ideal state). At the same time, we note the tendency of political study to separate from philosophy (that is, to mark itself off from the methods specific to the latter and to adopt the methods distinguishing the special nature and finality of the science) and to establish itself as an autonomous sphere of cognition.

In section 21 we analyse the fundamental and original contribution made by Marx towards renewing and advancing political science; we underline his merit in elucidating the essence and laws of politics as well as in elaborating and meeting *in actu* the demands of a scientific study of politics.

Up to the second half of the nineteenth century, traditional political science was practically tantamount to social science by the scale of its subject matter; it actually was the mother science from which subsequently the domains of other social sciences, including sociology, marked themselves off. Naturally, this situation was due to the phase of a relative lack of differentiation in the systematic knowledge of social phenomena, but it was also favoured by the objective functional specificity of politics as a form of organizing social life on the whole.

The idea that „sociology was formed gradually, marking itself off from political science" (M. Ralea) is a comparatively recent one; some authors even called in question the legitimacy of sociology as a science for the reason that this encroached upon the sphere of classic political science. The establishment of sociology (which legitimately took over the universalist vocation of political science) as well as the beginning of the

process of differentiation in the social sciences led to a situation in which, for some time, there was no longer any talk of political *science*, but only of political *sciences* (a phenomenon whose causes and expressions we subject to an analysis in section 22). Political science, „dismembered and abandoned" (as M. Prélot says), starts even to be called in question; there takes place that great „divorce from the tradition" of classic political science. This situation finds also its explanation in the positivist reaction against a political science which for a long time was „in a state of indivisibility" with philosophy, as well as in the fact that the new branches which started to come into being also covered partly, each of them from a specialized perspective, the political sphere. In these circumstances it appears likely that the intention of achieving a delimitation regarding the past should have led to a sometimes even ostentatious ignoring of the traditional name.

During the last quarter of the nineteenth century there begins a process (analysed by us in section 23 for its general features and determinations) of gradual „revival" of political science, both under the influence of the „heaven-storming" Paris communards, of the social and political contradictions specific to capitalism in the conditions of its gradual passing to the imperialist stage, and under the pressure of the ever broader impact of the idea of „political and administrative efficiency", manifest also in the creation of the first higher schools of political science.

Trying not to neglect particular features, our study traces this process in France (section 24), Germany and Austria (section 25), Great Britain (section 26), Italy (section 27), Romania (section 28) and the U.S.A. (section 29). The last section has been given more space and a more analytical character, considering the influence exerted after the second world war by American political science on the science of politics in Western Europe. As regards *France*, mention is made of the conceptions on political science of Ivan Golovine, P.-J.-B. Buchez, Paul Janet, Léon Donnat, Charles Benoist and Th. Funck Brentano, and the remarkable role played by *l'Ecole libre des sciences politiques*, headed by Emile Boutmy, is underlined. The contribution of the representatives of constitutional law (especially *Duguit)* is recorded, as is that of *André Siegfried*, Jean-Jacques Chevallier and Marcel Prélot. As regards *Germany*, an analysis is made of the attempts to „restore" political science undertaken, among others, by *Adam Müller*, Karl von Rotteck and Karl Welcker, *Lorenz von Stein*, *Robert von Mohl*, *J.C. Bluntschli;* in addition, an investigation is made of the tendencies in the study of political phenomena in the sphere of constitutional and administrative law: the orientation towards a „pure" juridical method (K. Gerber, *Paul Laband* and Otto Mayer); the conception of „social law" (Otto von Gierke); *Georg Jellinek's* dualism, as well as the positivist (especially *H. Kelsen)* and antipositivist *(R. Smend, C. Schmitt, H. Heller)* tendencies displayed against Jellinek's dualism with a view to re-establishing the unitary treatment of the State. An analysis is finally made of the chief representative of polititcal sociology *L. Gumplowicz*, G. Ratzenhofer, F. Oppenheimer, the conceptions of *Max Weber* being especially dwelt upon. As regards the trends manifested in *Great Britain*, we record those of scientism *(Herbert Spencer, Walter Bagehot*, Graham Wallas and *James Bryce)*, political philosophy (Th. H. Green, F.H. Bradley, B. Bosanquet, L.T. Hobhouse, H. Laski, R.H.S. Crossman and Ernest Barker, among others), and constitutional law *(A.V. Dicey*, W. Ivor Jennings and H. Finer). As for Italy, an analysis is made of the contribution made by political philosophy *(B. Croce* and G. Gentile), „the Italian school of political science" *(G. Mosca, V. Pareto* and — during his Italian period — Roberto Michels) and *Antonio Gramsci* (in defining a Marxist concept of political science). Among the Romanian thinkers concerned with the status of political science, the views of D. Drăghicescu, *Dimitrie Gusti*, Petre Andrei, Traian Brăileanu, Petre Ghiață and *Mircea Djuvara* are subjected to an analysis. In investigating the establishment and evolution of political science in the U.S.A. we have adopted, for the sake of a better systematization, the division into periods used by Prof. A. Somit and Prof. J. Tanenhaus: the prehistory — up to 1880 when, thanks to *John W. Burgess*, the political science school of Columbia College was set up; the formation years (1880—1903), with the noteworthy contributions of Burgess, Woosley, Wilson, Willoughby, Lowell, Dunning and Goodnow; the period of assertion (1903—1921), whose beginning is marked by the setting up of the American Political Science Association (A.P.S.A.) and which was marked by the works of *A. Bentley*, J. Bryce, *A.L. Lowell, W. Wilson*, H.J. Ford, J. Macy; the period of the „middle years" (1921—1945), during which *Ch. Merriam, W.B. Munro, G.E.G. Catlin, W.Y. Elliott, E.S. Corwin, Ch.A. Beard*, Stuart A. Rice, *H. Lasswell*, Leonard D. White and others distinguished themselves by their contributions.

The second part of our study starts with an *introduction* rendering an over-all picture of contemporary political science; mention is made of its chief trends and the scale of its development following the second world war, with a corresponding analysis of the causes which determined and the circumstances which facilitated that development. Emphasis is also laid on the activity of the *International Association of Political Science*, set up in 1949. At the same time, the plurimorphism marking the present stage of non-Marxist political science is dwelt upon, as well as upon the causes that engendered it.

We then pass on to an analysis of the contents of the discussions about the legitimacy and contemporary problems of political science, considering that it will be possible thereby to render an image of the present-day stage of the discipline. Against those who call in question the necessity or even the possibility of an autonomous political science, we point out

that the existence of a science of politics (in the sense of a specialized, comparatively autonomous domain of theoretical cognition) is justified from the ontic viewpoint (the existence of a qualitatively distinct domain of the socio-historical superstructure and activity: the politics), the gnosiological viewpoint (the need to clarify the essence and laws of this object), the practical viewpoint (the necessity of giving a scientific orientation to political action) and the historical viewpoint (the existence, in the history of political ideas, of a constant concern with the theoretical analysis of political phenomena).

At the same time, we consider that it is not possible to reduce political science to the status of a complementary discipline (as attempt to do those who regard it as a crossroad science, a residual science or a science of synthesis); as far as the sphere of investigation of the political factor is concerned, it is a *fundamental* science.

In the first chapter we focus our attention upon the problem of the *object* of political science and of its *relations* with *adjacent disciplines*. We thus subject to a critical analysis, attempting also to effect a systematization, the positions adopted in the problem of the object (political science = science of the State, political science = science of power, intermediate positions, particular viewpoints, definitions through enumerative description) both in non-Marxist as well as in Marxist literature, marking off positive elements and noting the limitations and deficiencies of the various conceptions. At the same time, we set forth and argue the case of our viewpoint: *political science is an independent discipline studying the genesis, essence and laws of developement of politics* as a complex but specific social phenomenon. Political science is concerned with *the whole of the ideological and socio-psychological aspects* (political consciousness, political ideology, political psychology of social classes and groups, including its manifestation *in actu* as public opinion), *the aspects of relations* (internal and international political relations) and *the institutional aspects* (the State, the political parties and other political organizations proper, mass and public organizations with political functions, political international organizations and international organizations with political functions) *of the political superstructure, in their socio-historical and class determination and in their historical dynamics; at the same time, political science investigates the forms and means of political action, both collective and individual, bringing into relief the social values which orientate it and the specific functionality of politics as an activity of organizing and running the whole of social life.*

Political science studies its object by means of both direct investigation, through verifiable methods, of political reality, and the systematization of the data offered by other disciplines that include, in a perspective of their own, be it global or partial, the domain of politics in their sphere of investigation. Against the tendencies to reduce the object of political phenomena and processes, we stress that it is impossible for political science to fulfil its natural functions of explication and prediction in the absence of the historical dimension of its study. In the same way, coming out against structuralist interpretations (the limitation of the object to a study of political structures or institutions), we must insist on the organic necessity of comprising the structures and processes of politics (political dynamics) in their dialectic unity. Political science, therefore, blends dialectically the historical-genetic and structural-functional study of political phenomena. For us, the philosophical and methodological basis of political science is the Marxist-Leninist philosophical conception, whilst its direct theoretical foundation is represented by the consistently scientific and creative socio-political theory comprised in the principles and propositions of historical materialism and scientific socialism. It is in this spirit that we solve in our study the problem of the relation between scientific socialism (communism) and political science.

Refering to the opinions expressed in world politological literature, our study then goes on to establish the sphere and scope of related disciplines (constitutional law, general theory of the State and of law, political sociology, political philosophy), underscoring their relations with political science. The chapter concludes with considerations regarding the system of political sciences: there is a political science which studies the political phenomenon in its completeness (structural and functional), according to the laws of its development, and, in addition, also other political sciences, likewise with a theoretical explicative primordial function; there also exist praxiological political sciences. All these make up *the system of political sciences*. Furthermore, there are marginal political sciences which, through a certain component, also form part of this system, whose boundaries they overstep however through another component, precisely owing to their nature.

The variety of opinions on the object reveals, among other things, that the process of *re*-constituting political science at the contemporary level is still far from being concluded, so much the more as this takes place simultaneously with the process of differentiation, with the detachment of specialized branches tending to settle in quasi-autonomous disciplines.

The last chapter deals with the problem of functions of political science. The central epistemological problem of the nature or character of politology depends, in its solutions, on the conception about science itself, on the solutions put forward, with regard to contemporary epistemology, in the philosophy, logic and methodology of science. In the way of methodological premises we underline that the interpenetration of political science with militant socio-political values, the dependence of its orientation, structure and theoretical and practical solutions on the nature of the social and State system, are real data which any analysis of the complex and so much

debated problem of the functions of political science in contemporary society has to take for its starting point. Hence the need for a differentiated tackling, in the light of a direct or mediate conditioning of the respective functions by the essence and specific mechanisms of the present day political systems, as well as by the philosophical-epistemological conceptions guiding the scientific and applied approaches made by politology. From this viewpoint we tackle the aspects termed *explicative*, *prospective*, *appreciative*, *normative* and *practical*, which we regard as intrinsic moments or immanent functions of political science, pointing at the same time to their internal connection, their dialectic unity.

Dealing with the theoretical-explicative function, we dwell on the problem of the relation between empirical and theoretical in political science. We reject extremist tendencies as being illegitimate and ungrounded: an empiricism that is more or less radical, eidophobe and atheoretical or even antitheoretical, as well as an abstract „theorism", mainly based on speculative reflection. At the same time we also reject, as improper, the eclectic manner in which the junction of the empirical moment with the theoretical one is sometimes conceived.

In line with the conception of creative Marxism, research in political science has to achieve the organic, dialectic unity of the empirical and the theoretical. The fundamental task of political science — that of *explaining* political phenomena and processes — cannot be achieved through factography, nor through simple reflection or speculation, nor through dogmatic, deductivistic methods. Empirical (but not empiricist) research cannot be dispensed with; it must not, however, be conceived as a complement, and so much the less as an illustration of theory, nor as a purpose in itself. What is essential, what constitutes laws, is grasped — as is known — only at the level of scientific theory.

Whereas the politological approaches made by non-Marxists are largely disparate and, at times, contradictory, Marxist research in the political domain benefits by a unity of theoretical and methodological premises held up as a model by some non-Marxist politologists as well. At the same time, we point out that we, the Marxist researchers, are still faced with important problems on the solution of which depends the increasingly weighty assertion of the Marxist theoretical and methodological conception in the domain of political science. Among these problems we mention: elaboration, at the contemporary level, of the system of categories in political science, thereby also taking into account, by way of critical study, the valuable results achieved outside Marxism and, especially, including in the explanation the present-day, extremely varied scenery of political structures and processes, as well as working out theoretical solutions in line with the

fresh problems engendered by the rapid metamorphosis of political ideas and institutions; perfecting the notional politological apparatus in the sense of elaborating a scientific language which should be, if not univocal, at least translatable, and which should facilitate both the systematization and circulation of information; extension of the research area covered (at the macro- and micro-social scale), thereby also comprising problems that have so far been neglected and left exclusively within the research field of non-Marxists.

All these will undoubtedly fecundate the explanatory faculty of Marxist political theory and, at the same time, consolidate political science as a discipline enjoying an autonomous status. Prevision, as is known, is inseparable from the former and even conditioned by it; the explanatory virtues of a discipline materialize in its prospective power, which, in its turn, is the chief element of the normativity of the science, understood in its most generic meaning of orientating the practical action of man. Actually, this demonstrates the *unity* of the functions of the science. We regard it as positive that, although from diverse perspectives, an ever larger number of researchers in political science come out in favour of incorporating this prospective function, and that there have been efforts, and at times fruitful ones, towards casting into relief the specificity of prevision in political science. Prospecting, however, has a wide range of acceptations, implying also multiple levels of realization: from politique-fiction, which revives the Utopian manner, to the prognosis of short-term phenomena based on statistical probability.

Therefore, the continued thorough study of the specific modalities and levels of prevision in political sciences may help to efficiently ground and orientate political action.

The predictive function of political science achieves the connection between the explanatory moment and the normative and practical moments, offering at the same time the foundation of the appreciative moment.

We have attempted to dissociate the appreciative (evaluative or axiological) moment from the normative one, so as to be in a position to better point out their specific manner of manifestation in political science, when inaccuracies or even confusions arise frequently. Actually, the normative moment is a genus with two chief species: *the appreciative and the prescriptive* (imperative); for the latter we have preserved the term normative.

Considering all these moments to be intrinsic to political science, we actually assert its nature of a *complex* discipline. This is precisely the thing which the politologists tending towards positivism have a predilection for denying.

Politological empiricism is also intertwined with another tttitude specific to positivist scienticism: the claim alleging ahe scientific inefficiency of value judgements and, consequent-

ly, their exclusion from the scientific apparatus on the ground that these judgements are, allegedly, an expression of pure subjectivity, a clearcut separation of facts and values. In the face of such allegations an ever larger number of protesting voices have made themselves heard. Some authors regard such an attitude as an unjustified absolutization of the example of the physical sciences, a mutilation of political science and a hypocrisy (B. Crick); others state firmly that the ubiquity of values as facts... is an empirical confirmation of the necessity of the normative aspect of the social sciences (Th.J. Cook). It is also pointed out that, by abstaining from value judgements, an attempt is made to ground political science on an illusion, since actually it has not ceased to support apologetic attitudes, a so-called national celebration (as C. Wright-Mills said about the American politologists), or to mask the reasons for failing to attack the cardinal problems of contemporary political life, briefly, that, instead of helping to demystify politics, such an abstinence has, on the contrary, contributed towards mystifying it. It has subtly been noted that a scientistic negation of values and a suppression of the appreciative attitude have always been profitable to the dominant social values, i.e. to conformism. Bearing in mind the manner in which positivism and legal and politological formalism served to legitimate the nazi regime, a number of West German politologists come out in favour of a "committed" and "critical" political science, placed in the service of freedom (Franz L. Neumann), of "humanitarian democracy" (O.K. Flechtheim), going as far as to demand of it to provide a political ethics (O.H. v.d. Gablentz).

Without joining the argument, we only mention that some Marxist logicians have demonstrated the logical value of value judgements. Furthermore, since political phenomena represent a world of values, the researcher cannot leave them aside what is more, he inevitably carries out his analysis along the guiding lines of a table of values. It is not so much such an attitude (inevitable, as it belongs to the researcher's social determination) that is prejudicial to science, but rather the concealment or dissimulation of the real values by which he orientates himself. It is, of course, important that the values orientating the appreciations should be concordant with the objective sense of historical development.

The specific features of the dialectic method lend to Marxist political science its „critical and revolutionary" character. Its attitude and its appreciations are orientated along the perspective of the dialectic becoming of social reality and are not guided by extrascientific, doctrinarian criteria. Nor does its attitude amount to a moralizing criticism, rejected by Marx, since such a criticism, instead of a scientific study of reality, instead of an effort to understand the laws of development of reality, puts forward subjective ideas and recommendations regarding the desired course of events or simple moral indignation. Any kind of apologetics has to be alien to Marxist scientific spirit. The critical attitude specific to the Marxist investigator of political phenomena has therefore to amount to *scientific criticism*, distinctly orientated by criteria deduced from the deciphered laws of social development.

It is surprising that some non-Marxist politologists, in speaking about the normative character of political science, at times fail to effect the necessary disjunction between political, juridical and ethical normativity; as a rule, the first is erroneously assimilated with ethical prescription. And it is precisely under this aspect that it is most frequently called in question. In our opinion, the normative character of politology cannot have such a fashion at the present stage.

Politological normativity is asserted, first and foremost, through the specific scientific values: truths, laws, explanatory theories, prevision at various levels, which lend an orientation to practice. Moreover, it is in a position to trace the guiding lines of political activity and to ground the general principles of political action. Naturally, their validity and efficiency depend on the scientific authenticity of the propositions they are based upon. Hence, the necessarily creative character of political science, the need of extending critical attitudes to its own propositions and theoretical generalizations, which must constantly be confronted with reality and, in line with the latter, constantly amended, corrected, perfected and, consequently, never turned into something absolute or into a dogma. The condition to achieve such a science, able to serve as a „guide to action", is the *(live, dynamic) unity of theory and practice*, which Marxism has established as a fundamental principle of gnosiology and also of practice (implicitly of political action). Actually, this is the point of confluence, of intersection, of the normative and practical functions of political science.

In a well-known sense, stressed in materialist dialectic gnosiology, every science has, ultimately, a practical finality *Scientia propter potentiam*. Our epoch, however, confronts science with exceptional demands as regards its social, practical efficiency. Hence also the tendency of impelling political science to applied functions.

The purpose of any human action meant to be efficient, must be in accordance with reality, with the dialectics of life, with the objective social laws. This is fully valid for political action, too. That is why political science, in its authentic cognition of the laws of politics, can and must offer purposes to political action and not limit its sphere of influence to the domain of means. Yet, since political science is a theoretical-explanatory science acting at the level of genera, it will never offer „recipes" for action, but will mark the guiding lines of activity (traced according to the tendencies revealed by scientific foresight) and will establish the general

principles of political action. Political science offers the general framework for political action — the boundaries within which the latter can be achieved in accordance with the objective demands. Within this framework, however, political action may be achieved in various ways and may choose diverse solutions, in which there intervene subjective factors, acting either as a stimulus or as an impediment.

We see, therefore, that the existence of an authentic science of politics is necessary but not also sufficient, that is, it does not guarantee a scientific policy.

As to unity between theory and practice, the contemporary scientific-technical revolution is in a position to offer elements that should help to do away with the divorce of political art and political science, representing the *arena* on which the unity between the two is achieved. This, otherwise , is an imperative desideratum in our epoch. This demand has to be met — and, we consider, has been met — by a solution which, however, must also be well-grounded from the epistemological viewpoint. It is a matter of establishing (and the process has only just started) new sciences („therapeutical" sciences, as they are called by some authors, by analogy with the relations between human biology and medicine), *sciences of action or praxiological sciences*, which, as sciences of „efficient action", concentrate on elaborating principles and rules of action: in the course of this process there is being noted the increasingly stronger tendency of asserting a *political* praxiology or politotechnics. Its finality is predominantly orientated towards offering the elements needed for a scientifically efficient grounding of decisions, for adopting the best possible solutions in guiding socio-political processes, with a continuously diminishing spontaneity and subjectivism coefficient in the process of political leadership. It is in this sense that what used to be called traditionally political art becomes a science of political action.

At the present stage, therefore, the relation between political science and political action is a mediated one, which is being gradually realized by way of political praxiology and scientific politics (elaborated and realized at the level of political leadership). (See the diagram page...)

In the West, this technocratic orientation is more and more frequently confronted with demands for truly democratic politics and is reproached with losing sight of the humanitarian ideals; hence the demand to supplement it with a philosophical anthropology, designed to give it back its absent humanitarian dimension. We ourselves conceive political science, both under its theoretical and praxiological aspects, as consistently moving within the orbit of socialist humanism, wholly and practically efficient. In this specific conception we place political science in the service of man, on the one hand helping him to better understand the workings of politics (so as to participate more and more effectively in using and perfecting them) and on the other hand, contributing, through the data it offers and through training specialists in this field, towards an improvement of political leadership in the spirit of consistent democratism and humanism.

It is in this light that we appreciate the present and future functions of politology in our society and, at the same time, the need of development, in the spirit of authentic, creative Marxism, of Romanian political science, considered and realized as a contribution towards the orientation and world-wide development of the political science.

Citiţi aceste cărţi din colecţia:

„Biblioteca de filozofie şi sociologie"

C. I. GULIAN:
Problematica omului (Eseu de antropologie filozofică) — 1966

O. BĂDINA:
Cercetarea sociologică concretă — tradiţii româneşti — 1966

I. PASCADI:
Idealul şi valoarea estetică — 1966

GH. CHEPEŞ,
EM. DROB,
M. POPESCU:
Sociologia muncii — integrarea profesională — 1967

M. CERNEA,
M. MICU,
V. DUMITRU:
Sociologia muncii — mişcarea inovatorilor — studiu sociologic — 1967

GH. ENESCU:
Logică şi adevăr — 1967

A. JOJA:
Logos şi ethos — 1967

A. MIHU:
Sociometria. — Eseu critic — 1967

R. FLORIAN:
Sensul istoriei. Însemnări pe marginea unei dezbateri filozofice contemporane — 1968

C. I. GULIAN:
Mit şi cultură — 1968

C. BORGEANU:
Eseu despre progres (Probleme de metodă, dezbateri, perspective) — 1969

Z. ORNEA:
Ţărănismul — studiu sociologic — 1969

R. SOMMER:
Autonomie și responsabilitate în artă — 1969

P. APOSTOL:
Cibernetică, cunoaștere, acțiune — contribuții la metodologia „acțiunii — cunoaștere" — 1969

FR. ALBERT:
Sociologia muncii. Dialog cu timpul liber — 1970

Redactor : DAN PETRE
Coperta : ION PETRESCU
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Apărut — mai 1970.
Format 32/80×100. Coli de editură 22,50. Coli de tipar 25.

Tiparul executat sub comanda nr. 6.280/90.553
la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1,
București — Republica Socialistă România